INDIÆ ORIENTALIS PARS IX.

HISTORICAM DESCRIPTIONEM NAuigationis ab Hollandis & Selandis in Indiam Orientalem, sub imperio Petri-Guilielmi Verhuffii, cum nouem maiorum & quatuor minorum nauium classe, Annis 1607. 1608. & 1609. susceptæ & peractæ, &c. continens:

Addita omnium, quæ hoc tempore eis obtigerunt, annotatione;

Auctore

M. GOTARDO ARTHVSIO DANTISCANO.

Elegantissimis in æs incisis Iconibus illustrata & in lucem emissa per

Ioann. Theodorum de Bry, &c.

FRANCOFVRTI,
Ex officina Typographica Wolffgangi Richteri,
M. DC. XII.

LECTORI BENEVOLO S.

VANDOQVIDEM Lector beneuole non iucundum solum & delectabile, sed & vtile admodũ & fructuosum est, quod quis domi suæ, in museo nempe suo sedens, terras & regiones varias earumq; situs, cõmoditates & qualitates, cũ variis variarũ gentium morib. & aliis peregrinis atque exoticis rebus perlustrare, peruagari & quasi coram intueri potest; nos quidem in diuersis nauigationibus quæ ab Hollandis atque Selandis in Orientalem Indiam susceptæ fuerunt, typis excudendis & in publicum edendis, nullis neq; sumptibus neque laboribus parcere voluimus. Quin imo vt omnia Lectori ad oculum quasi paterent, isque velut præsens omnia intueri posset, nauigationes istas multis in æs pulcherrime incisis Iconibus illustrauimus, quæ omna in peregrinis locis gesta, ad viuum repręsentarent, quemadmodum id ex tomis istis octo, quos in lucem hactenus emisimus, notum omnibus & manifestum esse potest.

Quemadmodum igitur hactenus in nobis nihil desiderari passi sumus, sic cum nuper pręsens hęc nauigatio, quam Hollandi & Selandi cum magna classe, ex nouem magnis onerariis nauibus, & quatuor celocibus constante, in Indiam Orientalem susceperunt, ad manus nostras perueniret, nosque descriptionem eius ita comparatam deprehenderemus, vt ex ea non minorem, quam ex superioribus delectationem Lector percepturus esset, quin eam publici itidem iuris faceremus, nihil in nobis desiderari passi sumus. Inchoauimus igitur hac descriptione tomum Orientalis Indiæ nonum, sancteque pollicemur, nos quamprimum pluribus eiusmodi nauigationibus potiti fuerimus, eas quamprimum tibi communicaturos & in lucem daturos esse.

ros esse. Interim rogatum te Lector volumus, vti studium hoc nostrum commendatum tibi habeas, & gratum tibi esse reipsa testeris: hoc enim si feceris, & calcar nobis, ad alia quæ sub manibus habemus maioris momenti opera in lucem propediem mittenda, addideris, & nos totos tibi commodisque tuis obstrictos & deuinctos feceris. Vale.

INDIÆ

INDIÆ ORIENTALIS PARS NONA.

NAVIGATIONIS AB HOLLANDIS ET SELANDIS IN INDIAM ORIENTALEM, SVB IMPERIO Petri Guilhelmi Verhuffii, Annis 1607. 1608. & 1609. peracta, &c. descriptio.
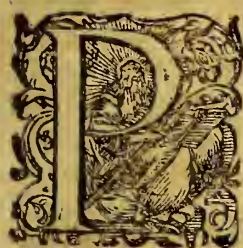
POstquam Indicarum nauigationum Curatores, Amstelrodami, circa finem Anni 1607. sub imperio Petri-Guilhelmi Verhuffii, destinatam in Indiam Orientalem classem adornassent, commeatuque & rebus ad nauigationem istam necessariis omnibus probe instruxissent, inter classiarios milites reliquos Iohannes Verken etiam, natione Lipsiensis, conscriptus, & sub præfecto Henrico Cronenburgio, cui legatus Iacobus Wigandus, Signifer vero Hiobus Iansonius adiuncti erant, in classem traditus fuit.

Ioahannes Verken in classiariorum numerum cooptatus.

Constabat tum classis ex quatuor maioribus & duabus minoribus nauibus, quarum prima, confœderatæ prouinciæ nomen obtinens, vehendoque Admirali Petro-Guilhelmo Verhuffio inseruiens, onerum erat quadringentorum & quinquaginta capax, Nauclerum habebat Franciscum Iacobi classiariis centum & sexaginta quatuor, tormentis vero viginti octo munita. Altera Hallandia dicta, quingentorum & quinquaginta onerum capax, Nauclerum habebat Simonem Iansonium Gallum, classiariis ducentis & triginta sex, tormentis vero triginta duobus munita. Tertia Amstelrodamum dicta, onerum quadringentorum & quinquaginta capax, Nauclerum habebat Petrum Gerritsonium, classiariis centum & sexaginta quinque, tormentis vero viginti sex munita. Quarta, Ruffus Leo cum sagittis dicta, onerum trecentorum quinquaginta capax, Nauclerum vel Rectorem habebat Iohannem Walitsium, classiariis centum & octodecim, tormentis vero viginti duobus munita. Nauis minor siue celox prima Pauo dicta, centum & viginti quinque onerum capax, Nauclerum habebat Bartholomæum Iansonium, classiariis sexaginta quinque & tormentis octodecim munita. Celox altera, Arnoldus dicta, onerum centum & triginta capax, Nauclerum habebat Rudigerum Thomam, classiariis centum & octodecim, tormentis vero octodecim munita.

Nomina & numerus nauium.

His postmodum & aliæ naues accesserunt, Roterodamo nempe duæ; vna oneraria Roterodamum dicta, quæ onerum quingentorum capax, Nauclerum Ioannem Widdium habebat, classiariis ducētis & tribus, tormentis vero viginti quatuor munita: & altera celox, Griffon nomine, quæ onerum centum & viginti capax, Nauclerum habebat Cornelium Cornelii, classiariis sexaginta quinque, tormentis vero sedecim munita:

Delphis oneraria vna Diabolus Delphenſis dicta, quæ quingentorum onerum capax, Nauclerum habebat Simonem Nigrum, claſſiariis ducentis & quinquaginta ſex, tormentis vero viginti quinque munita erat. Horno oneraria vna Cornu dicta, quæ onerum quadringentorum & quinquaginta capax, Nauclerum habebat Martinũ Clotendreicherum, claſſiariis centũ & ſexaginta ſex, tormentis vero viginti duobus munita.

Præterea ex Selandia quoque naues tres ſoluerunt, onerariæ nempe duæ: Vna Mittelburgum dicta, quæ ſubpræfectum ſeu Viceadmiralem, Franciſcum Witterum nomine portabat, onerum quingentorũ & quinquaginta capax. Hæc Nauclerum habebat Leonhardum-Cornelium Cracelium, claſſiariis ducentis & ſeptendecim, tormentis vero viginti octo munita. Altera onerum erat ducentorum & viginti capax, Nauclerum habens Guilielmum Iacobi, & claſſiariis centum quadraginta, tormentis vero viginti ſex munita. Tertia celox erat, onerum centum & triginta capax, Nauclerum habens Cornelium Adrianum Heuvvagium, claſſiariis ſexaginta ſeptem, & tormentis ſedecim munita.

Conſtabat igitur vniuerſa hæc claſſis, nauibus onerariis ſeu maioribus nouem, minoribus vero ſiue celocibus quatuor, in quibus omnibus tam claſſiarii milites, quam duces, & miniſtri ſeruitoresque nautici alii, mille nongenti & quadraginta duo, tormenta vero trecenta & duo numerabantur.

Claſſis quando ſoluerit & mari ſe commiſerit.

Et milites quidem ad quatuor iſtas onerarias & duas Celoces Hollandicas deſtinati, cum poſt inſtitutam 20. Nouemb. die luſtrationem, Texeliam 27. Nouembris, quod 14. miliaribus ab Amſtelrodamo diſtans oppidum eſt, delati eſſent, ſubſiſtere ibi ad *22.* Decemb. diem, quod rebus neceſſariis inſtructæ naues reliquæ nondum eſſent; coacti ſunt. Prædicta igitur *22.* Decemb. die, cum ventum ſibi fauere vidiſſent; ſublatis ſtatim anchoris ſoluerunt & carbaſa ventis permiſerunt, Hollandia naui, in arenis, quibus paulo poſt adhæſerat, poſt ſe relicta.

Die *23.* Decemb. cum horis matutinis Dunquercam Flandriæ oppidum præterue cti eſſent, ad Caletum Galliæ oppidum poſt meridiem delati, curſum ſuum ita direxerunt, vt à ſiniſtris illud, Douera vero caſtellum in præalto monte ſitum, & à Cacodæmone, vti fama eſt, ibi excitatum à dextris ipſis eſſent. Die *25.* Wichtam Angliæ cernentes, ad dextram eam poſt ſe reliquerunt, Ruffo leone cum ſagittis, in nauim, quam confœderatam prouinciam vocabant, cum impetu, vt malum inde non exiguum contraheret, delato. Inde *26.* Decemb. certum ſingulis cibi potuſq; demenſum, miniſtrari cœptum eſt, ne alimonia per incuriam iuſto citius abſumpta, carere poſtmodum & cum fame conflictari neceſſe tandem eſſet.

Calendis Ianuarii Anno 1608. Hiſpanicum mare vix ingreſſi, procellas tempeſtateſque ingentes per octiduum experti ſunt, vt non parum inde damni in nauibus, maxime vero in Cacodæmone Delphenſi contraherent, quod progredientes tamen quoquo modo repararunt. Sexto Ianuarii diſſipata ventis claſſe, tres onerarias, vnamq; Celocem, Amſtelrodamum nempe, Ruffum leonem Sagittiferum, Cornu & Pauonẽ ex conſpectu amiſerũt, vt quid ipſis factum, incerti omnino eſſent. Quin & ventus ex aduerſa plaga ingruens, tanto eos impetu inuaſit, vt abreptas vi maxima cum Celoce vna ex reſidua claſſe, onerarias duas in Angliam ad leucas nonaginta reiecerit. Verum tempeſtate illa ad *12.* Ianuarii tandem

tandem sedata, facile quod perpessi hactenus damni fuerant, superarunt & repararunt.

Die 14. Ianuarii cum ad præaltas in mari rupes scopulosque, (Barrels Hollandi vocant) delati essent, quotquot nauigationibus istis nunquam antea adfuerant, in mare præcipites dederunt & baptizatos quasi albo nauigantium adscripserunt. Est enim hic mos nautis sacer, vt ad scopulos istos delati, vlterius non progrediantur, priusquam omnes locorum istorum ignaros & nauigationem istam nunquam antea expertos vndis immergant, suntque tam rigidi consuetudinis istius obseruatores, vt nec summæ nec infimæ sortis hominibus parcant, quin imo canes etiam felesque funi alligatos ter in mare abiiciant, idque in Regis Hispani (vt ferunt) gratiam, qui suscepta aliquando per loca ista nauigatione, cum ad scopulos istos peruenisset, vndis sese cum Regina vxore ter immergi passus fuerit, morique isti initium dederit; sequenti vero die peractis istis immersionibus seruitor quidam nauticus, ex Noruegia oriundus, qui operam suam cacodæmoni Delphensi locarat, ab anchora in mare prolapsus periit.

Nauigationum Indicarum inertes & nouitii baptizantur.

Die 21. Ianuarii, occidente iam circa vesperam sole, Insula ipsis cui Portæ Sanctæ nomen, apparere cœpit, ad quam circa noctis medium postmodo appulerunt. Estque ea prima inter Canarias fertilis admodum & vini saccharique prouentu diues, à Texelia leucis quingentis & triginta distans.

Insula Sancta Porta.

Sequenti die ad insulam Los Cerxes venerunt, quæ & ipsa pulchra est, vini saccharique ferax, distatque à Porta Sancta leucis 12.

Los Cerxes.

Inde ad Insulam Ile Madera dictam delati sunt, quæ ab insula Los Cerxes 4. leucis distat, & quotannis aliquot centena vini sacchariq; onera suppeditat.

Ile Madera.

Die 25. Ianuarii ad insulam Teneriffam, quam magnam Canariam vocant, appulerunt. Hæc reliquarum Canariarum maxima est tribus pulcherrimis oppidis conspicua, & multorum fructuum, vini potissimum saccharique admodum ferax, distat à Madera Insula 70. leucis.

Teneriffa.

Inde ad insulam Chersicam, tribus leucis à Teneriffa distantem venerunt, altissimo monte, quem Biccam vocant, conspicuam. Mons iste altissimus omnium quotquot in mundo sunt habetur, potest enim ad 60. leucas videri, nubesque penetrat tanta altitudine, vt licet æstus per insulam istam deprehendatur maximus, per totum tamen annum vertex & cacumen montis glacie niuibusque plurimis scateat, referuntq; Insulani, impossibile esse, ad supremum montis verticem, ob niuium copiam, frigorisque vim maximam pertingere.

Chersica Insula.

A Chersica insula ad Gomeram insulam peruenerunt, quæ Canariis itidem adnumeratur, sed cum reliquis comparari nullo modo potest, cum nec vini nec sacchari quicquam producat, distat autem ab insula Chersica leucis quatuor.

Gomera.

E regione autem Gomeræ ad dextram sitam reliquerunt insulam Del Palma dictam, quæ & ipsa fertilis elegansque insula est, vini sacchari que & aliorum fructuum ferax, & à Gomera quatuor leucis distans.

Del Palma.

A Gomera autem ad insulam El ferro peruenerunt, quatuor leucis ab ea distantem, quæ & ipsa pulchritudine & fertilitate sua, aduentantibus satis se commendare potest. Celebris est autem maxime ab insigni miraculo Dei, in media enim insula arbor est crassa admodum & procera,

El ferro.

quæ obſcura nube perpetuo tecta latet, vnde folia tam redduntur humida, vt guttas perpetuo ſtillare cernantur. Itaq; Inſulani, cum aquam aliam dulcem nullam habeant, aſportatis, & vel ſub arborem diſpoſitis, vel ad ramos appenſis vaſis, aquam eam colligunt & ad quotidianos vſus adhibent, Deo ita penuriam iſtam & defectum aquæ mirabiliter ſupplente. Hæ octo Inſulæ Canariæ dicuntur, quæ generoſiſſima vina Hiſpanica, & præſtantiſſimum ſaccharum nobis ſuppeditant. Tametſi vero ad iuriſdictionem Hiſpaniæ Regis pertineant, maxima tamen parte à Luſitanis habitantur & poſſidentur.

Inſula de Sal. Secundo Februarii circa meridiem, viſendam ſe eis inſula alia vulgo Ila de ſal dicta, præbuit, cum adhuc leucas duodecim & amplius ab ea abeſſent, & ante Solis occaſum eam aſſequi non poſſent. Diſtat autem ab inſula ſuperiori El ferro leucis centum & ſeptuaginta ſex.

Bona Fiſta Inſula. *Ile de Maio.* Cum illuxiſſet iterum, ad Inſulam, Bona Fiſta vulgo dictam, quæ à priori Inſula de Sal, octo leucis abeſt, venerunt, eaque ad dextram relicta, circa veſperam ad Inſulam Ile de Maio, quæ à Bona Fiſta 16. leucis abeſt, appulerunt. Hic omnes ſuas naues ab ancoris quieſcentes deprehenderunt, nempe non ſolum onerarias duas cum Celoce Selandicas, itemque onerariam vnam cum Celoce ſua, Roterodamenſem, ſed & onerariam, cui Hollandiæ nomen, quæ cum Texelia ſoluiſſent arenis adhærens remanſerat. Ea enim poſtero ſtatim die, ex arenis per gratiam Dei liberata, curſum ſuum ita inſtituerat, vt claſſem reliquam præuertens, Inſulam illam de Maio omnium prima aſſequeretur. Inuenerunt autem ibi & tres onerarias cum Celoce, quas 6. Ianuarii die per tempeſtates & procellas è conſpectu amiſerant, vt ita naues omnes onerariæ videlicet nouem & Celoces quatuor ſimul ibi conuenerint, itaque diſploſione omnium tormentorum, lætitiam ſuam abunde teſtati ſunt. Cæterum numerus leucarum ab Amſtelrodamo, ad Inſulam hanc Ile de Maio dictam, ad 841. aſcendere putatur.

Inſulæ de Maio deſcriptio. Quinto Februarii, claſſiarii omnes in terram expoſiti ſunt, vt ſalutari aura ſe reficerēt. Inſula vero de Maio, tota horrida & inculta eſt, montibus ſcopuliſq; referta, leucas in circuitu ſeptem continet & à nullo habitatur. Reperiuntur tamen ex Hiſpanis, Luſitanis & Æthiopibus ad quadraginta ferme, partim ob facinora eo deportati & relegati, partim paſcendis pecoribus, & feris capiendis deſtinati. Hi tribus diſtinctis locis tuguriola habent miſera admodum, & eo ſolum fine excitata, vt ab æſtu nimio, pluuiiſque tuti latere in eis poſſint, quamuis pluuias toto anno ne ſemel quidem, præterquam tribus menſibus, Iulio nempe, Auguſto & Septembri continuas & die nocteque non ceſſantes, experiantur.

Animalia in Inſula de Maio. Fructuum hæc Inſula expers eſt, præter enim goſſypium & ficos nihil producit. Reperiuntur tamen ibi multi admodum equi agreſtes, boues item & aſini, multi item Cercopitheci, quorum non paucos Hollandi comprehenderunt & in cibum aſſumpſerunt. Capros ibi reperias capellaſque feras tanta copia, vt ad mille vno loco numerare frequenter poſſis. Itaque Hollandi multos venando ceperunt. Quin & aceruos paſſim ex ſole duratis caprarum carnibus, ad tugriola iſta extructos viderunt.

Aues in Inſula de Maio. Anſeres præterea inſula habet ſylueſtres rubri coloris, innumeros, itemque & varia volucrum genera, quarum Hollandi aliquot ceperunt, grues ferme & ciconias noſtrates colore & forma referentes. Quin & multas auiculas in foraminib. petrarum, manibus comprehenderūt, breues

ues latoſque pedes & roſtra oblonga habentes, colore albo & per dorſum alaſque ſubcinericeo, criſtas habentes in cauda tres tenues admodum & vlnam integram cum vna quarta longas.

Sed & piſces ibi ceperunt Hollandi varios & mirabiles, quorum aliqui flaui erant coloris, malorum aureorum inſtar, multis nigris punctulis variegati, alii Cyprinos, alii Merulas ſiue Thinnas referebant. Capite tamen & cauda pinniſque ita flaueſcentibus ac ſi Croco infecti fuiſſent, alii forma & magnitudine Murenas fluuiatiles referebant, canales habentes ex fronte ad vlnæ dimidium prominentes, in quorum extremitate foramen cernebatur exiguum, oris vicem ſuſtinēs, alii lucios mediocres longitudine exprimebant, roſtra ficedularū noſtratium inſtar habētes, alii forma erant & ſpecie alia, quos omnes hic deſcribere longū nimis foret. *Piſces in Inſula de Mai varii.*

Octauo Februarii, miles quidam claſſiarius ad mortem ob facinus aliquod condemnatus cum iam Sclopis conficiendus eſſet, ad quorundam interceſſionem, vita donatus eſt, ita tamen vt ad Inſulam quandam in India Orientali expoſitus, vitam ibi perpetuo degeret, eratque caput facinoris, quod rerum capitalium præfectum, qui eum obiurgarat, gladio à tergo vulnerauerat, ita quidem, vt poſt dies aliquot inde moreretur, vnde etiam in naui quam Cornu vocabant, compede ſemper hactenus vinctus & captiuus detentus fuerat. *Miles quidam claſſiarius ad mortem damnatus.*

E regione huius Inſulæ, ſitam habebant inſulam San-Iago vulgo dictam, eratque trium leucarum inter vtramque diſtantia. Ingens autem inter vtramque, quoad fertilitatem & bonitatem differentia eſt. San Iagonis enim inſula culta admodum eſt, & frequenti populo habitata, caſtella habens ſeu propugnacula tria, & vrbem munitiſſimam, quam San Michaelem dicunt, poſſuntque in ea, vt conſtans fama eſt, breui tempore, ad tria equitum armatorum millia colligi. Vini autem fructuumque aliorum eſt feraciſſima. *San Iago Inſula.*

Quatuor hæ Inſulæ, nempe Ile de Sal, Bona fiſta, Ile de Maio, & San Iago, Salis inſulæ vocantur, eam ob cauſam, quod multum ibi ſalis coquatur. Quotannis enim aliquot cētenas naues ſale oneratas in Germaniam, Angliam, Galliam, Daniam & regna alia dimittit, Regem autem omnes Hiſpanum, Dominum agnoſcunt. *Inſulæ Salis.*

Die 14. Februarii, militibus omnibus naues iterum ingreſſis, inde ſoluerunt, curſumque ſuum verſus San Helenæ inſulam direxerunt. Erat autem iam cereuiſia, quam ex Hollandia aduexerant, omnis euacuata, itaque vini ſingulis & aquæ certam quotidie menſuram præbere cœperunt. Die vero 16. volantes ipſis piſces primo viſi ſunt, magnitudine Halecces vt plurimum æquantes. *Piſces volantes.*

Die 18. Februarii in plagam Æquinoctialis lineæ venerunt, in qua quidem ſuperanda, ad decimum ſeptimum vſque Martii deſudandū ipſis fuit. Sexto tamen Martii die ipſam lineam in parte auſtrali tranſierunt. Diſtat autem linea iſta æquinoctialis ab Inſula de Maio, leucis trecētis, & nihil aliud eſt quam tractus aliquis ſiue ſectio in cœlo obſeruata, ad quam Sol bis in Anno, 22. nempe Martii, & 22. Septemb. die pertingere ſolet. Quicquid autem intra ſex gradus, hoc eſt, intra 90. miliaria cis lineam, quemadmodum etiam intra ſex gradus vel 90. miliaria trans lineam iſtam, ſpacii ſitum eſt, omne à nautis ad lineam iſtam computatur. Aerem experiuntur nautæ toto itinere non magis quam ibi inſalubrem, æſtumque tam intenſum, vt cum nullo balneo comparari poſſit, *Perueniunt ad lineam æquinoctialem.*

nam vel nudos incedentes ſudorē profundere toto corpore largiſſimum videas, præterea aer plane quietus eſt, ita vt ventum ne deprehendere quidem minimum poſſis, nihilominus tamen tempeſtates & procellæ ſubito tam ingentes ſæpe cum imbribus & tonitruis exoriuntur, vt ſubmerſionis & naufragiorum periculum euitare, non niſi ſubita velorum contractione naues poſſint. Quin & inconſtans ibi maxime tempeſtas eſt, ita vt vel vicies ea vel tricies vno die mutetur; vnde fieri interdum ſolet, vt vix quatuor vel quinque menſibus tractum iſtum naues conficere & ſuperare poſſint. Pluuia eius loci tam pernicioſa eſt, vt veſtimenta niſi in mari ſtatim eluantur, breui tempore corrodat & conſumat. Quin & vermiculis ſcatet pluuia, & aer tam peſtilens eſt, vt pulices pediculique eum ferre nequeant, ſed omnes quam primum ad locum iſtum venias, extinguantur, vnde virginibus mulieribuſque gratus eſſet hic locus maxime, quod nulla ibi cum pulicibus lucta ipſis ſuſtinenda.

Piſces ab Hollandis in tractu lineæ æquinoctialis capti.

Hollandi ibi ſtellam polarem, cum Vrſæ ſidere ex conſpectu ſuo amiſerunt, orientibus ipſis ſtellis auſtralibus, & aliis incognitis, quæ in noſtris regionibus nunquam cernuntur. Proxima quam ibi viderunt regio, SanteMee vocatur, vnde plurimum auri & argenti prouenit. Eam ad centum leucas à ſe diſſitam, ſiniſtram verſus reliquerunt, dextram vero verſus Indiæ occidentalis ſeu Americæ regionem, ad centum & quinquaginta leucas à ſe remotam habebant. Multos autem & varios piſces ibi viderunt. Ceperunt enim primo quos Haien vulgo vocant. Suntq; piſces magni & longi, latis admodum & craſſis capitibus, cute craſſa & nigra per tergum, albeſcente tamen nonnihil in ventre, obducti, hominibus admodum infeſti & pernicioſi, quos in mari aliquando lauantes diſcerpere & totos deglutire ſolent, carnem habent duram admodum, & quæ in cibum aſſumi non poteſt, itaque licet multi ab Hollandis ſubinde caperentur, omnes tamen ipſi vel in fruſta diſſectos, vel ad ligna alligatos & exenteratos in mare iterum abiecerunt. Ceperunt deinde piſces quos Tonninas vocant, cutem itidē nigram & aſperam habētes, gibboſo tergo & pinnis admodum acutis. In mari magna copia oberrantes, piſcibus volantibus & aliis minutioribus inſidiantur, qui volatu & ſaltatu inſidias hoſtium ſubinde euitare iucundo ſpectaculo cernuntur. Piſces hi nocturno ſæpe tempore tanta copia nauibus adhæſerunt, vt ſplendorem inſtar flammæ ardentis emiſerint: cibum alioqui non ingratum veſcentibus præbent. Porro piſces etiam alios ceperunt, quos Bonnitos vocant. Hi forma & colore Bdellis noſtratibus ſimiles ſunt, multo tamen maiores, duarum nempe & trium vt plurimum librarum, caudam habentes inſtar dimidiatæ lunæ incuruatam & latitudine palmam viri æquantem, in tergo & ventre pinnas habent tenues & ordine pulcherrimo diſpoſitas, & carnem palato non ingratam præbent. Sed & piſces ceperunt quos Albo Cores vocant, forma & ſpecie Bonitis omnino ſimiles, ſed magnitudine eos multum ſuperantes. Hi volantibus piſcibus ita inſidiantur, vt ad viri ſæpe altitudinem ex aqua, volantes piſces captum exſiliant, qui vbi eos animaduertunt, non facile in aquam ſe rurſus dimittunt, ſed adſunt interea nigræ volucres, quas vulgo Rabos forcados vocant, in mari paſſim oberrantes. Hæ volantes iſtos piſces vnguibus ſuis corripiunt & deuorant, vt ita miſeri iſti piſces tam in vndis quam extra eas hoſtes ſuos habeant, & perſecutionem patiantur. Piſces autem iſti quos Albo Cores vocant, carnem ſimiliter bonam habent & cibum non ingra-

ingratum præbent. Tandem & pisces alios ceperunt quos Toratos vocant, pisces sunt oblongi, Mullis seu Barbis nostratibus similes, Cæruleo colore per corpus totum conspicui cum flauescentibus nonnihil cauda & pinnis, cibum præbent gratum & iucundum.

Die 25. Martii primus in naui, quam confœderatam prouinciam vocant, mortuus est, eratq; is ex Norvegia oriundus. Sequenti autem die vini demensum ipsis minuere cœperunt. Die 29. Martii Abrolhos præteruecti sunt, scopulos nempe ex Brasilia ad triginta miliaria sub vndis decurrentes, & maximum nauigantibus periculum creantes, fieri enim haud raro solet, vt postquam eo peruentum est, nisi ad iustam altitudinem pertingant, domum redire naues & iter eo anno intermittere cogantur. Distant autem ab æquinoctiali linea ducentis & septuaginta miliaribus, hoc est gradibus integris duodecim.

Abrolhos seu scopuli occulti in mari superati.

Die 25. Aprilis tormenta omnia disploserunt, in recordationem pugnæ istius & victoriæ, quã superiori anno Hollandi sub Hembskirchii imperio in freto, quod Gollatar siue Iupiter vulgo vocatur, ab Hispanis reportarant, Hemskirchio quidem, cum classe ex vna & viginti militaribus, atque octo onerariis aliis nauibus constante, classem Hispanicam ex octo Gallionibus & decem aliis Hispanis nauibus constante, fortiter aggrediente, & Admirali eiusque vicem gerente cum nouem ingentibus nauibus aliis, littus versus in arenas propulsis atque profligatis, victoriam fortiter obtinente.

Triumphus ob reportatam ab Hispanis victoriam.

Die 30. Aprilis balenæ ingentes duæ per dimidium diem naues circumierunt, quarum altera ad 30. orgyas longa putabatur. Tertio autem Maii die Senatus militaris in Admiralis naui congregatus de itinere ita instituendo, vt terram aliquam quamprimum assequi possent, consultarunt, ventos enim tales omnino habebant, quorum beneficio ad San Helenæ insulam pertingere nullo modo p terant. Erantq; iam multi in nauibus ægrotãtes, vt refectione & aeris tempestiua mutatione opus omnino esset, responsum tamen ab Admirali est, expectandum adhuc ad biduum vel triduum, si Deus forsitan ventos largiri commodiores vellet. Sub vesperam autem, cum ad naues suas quisq; reuersi essent, tanta tempestas tonitruis fulgoribusque permistis exorta est, vt extremum omnibus periculum immineret, cum præsertim & Carbasa, quæ nimia festinatione contrahi non poterant, iam discerperentur. Quarto autem Maii, tempestate illa paululum sedata, ventus ipsis exoptatus, cuius beneficio San Helenæ insulam assequi possent, aspirare cœpit.

Perueniunt ad San Helenæ Insulam.

Die 15. Insula San Helenæ ipsis apparere cœpit, vnde lætitiam non exiguam animis conceperunt cum longo admodum, tredecim nempe mensium spacio, quamdiu scilicet ab insula de Maio abfuerant, terram nullam vidissent. Sequenti autem 16. die portum San Helenæ ingressi, anchoras suas in profundum abiecerunt. Verum enimuero spe sua, quia naues aliquot Lusitanicas sese ibi deprehensuros putauerant, frustratos sese, hac quidem vice videbant, itaque sequenti die ægrotos suos omnes & male habentes ex omnibus nauibus in terram exportarunt, erantque numero quingenti sexaginta quatuor, qui omnes tamen decem dierum spacio sanitati restituti sunt viresque pristinas recuperarunt, tribus solummodo exceptis, qui vitam cum morte commutantes ibi sepulti sunt: perquam oportune autem acciderat, vt portum istum assequerentur, nisi enim id factum fuisset, mortem profecto effugere quam

re quam plurimi nullo modo potuissent, atq; ita sepulchrum inter monstra marina in medio mari inuenissent.

San Helenæ insulæ descriptio.

S. Helenæ insula alta admodum & montosa regio est, ab Æquinoctiali linea ad sexcenta & triginta miliaria distans, quæ distantia tamen scopulis istis quos Abrolhoc vocant imputanda est, si enim sine illis esset, & quis recta ad eam cursum suum dirigere posset, distantia ista vltra sedecim gradus, hoc est, ducenta & quadraginta miliaria non excurreret. Hollandis hac vice miliaria bis mille & amplius conficienda fuerunt, propter ventum plane contrarium, quo mox versus orientem, mox versus occidentem, mox versus meridiem, mox versus septentrionem propellebantur. Solent quidem singulis annis hoc ipso tempore Hispani & Lusitani, ex China, Goa & aliis locis domum repetentes, nauibus suis ad insulam istam appellere, sperabant igitur Hollandi se naues aliquot Hispanas vel Lusitanas ibi deprehensuros, verum spe sua hoc tempore frustrati sunt. Cæterum insula ista tota deserta est & inculta, ita vt nullum in ea ædificium, præter templum siue sacellum aliquod exiguum, à Lusitanis ad sacra, quando aduenissent, in eo peragenda, extructum, cernatur, interim tamen fertilis est admodum & bona, aeremque habet tam salutarem, vt nulli loco quicquam concedat; quemadmodum id ex ægrotantium statu colligere facile est. Nascuntur in hac insula mala aurea, citrina, lemonia, & ficus magna copia, abundat item auibus, vtpote perdicibus, pauonibus, columbis, alaudis & aliis syluestribus, quin & damarum, caprarum, aprorum & aliarum ferarum prouentus ibi maximus est, quas etiam Hollandi magno numero ceperunt & in cibum assumpserunt, carnes habent boni saporis & magnitudine pinguedineque feras in insula de Maio repertas longe superantes. Sed & pisces ibi ceperunt Hollandi varii generis, vtpote Macarellos, qui tenues sunt & oblongi, caudam habentes subflauam; dorso cæruleo, ventre vero albescente, squamas raras habentes & magnitudine Lucios nostrates vnius libræ æquantes. Deinde pisces ceperunt, quos Iacebissos vocant, multis punctulis toto corpore variegatos, & magna capita, oculosque admodum conspicuos cum acutis admodum pinnis instar porculorum vel percarum minorum, habentes, & pondere duarum librarum constantes, præterea pisces alios ceperunt tres quartas vnius vlnæ vt plurimum longas, & vix digitum crassos, rostrum habentes sex digitos longum instar ficedularum, sed & alios, orgyam longos, & brachium crassos ceperunt, dentes habentes in ore admodum proceros & prominentes, & carne quæ colore & sapore anguillis nostratibus non absimilis est, cōstantes. Hos & alios cum magna copia cepissent, nihil ipsis quod ad corporis refectionē pertinet deesse potuit. Insula ipsa in circuitu septem continet miliaria, & medio mari, inter continentem Africæ, & continentem Brasiliæ, itemque auriferi littoris Guineæ sita est.

Ab insula San-Helenæ iterū soluunt.

Secundo Iunii die conuasatis rebus omnibus, naues iterum conscenderunt, & circa vesperam ab insula ista soluentes, cursum suum versus promontorium, quod Cabo de bona Esperanca vocant, direxerunt. Exorta autem 14. Iunii ingens tempestas, ad 18. vsque durauit. Sequenti autem die velificationem, versus Euro-austrum direxerunt, cum eodem die veram altitudinem, ad caput bonæ spei perueniendi assecuti essent. Die 16. sub noctis initium nauis Selandica quam Falconem nominant, partim negligentia ad remos sedentium, partim ventorum iniuria ad Admiralis nauim, vnitam nempe prouinciam proiecta est, tāto cum impetu

& fra-

& fragore, vt certissimum sibi imminere interitum omnes putarent, Diuinitus tamen, partibus in vtraque naui, quæ sine incommodo & periculo reparari facile poterant, disturbatis & perfractis, conseruati sunt.

Die 19. Iunii singulis matutino tempore, vini adusti haustulum prębere cœperũt, idque eam ob causam, quod frigida nonnihil loca ipsis iam transeunda essent, durauitque frigus istud ad 20. vsque Iulii. Sciendum enim est in tractu isto ad ducenta miliaria cis & trans promontorium illud bonæ spei, aerem esse frigidum admodum, atque ita necesse esse, vt nauigantes haustulum vini adusti pro calefaciendo ventriculo quotidie bibant. Die 20. Iunii circa vesperam ventum nacti sunt cum procella multisque imbribus vehementissimum, cum igitur iustam iam promontorii altitudinem assecuti essent, cursum suum versus Euro austrum tenuerũt. Die 24. Iunii, quæ San Ioanni Baptistæ sacra erat, tempestas ventorum niuibus imbribusq; admistis tam perniciosa extitit, vt nauis Hollandia dicta non parum inde damni contraxerit, durauitq; tempestas ista per sequentem etiam diem, vsque ad 26. quo vento remittente, aerem experiri placidum iterum cœperunt.

Frigus circa promontorium bonæ spei.

Viderunt autem hoc die multas ingentes volucres nigras & cinerei coloris punctulis variegatas, rostro candido, similiter & alias rubri coloris, magnitudine anates ferme nostrates æquantes, & earum instar in mari natantes. Videbant etiam herbas quas Trombas vocant, nauibus adnatantes, quæ omnia bona erant indicia, quod à Promontorio bonæ spei non longe amplius abessent, cum volucres istæ, quemadmodum & herbæ quas Trombas vocant, quæque arundines vel algam marinam forma sua referunt, in nullo alio loco cernatur. Crescunt autem ad ripas fluminum continentis Africæ regionis, atque à rapidissimo fluxu, qui inter duo ista promontoria, bonæ spei nempe & Falconis, mare ingreditur, in tractum istum propelluntur, excedunt que sæpe longitudine duas vel tres orgyas, latitudine vero & crassitie brachium viri. Itaque quando prædictæ istæ volucres cum Trombis seu arundinibus istis apparere incipiunt, certissima inde coniectura capitur, quod à promontorio bonæ spei naues amplius non longe absint.

Volucres nigræ in mari natantes.

Die 27. Iunii, hora matutina antequam illucesceret tertia, displosione vnius atque alterius tormenti in Celoce aliqua facta, ignis accensus est, vnde colligere reliquis difficile non erat, quod à promontorio bonæ spei non longe amplius abessent. Missa igitur in profundum bolide, ad centum & quinq; orgyas, arenosam terram nigris lapillis permixtam, deprehenderunt. Postquam autem dies facta esset, præteruectos sese iam promontorium illud viderunt, quod ad sinistram oculis ipsorum adhuc patebat, experiebantur autem summum frigus isto die, vento afflante, & cursum eorum egregie promouente Zephyro.

Perueniunt ad caput bonæ spei.

Est autem promontorium istud, ingens terræ tractus à continente Africæ regione ad quinquaginta vel sexaginta miliaria in mare excurrens, multis & variis latentibus sub vndis scopulis formidabilis, vnde mare etiam ibi ad centum miliaria cis & trans promontorium fluctibus valde deformatur. Distat à San Helenæ Insula sexcentis miliaribus, tempestatesque ibi tam crebræ & magnæ existunt, vt multæ Lusitanæ naues plane illis obruantur & euertantur, cum præsertim niues & frigora imbresque, cum quibus semper ibi depugnandum est, perferre non possint. Est profecto loco isto nullus toto itinere periculosior, vt non immerito naui-

Capitis bonæ spei descriptio.

gationem in Orientalem Indiam facientes, vbi promontorium istud superarint, periculis laboribusque defunctos sese maximis arbitrentur.

Cabo de Falco.

Circa vesperam ad promontorium aliud, quod Cabo de Falco nominant, peruenerunt. Distat illud à promontorio bonæ spei 12. miliaribus, estque regio admodum eleuata, Hollandi vero eo ad sinistram relicto, cursum suum versus promontorium de Aguilhas direxerunt. Die 28. tempestate exorta subito, naues vndis plane obrutæ sunt, factumque est, vt nauem Cornu dictam ex cõspectu suo amitterent. Frigus autem experiebantur maximũ, & post meridiem Caput de Aguilhas assequebantur.

Cabo de Aguilhas.

Est promontorium istud de Aguilhas, terra humilis & depressa ad continentem Africæ regionem se extendens, distatque à promontorio de Falco, tredecim miliaribus. Peruenerunt autem paulo post ad sinum maris, Aguada de Sambras dictum, qui sinus quidem ab omnibus ventis tutus est, exceptis borealibus, conclusus est vndique terra admodum eleuata, & in latere occidentali arborem habet, quæ castelli cuiusdam speciem eminus aduentantibus exhibet, portus ibi est optatissimus, & qui ad decem vel sedecim orgyas terram arenosam in fundo præbet.

Sinus Aguada de Sambras.

Sinus iste Aguada de Sambras situs est in aurifero regno Monomatapa, & pecoris admodum diues est, abundat enim bobus & ouibus, habetq; leones & Elephantos. Suppeditat item volucres, vtpote Struthiones, Coturnices, alaudas & alias, & quidem vilissimo precio omnia ibi cõparare licet. Emas enim vno cochleari stãneo, vel cultello, vel ferri frustulo, bouem vel oues duas tresve pingues admodum & elegantes. Oues isthic loci tanta sunt bonitate & magnitudine, vt præstantiores vix vllo loco inueniantur. Caudas habent tam amplas & crassas, vt vndecim interdum & duodecim libras pondere suo superent. Carnem vero habent boni admodum saporis, quod herbis quibus vescuntur, prẹstantissimis acceptum ferendum est, Lanam tamen nullam, sed crines tantum instar vitulorum nostratium habent. Homines ibi degentes, staturæ multo breuioris quam in nostris regionibus sunt, colore fusco & subnigro, voce submissa vtentes, ita vt vix audiri possint, illic qui in Campania ad Alpes habitãt, qui strumis à collo dependentibus impediti claram edere vocem non possunt. Omnes nudi incedũt, aliqui tamen ditiores & præstantiores aliis pelle bubula vel ouina corpus instar amiculi & pallii tegunt, crinibus ad interiora conuersis. Corpus præcingunt baltheo ex pelle bubula vel ouina palmi latitudine resecto, ei vero plerunque caudam ouinam appendunt, qua pudendas corporis partes contegant, plantis pedum folia arborum substernunt, quæ calceorum munere fungantur. Ornatus corporis reliquus nullius est momenti vel precii, primarii tamen annulos ex ebore vel cupro confectos brachiis induunt, globulisque ligneis & osseis vtuntur. Paucos ex præcipuis videas annulos aureos exiguos in digitis, & globulos ex carne fumo durata confectos in collo gestantes. Moribus sunt omnino feris & caninis siue beluinis, vbi enim bouem vel ouem aliquam diuenderint, intestina sibi plerunque repetunt, eaque postmodum nacti, in pellem crudam bubulam vel ouinam fimo haudquaquam liberata & purgata profundunt, pellem istam vel cutem quatuor palis alligant, subiecto sub eam lento igni, vt calefieri intestina possint, quæ ita paululum macerata & calefacta, cum fimo & stercoribus omnibus deuorant, spectaculo fœdo admodum & detestabili. Quod autem ad gallinarum & auium volucrumque intestina attinet, ea simulatque

excor-

ex corporibus extrahuntur, cruda canum instar deuorant, ad quorum etiam propius, quam hominum naturam accedunt, olentque & fœtent tam grauiter, vt eorum præsentiam vix ferre queas, corpora subinde pinguedine & seuo animalium fœtido inungentes.

Vltimo Iunii & 1. Iulii ingentem experti sunt tranquillitatem, velificationemque his diebus iuxta continentem Africæ regionem fecerunt. Circa medium autem noctis ventum acceperunt commodum, sed multa grandine, tonitruisque & fulguribus admixtum, vt carbasa colligere cogerentur. Cumque tempestas ista paulnlum remisisset, cursum suum septentrionem versus direxerunt. Sequenti die Cornu nauis, quam 28. Iunii per tempestates maximas è conspectu amiserant, classi se iterum adiunxit.

Tranquillitas in mari magna, eamque secutæ tempestates.

Quarto autem Iulii primo statim diluculo ex naui Amstelrodamo displosum tormentum, ignisque expositus est, vnde colligere poterant damnum ei aliquod illatum esse, quemadmodum etiam paulo post, vbi dies facta esset, partes aliquas tempestatibus fractas & dissipatas cognouerunt.

Cæterum 6. Iulii tanta iterum ventorum vis exorta est, vt vela & carbasa sua omnia colligere cogerentur. Ferebantur igitur per diem integrum, sine velis in mari, fluctibus subinde naues operientibus, tantumque in eas aquæ profundentibus, vt Seruitorum nauticorum aliqui vmbilicotenus a quis quæ tam cito defluere non poterant, insisterent.

Die 13. Iulii tormenti displosione in Falcone Celoce, quæ classem reliquam præcesserat & iam longe admodum excurrerat, facta, vexillum in puppi circa meridiem explicatum fuit, vnde colligere qui in reliquis erant nauibus, poterant, terram ipsis forte visam esse, quod ipsum etiam qui in specula constituti erant, paulo post confirmarunt. Circa vesperam igitur ad terram istam pertingentes, Cephaliæ regionem esse cognouerunt. Regionis istius incolæ barbari admodum & agrestes sunt, nudi maximam partem incedentes, paucis exceptis, qui linteamina, sed vlnam dimidiam lata, pudēdis obuelata gestant. Fusco sunt colore, & staturæ paulo maioris, vocemque crassiorem, quam qui ad Cabo de Aquilhas habitant, emittentes. Sunt autem Anthropophagi, hominibus omnibus infensi, ita quidem, vt si aliquos ex Hollandis, sine armis apprehendere possint, eos statim occidant vorentque.

Perueniunt ad regionem Cephaliæ.

Die 17. ad promontorium quod Cabo Carindos vocant, venerunt. Distat hoc promontorium à superiori Cabo de Aquilhas, ducentis & quinquaginta miliaribus, estque terra montosa & albescens instar cretarum in Norvegia & Anglia montium. Situm est in regione Cephaliensi auri ditissima. Homines habet non tam agrestes ferosque quam qui ad caput bonæ spei, itemque ad caput de Aquilhas habitant. Quin & illis mitiores humanioresq; sunt, qui initium regionis Cephaliæ possidēt, quamuis statura & colore illis per omnia assimilentur. Abstinent etiam ab humanis carnibus, quamuis interim candidis hominibus admodum sint exosi & infesti, nam & illos si inermes deprehendant, inuadunt & interficiunt, interfectis vero Cranium auferunt illudque postmodo sole duratum in tuguriolis suis recondunt & inter preciosissima quæq; asseruant. Quin & vbi ex familiaribus quosdam conuiuio exceperunt, Crania ista proferunt, iisque pro poculis vtuntur. Regem cui parent, natione Lusitanum habent.

Promontorium Cabo Carindos.

Manica regnum auri diues.

Die 18. velificationem iuxta continentem Boenæ terram fecerunt, quæ terra incolas & ipsos Anthropophagos, nudosque incedentes habet: situm est autem in hac regione, Manicæ regnum, auri gemmarumque preciosissimarum, quales vix toto orbe reperias, prouentu admodum diues, distatque à maris littore ad triginta miliaria.

Promontorium San Sebastiani.

Sequenti 19. die ad promontorium quod Cabo San Sebastiani vocant venerunt. Distat hoc à Cabo Carindos viginti quinque miliaribus. Terra est bona admodum & fertilis, mala aurea, citrina, medica, limonia, & fructus alios proferens. Incolæ nudi etiam incedunt, sed tamen non adeo feri & agrestes sunt, sed mitiores paulo & humaniores, à quibus obtineri quæ ad refectionem corporum necessaria sunt, facile possunt, vili plerunque pretio, permutatione nempe cochlearium, cultellorum, ligularum, & globulorum acu traiectorum, quæ omnia preciosa admodum in oculis ipsorum apparent. Portus ibi est recipiendis nauibus admodum conueniens, quem Verhagii sinum vocant. Die 20. tanta ventorum tranquillitas erat, vt ne animaduertere quidem, vnde aura moueretur, possent. Sequenti vero die ventum opportunum nacti, velificationem mirifice promouerunt. Factum est autem, vt cum 23. die tormenta in Falcone Celoce nempe Selandica exonerarentur & disploderentur, tormentum in superiori nauis parte ad malum constitutum disruptum, famulum coqui trucidarit, & alteri cuidam brachium colliserit.

Præmeries Insulæ, & nuces Indicæ.

Die 24. ad Præmerias peruenerunt, quæ tres Insulæ sunt exiguo interuallo ab inuicem seiunctæ, desertæ plane & incultæ, nihilque præter Coquos, nuces nẽpe Indicas, quas ad conficienda pocula nostri interdum adhibent, ferunt. Fructus sunt elegantes admodum & vtiles, cibũ potumque hominibus præbentes. Arbores quibus crescunt proceræ sunt, ne vnicum quidem internodium ramumve ad verticem vsque & summum fastigium habentes, fastigia vero siue vertices ex coaceruatis multis foliis constant, quæ ad duas orgyas longa, & duas vlnas lata pellucida tamẽ sunt, & pulcherrimo ordine disposita, vsum chartæ siue papyri Indianis, qui stylo ferreo in illis scribere solent, præstantia. Inter media autem folia ista, prorumpunt ex arboribus nuces istæ, quæ nullo non tempore in illis reperiuntur, repullulantes nempe, crescentes, maturescentes, & quæ maturitatem perfectam iam sunt assecutæ. Crescunt autem in aceruos conglobatæ & vuarum instar accumulatæ, constantque fasciculi isti, vicenis, tricenis, & quadragenis sæpe nucibus, possuntque singulis mensibus tot maturæ nuces ab vna arbore decerpi. Arbor enim est præstantissima, similem aliam toto orbe, quoad commoditates quæ inde percipi possunt, non habens, reperiturque passim per vniuersam orientalem Indiam & regiones vicinas alias.

Vtilitates nucum Indicarum quas Coquos vocant.

Vtilitates quæ ab arboribus istis percipiuntur, hæ sunt. Principio folia papyri vicem Indianis supplent. Deinde tegendis ædificiis, siue tuguriis adhibentur. Tertio funes etiam ex cortice arboris conficiuntur & ex superiori nucum putamine siue cortice Carbones parantur. Mulieres fila parant ex nucum filamentis, indeque linteamina texunt tam pulchra & preciosa, vt ex serico illa parata præstantissimo dicas. In exteriori putamine nux latet, quæ enucleata pollicis magnitudine est, dummodo ad maturitatem peruenerit, nucleus durus est & candidus, sapore vel Corylos nostros superans. Paratur vero ex nucleis istis etiam lac dulcissimum, quemadmodum in nostris regionibus ex Cannabe & papauere. Quin &

oleum

oleum ex illis conficitur. Nux vero ipſa multo humore abundat, qui tantæ claritatis & dulcedinis eſt, vt vel vini hauſtu interdum præferatur, reperitur ſæpe in nuce vna, menſuræ noſtratis pars octaua. Tandem nux ipſa nucleo & humore omni euacuata, poculum hominibus ſuppeditat, arbores vero extruendis ædificiis ſiue tuguriis potius adhibentur.

Inſulæ hæ à promontorio ſeu Cabo San-Sebaſtiani centum & triginta miliaribus diſtant, eſtque inter continentem regionem & inſulas haſce diſtantia vix vnius quartæ partis mil. German.

Die 25. Senatu militari in naui Admirali congregato, decretum eſt, ad Inſulam Mozambiquen velificationem dirigere, & videre an caſtellum quod Luſitani ibi poſſident, expugnari & occupari poſſet. Itaque ſtatim omnia quæ ad obſidionem iſtam pertinere videbantur parari cœpta ſunt.

Perueniunt ad Inſulam Moſambiquen.

Die 26. tranquillitas erat per totum diem tanta, vt naues hinc inde iuxta littus continentis regionis, quæ Præto-Iohannis regio eſt, fluctuarent. Sequenti autem die cum ventum accepiſſent commodum, velificationem mirifice promouerunt, ita vt 28. ad Inſulam Mozambiquen venirent, vbi duas naues Luſitanicas cum Gallione ſiue triremi vna, exiguaque inſuper nauicula deprehenderunt, parua hac naui cũ Gallione quam proxime ſub caſtello, reliquis vero duabus inter continentem regionem, & Inſulam Mozambiquen hærentibus.

Cum igitur in portum ad Inſulam iſtam veniſſent, miſſiſq; in profundum anchoris, vela & carbaſa collegiſſent, facta in Admirali naui diſploſione, Senatus militaris vti conueniret, monitus, vexillumque militare in naui iſta expoſitum eſt. Conuentu igitur Senatus habito, decretum eſt, debere Celoces quatuor ſolutis anchoris, naues Luſitanicas occupatum excurrere, milites vero Amſtelrodamios cum Selandicis, Delphenſibus & Roterodamenſibus, & Seruitoribus quibuſdam nauticis, in terram exponendos eſſe, quemadmodum etiam mox cum ſex explicatis vexillis Scaphas ingreſſi ſunt, inque terram ab altera parte, vbi nullum caſtellum eſt, ſine vlla lucta deſcenderunt. Qui in Celocibus erant, leuatis ſtatim anchoris, pleno curſu iuxta caſtellum ad naues Luſitanicas cõtenderunt, Luſitanis ex caſtello multa in eas tormenta diſplodentibus, nihil tamen damni eis, niſi quod in Falcone Celoce capite aliquem truncarunt, inferentibus. Ex nauibus Luſitanis tormenta ſolum quinque in Hollandos diſploſa ſunt, abſque vllo damno, itaque Celoces duæ, Falco nempe & Gryphus, facto in maiorem nauim impetu, eam expugnarunt, ſed præter ſex Luſitanos & ſexaginta mancipia Æthiopica, neminem in ea inuenerunt, reliqui enim quorum ad ducentos fuiſſe dicebantur, metu nimio conſternati in terram clam deſcenderant, inque caſtellum confugerant. Erat autem nauis iſta, multis precioſiſſimis mercibus, pannis nempe ſericeis, laneis & linteis; Elephantorum item dentibus, oleo, vino, & aliis id genus probe admodum onuſta, itaque ab anchoris ſolutam ſecum abducere & ſuis coniungere Hollandi dicebantur, verum cum non longe à claſſe iam abeſſet, ab onere nimio in arenas conſedit, itaque exonerare eam merceſque in Celoces transferre coacti ſunt. Non poterant autem eo die nocte præuenti eam plane euacuare, ſequenti igitur die opus iterum aggreſſuri, ardere eam vndique viderunt, incerti omnino, vnde ignem concepiſſet, erant enim

Decretum de caſtello Mozambique oppugnando factum.

Naues Luſitanicæ duæ ab Hollandis expugnatæ.

qui à Lusitanis coniectum in eam nocte dicebant; alii ab incuria Hollandorum, scintillas aliquot vesperi in eam obiicientium, cum præsertim vino Hispanico inebriati fuissent, flammam concepisse, affirmabant, ipsi tamen nihilominus Scaphis aduecti pannos aliquot, Elephantorumque dentes, & ad ducenta oleo Lusitanico repleta dolia flammis eripuerunt, reliquis bonis omnibus vna cum naui in cineres conuersis, quod damnum quidem nõ exiguum erat, cum vini adhuc præter bona alia, ad centum & quinquaginta dolia seu vasa ingentia, in naui fuerint. Quod vero ad Celoces duas reliquas, Arnoldum scilicet & Pauonem attinet, eæ recta ad nauim alteram aductæ, hominem in ea nullum, nec mercium quicquam præter ebenum lignum atrum repererunt, itaque lignorum parte aliqua ex ea assumpta, ad classem iterum reuersæ sunt.

Hollandi in oppidum Mozambique proficiscuntur.

Quod ad milites classiarios attinet, eorum cum adiunctis seruitoribus nauticis ad mille in terram expositi erant, nec tamen nauibus sua deerant præsidia. Erant autem in sex cohortes distributi, adiuncto eis Francisco Wittero Viceadmirali Duce. Steterant autem in acie per totam noctem, inueneruntque ad sexaginta Æthiopes, mancipia nempe Lusitanorum, hinc inde inter arbusta & fruteta latentes, sed de numero viribusque Lusitanorum in castello, certi nihil ab eis cognoscere poterant, itaque paruis tuguriolis inclusi, asseruati sunt. Die *29.* antequam illuxisset, cohortes omnes ad oppidum Mozambique profecti sunt, neminem autem in eo, præter quinque vel sex Lusitanos cum pueris aliquot, & mulieribus siue vetulis Lusitanis tribus vel quatuor, offenderunt. Aderant præterea nigri seu Æthiopes trecenti vel amplius, mancipia nempe Lusitanica, & quinquaginta Turci qui à Lusitanis in naui illa flammis iam exusta, constitutis ante menses septem, vna cum nauigiis quibus Goam petere voluerant intercepti, & captiui Mozambiquen delati fuerant. Eos Hollandi omnes iam liberatos secum in classem traduxerunt, & postmodum, vt domum redire possent, ad terram Lusitanis non subiectam exposuerunt.

Oppidum Mozambique direptum.

Oppidum hoc ingens admodum est muris ædificiisque eleganter extructis constans, monasteria & templa duo habet, & vix ad Sclopeti ictum à castello distat. Mercatores & incolæ omnes cum vxoribus liberisque suis in castellum se abdiderant, tametsi autem preciosissima quæque secum asportarant, impossibile tamen fuerat, omnia tam breui tempore simul abducere. Itaque Hollandi multa adhuc bona in ædibus passim inuenerunt, vtpote vina Hispanica, oleum, gossypium, linteamina & vestimenta Lusitanica, ex quibus potissima ipsorum constat negotiatio, præterea corallos elegantes admodũ & rubros, pecuniam item, torques aureas & alia id genus, quæ omnia in prædam versa sunt, maxima vini & potus alterius quem Araccam vocant, in terram diffractis doliis, cũ milites eo ad furorem vsq; inebriarentur, copia profusa. Cum dies iam instaret, centum ex vniuerso numero selecti & palis, ligonibus ad extremum monasterium, ex opposito castelli situm, missi sunt, vt vineas ibi & munimentum aliquot excitarent, quo facto duæ statim cohortes militum eo traductæ & in aciem dispositæ sunt. Lusitani vero in castello etiamnum quiescebant, & tormentum nullum ad meridiem vsque disploserunt, tum vero fulminare magno feruore cœperunt, damni tamen nihil Hollandis, præterquam quod militem vnum, Christianum Widdium nomine, qui ex Dania oriundus in naui quam vnicam prouinciam vocant vectus

ctus fuerat, traiecto per caput globo plumbeo interfecerunt. Post meridiem Lusitani, ex castello erumpentes, bonorum aliquid, in fouea quadam absconditorum, allatum processerunt, verum cum Hollandos tanta copia adesse, & quatuor eorum cohortes sibi in occursum tendere viderent, conuerso statim itinere in castellum recesserunt, & tormēta plurima ex muro & propugnaculo in Hollandos exonerarunt, ita vt plurimi vulnerarentur, & præfecti militum duo, cum tribus gregariis militibus occumberent. Itaque Hollandi in munitionem suam, & constitutis ibi excubiis, in castra iterum reuersi sunt.

Postero die, qui 30. Iulii erat, in locum alterius præfecti quem à Lusitanis tormento percussum occubuisse diximus, Iohannes Verckius, ex cuius consignatione, nauigationem hanc modo describimus, substitutus est. *Iohannes Verckius in præfectum eligitur.*

Primo Augusti die, cū propugnacula duo castello obiecissent, dispositis in altero duob. tormentis, castellū quatere circa vesperam cœperunt. Sequenti die nouam adhuc munitionem & vineam siue fossam, ad viginti quinque passus castello propiorem priori fecerunt, & plerosque Æthiopes seu Nigros quos in oppido deprehenderant Scaphis impositos ad continentē Præto Iohannis regionem traduxerunt, illisque libere ibi cum lætitia dimissis, tres Scaphas, malis aureis, medicis, citrinis & fructibus recentioribus aliis probe onustas ad naues reduxerunt. Die 3 Augusti, dispositis in propugnaculo altero quatuor tormentis castellum ab altera etiam parte, qua naues spectabat, quatere cœperunt, id agentes sedulo, vt parte aliqua muri disiecta & prostrata, aditum sibi ad castellum patefacerent. Reliqui vero qui in naui adhuc erant sequenti die Scaphas septem vel octo ad continentem regionem ablegarunt, magnamque inde pomorum aureorum, Medicorum, Citrinorum & Granatorum, Caprarum item & gallinarum copiam acquisiuerunt. Incolæ istius loci magno numero tum passim cum armis, quæ arcus & sagittæ, hastæque missiles sunt, conspiciendos se dederunt, impetum tamen in Hollandos facere non audebant, qui duos ex illis comprehensos secum abduxerunt, bene potos & cum Lusitanis per omnia facientes, quos deinde, cum nihil ex illis cognoscere possent, glande plumbea traiectos trucidarunt. Eodem hoc die duo adhuc tormenta mediocria ad monasterium exterius castello oppositum traduxerunt, nocte vero, nouam adhuc vineam quam proxime ad castellum, ita quidem, vt vix pedibus decem ab eo abesset, excitarunt. *Castellum Mozambique tormentis quatitur.*

Septimo Augusti, Hollandi propter excubitorum incuriam à Lusitanis ex castello erumpentibus, ex vinea seu fossa altera eiecti sunt, sex eorum trucidatis, & multis quorum numerus sciri præcise nō potuit, vulneratis, verum cum viderent Hollandos conuerso itinere, locum amissum recuperatum redire, aduentum eorum expectandum minime censentes, in castellum reuersi sunt. *Hollandi à Lusitanis cæsi.*

Die 8. decreuerant Hollandi sub noctem castellū clam inuadere, ita quidē, vt excitato in vineis siue fossis tumultu, aliqui Petarum ad portam aquatilē admouerēt, & ea disiecta ingressum reliquis patefacerēt. Verum cum conatū suum in actū iam iam producturi essent, accidit, vt nauis ista Lusitanica quam ligno ebeno nigro oneratā supra diximus, accēderetur, ignorantibus, vnde flammam concepisset, omnibus. Hoc fortuito casu

factum

factum eſt, vt conatus iſte impediretur, cum ab incendio iſto omnia paſſim colluſtrarentur. Tametſi vero ſperarent ſequenti conatum ſuum nocte in actum producere, nihil tamen tentare, Luſitanis paſſim lucernas caſtello, vnde omnia colluſtrarentur, noctibus ſingulis appendentibus & ignes hinc inde excitantibus, auſi ſunt.

Pagi aliquot in Mozambique vaſtati.

Die 10. Hollandorum ducenti cum decem Scaphis ad continentem regionem profecti ſunt, factaque excenſione ad quartæ miliaris dimidium progreſſi, pagos duos direptos vaſtarunt, hominibus quos ibi inuenerant omnibus interfectis, idque eam ob cauſam, quod cum Luſitanis facientes nihil vel fructuum vel cibariorum Hollandis concedere voluerant, id reſponſi eis ſubinde occinentes, debere eos caſtellum prius expugnare, hoc enim facto; omnia ſe eis communicaturos.

Verckius in humero percuſſus.

Die 11. Ioanni Verckio à Mareſchalco & Senatu militari iniunctum eſt, vt aſſumptis aliquot claſſiariis militibus ad caſtellum accedere, & quo loco ſuffoſſionibus & cuniculis illud tẽtari poſſet, explorare. Cum enim vidiſſent tormentorum diſploſionibus contra murum vallumque tam craſſum & amplum proficere ſeſe parum poſſe, alia ratione expugnationem tẽtare decreuerant. Verckius igitur dicto obediens, vna cum ſex militibus aliis, ſaluus quidem ad caſtellum acceſſit, cum vero loco omni quam optime perluſtrato ad caſtra reditum pararet, ſphęrula plumbea ex Sclopeto in humerum ſiniſtrum percuſſus eſt, qui dolorem tamẽ omnem vocemque comprimens, cum in caſtra rediiſſet, obligato ſtatim vulnere in Scapham delatus, & ad naues dimiſſus eſt.

Nauigium commeatu vario onuſtum occupatur.

Die 13. nauigium aliquod, pecoribus, aqua potabili & rebus aliis neceſſariis oneratum in mari interceperunt, quod decem quidem Æthiopes ex continente regione, ad caſtellum traducere voluerant, quos Hollandi, cum reluctantes modis omnibus, in poteſtatem eorum concedere nequaquam vellent, omnes confoſſos trucidarunt, vi ſumma nauigium iſtud occupantes.

Tormenta à propugnaculis abducuntur.

Die 15. tormenta iterum ex propugnaculis & monaſterio noctu abducere, & Scaphis impoſita ad naues transferre cœperunt, videntes nimirum diſploſionibus nihil ſe proficere, ſubfoſſionibus vero & cuniculis tam breui tempore caſtellum expugnari non poſſe. Vltra enim octo vel decem dies moram ibi trahere amplius non licebat, idque propter ventorum oportunitatem, qui certo anni tempore flare iſtis in locis ſolent, illis enim ceſſantibus (& vero iam finis eorum præ foribus erat,) ad ſex vel ſeptem menſes ibi, cum nimis magno & nauium & Dominorum ad quos pertinebant incommodo, hærendum ipſis fuiſſet. Sciendum enim eſt ventos iſtis in locis certa ſua & ſtata per totum annum habere tempora, & propterea diligenter obſeruari oportere, hoc enim niſi fieret impoſſibile eſſet nauigationem iſtam Indicam perficere.

Miles quidã claſſiarius ad Luſitanos deficit.

Nocte autem iſta ex militum claſſiariorum numero quidam natione Heluetius, patria Baſileenſis, ab illis ad Luſitanos deficiens, in caſtellum tranſiit. Sequenti die nauis aliqua peregrina ipſis viſa eſt, quæ tamen ſimulatque Hollandos contra vidiſſet, conuerſa velificatione manus eorum effugere ſtatuit, tres igitur Celoces Hollandicæ, Arnoldus nempe, Pauo & Gryphius, leuatis anchoris ſummo eam conatu, quemadmodum nauis etiam oneraria, quam ruffum leonem vocant, perſecutæ ſunt. Eodem die Hollandi cum ſex illis Luſitanis, quos in nauium accenſarum altera, (vt ſupra dictum) ceperant, & hactenus in nauibus ſuis captiuos detinue-

detinuerant,ad castellū profecti, vt facta permutatione eos pro profugo isto milite reciperent, petierunt. Cumque non facturos se istud aperte testarentur, simulque vnicum istum profugum chariorem sibi quam mille ex suis asserentes,licere ipsis quicquid vellent de eis statuere,dicerent, inspicientibus ex castello Lusitanis, globis eos plumbeis transfactos occiderunt.

Die 18. solutis castris,cum adhuc vnus ex militum numero natione Brabantus, patria Antuerpianus, ad Lusitanos defecisset, naues iterum conscenderunt, oppido prius & monasterio vtroque accensis & in cineres redactis. Amiserant vero ex suis in hac Insula, ad quadraginta qui occubuerant, & vulneratorum ad centum numerabantur. Sed in naui Admiralia duo tantum desiderabantur, Christianus nempe Widdius, natione Danus, & Gedronius Grillefallius, Præfecti San Andreæ filius, de quo tamen certi aliquid, vtrum nempe à Lusitanis interfectus, vel captiuus abductus fuisset, sciri non potuit.

Obsidionem castelli in Mozambique Hollandi soluunt.

Die 19. nauibus, recenti aqua & lignis, à continenti regione allatis, prospexerunt. Interim vero nauis cui russo Leoni cum sagittis nomen ad classem reuersa est. Celoces enim ob cursus velocitatem assequi non potuerat, quas sequenti die vna cum peregrina ista, de qua paulo ante diximus, naui, in mare procul aduentantes viderunt. Eodem die Admiralis ipse cum centum plus minus militibus ad Insulam aliam, non procul à Mozambique distantem, vectus erat, pagumque ibi quendam, cum pertinente ad Lusitanos Monasterio accenderat, & plane deuastarat, multis malorum aureorum & citrinorum arboribus succisis.

Monasterium quoddam & oppidum Lusitanicum ab Admirali exustum.

Die *21.* Augusti, Celoces istę quarum paulo ante mentionē fecimus, peregrinam secū nauim ducentes ad classem aduenerunt, vbi qualis illa nauis esset, primum ipsis innotuit. Sciendum igitur est, classem hoc anno sub Aprilis initium Vlyssapona Lusitaniæ ablegatam fuisse, Gallionibus siue triremibus bellicis nouem & quinque nauibus magnis aliis constantem, vt Goam versus & in Orientalem Indiam penetraret. Ad classem istam hæc etiam nauis Bon-Iesus nomine, pertinebat, quæ circa Canarias Insulas ventorum & procellarum vi, à classe distracta, in Hollandorum iam potestatem, post ingentem nouem horarum pugnam, peruenerat. Inuenerant autem in ea Hollandi centum adhuc & quadraginta milites, de centum & nonaginta, (tot enim cum Vlyssapona soluissent numerati dicebantur) superstites, valentes partim, partim morbo correptos, Hollandi simulatque naui potiti fuissent, eos ad Celoces suas traduxerant, & ex suis aliquos in nauim istam miserant, qui eam cum Celocibus ad classem traducerent.

Nauis Lusitanica Bon-Iesus nomine ab Hollandis expugnata.

Quod porro iam Mozambiquen Insulam attinet, ea à Cabo seu promontorio San Sebastiani, centū & quinquaginta septem, ab Insulis Præmeriis vero tantum viginti septem miliaribus distat. Insula alias pulchra admodum & fertilis est, multis, Coquos siue nuces Indicas, mala aurea, Granata & oliuas ferentibus arboribus consita, in circuitu ad dimidium miliare Germanicum continet, & quamuis hodie à Lusitanis habitetur, Præto Iohannem tamen dominum agnoscit, & à continente eius regione vix vno atque altero sclopeti iactu distat. Incolæ eius, colore sunt fuligineo siue atro & piceo, statura breui, & capillis crispis, vellera detonsarum apud nos nuper ouium, æmulantibus. Mulieres præ cæteris breues admodum sunt, reperiunturque quæ liberos iam decem vel duodecim

Mozambiques Insulæ descriptio.

annos natos habent, quas vix ipsas decimum vel duodecimum attigisse ætatis annum putes. Apta sunt membrorum dispositione, nisi nigredo gratiam ipsis auferret, quamuis vaccas omnes nocte nigras esse prouerbio vulgò iactetur. Omnes tam viri quam mulieres nudis corporibus incedunt, linteamine tamen exiguo ex gossypio vel cæruleo vel albo contexto pudendis obuelato. Ornatus eorum quo vtuntur, sunt circuli ex globulis vitreis albi, rubri, viridis & cærulei coloris varie inuicem permixtis constantes, quos collo ter quaterve circumdant, brachiis vero ad decem, duodecim & amplius circulos siue annulos cupreos vel stanneos, digitum crassos, indutos & vi tanta impactos habent, vt exuere eos, nisi secentur vel disrumpantur, non possint. Auriculas plerique omnes multis foraminibus pertusas & perforatas habent iisque frustula aliquot cupri vel aurichalci inserunt atque appendunt. Præterea non pauci inter eos tam viri quam fœminæ reperiebantur, qui multis fissuris & puncturis cutem suam tam in anteriori quam posteriore corporis parte instar vestimenti varie dissecti, deformarant, habebanturque pulchriores quo pluribus eiusmodi fissuris in manibus totoq; corpore deformati apparerent. Hollandi multos etiam Anthropophagos ibi reperiebant, qui quidem præ cæteris agnitu admodum faciles sunt, dentes scilicet habentes oblongos & instar subulæ acutos, sed & sub labiis foramen habent, tantæ magnitudinis, vt inserere digitum in illud facile possis, vultu plerunque ferino & truculento admodum præditi.

Numerus miliarium ab Ile de Maio ad Mozambiquen Insulam ad *2257.* computatur.

Die *22.* Augusti leuatis anchoris velificationem versus littus Goæ direxerunt, Lusitanis prius quos in naui Bon-Iesus ceperant ad Insulam quandam è regione Mozambiques sitam, expositis, & aqua panibusque ad duos dies instructis. Præfecto tamen & nauarcho, cum mercatore & scriba, secum retentis & abductis.

Perueniunt ad Cucumeres Insulam.

Die *25.* Augusti peruenerunt ad Cucumeres Insulam pulchram admodum & fertilem, à Mozambique octoginta miliaribus distantem. Insula ea diues est pecorum, incolas habens Ethicos plane, & nudo corpore incedentes. Possunt autem ibi omnis generis cibaria, vtpote boues, oues, mala aurea, Lemonia, Medica, & alia ad commeatum pertinentia pro exiguo pretio, permutatis nempe globulis vitreis, cochlearibus, cultellis, & aliis id genus, acquiri.

Tormentum aliquod disruptum damni plurimum facit.

Vltimo Augusti puer quidam in naui Admiralia Iohannes nomine Mercatori supremo sanguine iunctus, mortuus est, quem sequenti die, 1. nempe Septemb. horam circiter octauam matutinam, in mare demissum sepelierunt.

Accidit autem, vt displosum more veteri & recepto, tormētum aliquod, iuxta malum in superiori nauis parte constitutum, disrumperetur, & damni quamplurimū astantibus daret. Principio enim Constabilis famulo, Christophoro nomine, patria Amstelrodamēsi, duodecimū ætatis annum agenti occiput abripuit, ita, vt cerebrum capite effluens, in naui passim dispergeretur. Deinde tormentariorum magistro, Adolpho nomine, natione Hamburgensi latus alterum ita cōminuit, vt interiora corporis omnia paterent, crure insuper vtroq; perfracto, vnde post quartam horæ partem, vna cū priori illo vita functus est: Tertio, Seruitori cuidam nautico, Petro nomine, patria Dantiscano, costas aliquot perfregit, qui spiri-

ſpiritum adhuc ad horæ dimidium traxit. Quarto, ſeruitori cuidam nautico alteri, nomine Henrico, patria Lubecenſi ſpinam dorſi cum vtroque femore comminuit, qui ad tres tamen horas ſuperuixit. Quinto, ſeruitori adhuc nautico alii, Hermanno Hermanni nomine, patria Embdano crus vtrumque perfregit, qui dolores inde donec moreretur ad tertium vſq; diem grauiſſimos pertulit. Sexto tormentorum adhuc magiſtro alii, Leonhardo nomine, patria Amſtelrodamenſi, crus vtrumque, alterum in femore, alterum ad talos perfregit. Et hic quidem fuit qui tormentum illud accendit, verum diſruptio non ipſi; ſed alii cuidam qui priori die tormẽtum iſtud puluere nimio onerarat, imputata eſt. Et quidem hic Leonhardus ſanitati iterum reſtitutus & in viuis conſeruatus fuit. Septimo miniſtro cuidam nautico; Petro Bauchio, patria Dantiſcano femur dextrum perfregit. Octauo Nauarchi famulo, Iohanni nomine, patria Lubecenſi, brachium ſiniſtrum duobus locis perfregit. Nono Conſtabili, nomine Simoni Nicolao, patria Amſtelrodamenſi brachium ſiniſtrum confregit, qui tamen cum poſterioribus duobus ſanitati reſtituti ſunt, & poſt ſeptimanas aliquot conualuerunt. Itaque defunctus iſte adoleſcens, infelici plane ſidere in mare demiſſus fuerat, cum quinque adhuc alios ſaluos etiamnum & incolumes, ſecum traxerit, quatuor reliquis ægre admodum à morte conſeruatis.

Die 2. Septemb. lineam Æquinoctialem, ſecunda iam vice in plaga ſeptentrionali traiecerunt, cum eam antea in plaga meridionali ſuperaſſent. Die 4. mare rubrum prærernauigarunt, aqua ibi turbida admodum exiſtente, & inſtar ſeri lactis, quod à caſeorum compreſſione ſupereſt, albeſcente.

Lineam Æquinoctialem ſecundo iam traiiciunt.

Die 18. littus Goæ legerunt, & circa veſperam portum cum vniuerſa claſſe ingreſſi, anchoras in mare abiecerunt. Eſt autem Goa, pulchra admodum & magna ciuitas, ab Inſula quam Cucumeres vocant, ducentis & octoginta miliarib. diſtans, & ad dulcis aquæ fluuium, quatuor plus minus miliaribus à portu, vbi naues ſuas anchoris firmarant, diſtantem, in ſolo elegantiſſimo fundata & extructa. Eo autem loco quo fluuius iſte in mare ſe exonerat, & vbi naues ad vrbem profecturæ fluuium iſtum ingredi oportet, duo fortiſſima caſtella excitata ſunt, monaſterio itidem pulcherrimo è regione alterius caſtelli in monte quodam extructo. Sed & tria alia ad ripam fluminis iſtius, antequam ad Goam vrbem peruenias caſtella munita admodum & pulchra cernuntur, vt ad vrbem nauibus ſuis pertingere impoſſibile videretur. Cæterum in vrbe iſta negotiationes maximæ exercentur, quotidie enim ex India & longinquis locis aliis naues ad eam plurimæ appellunt, mercimonia varia ibi exercentes. Sed & Veneti mercaturam ibi agunt, & cum mercatoribus, qui ſingulis annis bis Venetias cum magno comitatu terra iter faciunt, ad vrbem iſtam peruenire quis ſine magno ſumptu facile poteſt. Reperiuntur in ciuitate iſta omnium fere totius orbis nationum populi, quamuis Luſitanos dominos agnoſcat, qui ad ſex miliaria omnia in poteſtate & iuriſdictione ſua poſſident, eo quem Viceregem per Luſitaniam vocant, ſedem ſuam in vrbe iſta obtinente. Quod ſi tamen ſine caſtellis iſtis fortiſſimis & munitiſſimis eſſet, & vrbs Goa, quæ veteribus Epheſus dicta fuit, non ipſamet etiam tam firma & munita exiſteret, imperium forte iam non amplius Luſitani ibi obtinerent, Guſaratæ enim; quorum regio duodecim inde miliaribus abeſt & Æthiopes vix miliaribus ſex ab vrbe diſſiti; Vatiniano eos

Perueniunt ad littus Goæ.

Goa ciuitas Epheſus veteribus dicta fuit.

odio prosequuntur, bellaque perpetua cum Lusitanis gerunt, tyrannide nempe & facinoribus eorum; aliquo modo iam cognitis & perspectis.

Naues quædam, Lusitanicas naues quæsitum ablegantur.

Die 21. quatuor Æthiopes scapha aduecti literas à præfecto suo ad Admiralem attulerunt, quibus significabatur, ingentem nauem Lusitanicam non procul inde subsistere. Decretum igitur à Senatu militari est, tres Celoces eo mittendas esse, quemadmodum etiam statim Arnoldus, Pauo & Gryphus Celoces leuatis anchoris suis itineri sese accinxerunt. Sequenti die visum est Admirali & Senatui militari, quatuor naues cum vna Celoce Calicuthum versus præmittere, vt viderent nunquid naues aliquæ Lusitanicæ ibi forte hærerent, electæque sunt Mittelburgum, qua Viceadmiralis vehebatur, Roterodamum, Cornu & Leo ruffus Sagittifer naues, cum Falcone Celoce; quibus id negotii committeretur, quæ omnes eodem adhuc die leuatis anchoris suis, mari sese commiserunt.

Admiralis ex sua naui in aliam transit.

Post earum discessum Admiralis ex vnita prouincia naui, qua hactenus vectus fuerat, in nauim Hollandiam quod hæc magnitudine multo illam superaret, transit. Die autem 23. nauem istam Lusitanicam Bon Iesus dictam, quam tres Celoces ad Mozambiquen interceperant, exonerare, mercesque inde ad suas naues transferre cœperunt, quod ea vitium contraxisset, & tantum aquæ sorberet, vt ei exhauriendæ vix sufficerent.

Die 25. Celoces tres quas nauem Lusitanicam oppugnatum missas diximus, ad classem iterum reuersæ, Lusitanos retulerunt, vt vidissent sese aduentare, dissectis anchoris, ad vallum siue littus remis velis contendisse ibiq; Lusitanica quædam nauigia minora, ex Goa eo missa hærentia populum omnem cum pecunia & preciosissimis quibusq; mercibus summa festinatione inde ereptum in terram detulisse, naui ista maiori igne accensa, vt ita ea maxima parte antequam aduenissent conflagrarit, & ipsi non multum inde acquirere potuerint. Erat hæc itidem vna ex quinque illis ingentibus Olysippone hoc anno ablegatis nauibus, & præter merces alias bis mille dolia vino Hispanico optimo repleta deuexerat, quæ omnia flammis correpta cum vino perierunt.

Nauis Lusitanica Bon Iesus nomine in profundu mergitur.

Die 26. Arnoldum Celocem ad littus Coromandelium ablegarunt, vt mercatorem primarium ex Cornu naui, vna cum sex ministris nauticis & quatuor sociis mercatoribus Beagalam, (vbi mercatores Hollandi subsistentes magna commercia vestimentorum & aliarum mercium exercent,) deueheret. Nauis autem Lusitanica, Bon Iesus nomine, & bonis & tormentis omnibus iam exonerata & euacuata, crebris foraminibus perforata fuit, vt aquis repleta in profundum mergeretur.

Ex littore Goæ discedunt.

Die 27. Æthiopes quidam scapha aduecti nuncium Hollandis, de nauibus aliquot Lusitanicis ad triginta circiter miliaria, inde remotis attulerunt, itaq; Admirali & Senatui militari vtile visum fuit, leuatis anchoris eas indagare, quod etiam circa vesperam quinque nauibus maioribus & duabus Celocibus, quæ ibi congregatæ adhuc fuerant, fecerunt. Eodem die etiam Turcas & Gusaratas, quos in oppido Mozambique, (vt supra dictum est) deprehenderant & ad naues suas receperant, in terram exposuerunt, cum eo loco se iam non procul à patria sua abesse, dixissent.

Incolarum Goæ descriptio.

Toto illo tempore quo in littore ad Goam subsisterant, Indiani ad eos magno numero confluxerunt fructus varios & alia ad necessitatem & susten-

ſuſtentationem pertinentia ipſis afferentes, qui tamen pecuniæ ſatis pro cibariis iſtis expetere nouerant. Homines alioqui ſunt apta corporis & membrorum omnium diſpoſitione præſtantes, magnitudine & ſtatura Germanos æquantes, & colore fuſco ſubrubidoque præditi. Nudi per omnia incedunt, niſi quod tenui linteolo præcincti pudenda paululum contegunt, & caput linteamine vel candido, vel verſicolore Turcarum inſtar obuelant. In more poſitum habent, vt vxorem ducentes, virginitatem ei non eripiant, nec virginem eam cognoſcant, in templis enim ſuis idolū ſiue ſtatuā ex ære fuſam vel ex alia quacunq; materia factam habent, membro virili, inſtar Priapi præditam, cum igitur dicta iam nuptiis dies adeſt, Sponſa ab amicis & cognatis ab vtraq; parte proximis in templum ducitur & coram idolo iſto ſiſtitur, quæ velo ſiue linteolo à pudendis remoto amplecti idolum iſtud veluti ſponſum ſuum arctiſſime cogitur, & tum ad idolum iſtud corpore impellitur adeoque comprimitur, vt cornu iſto in pudenda vi ſumma adacto, apta poſtmodum ad coitum virilē reddatur, aſtantibus interim alta voce canentibus & tripudiantibus, ne eiulatus ſponſæ exaudiatur. Hoc facto poſtmodum ad ſponſum cum multo inſtrumentorum variorum clangore & cantantium ſtrepitu adducitur, qui eam lætus accipit, & honori laudique ſibi ducit, ſponſam ſuam ab idolo iſto compreſſam & virginitate orbatam eſſe.

Primo Octob. cum ad quindecim miliaria à Goa ciuitate, Mozambiquen verſus regreſſi eſſent, quam proxime ad littus ſeſe ſubmittentes anchoras in profundum miſerunt, idque eam ob cauſam, quod aduerſo fluctu, ventoque contrario progredi non poſſent, ſed & recentis aquæ penuria compulſi, de ea acquirenda curam ſuſcipere cogebantur. Sequenti vero die leuatis iterum anchoris Goam verſus velificationem fecerunt, moxque nocte iſta vrbem & caſtellum vbi antea ſubſtiterant prǫteruecti, curſum ſuum ad littus Malebaræ direxerunt, ab Æthiopibus qui ſcaphis aduecti eos acceſſerant, piſces, gallinas, Bananas, Batatas, Cucumeres & Oryzam iam coctam præſenti pecunia redimentes.

Goam oppidum præter vehuntur.

Homines qui in littore iſto habitant, nigriores ſunt paulo, & craſſioribus membris quam illi qui ad tria vel quatuor miliaria prope Goam oppidum habitant, verum ſuperſtitionibus, moribus & cultu alio ſibi inuicem omnes fere ſimiles ſunt, nudi itidem, vt illi, incedunt, pudendis ſolum exceptis, quæ tenui linteolo contegunt, in digitis cupreos plerunq; annulos geſtant, & barbam inferiorem, quemadmodum etiam capillum vndique abradunt, manipulo ſolum exiguo in vertice capitis relicto, qui vero iuuenes adhuc ſunt circa frontem etiam cæſariem geſtant, manipulumque iſtum in vertice, vt Chinenſes, conuoluunt, & annulo vel cupreo vel eburneo collectum exornant.

Mores hominum ad miliaria aliquot infra Goam habitātium.

Die 5. ad littus Malabaræ venientes, non procul ab oppido Cananore ſub monte Delio ſubſtiterunt, vt ibi ſe reficerent & recētem aquam, cuius penuria magna laborabant, conueherent. Sequenti igitur biduo ſtrenue admodum in opere fuerunt, vt aqua recenti dolia ſua explerent. Cogebantur autem eam à populis ibi habitantibus magno precio redimere, militibus interea in excubiis, ne forte ab aliis in opere opprimerentur, conſtitutis.

Perueniunt ad oppidum Cananor.

Regio hæc & oppidum Cananor 70. miliaribus à Goa oppido diſtat, vulgoq; pars Palæſtinæ putatur, Cananitis olim inhabitata, regno Perſico finitima eſt, quemadmodum etiam quotidie multi mercatores ex Perſia eo con-

Regionis & ciuitatis Cananoris deſcriptio.

eo cõfluunt. Eſt autem Cananor oppidum ingens admodum,tantæq; capacitatis,vt tria & amplius miliaria ambitu ſub complectatur. Regio ipſa populoſa eſt & admodum fertilis, profert enim oryzam magna copia & Mayſam, quod frumenti genus rotũda grana habet & ab aliquibus Mannæ aſſimilatur, quam Deus populo Iſraelitico in deſerto cœlitus ſuppeditauit. Conteritur autem frumentum hoc ab incolis,& in farinam redigitur,ex qua deinde admixto melle & oleo panes cõficiuntur,nec panem regio iſta alium vllum agnoſcit. Sacchari alioquin,Piperis item, Zingiberis,Cardamomi,Caſſiæ & Ambræ prouentus ibi ſatis magnus eſt, & Ambra quidem vili precio emitur. Sed & fructus pulcherrimos alios vtpote Bananas, Batatas, mala aurea, Limonia, nuces Indicas & alios, quorum Germanis incognita nomina ſunt, magna copia ſuppeditat. Melle abundat plurimo, reperiunturque in terra iſta leones, Tygrides, Pantheræ, Elephanti, Bubali & alia nobis ignota animalia, nec deſunt Pſittaci & varia volucrum genera, gallinæ item exiguo precio venales habentur.

Populorum in Regione Cananor habitantium deſcriptio.

Homines ibi habitantes eximia ſunt & decenti membrorum diſpoſitione præditi,colore ſp diceo,quantitate & robore præſtantes. Vidiſſe enim ſe ibi nõ paucos Hollandi aſſerunt, capitis totius magnitudine maximum ex ſuis ſuperantes, membriſque tam robuſtis & craſſis præd tos, vt formidini & terrori multis eſſent. Non tamen omnes eius ſtaturæ ſunt. Neque enim plures quam decem Hollandis viſi. Capillos noſtro plane more raſos geſtant. Nobiles & proceres alii perforatas habent magnis foraminibus auriculas, & ab illis annulos quatuordecim vel quindecim aureos, eiuſdem qua nos eos in digitis geſtamus magnitudinis, vel maioris etiam, dependentes multiſq; precioſiſſimis gemmis conſpicuos geſtant. Nudi plerique omnes incedunt, & pudenda faſcia ſiue linteolo goſſypino vel candido vel verſicolore contegunt. Armis egregie admodum vti ſciunt. Suntque ea clypei rotundi vel ex ligno fabrefacti, vel ex viminibus & arundinibus artificioſe contexti, pulchri ſunt & perpoliti, cera Hiſpanica nigra vel rubra infuſi & leuigati, quæ quidem tanta eſt duritie & leuitate, vt ex ferro clypeos iſtos conſtare haud immerito diceres. Præter clypeos autem iſtos,gladios etiam & acinaces habent, itemque arcus & ſagittas egregie expolitas, quidam haſtis vtuntur varie coloratis. Aliqui præter cultros,arma nulla agnoſcunt,ſed eos oblongos & inſtar falcis meſſoriæ incuruatos.

Ius miniſtrorum & ſatellitum regiorum in Cananor.

Nobiles & primates huius Regionis multos habet ſatellites, qui armati eos aſſidue comitantur & ſequuntur. Faciem & anteriorem corporis totius partem calce ex Sandalio ligno parata oblinunt, & pectoris medio manſa aliquot Beteles folia affigunt, quæ quaſi ſigilli alicuius impreſſi formam referunt. Primarii eorum miniſtri murino colore faciem inficiunt. Quod vero ad miniſtros ſiue ſatellites Regios quorum ad quadraginta millia numerantur, attinet, illis propriam habere vxorem nequaquam licet, ne tamen quid ipſis hac in parte deſit, hoc priuilegio & iure fruuntur, vt in quocunque oppido vel pago morentur, ad ædes cuiuſcunque vel ciuis vel agricolæ, pro libitu diuertere, & aliquid armorum ſuorum ibi deponere poſſint, donec abeant & commiſſum ſibi munus regium expediant. Ædes autem ingreſſi vel vxorem vel filiam vel ancillam pro libitu ſuo accerſunt, eique arma ſua aſſeruanda tradunt, quæ poſtmodum domo egredi non audet, ſed cogitur reditum ſatellitis iſtius expectare & ſe ad coitum vbi reuerſus fuerit, parare, idque abſque vlla tergi-

uerſa-

uerſatione, ita vt ne maritus quidem vel parens hiſcere contra ſub pœna maxima audeat, quemadmodum id Hollandi non ſemel viderunt & experti ſunt.

Mulieres eius loci lurido colore ſunt, Tartaros, qui incertis ſedibus hinc inde oberrant & vagantur æmulantes, ſupparum ex vmbilico ad genua vſque vel ex goſſypio cæruleo colore infecto, vel ex nucum Indicarum filamentis contextum demittunt, & tunicam manicatam ex eadem materia cõnſtantem induunt, Capillum habent, vt noſtræ mulieres longum, ſed omnino atrum & piceum, conuoluunt vero eum, & in cuneum circa ceruicem contorquent, apertis capitibus omnes tam mulieres quam puellæ incedentes, & caput haudquaquam tegentes. Primariæ quæque fœminæ catenulas à collo & brachiis aureas ſuſpendunt, eaſque multo appenſo auro condecorant. Præterea omnes tam diuites quàm pauperes, tam adultiores quam iuniores auriculas habent tantæ capacitatis foraminibus pertuſas, vt quatuor vel quinque ſimul digitos admittant, illiſque quæ præſtantiores ſunt, annulos precioſos, & auri particulas inſerunt. Aliæ aures multis foraminibus perforatas, & multo auro condecoratas habent, pauperes vero & ruſticæ mulieres conuolutos ex ſtramine & viminibus annulos ab auriculis dependentes geſtant. De aliis gentis iſtius moribus deque ornatu corporis vario, plura hic annotare nimis longum foret. Suppeditat autem Regio iſta multos etiam precioſos lapides, vtpote Pyropos, Sapphiros, Smaragdos, & gemmas alias, itemque lapidem Bezoar & alia.

Die 8. Octob. leuatis anchoris velificationem Calicuthum verſus fecerunt, quo etiam ſequenti die peruenerunt, cum decem non amplius miliaribus ab oppido Cananore diſtet, poſtquam autem portum ingreſſi eſſent rubrum leonem Sagittiferum, nauem ſcilicet ſuam, quæ 22. Sept. die vna cum quatuor aliis, ex claſſe abierat, inuenerunt. *Calicuthum perueniunt.*

Decimo Octob. incolarum plurimi multis canois ſiue nauigiis aduecti, fructus ipſis & cibaria varia, itemque gemmas & res alias attulerũt. Inter alios autem venerunt ad eos magni Imperatoris legati, qui Admiralem ſalutarunt, & ab eo vt ſequenti die ad Imperatorem ſuum in vrbem veniret expetierunt, qui 11. Octob. cum militaribus conſiliariis in terram deſcendit, & ducentis plus minus armatis claſſiariis ſtipatus in aulam Imperatoris profectus eſt. *Admiralis ad Imperatorem Calicuthenſem proficiſcitur.*

Regio hæc Calicuthenſis, terram habet bonam & variorũ fructuum aromatumque feracem, profert autem maxime ingentem piperis, Zingiberis, Sacchari & Cardamomi copiam, ſuppeditat item varia pſittacorum & cercopithecorum genera, quorum tanta ibi affluentia eſt, vt vel pſittacorum vel cercopithecorum pulcherrimum quadrante Imperialis emere poſſis. Habentur ibi præterea multi apri, cerui, Elephãtes, & feræ nobis incognitæ aliæ. Quod ad vrbem Calicuthum attinet in qua Imperator ſedẽ ſuam habet, ea magnitudine ſua ad vndecim miliaria cõplectitur, eſtq; emporium tam celebre & populoſum, vt vix in toto mundo, frequentius reperiatur. Cõfluunt enim eo quotidie ex lõge diſſitis regionib. vtpote ex Cambeia, Chayro, Alexandria, Perſia, Arabia, Mecha, Turcia, Babylonia, &c. mercatores plurimi, qui cõmercia exercent in auro, argẽto, gemmis, Moſcho, Ambra, ligno Aloes, Braſilienſi, Rhabarbara, Thure, Charyophyllis, Cinamomo, nucib. myriſticis, foliis nucũ myriſticarũ, quæ ex Bãda Inſula eo transferũtur, ſed & croci, piperis, zingiberis, Benzui, ceræ *Calicuthenſis regionis & vrbis deſcriptio.*

Hiſpa-

Hiſpanicæ,Gummi,ligni Sandalii,albi & flaui, Cappararũ, Spicæ, Oppii, Aluminis, Coralliorum, Mirabolani, Tamarindi, Caſſiæ fiſtulæ, Serici, panni Sericei,Elephantorum,& Pſittacorum magna ibi commercia peraguntur.

Elephanti tormenta ænea geſtant.

Elephas equidem animal eſt ingens admodum & formidabile, ita, vt maius & formidabilius vix Hollandis vllum viſum ſit,ſed tantæ prudentiæ, fortitudinis, & roboris eſt, vt comparari cum nulla fera alia poſſit, intelligit enim & facit omnia, quæ à Curatore ſuo ei imperantur. VideruntHollandi quod Imperator duos ex maximis ſuis Elephantib.ad littus maris mitteret, duo tormenta ænea, quæ ei ab Admirali, vna cum aliis precioſiorib.rebus Mauritii Naſſouii nomine donata erant,inde ad aulam ſuam,ingẽtis miliaris itinere, allatum.Cum vero Hollandi Scapham qua in terram tormenta iſta ex nauibus vehebant, ad littus, propter ponderis grauitatem nimiam (Continebant enim ſingula libras bis mille & quingentas,) propellere non commode poſſent, Curator Elephanti alterius, feram allocutus eſt, quæ aquam ingreſſa adniti mole corporis non deſtitit, donec ad littus ſcapham quam proxime per arenas & breuia protruderet. Erat autem tormento vnicuique funis craſſus admodum alligatus. Cum igitur in littore ſcapha iam ſubſiſteret, Curatorum quilibet feram ſuam compellauit,quæ accedentes ſtatim,funes iſtos proboſcide apprehenſos dentibus inuoluerunt, ſublataque humo tormenta ad aulam vſque Imperatoris tanta facilitate,vt vix ferre aliquid viderentur,deportarunt, cumque in aulam eam veniſſent, tormenta ad pedes Admiralis depoſuerunt, & Imperatori quem forte in ſublimiori loco viderant, honorem, ter in genua procidentes exhibuerunt.

Regis Calicuthenſis deſcriptio.

Quod ad Imperatorem Calicuthenſem attinet, ſciendum eſt,eum potentiſſimum Monarcham eſſe, multis regnis & regionibus imperantem. Subiectos enim ſibi centum & amplius Reges habet, & breui tempore vltra decies centena millia armatorum in aciem producere poteſt. Bella aſſidua & perpetua gerit cum Perſis, Syris & Medis aliiſque vicinis regionibus,ſed & cum Luſitanis bella gerit, qui aliquot oppida ditioni eius ſubtracta,ope quorundam Regum qui & ipſi tamen ad imperium eius pertinent,& bellum tamen contra eum gerunt freti poſſident. In honore alioquin apud ſuos eſt maximo, quam primum enim nobilibus & potentioribus vel eminus ſaltem cernitur, caput ipſi inclinant, manus complicatas ter eleuant & in genua incuruato capite procidunt. Hollandi vbi cum Admirali ſuo ad aulam eius veniſſent, centenis aliquot procerum & nobilium ſuorum eum ſtipatum deprehenderunt, qui ſalutatus ab Admirali Hollandos amice admodum inclinato ipſis nonnihil capite & vultu hilari & periucundo excepit, apprehenſumque manu Admiralem in palatium ſecum abduxit, vbi aliquandiu commorati manſerunt. Poſtea cum multis vxoribus ſuis ex Palatio ſuo iterum egreſſus, in circuitu ſubſtitit,vt ab omnibus cõmode videri potuerit, quemadmodum etiam paulo poſt iterum inde deſcendit, & Hollandos accedens, multas inter eos confectiones aromaticas quas vxores & nobiles eius ingentibus patinis aſportarant,propriis manibus diſtribuit. Quod ad ornatum eius attinet, ſciendum eſt, eum toto corpore à vertice ad plantas vſq; pedum nudum inceſſiſſe,niſi quod parte intermedia ſupparo ſiue linteolo candido & ad latera colorato, ab vmbilico ad genua vſque propendente, præcinctus eſſet, in anteriori corporis parte, facieque tota colore fuluo ex Sandalio

ligno

ligno & herbis quibusdam aliis parato infectus erat. Cingulis in corpore quinque, vno rotundo, reliquis palmum latis circumdatus erat, quæ multis vndiq; gemmis rigebant, numerabanturque maxime in vno ducenti & amplius Rubini, fabas magnitudine æquantes, in quorum medio carbunculus magnitudine vnguis in pollice radiabat atque fulgebat. In dextro brachio quatuordecim gestabat armillas aureas, singulas duos digitos latas, vt totum fere brachium occuparent, multis itidem gemmis nitentes, cogebaturque semper ei aliquis ex proceribus adsistere, qui brachium nimio pondere grauatum leuaret. Sinistro autem brachio, vt & cruri sinistro duas tantum induerat armillas, duos ferme digitos crassos, & gemmis plurimis nitentes, digitis autem vtriusq; manus annulos aureos gemmis & vnionibus exornatos plurimos induerat. Auriculas à nimio auri & gemmarum pondere vsque adeo habebat distentas, & protractas, vt ad humeros vsque propenderent & axillis imminerent, rigebant enim multo auro & gemmis, eratque in medio insertus cuneus ex multis gemmis & vnionibus Orientalibus conglomeratus, quarum aliquæ tanta magnitudine erant, vt globulos lusorios quibus pueri apud nos ludentes vtuntur, ferme æquarent. Barbam habebat canis capillis intermistam & nonnihil præton sam, in capite vero capillum gestabat oblongum & nodo in vertice colligatum, qui fascia, auro gemmisque & margaritis nitente, circumdatus & inuolutus erat, tanti precii, vt æstimationem omnem effugeret. Coram eo nobilium semper aliquis stabat poculum aureum in quem expuere forte volens, sputum mitteret, manibus tenens. Statura erat satis procera, & dentes in ore piceos habebat, quod quidem in omnibus fere populis istis cernitur, qui nigredinem ex perpetua Beteles, quæ folia sunt palmum & amplius lata, mansione contrahunt, & quo quis dētes nigriores habet, eo maiori eum honore dignum iudicant.

Muliebres in Calicuthia ornatus.

Quod ad nobiles, cōsiliarios, aulicosq; & ministros eius alios quemadmodum & vniuersos subditos, nec non nobilium, consiliariorum, aulicorum & omnium in genere subditorum vxores puellasque & virgines attinet, omnes nudo corpore incedūt, excepto quod supparo siue linteolo vel gossypino vel sericeo ab vmbilico ad genua demisso intermediam corporis partem obuelent, corpore alias bene proportionato & colore fusco siue puniceo potius cernuntur. Quo quis autem nobilior, præstantior & ditior est, eo auriculas longiores & humeris magis imminentes pluribusque aureis annulis ornatas habet. Idque mulieribus magis quam viris familiare est. Viros enim obseruarunt Hollandi, qui ab auribus centum & amplius annulos, quales nos in digitis gestare solemus, gemmis preciosissimis ornatos, dependentes habebant, sed in fœminarum auribus vltra ducentos numerarunt, qui pondere suo auriculas etiam infra humeros protraxerant, sed & armillas aureas multisque gemmis nitentes in collo, brachiis, pedibusque, nobilium vxores gestant, & vngues in digitis admodum prominentes & variis fissuris dissectos atque coloratos habent. Lasciuæ autem admodum sunt, & impudicæ, palmamque in meretriceo furore ponunt, eo maiori sibi honori & laudi ducentes, quo meretrices se maiores & diuturniores constantioresque probare possunt.

Nobiles in Calicuthia carnibus non vescuntur.

In more positum habēt, vt qui nobiles sunt, quemadmodum & Cæsar ipsemet cum vniuersa sua familia aulica carnibus piscibusque omnino abstineant, nec quicquam quod vitam habuit comedant. Adeo enim religiosi sunt, vt nec pediculum pulicemve vel aliud quodpiam insectum

 interfi-

interficiant, sed tametsi in corporibus forte suis deprehensum, folio viridi inuoluant & in terram exponant. Dicunt enim omne quod viuit, animam æque, vt homines habere. Verum à communi plebe consuetudo hæc minime obseruatur, tam enim carnibus quam piscibus, carne tamen suilla excepta, quæ ipsis abominationi est, vescuntur.

Religio populorum Calicuthensium.

Religio ipsorum plane ethnica & superstitiosa est, Diabolum enim ipsum adorant, cuius in omnibus suis templis pictas habet imagines, quin & in primario templi loco horribilem admodum habent Cacodæmonis statuam, tribus capitibus deformem ex aurichalco fusam, ad quam preces & sacrificia sua peragunt. Præterea Solem etiam & Lunam adorant, & circa matrimonia hunc morem obseruant, vt qui nobiles proceresq; sunt sponsam prima nocte non attingant, sed Braminem siue sacrificulū quendam, vel albi coloris hominem, vbicunque etiam eum inuenire possint, pro quadringentis vel quingentis florenis conducunt, qui prima nocte cum sponsa dormiens ad coitum eam aptam reddat. Verum qui promiscuæ plebis sunt, morem istum non obseruant, sed ipsimet labore isto facile defunguntur.

Vxores mortuo viro in ignem se præcipitant.

Viro aliquo mortuo, cadauer eius non sepelitur sed comburitur, cineres autem in vas aliquod colliguntur, & in ædibus viri, instar alicuius thesauri preciosissimi asseruantur. Vna autem vxorum eius quam præ cæteris charam habuisse constat, (non enim vnam tantum vxorem, sed decem, viginti, triginta & plures habent,) octauo vel decimo post obitum viri die cognatos familiaresque & amicas suas omnes prandio excipit, seque cum illis oblectat. Finito autem prandio cum illis ad ignem, ab aliquibus sub prandio isto in fouea quadam paratum, multa cum lætitia & exultatione abit, salutatisque amicis in ignem se præcipitat, amicis inter clamores & vociferationes cantusque varios choreas ducentibus & tripudiantibus, donec in cineres mulier ista redacta sit. Hoc enim ei honori datur, & quæ hoc facit, beata prædicatur, contra vero si quæ id facere recuset, ab omnibus culpatur & ignominia afficitur.

Calicuthia in veteri Testamento Moria dicta fuit.

Quod ad alia attinet, quam grati nempe & accepti Regi Calicuthensi Hollandi fuerint, quam honorifice eos excep erit, & quam multa mirabilia ipsis ibi visa sint, ea hic quidem omnia commemorare, longum nimis foret. Cæterum regionem hanc in veteri Testamento Moriam dictam putant, commonstratus enim Hollandis mons fuit, in quo Abrahamus filium suum Isaacum mactare & in sacrificium Deo offerre voluit.

Scribæ in Calicuthia.

Papyrum populus iste non habet, sed quicquid annotatum volunt, nucum foliis stylo ferreo inscribunt. Et quidem in aula Imperatoris, Scribæ plurimi reperiuntur, viderunt enim Hollandi non paucos nucum folia manibus tenentes, quibus populo id petenti supplicationes, vel aliud quodcunque exiguo admodum precio contenti, inscriberent.

Hollandi ex Calicutho discedunt.

Die 13. & 14. venationem aprorū Imperator in Admiralis gratiam instituit, centū aliquot viris emissis, qui quadraginta & amplius apros eximię magnitudinis breui tempore ceperunt, quos omnes Admirali donatos, Hollandi ad naues traduxerunt. Cum igitur Admiralis negotium omne apud Imperatorem confecisset, & aliquos qui vino inebriati, modestiæ fines in nauibus transierant, more nautico pœnis cohercuisset, præfectum Naucleru & Mercatorē, quos in naui Lusitanica Bon Iesus nomine interceptos, secū hactenus habuerāt, in terram exponi, Imperatoriq; captiuos

deti-

detinendos tradi iussit. Quo facto, subleuatis 16. die Anchoris, vela ventis iterum commiserunt. In itinere autem, cum ad tria fere miliaria progressi essent, ad castellum aliquod cui Banane nomen erat delati sunt, illud seditiosi quidam & Imperatori rebellantes obtinebant, itaq; Celocibus quam proxime aduecti, tormenta in illud viginti, (ad mandatum Imperatoris) exonerarunt & disploserunt.

Die 17. summo mane ad Cutsinum venerunt, quod proprium quidem Regem habet, sed ad Imperatorem tamen Calecuthensem etiamnum pertinet. Rex autem iste cum Lusitanis sentiens, rem eo perduxit, vt Lusitani maximam & vrbis & arcis partem in potestate sua habeant, & magna ibi commercia tractent, bellum cum Imperatore perpetuum gerentes. In portu autem isto tres suarũ nauium, quæ paulo ante ad Goam, ab ipsis, vt suo loco dictum est, abierunt, Roterodamum nempe, Mittelburgum & Horniam, deprehenderunt, itaque ad illas venientes, anchoras statim proiecerunt. Admiralis autem exonerato tormento signum reliquis nauibus dari curauit, itaque militaris ad eum statim Senatus sese contulit, decretumque ibi est, vt cum propter oppidi & castelli robur viresque maximas, itemque propter populi ibi habitantis frequentiam profecturos sese nihil viderent, velificationem persequerentur, vt ad ea tandem loca venirent, quæ proposita sibi haberent, vnde, cum ad nauem suam se quisque recepissent, ad continuandum iter conuersi sunt. Distat autem oppidum & castellum Cutsinense à Calicutho 30. miliaribus.

Perueniunt ad Cutsinum.

Die 19. ad Promontorium quod Cabo Cummerin, vulgo vocant, & sexaginta miliaribus à Cuthscino distat, venerunt. Ablegabant autem statim eodem die nauiculam cum sedecim personis, Bantanum versus, vt mercatoribus & procuratoribus suis significarent, se cum classe sua iam aduenisse. Non longũ autem inde in Mesopotamiam interuallum est, breuissimus item ad littus Coromandelium, quæ pulchra admodum & præstans regio est, traiectus.

Perueniunt ad promontorium Cummerinum.

Die 22. ad Insulam & terram, quam Xailan vocant, peruenerunt. Distat ea à Cabo Cummerino, octoginta miliaribus, estque terra bona admodum & fertilis, trecenta miliaria ambitu suo complectens. In hac Insula Paradisum fuisse multi sunt qui credunt, idque eam præcipue ob causam, quod quatuor ista primaria totius mundi flumina, quæ per Paradisum fluxisse Moses in veteri Testamento asserit, per Insulam istam labantur. Ingens in Insula ista Cinnamomi prouentus est, habeturque illud pro optimo, quod in toto orbe terrarum reperitur. Suppeditat etiam Insula ista gemmarum & auri plurimum, & Pyropi quidem seu Rubini tam præstantes ibi sunt, vt reliquos omnes facile vincant & superent. Reperiuntur ibi & Ciconiæ & Capræaues, quas nullibi per totam Orientalem Indiam reperire est. Populus Insulæ istius colore, religione & moribus, à Calicuthensi parum differt, & Germanis admodum fauet, quamuis Lusitani duo etiam ibi castella siue propugnacula habeant, quod tamen ipsis valde admodum dolet, qui multo cum Germanis conuersantur & negotiantur libentius. In Insula ista, magna etiam ista potensque ciuitas Candia sita est, in qua Rex potentissimus qui quatuordecim sub se Reges alios habet, sedem suam obtinet.

Perueniunt ad Insulam Xailan quã Paradisum fuisse multi credunt.

Die 23. Celocem Gryphum Etschinum ablegarunt, vt ex procuratoribus & mercatoribus Hollandis cognosceret quid noui in Insulis istis

Perueniunt ad Sumatram Insulã.

iſtis eſſet, quæ quidẽ celox poſt dies pauculos ad claſſem iterũ reuerſa eſt.

Die autem *30.* ad Sumatram ſeu Taprobanam Inſulam venerunt. Ea à priori Xailan ducentis diſtat milliaribus, eſtque ingens admodum & magna, ad ſexcẽta miliaria ambitu ſuo cõplectens. Quin imo poſt Madagaſcarem, maxima totius mundi cenſetur. Eſtque fertilis admodũ & bona, piper proferens totius mundi præſtantiſſimum, & gemmas plurimas, vtpote Smaragdos, Hiacynthos & alias, nec non lapidem Bezoar, & vniones ſiue margaritas precioſiſſimas, multumque auri ſuppeditat.

Etſchinum aula Regis in Sumatra.

In Inſula hac Etſchinum oppidum eſt, vbi Hollandi mercatores & procuratores ſuos habent, qui magna commercia cum incolis aliiſque populis exercẽt. Habet autem in oppido iſto & Rex Inſulæ ſedem ſuam, cuius poteſtati adhuc quinque Reges alii, qui itidem in Inſula iſta imperant, ſubiecti ſunt. Rex eſt potentiſſimus & ditiſſimus, Elephantos in aula vltra trecentos habet. Satellites autem quibus vtitur, omnes fœminæ ſunt, numeranturque ad tria millia, quæ arma tractare æque ac viri didicerunt, prudentia militari non exigua prædita, quam ob cauſam à Rege etiam magno in honore & precio habentur.

Separantur ab inuicem tẽpeſtatibus.

Die 1. Nouemb. tempeſtatem & procellam cum multis imbribus experti ſunt, eratque aer obſcurus & turbidus ita vt non longe proſpicere poſſent, itaque tres, prouincia nempe vnita, Hornia & Selandia, tempeſtatibus iſtis à claſſe abreptæ & diſiectæ fuerunt, ita, vt ante decimum nonum Nouembris diem videri amplius non potuerint.

Die 7. ad terram venientes, oberrare ibi, ob ventorum contrarietatem, ad decimum vſque coacti ſunt. Eo die cum tribus ſcaphis ad terram peruecti ſunt exploratum, qualis ea terra eſſet, cum propter obſcurum iſtum & nebuloſum aerem proſpicere non poſſent, vbi nam locorum verſarentur. Cum autem ad littus peruenissent, ad Sumatram illud adhuc pertinere cognouerunt, ſed ab illo loco, vbi 30. Octob. fuerant, ad centum miliaria abeſſe. Terra erat ſatis bona, ſed homines ibi degentes Anthropophagi eſſe dicebantur, qui nec accedere ad eos, nec cibariorum aliquid & fructuum ipſis ſuppeditare volebant. Ingens ibi Elephantorum, Leonum & Bubalorum copia eſt, ſed Hollandi locum nullum inuenire poterant, vbi aquam potabilem acciperent; itaque ad naues iterum cum ſcaphis ſuis reuerſi ſunt. Cumque 11. die ventum ſibi fauentem nacti eſſent, curſum ſuum recta ad fretum Malaccæ direxerunt. Premebantur autem aquæ penuria. Itaque cum eo die valde admodum pluere cœpiſſet, pluuiam iſtam colligere & ad futuros vſus reſeruare modis omnibus adlaborarunt.

Ingrediuntur fretum Malaccæ.

Die 12. initium freti Malaccenſis aſſequebantur, die autem 14. perueniebant ad ſeptem minores Inſulas, non longe ab inuicem remotas, ab Inſula autem Sumatra quinquaginta & amplius miliarib. diſtantes, iamque medio inter ſeptem iſtas Inſulas & ingentem terræ tractum itinere curſum ſuum tenebant. Terra ea admodum montoſa & ſcopuloſa eſt, non procul à continenti Malaccæ regione diſtans, inculta plane & nullis hominibus, quemadmodum & ſeptem modo dictæ Inſulæ, habitata, itaque veſperi ſub terra ſeſe demiſerunt.

Die 16. curſum ſuum Orientem verſus direxerunt, ſed ventum admodum inconſtantem habebant, & circa veſperam in arenas deferebantur, ita, vt profunditatem vix quatuor cum dimidia Orgyarum obſeruarent, & ſtatim anchoras ſuas proiicere cogerentur.

Die 17. leuatis iterum anchoris, velificationem ſuam occaſum verſus, vt ab arenis iſtis remouerentur, direxerunt. Circa veſperã quieta erant & tranquilla à ventis omnia, itaque cum fluctum haberent plane contrarium, firmare iterũ anchoris naues ſuas coacti ſunt. Sub noctis medium, ventum commodiorem aliquanto nacti leuatis ſtatim anchoris progreſſi ſunt. Non erat autem ventus iſte diu conſtans, ſed ſtatim iterum remittebat, quo facto anchoras iterum in profundum mittebant.

Die 18. velificationem ſuam Meridiem verſus direxerunt, verum nocte ſequente profunditatem vix ſeptem cum dimidia Orgyarum deprehendebant, & propterea anchoras iterum proiiciebant.

Naues hactenus diſperſæ cõiunguntur. Die 19. leuatis anchoris, ad velificationem continuandam ſeſe accingebant, verum cum vix paululum progreſſi eſſent, reſpicientes, ſex naues ſeſe ſequi, eminus proſpexerunt, itaque anchoras iterum abiecerunt, earum aduentum præſtolaturi & quæ eſſent, viſuri. Pluebat autem valde admodum, vt multum inde aquæ colligere & ſeſe à nimio æſtu reficere quam optime potuerint. Cum igitur naues modo dictæ ad ſex miliaria aduenissent, abiectis anchoris, ſubſtiterunt, miſſaque ad eas ſcapha quænam eſſent, inquiſiuerunt, quæ ſimulatque aduenisset, ad naues iſtas pertinere, quæ 1. Nouemb. die, tempeſtatum iniuria diſſitatæ ab aliis & diſiectæ fuerant, agnita eſt, itaque eam inclamantes, nauclerum ad naues receperunt, quin & accenſo igne, tria tormenta diſploſerunt, ſignum illis, ſe ad claſſem iſtam pertinere, præbentes.

Perueniunt ad vrbem Malaccam. Die 20. cum naues iterum omnes coniunctæ eſſent, leuatis anchoris ſimul progreſſæ ſunt, curſum ſuum Euroauſtrum verſus dirigentes, verum cum venti ſtatim remitterent, naues firmare iterum cogebantur.

Die 21. velificationem cœptam continuarunt, & circa veſperam, remittente vento, anchoras proiecerunt.

Die 22. ventum iterum conuenientem nacti, curſum ſuum Euroauſtrum verſus direxerunt. Sequenti autem die, Septentrionem verſus vela flectentes, curſum recta ad vrbem & caſtellum Malaccam direxerunt, quam circa meridiem etiam eodem die aſſecuti ſunt, quæ quadraginta quinq; miliaribus à ſeptem iſtis, quarum ſupra mentio facta eſt, Inſulis, diſtat.

Poſtquam proiectis anchoris ibi conſediſſent, milites ſtatim aliqui in ſcaphas expoſiti & ingentem nauem Luſitanicam, quæ ſub oppido ab anchoris hærebat, oppugnatum, emiſſi ſunt. Verum cum oppidani id vidiſſent, multis nauiculis aduecti, precioſiora quæque ex naui iſta eripuerunt, diſpoſitis ad puluerem tormentarium fumigantibus funiculis, vnde puluis ignem concipiens, nauem ne in Hollandorum manus veniret, diſperderet. Cum igitur reuerſis ad oppidum Luſitanis, Hollandi aduentarent, puluis accenſus, partem aliquam nauis diſiecit, ſed Hollandi nihil eo fragore perterriti nauem ingreſſi ſunt, cumque nihil precioſum in ea inueniſſent, ea flammis accenſa, ad naues ſuas iterum illæſi reuerſi ſunt, tametſi enim ex vrbe & caſtello tormenta in eos non pauca diſploderentur, nihil tamen damni ipſis illatum eſt, cum tamen Hollandi contra diſploſo exiguo tormento, nauiculam Luſitanicam, quæ ex caſtello ad magnam iſtam nauem miſſa ferebatur, diſſipatam vndis plane ſubmerſerint.

 Die 24.

Hollandi scaphas aliquot extruere incipiunt.

Die 24. ablegatis Goeram versus duabus scaphis, Regi eius loci significarunt, se cum classe sua eo aduenisse, & oppidum castellumque (dummodo auxilio sibi cum suis venire vellet) obsidere decreuisse, sperantes omnino victoriam à Lusitanis reportare, & castello eos oppidoque profligare.

Diem 25. aquis ex parua quadam Insula trans oppidum sita, ad naues suas couehendis totum tribuerunt.

Die autem 26. quinque scaphas in parua Insula alia, que Ile de Petre vulgo dicitur, & dimidio miliari cis oppidum Malaccam sita est, extruere cœperunt, expositis in terram centum militibus, qui naupegos istos, seu fabros nauticos in opere tuerentur, & ab insultu Lusitanorum tutos securosque præstarent.

Lusitani ab Hollandis in Insula de Petre, male excipiuntur.

Die 27. Lusitani ex oppido & castello erumpentes, cum quinque triremibus & quinquaginta circiter nauiculis aliis, summo mane ad Insulam de petra appulerunt, sperantes Hollandos ibi opprimere & omnes trucidare, quemadmodum etiam in terram magno cum feruore descenderunt, & summo in Hollandos impetu mouerunt. Verum Hollandi viriliter ipsis resistentes, tanto eos cum feruore ad nauigia repulerunt, vt licet numero viribusque multo superiores essent, magna tamen cum contentione triremes repetierint & non paucos ab Hollandis cæsos post se reliquerint, inter quos Admiralis ipsemet seu præfectus maris eius loci, qui ex crucigerorum equitum numero erat cum tribus Capitaneis, & sex primariis aliis officiariis erat præter multos gregarios milites, quorũ multi occubuerunt, multi cęsi & semianimes, nauigiis se ingesserunt, & ad oppidum delati sunt. Ex Hollandis septem tantum occubuerunt, & tres in Lusitanorum potestatem viui peruenerũt. Peracta autem pugna ista, plures ex nauibus classiarii in Insulam expositi sunt, vt excubias maiores agerent, & si quid tentare denuo Lusitani conarentur, maioribus eos exceptos viribus dispellerent.

Æthiopes mansionem apud Hollandos faciunt.

Die 28. multi piratæ Æthiopes cũ quindecim nauigiis, quæ ipsi Fregatas vocant, ad naues Hollandorum appulerunt, & ab Admirali, vt liceret sibi dies aliquot cum illis commorari, quod amici Regis Goerii & hostes Lusitanorum essent, petierunt, quibus id ab Admirali facile concessum & permissum fuit, sed & eodem die quadraginta & amplius Aethiopes tam viri quam mulieres magna naui ad Insulam istam ex continente regione aduecti, tuguria quædam ibi excitarunt, & cum Hollandis quandiu ibi commorati sunt habitarunt.

Gallus quidam Lusitanorum captiuus ad Hollandos peruenit.

Die 1. Decembris piratæ quidam Aethiopes tribus nauigiis ad continentem regionem aduecti sunt, visum an forte Lusitanos aliquos comprehendere possent, qui vesperi reuersi, virum quendam secum adducebant, ex quo, cum examinaretur, cognitum postea est, quod non inuitus se comprehẽdi passus esset, & quod eo fine ex castello discessisset, vt comprehensus Hollandis traderetur. Erat enim natione Gallus, patria Rupellanus, ante sex annos à Lusitanis, ex Warvviccii comitatu comprehensus & abductus.

Iuncas siue scaphas Lusitanicas intercipiunt.

Die 3. scapham satis magnam, pipere, Oryza, Aracca & gallinis oneratam & ad oppidum tendentem, comprehenderunt. Scaphas istas, Lusitani Iuncas vocant, quibus ad merces ex vno loco in alium deuehendas vtuntur. Artificio mirabili factæ sunt, vt mirum sit tanta eas onera admittere posse.

Die

Die 6. duæ celoces Gryphus & Pauo, quas Admiralis ablegauerat, ad naues iterum reuersæ sunt, luncam adhuc vnam, Oryza, pipere, Araca & gallinis oneratam; quæ in oppidum etiam tendere voluerat, secum afferentes.

Die 7. scapha ipsorum, quam 24. Nouemb. Goeram ablegauerant, reuersa, non procul inde duas naues Lusitanicas, quæ ex China venissent, subsistere, quam ob causam Hornia statim nauis cum Ruffo Leone Sagittifero, & Grypho, Pauoneque Celocibus, eas interceptum missæ sunt. Die 9. de expugnatis istis duabus nauibus nuncium acceperunt, quemadmodum etiam sequenti 11. die naues ad classem reuersæ, Lusitanicas istas secum adduxerunt. Naues hæ Lusitanicæ ex China venerant, Goam profecturæ, erantque auro, holoserico, panno aurato, moscho, serico, saccharo, charyophyllis, & aliis preciosissimis mercibus, oneratæ, ita vt quadragies centenorum millium æstimarentur, numerabantur in illis ducenti & sex viri, octo mulieres & sex pueri. Mulieres autem cum liberis istis Arabicæ & Gusaraticæ erant, Lusitanorum enim tantum centum & triginta erant, reliqui Arabes, Chinesii, Gusaratæ & Turcæ erant, quibus Lusitani tanquam mancipiis vtebantur.

Expugnant duas Lusitanicas naues, admodum diuites.

Die 14. Mercatorum siue Procuratorum Hollandicorum, qui ad Goeram subsistunt, aliquis ad naues aduectus, referebat Admirali, non posse hoc tempore Regem istum obsidioni Malaccensi vacare, aut Hollandis in ea opem ferre, propterea quod triremes & naues suas quibus ad eam opus esset, ad manus iam non haberet. Itaque Hollandi obsidionem istam sollicitare operæ precium non duxerunt.

Rex Goerensis Hollandos in obsidione Malaccensi iuuare non potest.

Die 15. Ruffus Leo Sagittifer, cum Grypho Celoce ab illis, versus fretum Malaccæ Synciput nomine abierunt, cum mandato, vt tres vel quatuor septimanas ibi hærentes in naues ex China forte venientes intenti essent, & iis intercipiendis operam darent.

Die 17 minister quidam nauticus, Iohannes Hubertus nomine, natione Pomeranus, patria Lauenburgensis mortuus, & in Insula trans Malaccam, vnde aquam potabilem afferebant, sepultus est.

Die 19. adhuc alius ad vnitam prouinciam pertinens, natione Anglus, patria Chilensis, nomine Iohannes Hixius, mortuus & in Insula de Petra sepultus est.

Die 20. Lusitanum quendam ex illis quos cum interceptis nauibus comprehenderant, in vrbem cum literis miserunt, & tres Hollandos, quos captiuos secum ex Ille de Petro abduxerant sibi vti restituerent, rogarunt, qui paulo post ex vrbe reuersus literas retulit, quibus omnes Lusitanos, quotquot in duabus istis nauibus fuissent, & præterea adhuc equitem cruciferum, qui ante hæc tempora ab Admirali Madelisio comprehensus fuisset, & iam Bantami captiuus detineretur, dimittere iubebantur, addita promissione, vbi hoc fecissent, captiuos istos tres Hollandos, & præterea ministrum quendam nauticum, quem ante aliquot annos ex Stephani Verhagii naue comprehenderant, dimissum iri, cui quidem petitioni assentiri Hollandi non poterant, cum de conditione & statu equitis istius cruciferi, qui Bantami detineretur, nihil ipsis constaret.

Captiuos suos redimere à Malaccensibus frustra nituntur.

Die 21. scaphæ istæ quinque quas hactenus in Insula de Petra extruxerant, paratæ plane & in mare delatæ sunt, quo facto sequenti statim die milites classiarii omnes ad classem, nauibus vento iterum commissis, reuersi sunt. Die 24. Episcopus ex Maccari in China, qui in duabus

Episcopus ex Maccau captiuis Hollādis liberationem cōciliat.

duabus istis nauibus inter alios etiam comprehensus fuerat, in terram delatus est, promiserat enim Admirali effecturum se, vt Malaccẽses captiuos istos Hollandos, cum Lusitanis istis quos secum in naui habebant permutatos dimitterent, quod etiam fecit, vesperi nempe reuersus cum responso, quod Lusitani conditionem istam acceptare parati essent. Interim tamen Lusitani circa meridiem cũ nauigiis aliquot ad classem appulerant, vt aliquid in eam tentarent, verum cum Hollandos in excubiis inuenissent post tormentorum aliquot displosiones, iterum discesserant.

Recipiunt Hollandos suos captiuos.

Die 25. nauem ex duabus Lusitanicis quas nuper ceparant, vnam exoneratam, accenderunt, alteram vero exonerarunt quidem, sed cum bonam adhuc esse deprehenderent, rebus omnibus eam instruxerunt, & classiarios aliquot ei adiunxerunt, vt eam secum ducerent.

Die 26. Lusitanos captiuos omnes in terram exposuerunt, & oppidanis illæsos tradiderunt, captiuos suos Hollandos pro illis recipientes, Arabes vero, Gusarattas, Turcas & Chinesios cum vxoribus & liberis in nauibus secum retinuerunt.

Discedunt à Malacca.

Die 28. leuatis iterum anchoris suis, velificationem continuarunt, circa meridiem autem multi Piratæ Æthiopes duodecim Fregatis aduecti, gallinas & Tabaccam eis tolerabili precio vendiderunt.

Die 29. cursum suum Euroaustrum versus direxerunt, & nuncium de Mercatorum in Russo Leone Sagittifero præfecti obitu acceperunt.

Malaccæ vrbis & castelli descriptio.

Quod autem attinet ad oppidum & castellum Malaccæ, sciendum est, vrbem eam arcemque pulchram admodum & eleganter ædificatam esse. Castellum cis oppidum situm est, munitum admodum & mari tam prope adiacens, vt fluctus à turbato nonnihil mari muros etiam feriant. In medio ciuitatis duo montes sunt admodum præcelsi, in quorum vno monasterium pulchrum & muratum, Ordinis Cappucinorum, in altero templum elegans admodum & magnum extructa sunt. Oppidum ipsum cum castello à Lusitanis, ante centum fere annos excitatum est, à quibus etiamnum possidetur. Diues autem est & multis mercatoribus inhabitatum, multa enim commercia ibi à vicinis populis exercentur, etiamsi aere admodum pernicioso fruatur. Homines ibi passim in freto Malaccæ habitantes, colore sunt spadiceo, facie lata, nasis incuruatis & labiis crassis, nudi plerunque omnes incedunt, ditioribus solum exceptis, qui tunicas manicatas, ex viridi vel cæruleo gossypio cõtextas, ad genua fere propendentes indutas habent, prudentia singulari in negotiationibus suis præditi sunt, idque admirationem potissimum meretur, quod pueri eius loci, annos forte duodecim vel tredecim nati, prudentiam multo maiorem in sermone & negotiationibus omnibus quam seniores præ se ferunt & ostentant.

Die 30. leuatis anchoris, cursum suum Euroaustrum versus direxerunt, sequenti vero die Orientem versus progressi sunt, vesperi anchoras semper in profundum mittentes, vt pericula à scopulis & Insulis quæ ibi frequentes sunt euitarent.

Perueniunt ad fretum Syncipur.

Calendis Ianuarii Anno 1609. leuatis iterum summo mane anchoris, cursum suum orientem versus direxerunt, circa vesperam ad fretum Malaccæ, Syncipur nempe pertingentes, vbi rubrum Leonem Sagittiferum & Gryphum Celocem viderunt, statimque ventum aduersum nacti anchoras in profundum miserunt. Sequenti die multi Æthiopes nauigiis ex terra aduecti, gallinas, oua, pisces, mala aurea, Lemonia, Bannanas & fructus

fructus alios ipsis vendiderunt. Die 3. leuatis anchoris fretum Syncipur ingressi sunt, verum sub ingressum se submittere iterum ob ventum contrarium cogebantur.

Die 4. circa orificium freti aliquandiu oberrarunt, donec illud tandem ingrederentur. Vix autem ad dimidium miliare progressi, subsistere ibi iterum, ob frequentiam Insularum coacti sunt, quo die classiariorum aliquis, Martinus Haslingerus nomine, Ratisbona oriundus, mortuus, atque ibi in freto isto, quod cercopithecis admodum abundat, sepultus est.

Die 5. Admiralis cum senatu militari in scapham descendit, vt Goeram quam primum delatus, Regem conueniret.

Admiralis ad Regem Goerensem vehitur.

Die 7. cum ventum satis opportunum nacti essent, ad fluuium vsque qui Goeram labitur processerunt, ibique ad ostium fluminis sese submiserunt. Sequenti die subleuatis anchoris fluuium istum vti ingrederentur modis omnibus adlaborarunt, verum cum id facere non possent, submittere sese iterum coacti sunt, factum est autem, vt cum anchoram proiicerent, funis rumperetur, itaque anchoram aliam expedire coacti sunt, vt periculum à scopulis ipsis imminens euitarent, anchora priori in aquis relicta. Eo die Chinenses quidam, ex illis qui Goeræ habitant, nauicula ad classem aduecti, fructus eis & commeatum alium suppeditarunt.

Die 9. leuatis anchoris fluuium qui Goeram ducit ingressi sunt, verum non longe progressi ventum fluctusque tanto impetu sibi reluctantes deprehenderunt, vt se submittere cogeretur. Accidit ibi, vt miles quidam ex societate Selandica in aquam lauatum descendens, à duobus piscibus, quos Haien Hollandi dicunt, comprehenderetur, & disruptus deglutiretur. Eodem die etiam nauclerus quidã, in scapha ad Amstelrodamum nauem pertinente, à ministris nauticis grauiter percussus, diem suum obiit.

Miles quidam à beluá marina deuoratur.

Die 10. leuatis iterum anchoris, in fluuio isto, vsque ad Goeram veterem progressi & iuxta pagum cui Scharlo nomen est, sese demiserunt. Vetus hæc Goera, oppidum est, à Malacca triginta miliaribus distans, fuitque olim ingens admodum & pulchre extructa ciuitas, nuper autem ante quatuor annos à Lusitanis plane deuastata & ad eam formam redacta est, vt vix paucula ædificia amplius reliqua habeat, quæ tamen satis frequenti adhuc populo habitantur, quamuis primarii quique ad nouam Goeram tribus inde miliarib. distantem, concesserint, & etiamnum plures eo concedant, cum oppidum istud à Rege nuper extrui cœptum sit.

Perueniunt ad veterem Goeram.

Die 11. Miles quidam qui ante hæc tempora in Insula de Maio supplicio afficiendus fuerat, ex naui in aquam decidit, vndisque suffocatus periit.

Die 12. multi Arabes, Persæ & Turcæ mercatores ad classem aduecti, commercia varia cum Hollandis exercuerunt.

Rex Goeræ ad naues Hollandorum aduehitur.

Die autem 14. Rex Goeræ, assumptis fratre & filio, multisque proceribus & vxoribus suis, qui omnes duodecim triremibus, nauigiisq; fregatis vehebantur, ad classem Hollandorum, cum Admirali & senatu militari, vt naues Hollandicas perlustraret, aduectus est. Sequenti autem die duæ militum cohortes cum ducentis ministris classiariis, omni armorum genere instructæ, in terram expositæ sunt, vt instructa, in patenti quadam veteris Goeræ area, acie, militaris pugnæ siue conflictus Regi exhiberent.

Descriptio Regis Goeræ.

Quod autem ad Regem Goeræ, Ratiſpontum nomine, attinet, is vir adhuc iuuenis eſt, triginta plus minus annorũ. Cum ad naues veniret, interulam induerat candidam goſſypinam, ad genua vſque pertingentem, & eleganti faſcia goſſypina verſicolore ſuccinctam, quæ faſcia tam longa erat, vt ad pedes ipſi propenderet, in pedibus ſoleas habebat ex holoſerico nigro conſutas, caput faſcia item nigra ſericea obuoluerat, torques ſiue catenulas aureas tres à collo ſuſpenſas habens, multis gemmis nitentes, ſiniſtro brachio duos annulos aureos ſatis craſſos, dextro vero vnum induerat, in digitis ſex magni precii annulos geſtabat, eratque pugione miro artificio terribili, quales ipſi Criſſas vocant, armatus, cuius capulus vaginaque tota ex ſolido auro, multis Adamantibus, Sapphyris & pyropis exornato, conſtabat, ita, vt ad quinquaginta florenorum millia ab Hollandis æſtimaretur. Proportione formaque ſatis decora erat, mediocri longitudine, ſermone moderato & placido, albeſcenteque per vniuerſum corpus colore. Vxorum ſecum ad triginta habebat, quæ varii coloris interulis tunicisque itidem indutæ cernebantur, ſed & triremi vtebatur pulchre admodum exornata & quatuor columnis aureis, cadurcum ſiue tectum aliquod, ſub quo in ſolio ſuo reſidebat, ſuſtinentibus, conſpicua.

Rex Goeræ veſtitum germanicum ab Admirali dono accipit.

Die 16. Rex cum fratre & procerum nobiliumque ſuorum aliquibus in naui Mittelburgo, ab Admirali conuiuio exceptus fuit, qui eum etiam Mauritii Naſſouii nomine, veſtitu germanico decoro admodum, donauit, quem ſtatim in gratiam eius induere nihil quicquam veritus fuit. Sequenti die Rex cum populo ſuo ex nauibus iterum diſceſſit, & nouam Goeram verſus, vbi ſedem ſuam regiam habet, aſſumptis ſecum Admirali, & Viceadmirali, profectus eſt. Vbi Admiralis quidem & Viceadmiralis cum Senatu militari ad 24. vſque commorati ſunt, quo die cum ad claſſem iterum reuerſi eſſent, Celocem Gryphum ex freto Syncipuc ad claſſem aduenisse vidit, idque eam ob cauſam, quod morbis dimidiam fere claſſiariorum partem correptam haberet.

Miniſter quidam nauticus à belua marina diſcerptus.

Die 25. Rex cum decem triremibus & fregatis nauibus ad claſſem iterum aduectus eſt, ſed non diutius, quam vnicum ſolum diem ibi moratus eſt.

Die autem 28. miles quidam ex vnita prouincia naui oppidum ingreſſus, à miniſtro quodam nautico inter pocula cultro lethaliter vulneratus fuit, qui factum illud vlturus maxillam ei diſcidit.

Die 29. quidam ex nauibus in aquam lauatum deſcenderant. Accidit autem, vt belua quædam marina, ſeu piſcis ingens, quem Hollandi Haien vocant, ſub naui proſiliens, miniſtrum quendam nauticum, Matthiam Iunckes nomine, ex Friſia orientali oriundum comprehenderet, & crus ſiniſtrum, cum femore, virilibus & dimidio latere, vno morſu impetuq; à corpore eius auelleret, ſociis qui itidẽ in aqua erant, eum ſtatim arripientibus, & ex fauce dentibuſq; beluę extrahentibus, qui in ſcapham naui adnexam reclinatus, ſpiritum ad horam dimidiam, donec eum plane exhalaret, traxit, ſermonem fere nullum edẽs, cum inteſtina ei ex ventre diffluerent & propenderent. Piſcem iſtum Hollandi eo adhuc viuo, adunco in aquam ferro cui fruſtum carnis adfixum erat proiecto, ceperunt, caudaque & capite truncatum exenterarunt, cumque membra iſta quæ homini abripuerat adhuc integra in ventriculo eius inueniſſent, ea cadaueri addita, ſepelierunt, beluam vero fruſtulatim diſſectam, ex naui abiece-

abiecerunt, quæ duodecim pedes longa & vlnas duas cum dimidia lata fuerat.

Circa vesperam eius diei miles quidam ad Selandicam societaem pertinens ministrum quendam nauticum ex Grypho Celoce, absque vlla causa, immeritum plane & insontem, Crissa pugione trucidauit, perfactoq; facinore ad fruteta confugit, vbi, quamdiu ibi Hollandi adhuc substiterunt, absconditus permansit.

Miles aliquē sine causa interficiens, in syluam se abscondit.

Tertio Februarii die, Admiralis cum militari Senatu ex noua Goera reuersus, parari omnia ad discessum curauit, itaq; 6. Februarii leuatis anchoris iterum inde soluerunt, & ad iter suum continuandum absoluendumque conuersi sunt. Peruenerunt autem eodem die ex fluuio ad fretum Syncipur, vbi Ruffum Leonem Sagittiferum in excubiis adhuc deprehenderunt, iuxta quam naues deinde omnes anchoras suas abiecerunt, Grypho Celoce excepta, quæ in fluuio isto, ad veterem Goeram remanserat, vt vbi ægroti sanitatem iterum recuperassent, eos aueheret, & tum, prout in mandatis habebat, ad rubrum Leonem Sagittiferum nauem, quæ eam ad fretum Synciput præstolari debebat, se reciperet. Circa vesperam autem vnus ex tonsoribus siue chirurgis, quos secum habebant, Henricus nomine, natione Westphalus, patria Lippiensis, mortuus est, quem sequenti die ex naui leuatum in mari sepelierunt.

Discedunt ex regno Goerensi.

Quod attinet iam ad regionem & regnum Goer, in quo aliquandiu iam versati fuerunt, illud potens admodum & magnum est, totum enim fretum & vniuersus ille tractus Malaccæ ad illud pertinet, quamuis Lusitani non parum inde occuparint & abripuerint, vnde Rex perpetuum cum illis bellum gerit. Regio est admodum populosa, verum populus est valde lasciuus & impudicus, mendaciis & ignauiæ totus deditus, ita quidem, vt ignauiores Orientalis India vix ferat. Gregarii & plebeii homines nudi toto corpore incedunt, præterquam quod linteolum per pedes ad tegenda pudenda missum gerant. Qui vero ditiores & nobiliores sunt, tunicam gestant gossypinam, rubro, viridi, cæruleo vel alio colore infectam, nostris indusiis fere similem, laxis manicis, ab anteriori parte ad pectus vsque apertam, & ad genua vsque pertingentem. Fascias præterea duas habent ex serico vel gossypio eiusdem cum tunica ista coloris textam, quarum vna corpus præcingunt, extremitatibus ad pedes vsque propendentibus, altera caput inuoluunt. Vngues digitorum colore flauo & fuluo inficiunt, & quo quis nobilior est, eo vngues vel in pollice vel in alio aliquo digito magis prominentes habet, vt quasi aquilæ vngues gestare videatur. Colore sunt fusco & spadiceo, facie lata, nasis incuruatis, & dentibus nigris siue piceis, quibus vsque adeo student, vt quo nigriores quis dentes habet eo pulchrior existimetur. Superbia ipsorum maxima in Crissis siue pugionibus cernitur, illis enim auro gemmisque exornandis vnice student, qui annulos in brachiis digitisque gestent, rariores ibi quam in Calicuthia cernuntur, cum aurum ea in regione, gemmæque non quanta in Calicuthia copia inueniatur. Salutaturi aliquem manus complicatas ipsi eleuant. Quod vero ad religionem eorum attinet, de ea operæprecium non est multa scribere, cum de Deo eiusque verbo parum aut nihil sciant credantque. Terra alioquin bona & fertilis est, multum piperis, sacchari, cinnamo-

Descriptio regni Goer.

mi, pomaque Limonia, Bananas, Batatas, Anasses, & fructus alios, tanta præstantia, quanta vix vllibi per vniuersam Indiam proferens. Mala citrina ibi caput humanum magnitudine æquant. Elephantos regio ista pulchriores & maiores quam vlla alia habet. Rex Ratispontus Elephanto vtitur, colore candido & niueo fere conspicuo, cum tamen alii plerunque murino colore cernantur. Habentur ibi bubali etiam & vaccæ, nec non cerui & apri magna copia, quorum non paucos milites, dum Goetæ essent, noctu in syluis latentes, sclopetis confectos ad naues detulerunt. Sed & Fabiani & Simii, Cercopithecique, Monstra item marina & volucrum genera varia, quæ omnia hic describere longum nimis foret, ibi reperire est.

Discedunt ex freto Synciput.

Die 7. leuatis iterum anchoris, cursum suum Euroaustrum versus direxerunt. Sub vesperam autem ventum ingentem nacti sunt, qui ad vndecimum vsque durauit. Mansit autem ad orificium freti Synciput in excubiis Ruffus Leo Sagittifer, cui certum tempus, quamdiu nempe ibi hærere deberet, constitutum fuerat, quo finito, debebat cum Celoce Grypho in Bethaniam, indeque porro in Iapponiam, quæ vltra Chinam sita regio est, mercatores quosdam Hollandos, (qui aliquot annos ibi subsisterent & commercia exercerent, donec ab aliis inde liberarentur) eo delatum, contendere, mercesq; ab Hollandis ibi coemptas & in Hollandiam destinatas accipere.

Mercatores quidam Goeram mittuntur.

Eodem die Mercatorum subpræfectus, cũ adsistente siue socio aliquo, ex vnita prouincia naui, Goetam dimissi sunt, vt ibi cum Mercatore primario, ex Selandia naui, tribusque adhuc aliis sociis ex aliis nauibus, eo destinatis, per tres annos maneret, & commercia exerceret: Contra vero Submercator alius qui triennium iam ibi fuerat, ex Goera ad classem reuersus est. Circa vesperam inter multas Insulas consederunt.

Die 8. cursum suum continuantes, inter innumeras Insulas, maximá parte incultas & nullis populis inhabitatas, nauigarunt.

Die 9. in mare iterum delati, cursum suum occasum versus direxerunt, cumque circa meridiem ad tres exiguas & incultas Insulas appulissent, à sinistra earum parte, ad vesperam vsque nauigarunt, qua appetente ad sex Orgyás se submittere coacti sunt.

Nuncium accipiunt de pace cum Hispanis facta.

Die 10. leuatis rursus anchoris, velificationem suam Euroaustrum versus direxerunt. Circa meridiem nauim quandam peregrinam, in occursum sibi contendere eminus viderunt, cuius nauclerus cum propius ad classem accessisset, ante decem menses ex Hollandia se discessisse, & ad classem eam inquirendum missum esse, vt nimirum ipsis significaret, in Hollandia iam inter Hispanum & ordines vnitos pacem factam esse, inque ea Orientales istas regiones itidem comprehensas esse, sed initium tamen pacis in regionibus istis à primo demum Aprilis, Anni sequentis fieri debere, quod nauigationum Indicarum præfecti significandum Admirali censuissent. Postquam igitur nauis ista nuncium hoc Admirali attulisset, se classi isti adiunxit, cursumque cum ea Bantamum versus instituit.

Perueniunt ad Sumatrã, in plagam li-

Vespera ea ad alterum latus Sumatræ regionis, nempe ad latus lineæ Æquinoctialis meridionale peruenerunt, cum antea, 30. nempe Octob.

Octob.præteriti Anni,in parte ſeptentrionali eiuſdem lineæ fuiſſent. Lineam enim æquinoctialem, per medium regionis Sumatræ ſe extendere ſciendum eſt.

Lineæ æquinoctialis meridionalem.

Die 11. leuatis anchoris, curſum ſuum verſus ortum direxerunt, facta ad tres integras horas iuxta terram Sumatræ velificatione, quo loco aquam maris dulcem, turbidam & ſubrubicundam, experti ſunt, non ſine ſumma omnium admiratione, quod aqua, in medio ſalſi maris, dulcis reperiretur.

Circa meridiem curſum ſuum verſus meridiem direxerunt, inter continentem Sumatræ regionem,& multas Inſulas,quarum nomina ipſis incognita erant, progredientes. Et ſane continens iſta Sumatræ regio pulchra admodum ibi & plana erat, Inſulæ vero ei ex aduerſo obiectæ, montoſæ admodum & ſcopuloſæ apparebant.

Die *12*. velificationem auſtrum verſus tenebant, ſequenti vero eam verſus occaſum dirigebant, quo die ad duas Inſulas peruenientes, eas ad ſiniſtram reliquerunt, & circa verſperam, Piperis montem (qui mons eſt altiſſimus in Iaua Maiori, quam proxime ad Bantamum ciuitatem ſitus) in conſpectum acceperunt.

Perueniunt ad montem Piperis.

Circa veſperam tempeſtatem experti ſunt cum tonitruis & coruſcationibus maximam, ita, vt vela contrahere & anchoras in mare proiicere cogerentur. Sub medium autem noctis, magna iterum tranquillitas facta eſt,itaque leuatis iterum anchoris, naues ſine velis, donec illuceſceret,oberrare in mari paſſi ſunt.

Die 14. vela ſua iterum explicarunt, & curſum auſtrum verſus direxerunt, venientes circa meridiem ad Inſulam quandam, non longe à Iaua Maiore ſitam, quam Longam vulgo vocant. Ad Inſulam iſtam nauem quandam Solem dictam ab anchoris hærere videbant, ad claſſem Madeliffii pertinentem, quæ ex pugna quam Madelifius iſte ad Malaccam cum quatuordecim Luſitanicis nauibus inierat, huc confugerat, tam fœde tormentorum ictibus deformata, vt fere totam de nouo extrui neceſſe eſſet.

Perueniunt Bantamum.

Circa meridiem ad Bantamum ciuitatem appulerunt, & iuxta exiguam Inſulam, quam Cœmiterium Hollandorum vocant,vix ad ſclopeti ictum ab vrbe diſtantem ſeſe demiſerunt,vbi Admiralis quidem tormenta maiora quinque, Viceadmiralis vero quatuor, & naues reliquæ tam Celoces quam onerariæ,ſingulæ tria exonerarunt. Eodem die iudicium de aliquibus,qui Aracca, potu nempe Luſitanico, quem ex Oryza conficiunt,inebriati, petulãtes ſeſe & proteruos in freto ad Goeram geſſerant, ſumptum eſt. Pœna eorum fuit, quod ter in aquam dimiſſi, ad malum procumbere & plagas aliquot nudi accipere cogebantur.

Die 15. Amſtelrodamum nauis, cum Pauone Celoce, mandatum acceperunt, vt Iaquetram & Criſſam præcurrentes Araccam & Oryzam pro claſſe coemerent,ne naues reliquæ vbi eo adueniſſent diu ibi ſubſiſtere & moram trahere cogerentur, ſed commeatum ſuum accipere primo quoque tempore poſſent.

Naues quædam Iaquetram mittuntur.

Die *20*. ſcapha quædam ad Delphos nauẽ pertinens, quam ante aliquot dies per tempeſtatem ex claſſe amiſerant, in portum ad Bantamum iterum appulit.

Iauæ Maioris descriptio.

Quod ad Iauam Maiorem attinet, in qua Bantamum ciuitas sita est, ea quidem regio pulchra admodum & fertilis est, piper, Oryzam, Saccharum, & alios fructus, Germanis nostris plane incognitos, magna copia proferens suppeditat, & Bubalos, vaccas, capras, oues, anseres, gallinas, & id genus alia, quæ tolerabili precio emuntur.

Bantami ciuitatis descriptio.

Bantamum ciuitas, centum & septuaginta miliarib. à Goera distat, estque locus vbi Hollandi merces suas, quas per totam Orientalem Indiam coemunt, deponere & conuehere solent, itaque naues omnes ex Hollandia venientes ibi appellere coguntur, nec vlla præternauigare audet, quin responsum & instructionem suam, quid porro facere, & quo cursum vertere ad accipiendas merces debeat, ab Hollandorum procuratore acceperit. Sed & Chinenses Bantami commercia tanta quanta vllibi per vniuersam Indiam exercent, duabus enim vicibus Iunccæ seu naues Chinenses ibi in anno appellunt merces varias ex China afferentes, quemadmodum etiam mille aliquot Chinenses ibi, diuitiis opibusq; multis affluentes, habitant.

Chinensium Bantami habitantium descriptio.

Chinenses isti flauo sunt colore per faciem & vniuersum corpus. Quidam reperiuntur etiam inter illos colore albo, nobis Germanis similes, sed omnes tam viri quam mulieres lata sunt facie, paruis oculis & simis incuruatisque naribus. Viri crines in barba raros admodum habent, ita quidem, vt numerari facile possint, & reperiuntur quam plurimi, quibus vix viginti aut triginta crines barbam integram constituunt, quod visu admodum mirabile & fœdum est, in capitibus vero omnes capillum habent longum & instar mulierum, passum colore piceo, quem in vertice capitis comprehensum nodo constringunt, reticulo ex setis equinis contexto, superimposito, & apte circum caput colligato. Quod ad ornatum & vestitum corporis alium attinet, caligas plerunque longas laxasque ex linteo gossypino, albi cæruleive coloris, vel etiam ex serico factas gestant, quæ ad pedes ipsis fere pertingunt, sed & tunicas ex eadem materia constantes laxas, indusiis fere nocturnis similes in superiori corporis parte induunt, & in pectore multis ligulis constringunt. Populus alioqui artis mercatoriæ peritissimus, & tanta subtilitate dexteritateque in parandis rebus variis præditus, vt vix toto Romano Imperio inueniantur, qui æmulari eorum opera possint, interim autem lasciuiæ & fornicationibus scortationibusque toti dediti.

Forum Bantami frequens & elegans.

Commercia ibi quotidie varia à variis peregrinis nationibus, vtpote à Turcis, Arabibus, Gusarattis, Persis, Syris, Malaccis, Ægyptiis, Iapponibus & aliis exercentur. Et quidem nundinationes ibi singulis diebus binæ habentur, ad quas populus tanta frequentia confluit, vt singulis vicibus, ad triginta hominum millia, commercia inuicem emptionum & venditionum exercentium, in magno Basare quod forum ciuitatis publicum est, reperiantur. Quin imo, quam diu nundinationes istæ, (quæ, vt dixi bis in die, matutino nempe & vespertino tempore habentur) durant, plateæ omnes tam copiosis hominibus frequententur, vt vix magno labore transitum tibi parare possis. In magno autem Basare seu foro isto omnia tam eleganter & apte disposita & distincta sunt, vt ordinem tam decentem in populo isto barbaro merito mireris. Principio enim Collybistæ seu Nummularii, inde Gemmarii, post Sericarii, tabernas suas habent, porro ad Aromatopolas, & hic consequenter ad fru-

ad fructuum, merciumque quarumcunque aliarum venditores peruenitur.

Incolæ autem Bantamenses, vt & passim per vniuersam Iauam Maiorem habitantes indigenæ iracundi sunt admodum & vindictæ cupidi, ita, vt, vel ob vnicum verbum, imo ob aspectum solummodo minus gratum & iucundum, alter alterum Crissa seu pugione confodere minime dubitent. Quin exiguo precio redimere aliquem & subornare ibi quis potest, vt alterum sibi forte inuisum interficiat & è medio tollat, tametsi enim sciant, si in facinore isto comprehendantur, certo moriendum sibi esse, nihil tamen id curant, vitam suam exiguo lucello postponentes. Nullum ibi, nec puerum minimum inuenias, qui non Crissam siue pugionem à tergo dependentem secum circumferat. Corporibus autem nudis tam viri quam mulieres incedunt, præterquam quod fascia siue linteolo gossypino intermediam corporis partem, ad pudenda nonnihil contegenda præcingant. Statura omnes exigua præditi sunt, colore Spadiceo, superstitionibus Mahumeticis addicti.

Bantamensium incolarum descriptio.

Rex qui ciuitati Bantamo & parti etiam Iauæ Maioris imperat, iuuenis adhuc admodum erat, videbatur enim vix sedecim vel septendecim ad summum annos natus, incedit æque, vt subditi eius toto corpore nudus, nullo auro vel alio cultu ornatus, præterquam quod fasciam seu linteolum gossypinum coloratum pudendis instar aliorum obuolutum habeat, & in capite pileolum gossypinum albi coloris gestet, qui quidem magni à subditis æstimatur, quamuis Hollandorum nemo eum vnico Imperiali redemisset, causa autē cur tanti æstimetur, est, quod Rex manibus propriis pileolos istos ipsemet conficiat, inde enim tam grati nobilibus existunt, vt vel quingentis vel sexcentis Imperialibus vnum redimant, & ita coemptum inter res preciosissimas asseruent.

Regis Bantamensis descriptio.

Bellum tum temporis, cum Hollandi cum classe sua aduenirent, Rex gerebat aduersus procerum suorum aliquem, nempe aduersus Admiralē maris eius loci, & vterq; cum ingenti multorum millium armatorum exercitu in vrbe sese oppugnabant, tormentis, machinisque muralibus & sclopetis plurimis in plano campo hinc inde breuissimo ab inuicem interuallo dispositis, vbi muricibus vias omnes infestas reddiderāt, ne excurrentes machinas alter alteri abducerent. Quandocunque igitur lubebat, displosis vtrinque tormentis, magnoque excitato clamore, in pugnam proruebant, sed tormentis damnum nemini inferebant, nimis enim ea eleuarunt & ita disposuerant, vt aerem potius quam hostem ferirent. Hollandis quidem licebat, quamdiu ibi hærebant, ad castra vtriusque partis pro libitu accedere, & omnia intueri atque perlustrare. Tametsi enim Rex apud Admiralem instaret, vt arma suis coniungeret, & in oppugnando hoste suo operam sibi præstaret, tamen id ipsi denegabatur, hac moderatione & excusatione addita, se quidem in regiones istas non venisse, vt bellum aduersus incolas quoscunque gererent, sed, vt amice cum omnibus, quo ad eius fieri posset, agerent, commercia cum incolis tractarent. Omnes autem vrbis incolas se agnoscere amicos, nec cuiquam damni quid inferre posse. Hoc responsum omnibus placuit, qui id etiam dederunt operam, vt dum adhuc præsentes ibi Hollandi essent, pax inter eos componeretur, idque hac conditione, vt aduersarius Regis, Admiralis nempe maris eius loci, cum sex vel octo millibus, qui Regi omnes rebellauerant, ex vrbe discederet, & Iaquetram, quod

Rex Bantami aduersus procerū suorum aliquem in vrbe bellum gerit.

quod duodecim miliaribus inde diſtans oppidum eſt, ſe conferret. Cumque Iaquetra ad alium Regem pertineret, actum cum eo eſt, vt eos lubens in ſuam ditionem acciperet, atque ita pax tandem & tranquillitas vrbi reſtituta fuit.

Diſcedunt Bantamo.

Die 24. Admiralis tormentum aliquod exonerari curauit, quo facto naues omnes, Mittelburgo & Spe Celoce, quæ nuper ex Hollandia, vt ſupra dictum, venerat, & Bantamo Ternatem verſus cum Mittelburgo naui excurrere debebat, viſum quomodo res ibi ſe haberent, exceptis, anchoras ſuas leuârunt, & curſum ſuum verſus Moluccas Inſulas direxerunt. Circa veſperam autem Hollandia nauis in breuia & arenas delata, conſedit, itaque tria tormenta exonerauit, vnde reliqui colligere potuerant, non bene cum ea actum eſſe, quare velis ſtatim contractis ibi ſubſtiterunt.

Perueniunt Iaquetram.

Die 25. nauis iſta Hollandia, accedente æſtu maris à breuiis iterum liberata fuit, itaq; facta tormenti diſploſione ſignum reliquis dedit, quæ leuatis ſtatim anchoris, curſum ſuum Septentrionem verſus multas Inſulas præteruecti direxerunt. Sequenti die cum horam vnam atque alteram progreſſi eſſent, ſumma tranquillitas facta eſt, fluctu igitur ipſis aduerſante, anchoras proiecerunt, ſed poſt horas tres, ventum iterum nacti commodum, ſubleuatis anchoris progreſſi ſunt, & eadem adhuc veſpera Iaquetram appulerunt. Eſt hæc elegans itidem vrbs, duodecim miliaribus Bantamo diſtans & cõmerciis Hollandorum addicta, qui ſemper ibi procuratores & mercatores ſuos habent, commercia Hollandica, (cum multum ibi piperis, Oryzæ & Araccæ haberi poſſit) indeſinenti ſtudio promouentes.

Multi in claſſe ægrotare incipiunt.

Inuenerunt ibi nauem Amſtelrodamum, quæ ante dies aliquot, vt dictum eſt præmiſſa, ab anchoris ibi hærebat, itaque iuxta eam ſeſe demiſerunt.

Die 27. multum Araccæ nauibus illatum eſt, qui potus quidem à Mercatore Amſtelrodamenſis nauis, pro vniuerſa claſſe, antea coemptus fuerat.

Die 28. leuatis iterum anchoris, diſceſſerunt, Amſtelrodamum autem nauis ibi ab anchoris ſubſtitit, vt Viceadmiralem & Spem expectaret, cum quibus poſtmodo Ternatem excurrere debebat. Breui autem tempore iſto, quo Bantamo abfuerant, multos ægrotos in omnibus nauibus acceperant, ita, vt in Vnitâ prouincia, vnica nempe naui, ſexaginta quatuor ægroti numerarentur, idque omne inſalutari auræ, qua vſi ibi fuerant, acceptum ferebant, nec tamen morbus iſte admodum tenax & diuturnus erat, ſed per tres quatuorve dies durabat, cum multo capitis dolore coniunctus. Cæterum Iohannes Verccius, ex cuius conſignatione hanc nauigationem & hiſtoriam deſcripſimus, dyſenteria tum correptus, ad quatuor ſeptimanas decubuit, deſperantibus de vita eius omnibus, tandem tamen ſanitati iterum per gratiam Dei reſtitutus eſt.

Die 7. Martii nauis, cui Diabolo Delphenſi nomen erat, nocte ex incuria & negligentia excubitorum & ad clauum ſedentium, in puppim Vnitæ prouinciæ nauis proiecta eſt, vt damni inde vtraque non parum contraxerit.

Perueniunt ad Chrimmogauam Inſulam.

Die 14. ad Inſulam Chrimmogauam venerunt, quæ exigua Inſula eſt, nullis hominibus habitata, miliaribus quinquaginta octo à Iaquetra diſtans, & in medio mari ſita, quam Hollandi ad ſiniſtram reliquerunt.

Die 15.

Die 15. Araccam cœperunt loco vini bibere & militibus pro potu ordinario exhibere. Sequenti autem die supremus eorum Medicus & Chirurgus, Achatius nomine, ex Leouartia oriundus, cum aliquamdiu dysenteria laborasset, mortuus est. Eodem morbi genere, die 17. etiam Nauarchus ex Hornia naui, itemque Signifer cohortis Selandicæ interierunt.

Paulus à Carten Admiralis quidam Hollandicus ab Hispanis ad Terrantem capitur.

Die 18. cum panes subinde minuerentur, tres tantum panis libras in septimanam singulis præbere cœperunt.

Die 19. nauis quædam exigua ex Moluccis Insulis, Draco nomine, ad classem venit, retulitque se Bantamum ablegatam esse, vt Hollandis ibi significaret Admiralem Hollandicum Paulum à Carten, qui integro anno cum dimidio ante hanc classem ex Hollandia cum classe quadam profectus fuerat, ad Ternatem, præcipuam ex Moluccis Insulam, in qua Rex omnium istarũ Insularum sedem suam habet, ab Hispanis, qui cum tribus millibus armatis ex Manelis Insulis, quæ ad trecenta inde distant miliaria, Hollandos oppugnatum venerant, in mari, cum in aliam quandam Insulam, non procul à Ternate distantem, velificationem facere voluisset, cum septuaginta duobus classiariis esse. Hispanos item oppido & arce Ternatensi per proditionem expugnatis, Regem ipsum captiuum Manelas abduxisse. Eius tamen filium iuniorem nempe Regem fuga euasisse, & cum maxima incolarum Ternatensium parte, apud Hollandos, qui castellum adhuc aliud, horæ fere vnius itinere ab oppido remotum possiderent, iam commorari.

Die 21. ad Maduram Insulam appulerunt, quæ pulchra quidem & fertilis est, copiosam Oryzam & fructus multos alios proferens. Distat autem à Chrimmogaua triginta sex miliaribus, & septendecim miliaria ambitu suo complectitur.

Perueniunt ad Maduram Insulam.

Die 22. Celox ista Draco nomine ab illis iterum discessit, cursu suo Chrissam versus directo, vt Celocibus ibi hærentibus significaret, classem iam præteriisse, debere eos igitur Oryzam Celocibus inferre & eam ad Bandam Insulam sequi. Sed & hoc officii Celoci huic demandatum erat, vt mercatores, qui Chrissæ tres annos manere & mercaturam ibi exercere deberent, eo deportaret, nam & ibi Hollandi negotiationes exercent, cum ex primariis totius Indiæ Orientalis locis sit, & à Chinensibus aliisq; multum frequentetur, qui vili precio merces suas ibi diuendunt.

Die 23. magnam ventorum pluuiarum & tonitruum tempestatem experti sunt, itaque hac die copiosam aquam pluuiatilem collegerunt & in futuros vsus asseruarunt, cum magnam iam aquæ penuriam naues singulæ sentirent, quæ nec Bantami, nec Iaquetræ aquam vllam hauserant, quod ea istis in locis putris admodum & fœtida minime salutaris reperitur. Nocte illa nauis cui Diabolo Delphensi nomen est, vna cum Lusitanica quadam naui, quam in freto Malaccæ ceperant, & magna aliqua scapha, tempestatibus disiectæ, & à classe separatæ fuerunt.

Colligunt multam pluuiam, eamq; ad vsus necessarios reseruant.

Die 24. durabat quidem etiamnum tempestas illa, sed ea circa vesperam cessante ad montem eleuatum admodum in finibus Iauæ Maioris sitũ peruenerunt. Huc vsque enim Iaua Maior se extendit, Insula nempe ad centum & quadraginta quinque miliaria in longitudine continens.

Die 25. peruenerunt ad Balim Insulam, quæ pulchra itidem & fertilis Insula est, multis fructibus & commoditatibus aliis dotata. Distat à Madura Insula quadraginta miliaribus, & multis apris, Bubalis equisque abundat.

Perueniunt ad Balim Insulam.

undat.

undat. Montoſa eſt admodum, & duobus inter cæteros montibus altiſſimis conſpicua.

Deſcriptio. populorum in Bali Inſula habitantium.

Qui Inſulam hanc inhabitant populi, ſtatura ſunt ſatis decora & conuenienti, nudi per omnia incedentes, præterquam quod intermedia corporis parte linteolo ſiue velamine præcincti conſpiciantur, fuſco omnino in facie & toto corpore colore. Regem habent, eumque magno honore proſequuntur, quando enim proficiſci ad locum aliquem conſtituit, in curru ſedens à duobus albis bubalis vehitur, comitante eum multo populo, qui plerique haſtis oblongis & coloratis, clypeis item & gladiis armati incedunt. Rex autem in curru ſedet multo auro gemmiſque conſpicuus, geſtatque in capite coronam auream, quod alias nulli Indianorum Regum familiare eſt. Nudus quidem toto corpore eſt, ſed adſtantem ſibi ſemper aliquem in curru habet, qui Cadurco ſiue tegmine eum ab æſtu ſolis defendat.

Vxores viuæ cum defunctis viris cremantur.

Homines iſti ſuperſtitionib. Mahumeticis minime addicti, ſed gentiles plane & ethnici ſunt, permiſſumque eſt vnicuique tot ducere & habere vxores, quot ſuſtentare potis eſt. Mos autem apud eos eſt, vt viro aliquo defuncto, cadauer eius in rogum delatum comburatur. Accenſo autem igne adſunt ſtatim vxores eius, & viuæ ſe in eum præcipitant, vt cum viro ſuo crementur. Qui mos originem quidem inde traxit, quod mulieres olim in hac Inſula impudicæ admodum & ſupra modum laſciuæ fuerint, ita quidem, vt viros cupiditatibus ſuis ſatisfacere non valentes, veneno interficere & è medio tollere non dubitarint. Cum igitur malitia iſta nimis inualeſceret, imperatum à Rege conſtitutumq; fuit, vt vxores cum viris defunctis omnes comburerentur. Et hæc quidem conſuetudo vſque adeo inualuit, vt ſtricte etiamnum tam inter diuites quam inter pauperes ſeruetur. Edoctæ vero ſuo incommodo mulieres viros vnice obſeruant, eorumque curam agunt, vt ſi fieri poſſit, vitam eis quam diutiſſime conſeruent.

Equi & mulieres in Bali pulchræ.

Cæterum incolæ equitationibus & decurſationibus ſe crebro exercent, & modum ea in re ſatis elegantem mirabilemque habent. Equi autem quibus vtūtur humiles ſunt, vix aſinos magnitudine æquantes: carnoſos tamen & ſatis robuſtos, quorum Iohannes Verccius ipſemet non paucos ſclopeto confecit, & in cibum parari curauit. Inſula ipſa magnitudine & circumferentia ſua triginta continet miliaria, eſtque admodum populoſa & hominibus vndiq; inhabitata. Mulieres pulcherrimæ in hac Inſula omnium cenſentur, quæ ad ſexcenta miliaria reperiuntur, quam ob cauſam etiam ad trecenta vel quadringenta ſæpe miliaria diuenditæ inde abducuntur. Ingens certe earum numerus quotannis in Bandam Inſulam deuehitur, vbi ſexaginta vel ſeptuaginta ſingulæ Imperialibus veneunt, quin imo quæ pulchræ & tredecim vel quatuordecim annorum puellæ ſunt, centum ſæpe Imperialibus venduntur.

Perueniunt ad Balim inſulam.

Die 27. ad Iauam Minorem peruenerunt. Inſula ea itidem montoſa & ſcopuloſa eſt, quinque miliaribus à Bali Inſula diſtans multique in ea cerui & apri capiuntur. Non eſt autem tam fertilis & populoſa, vt Bali Inſula. Reperiuntur in ea quidem etiam equi, ſed non magna copia. Incolæ ſuperſtitionibus Mahumeticis ſunt addicti, & viri quidem defuncti in rogum itidem exponuntur & comburuntur, verum, vt mulieres viuæ ſe in ignem præcipitent, & cremari ſinant, id perſuaderi ipſis nulla ratione poteſt.

Die

Die 29. ad valde excelsum montem venerunt, quem ardentem vocant. Situs est is quidē adhuc in Iaua minori, sed tamen ad viginti octo ab initio Insulæ miliaria, nominaturque ardens propterea, quod die nocteq; perpetuo quasi ardens fumum flammasque euomat. Eodem hoc die Diabolus Delphensis nauis, ad classem iterum reuersa est, de naui autem Lusitanica, quemadmodum etiam de scapha, quæ cum ea fuerant, nihil cognoscere etiam num potuerunt.

Mons ardens in Iaua minore.

Die 30. peruenerunt ad promontorium, cui Cabo de ferre, vel Cabo des Gevvalchas nomen est, distatq; à monte ardente viginti miliaribus. Sequenti die peruenerūt ad promontorium aliud, quod Cabo des flores vocant, distatque à superiori sex miliaribus. Circa vesperam ad excelsum iterum & rotundum montem delati sunt, qui vna cum coniuncto ei colle solus in medio mari absque vlla circumiacente terra positus cernitur, numeranturque à Cabo des flores ad montem istum octo miliaria.

Cabo de ferre.

Cabo des flores.

Die 1. Aprilis ad montem adhuc alium excelsum admodum & forma rotunda conspicuum, qui æque, vt prior ille in medio mari solus positus est. Vocatur vulgo Teraltas, distatque à priori isto monte & colle, ad quem præterito die venerant, octo miliaribus. Eodem die præfectus classis Selandicæ Cappendicus nomine, quem tribunum militum Malaccæ fecerant, ex dysenteria mortuus est.

Mons Teraltas.

Die 17. ad rupem seu scopulum admodum excelsum in medio itidem mari, ab alia terra longe remotum, delati sunt. Scopulus iste viginti quatuor miliaribus à monte Teraltas distat, continet in circuitu iter dimidiæ horæ, habetque in vertice ingentem hiatum siue voraginem, vnde fumus perpetuo ignisque die & nocte absque vlla intermissione prorumpit, vt sine admiratione vel stupore potius eum intueri non possis. Hoc die Mercator quidam in Vnita prouincia naui, Theodoricus Arizsen nomine, patria Harlemiensis ex Hollandia mortuus est.

Scopulus in mari ardens.

Die 5. Bandam Insulam, quæ & ipsa ad Moluccas pertinet, in conspectum acceperunt. Cum autem vesperi non procul iam ab ea abessent, ingens tranquillitas facta est, vt ita per noctem istam & sequentem etiam diem, hinc inde oberrare & sine vento fluctuare cogerentur, ad tria fere miliaria retro acti.

Die 7. ventulum aliquem nacti sunt, sed plane cōtrarium, ita, vt fortiter ei obluctare necesse esset, quo die supremus eorum Naupegus Eccardus Ianfonius nomine, dysenteria mortuus est.

Die 8. ventum iterum bonum & commodum nacti sunt, quare cursum suum recta ad Bandam Insulam direxerunt. Cumque in portum venissent, quatuor ibi naues inuenerunt, quarum vna Anglicana, reliquæ Hollandicæ erant, Haia nempe, quæ ante quinque fere annos ex Hollandia abierat, reliquæ duæ ad Pauli à Carten classem pertinebant, Banda nempe & Enchusa nomine. Quamprimum autem ipsis visæ essent, singulæ naues quatuor tormenta exonerarunt, quibus Hollandi in classe tribus ex singulis nauibus tormentis responderunt. Sed & Admiralis simulatque in portum venisset, septem eas displosionibus salutauit, cui naues istæ singulæ quinis responderunt, Anglicana tamen excepta quæ tormentum nullum exonerauit. Eodem die in Vnita prouincia naui iudicium habitum est de præfecto rerum capitalium, Iacobo Gronenburgio, natione Dano, idque eam ob causam quod die præterito, Aracca inebriatus, naucletum conuitiis proscindere non dubitasset. Coactus igitur est ad

Perueniunt ad Bandam Insulam.

malum decumbere, & plagas à dimidia parte populi qui in vna naui erat accipere, quæ tantæ fuerunt, vt eas vix mense integro superare potuerit.

Descriptio Insularum Bandæ.

Quod ad Insulas Bandæ attinet, sciendum est septem eas numero esse, non procul ab inuicem distantes. Complectuntur enim toto suo circuitu vix decem miliaria, distantque à scopulo ardente, apud quem die mensis huius secundo fuerant, octoginta miliaribus. Præstantissimæ autem sunt totius Orientis, proueniunt enim in eis nuces myristicæ & folia nucum, quæ in nullo totius mundi loco crescunt, estque earum tanta copia, vt toti mundo sufficiant, possunt enim quotannis duæ ingentes, quingentorum vel sexcentorum onerum naues, nucibus ibi onerari. Nomina Insularum istarum sunt, Banda, Nero, Roseleio, Prilevvey, Puleron, Gunappi, & Bananas Insula, quæ inculta est, nullisque hominibus habitatur, reliquæ vero satis populosæ sunt, ita, vt ad decem vel duodecim millia in eis numerentur.

Coguntur aquã emere.

Die 11. nauis quædam, Sol magnus nomine, quæ ante quatuor annos cum Admirali Madelifio ex Hollandia soluerat, ad eos in portum venit, tribus tormentorum displosionibus Admiralem salutans, cui is displosione vnica respondit. Constituerant hac die aquam potabilem ab Insula Banda ad naues deferre, verum incolę hoc ipsis permittere nolebant, donec centum Imperiales, & duo vasa puluere tormentario repleta ipsis pro aqua ista persoluerent.

Die 14. Arnoldus Celox, quam *26.* Septemb. Anno superiori 1608. ad littus Coromandelum ablegarant, ad eos in portum reuersa est, septemque tormenta in gratiam Admiralis displosit, cui is tribus displosionibus respondit. Circa vesperam Falco etiam Celox, quæ *22.* Septemb. superioris 1608. Anni, ad Goam ab ipsis discesserat, in portum iterum ad eos reuersa est, & tormenta septem in Admiralis gratiam exonerauit, cui ipse vnica displosione respondit.

Die 16. Haia nauis, quam ibi in portu inuenerant, soluens inde Amboinam versus cursum suum direxit, Admirali tribus tormenti displosionibus valedicens, cui ipse vnica displosione respondit.

Admiralis in oppidum Ortattan proficiscitur.

Die 19. Admiralis cum Senatu militari in Bandam Insulam traiecit, & ad Ortattamum ciuitatem progressus est, comitantibus eum trecentis armatis, qui cum in terram descendissent, in duas sese acies distribuerunt, è regione domus Hollandicæ in qua Hollandi suos procuratores hactenus, commerciis promouendis intentos & destinatos, habuerunt, postea Admiralis cũ Senatu militari primatibus Ortattani & Londoræ quæ duo oppida vix dimidiæ horæ itinere ab inuicem distant conuocatis, petiit, vt populus tam ex ista quam ex vicinis etiam Insulis conuocaretur, habere enim se literas & mandatum à Comite Mauritio, ipsis prælegendas.

Incolæ ex Bandis Insulis conuocantur.

Hoc cum audiuissent medio inter Ortattamum & Londoram itinere tres pelues ex Orichalco & truncum quendam excauatum & cruda pelle instar tympani constratum, baculis pulsarunt, magnumque sonum excitarunt, quo facto multæ statim nauiculæ, quas Prauas & Carcollas vocant, vndique ex vicinis Insulis conuenerunt, Sabundaras & Orancheos, Magistratum nempe & præfectos Insularum vehentes, qui cum ministris & mancipiis subditisque suis armati in terram statim excensionem fecerũt, & Hollandis quam proxime sese coniunxerunt, ita, vt armis etiam ipsorum imminere & insidiari viderentur, vnde colligere statim potuerunt aliquid monstri eos alere, quamuis subinde amicos sese profitentes

tentes, nihil mali Hollandos timere debere dicerent, quod Hollandi quidem audierunt, sed credere haud quaquam potuerunt in arma sua magis magisque intenti.

Cum igitur Admiralis cognouisset præcipuos quosque ex Insulis & oppidis cōuenisse, cum Senatu militari ex castris Hollandicis procedens literas Mauritii in patina argentea positas, sibi præferri curauit, sub caduco siue tegmine quod quidam supra patinam istam gestabat. Adfuit autem statim Orancheus quidam, & Admiralem amice exceptum, cum comitatu suo sub ingentem arborem; vbi primarii isti Insularum præfecti cum subditis suis congregati, in circulo instar Sartorum Hollandicorum, pedibus suis diuaricatim infra se absconditis, ad ducentos consederant, duxit. Cum a: Admiralis in circulum istum venisset, in stragulo quodā ex foliis nucum Indicarum contexto sedere iussus est, vbi salutatis prius omnibus & honore debito vnicuique exhibito literæ istæ Mauritii apertæ & lingua Lusitanica primum; postea lingua Malaica à mercatore nauis quam magnum Solem vocari diximus, ipsis prælectæ & explicatæ fuerunt.

Hollandi propugnaculi extruendi in Insulis Bandæ copiam sibi fieri expetūt.

Hac quidē sententia; Comitem Mauritium ab Hollandis mercatoribus, qui sexennium fere iam & amplius in Insulis istis hærentes, tam cum incolis ipsis; quam cum aliis populis; qui ex locis variis cum Oryza, Sage; (panes sunt Indici ex contuso ligno pisti) gallinis, capris & aliis id genus rebus eo aduenire solent, commercia exercuerint, & pro obtinendo, vt nucum myristicarum foliorumque commerciis soli fruerentur, nec aliis præterquam solis Hollandis, nuces ab incolis venderentur, iure, ingentes hactenus sumptus fecerint muneraque non exigua erogarint, cognouisse promissis suis incolas haudquaquam stare, sed & nuces istas aliis diuendere, & Hollandos iniuria sæpe maxima afficere, petere igitur & velle, vt Hollandis permittant, castellum aliquod in aliqua Insula: um istarum, loco nempe qui ipsis maxime opportunus videbitur, excitare, non quidem, vt detrimentum aliquod & incommodum incolis inde fieret, sed vt sese & vniuersam istam regionem ab aduentantibus forte Lusitanis tueri & defendere possent, interim tamen debere ipsis Hollandos pro loco, lapidibus & omnibus ad structuram istam pertinentibus, abunde satisfacere, ne qua in re molesti incolis fuisse dicerentur.

Incolæ Insularum Bandæ, iram aduersus Admiralem concipiunt.

Lectis literis, ingens inter eos tumultus extitit, commotisq; animis omnes Hollandos, (quemadmodum paulo post re ipsa experti sunt) trucidare & opprimere statuerunt, sed à vi tamen sibi temperare & abstinere, tum quidem cogebantur, quod scaphas Hollandorum, in littore tormentis aliquot armatas hærere scirent, constitutis iuxta machinas singulas, cum fumigante funiculo tormentariis, vt suæ suorumque præfectorum vitæ timere quam maxime cogerentur, maxime cum scire non possent, quis classiariorum Hollandicorum, qui confertim in acie stabant, numerus esset, putarentque aliquot millia ipsorum, (vt ex propria ipsorum confessione postmodo patuit) adesse. Quæ causæ quidem fuerunt conseruati tum temporis Admiralis, sine illis enim si fuisset, proculdubio omnes periissent, nec difficile hoc ipsis fuisset, nisi Deus malum istud clementer auertisset & prohibuisset, cum incolarum eo tempore ad quatuor millia ibi adfuerint. Cæterum habito inter se sermone, responderunt Admirali; debere eum hac quidem vice ad naues iterum cum suis concedere, se quidem cum reliquis Insulanis rem communicaturos,

& poſt triduum reſponſum ei daturos. Itaque Admiralis tympanum iterum pulſari iuſſit, moxq; conſurgens ex circulo ipſorum ad ſcaphas ſuas, naues repetiturus deſcendit, Inſulanis itidem ad Çarcollas & Prauas, nauiculas nempe ſuas ſeſe conferentibus & ad inſulas oppidaque ſua ſingulis ſe recipientibus.

Incolæ Bandæ locum Hollandis ad extruendũ propugnaculum denegant.

Die 22. Inſulani reſponſum Admirali huiuſmodi dederunt, quod nempe nullo modo locum petitioni ipſorum dare vellent, ſed ad internecionem potius cum Hollandis pugnare, quam locum ipſis ad extruendum caſtellum aliquod concedere, decreuiſſent, Quo accepto, ad pugnam ſeſe in nauibus præpararunt, vt ad 25. armati in terram deſcenderent & prælium cum ipſis inirent, quemadmodum eadem adhuc veſpera, nauis vna cum duabus Celocibus ſub Neronem Inſulam quam proxime, vt per eam claſſiarii pro libitu vagarentur, acceſſit.

Inſulani faciunt Hollandis copiam caſtelli ad Neronem Inſulam extruendi.

Die 24. Inſulani quidam ad Admiralis nauim aduecti, petebant, vt ſibi adhuc tres dies permitterentur, quibus deliberarent, pugnam ne inire cum Hollandis, an vero petitioni eorum locum dare præſtaret, cum enim viderent, Hollandos cum nauibus ſuis quam proxime ad terram accedere, facile quid conſilii ipſis eſſet, colligere poterant. Ad petitionem vero eorum reſponſum ipſis eſt, tempus nullum ipſis conceſſum iri, decreuiſſe enim ſe, ſequenti ſtatim die excenſionem facere, & eos vi armata aggredi, nec repugnare ſe quin fortunam ſuam itidem experirentur. Hoc accepto reſponſo ad littus abierunt, paulo poſt autem reuerſi referebant, vtilius viſum Inſulanis à pugna abſtinere, & Hollandis caſtelli in Nerone Inſula extruendi copiam poteſtatemque facere, quod permittere etiam hoc ipſo ipſis velint.

Hollandi ad Neronem Inſulam traiiciunt caſtellum ibi extructuri.

Die 25. Hollandi cum ſex militum cohortibus, quarum ſingulæ ex centum & quinquaginta armatis conſtabant, ad Neronem Inſulam aduecti ſunt, cumque eo veniſſent, duo oppida Neronem & Radam plane deſolata & hominibus vacua inuenerunt, incolæ enim omnes ad alteram Inſulæ partem diſceſſerant, itaque Hollandi in ſtationes diſtributi, excubias vndique agere cœperunt.

Die 3. Maii ingens in Inſula iſta terræmotus factus eſt, ita vt terra omnis tribus vicibus concuteretur. Verum Hollandi poſtmodo cognouerunt, nihil id noui aut inſolens iſthic loci eſſe, ſed quotannis commotiones iſtas aliquoties ibi fieri ſolere.

Incolæ Inſulæ Neronis cupiunt cum Admirali tranſigere.

Die 4. Maii fundamentum futuro caſtello in Nerone Inſula iactum eſt.

Die 11. Enchuſa nauis cum Falcone Celoce, inde ſoluens, Amboinam verſus iter inſtituit.

Die 21. Inſulani ad Admiralem miſerunt, petentes, locum ſibi nominari, vbi cum Admirali & ſenatu militari conuenire, & de offenſis omnibus tranſigere poſſent.

Die 22. Admiralis cum aliquibus ex ſenatu militari, horæ dimidiæ itinere ab inchoata nuper ſtructura ſua, quam proxime ad Radam oppidum, (quod tum temporis ab habitatoribus, qui ad alia iſtius Inſulæ oppida diſceſſerant, plane vacuum erat) ſub ingentem arborem, in ipſo littore conſpicuam, centum & quinquaginta militibus comitatus, proceſſit. Cum autem eo veniſſet, & in medio conſtitutus armatos plurimos ſecum haberet, Fiſcalis quidem cum ſubmercatore ſocietatis Hollandicæ, aſſumptis tribus pueris & vno Adſiſtẽte ſiue ſocio, linguæ Malaicæ gnaro,

obſides

obſides ad inſulanos in oppida vbi ſe detinebant miſit, petiitque, vt aliquos ex Magiſtratu ipſorum ad ſe cum poteſtate plenaria de omnibus tranſigendi mittere vellent.

Cum igitur Fiſcalis cum adiuncto ſibi comitatu Kiacum veniſſet, & ſub arbore eos præſtolari Admiralem ſignificaſſet, ipſi Adſiſtentem ad Admiralem remiſerunt, & vt ad Sabandaras Orancheoſque ſiue primates inſularum non procul inde in ſyluula quadam congregatos venire Admiralis dignaretur, petierunt, addita excuſatione, quod etſi ad eum ſub arborem venire libenter vellent, aliqui ex eorum numero eſſent, qui vim Admiralis pertimeſcentes, ne à militibus comprehenſi male mulctarentur, metuerent. Admiralis igitur hoc audito cum Senatu militari ſtatim ſurrexit, & periculi nihil metuens aſſumptis tantum duobus tormentariis, duobuſque pueris aliis, ad eos in ſylua congregatos abiit, imperans militibus, vt arma ſua obſeruarent, reditumque ſuum eo in loco expectarent.

Admiralis ad Inſulanos in ſyluam proficiſcitur.

Cæterum cum vix ad quadrantem horæ ab eis abfuiſſet, ingentem milites clamorem ſemel atque iterum in ſylua editum, & binas tormentorum diſploſiones factas audierunt, qui ſiniſtri ſtatim aliquid ſuſpicati, Iohannem Verccium, cum ſex ſclopetariis ſyluam adire & quid rerum ibi ageretur, videre iuſſerunt, quod ab ipſis quidem etiam continuo factum eſt.

Admiralis & alii ab Æthiopibus trucidantur.

Cum autem vix ad triginta paſſus in ſylua progreſſi eſſent, aliquot ſtatim centeni Æthiopes armis inſtructi inſultum in eos fecerunt, itaque Iohannes Verccius cum hoc vidiſſet, diſploſiones ſtatim in eos fieri, & milites ad arma conclamari iuſſit, quo facto Cronenburgius cum militibus auxilio eis venit inque ſyluam irruit. Antequam autem eos aſſequi poſſent, Æthiopes quidem duos ex ſeptem illis trucidarant, quin & Verccius ipſemet iaculo ſeu haſta miſſili, in caput percuſſus, & leuiter vulneratus fuerat, poſtquam autem milites Hollandi omnes aduenïſſent, fortiſſime in eos mouerunt, qui perterrefacti admodum in fugam ſeſe coniecerunt, Hollandis eos celeri curſu & non ſine multo eorum damno inſequentibus, quamuis Hollandorum in hoc conflictu non plures quam duo iſti ſupra dicti, Iohannis Verccii Comites, ſexque præterea alii occubuerint, & quinque vel ſex vulnerati fuerint. Cum autem Hollandi iam aliquandiu Æthiopes perſecuti eſſent, tandem ſub ingentem arborem venerunt, ibique Admiralem ſuum cum ſenatu militari, tormentario milite & duobus pueris, Adſiſtenteque eis ſocio, trucidatos repererunt, alter autem tormentarius miles fuga elapſus fuerat. His viſis milites admodum perterrefacti ſunt, cumque viderent, Æthiopes iſtos agiliores eſſe, quam, vt omnes aſſequerentur, illis omiſſis, Admiralem & reliquos in humeros ſublatos ad inchoatum ſuum caſtellum ſiue propugnaculum detulerunt.

Æthiopes Admiralem & Grunmagium Delphenſem capitibus truncarant, eaque ſecum abſtulerant. Interfecerant vero eodem die etiam naucleru m Vnitæ prouinciæ, itemque nauclerum magni Solis nauium, qui ſeſe recreandi gratia in ſyluam abierant, quemadmodum eodem die etiam ad viginti quatuor miniſtros nauticos trucidarant, qui in ſyluam nuces allatum abierant, ita, vt interfectorum numerus qui eo die ab Æthiopibus cæſi fuerant, ad quadraginta duas perſonas aſcenderit.

Hollandorum quadraginta duo caſi.

Fiſcalis Hollandorum ab Æthiopibus trucidatur.

Die 23. Hollandi cum quatuor cohortibus ad Ciacum ciuitatem profecti, Fiſcalem ſuum vna cum ſubmercatore & tribus pueris trucidatos inuenerunt. Poſtquam igitur præliati paulùlum cum Aethiopib. fuiſſent, in quo quidem prælio vnus cæſus & tres vel quatuor vulnerati fuerunt, ad caſtellum iterum reuerſi ſunt. Accipiebant autem eodem die nuncium de mercatoribus & procuratorib. ſuis in Banda & Puleuai ab Inſulanis comprehenſis, & poſt multos, quos perferre coacti fuiſſent, cruciatus, tandem miſere interfectis, itaque irati admodum hoſtiles literas 24. die ad omnes iſtas Inſulas ignem & gladium incolis denunciantes miſerunt.

Die 29. miles quidam in Vnita prouincia naui, nomine Nicolaus Reinholdus, natione Ditmarſus mortuus eſt.

Hollandi incendia paſſim omnia vaſtant.

Die 30. cum duabus militum cohortibus ex caſtello erumpentes, horæ vnius itinere omnia incendio deformarunt & vaſtarunt, Iunquis, Caracollis & prauis nauibus ſcilicet Inſulanorum quas in littore paſſim reperire poterant omnibus accenſis.

Hollandi Iunquam in mari capiunt.

Primo Iunii die Arnoldum Celocem Amboinam & Ternatem ablegarunt, vt de proditione iſta nefaria Hollandos ibi ſubſiſtentes edoceret.

Die 6. Miniſter quidam nauticus, in Vnita prouincia naui, Iohannes Libranus nomine, natione Anglus mortuus eſt.

Die 12. nuncio de Iunqua quadam naui, in mari accepto, ſcaphas quaſdam eam expugnatum ablegarunt. Cum autem ad eam veniſſent Aethiopes ad arma conuerſi deditionem facere recuſarunt, perieruntque in pugna iſta nauali, quatuor miniſtri nautici, duo ad vnitam prouinciam, & duo ad Roterodamum naues pertinentes. Hollandi tamen tandem Iunqua potiti, eam exoneratam accenderunt, Aethiopibus quinquaginta in ea trucidatis.

Caſtellum Naſſouium in Nerone Inſula excitatum.

Die 13. caſtelli ſtructura ad finem ferme perducta fuit, itaque ex vniuerſa claſſe duæ cohortes, ducentis militibus conſtantes, præſidio ei datæ fuerunt, præfecto eis Henrico Cronenburgio, Legato, Iacobo Wigando, Signifero Matthia Henrici, & tribunis, Iohanne Verccio, Guilielmo Anglo, Henrico à Segen, & Iodoco Ioritio attributis. Caſtellum Naſſouium dictum eſt Gubernatore Iacobo de Pitter Harlemienſi deſignato.

Die 14. miles quidam in Vnita prouincia naui, Paulus à San Margretha nomine, mortuus eſt.

Die 16. nouus ille nauclerus in modo dicta naui, qui 23. Maii, priori in ſylua trucidato ſucceſſerat, vt & ſequenti die ſupremus vietor in eadem naui mortui ſunt.

Banda nauis nucibus myriſticis onerata domum repetit.

Die 17 nauis Banda, multis nucibus myriſticis & nucum foliis onerata inde ſoluit, velificatione in Hollandiam directa.

Die 21. miniſter nauticus in vnita prouincia naui, Bernhardus Noemannus nomine mortuus eſt.

Die 22. circa ſecundam noctis horam terræmotus iterum in Nerone Inſula animaduerſus fuit.

Die 23. miles claſſiarius in vnita prouincia, Chriſtianus Laurentius nomine, patria Hafnienſis, exauctoratus & infamis factus eſt, idque eam ob cauſam, quod cum à Legato militum ob delictum aliquod vreberibus plecteretur, reluctari ei non dubitarit, itaque gladius eius eo in-

eo inſpiciente confractus, & ipſe compedibus vinctus in cuſtodiam datus eſt.

Die 30. Henricus Cronenburgius præſidiariorum caſtelli præfectus mortuus eſt.

Henricus Cronenburgius præfectus caſtelli moritur.

Die 4. Iulii, duo milites, vna cum Subchirurgo ſiue tonſore, & adſiſtente quodam in vnita prouincia naui mortui ſunt.

Die 8. Iulii, Iacobus Theodoricus Pautus, qui legatum cohortis Selandicæ egerat, præfectus præſidiariorum caſtelli, in locum defuncti Cronenburgii factus eſt, cumque legatus præſidiariorum Iacobus Wigandus, nouo iſti præfecto iuramentum præſtare grauaretur, ab officio remotus eſt, nomine eius ex libro plane deleto & expuncto.

In locum autem eius Signifer Matthias Henricus ſuccedens, legatus præſidiariorum, & Iohannes Verccius Signifer factus eſt. Cæterum quæ reliquo tempore, quo ibi fuerunt, acciderint, quomodo nempe Hollandi Inſulanis propugnacula & munitiones omnes in Nerone Inſula eripuerint, quomodo item oppidum aliquod in Banda Inſula Comboram nomine, vbi aquam potabilem initio, vt ſupra dictum eſt, emerant, expugnarint, item quomodo Inſulani cum Hollandis tranſigentes, pacem fecerint, ſed pactis tamen minime ſteterint, quid item Hollandis, donec cum claſſe iſta domum redirent, reliquo nauigationis tempore acciderit, ea omnia, in peculiari quadam relatione alia deſcripta, lectori propediem etiam, volente omnipotente Deo, communicabuntur.

Iohannes Verccius Signifer eligitur.

FINIS.
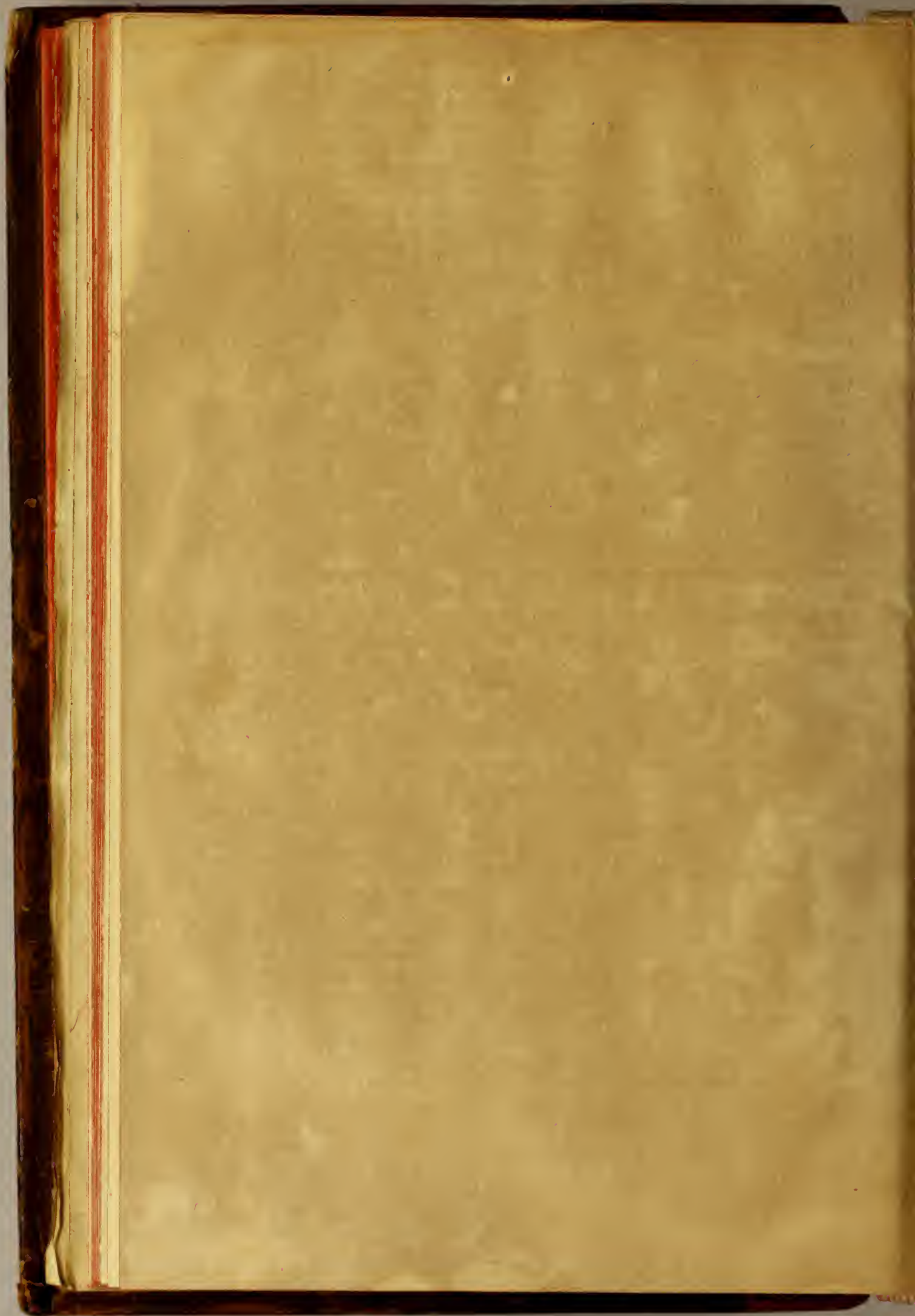
ICONES,

OMNIA, QVÆ MEMORATV MAXIME DIGNA IN HAC NAVIGATIONE CONTINENTVR, QVÆQVE TAM HOLLANDIS QVAM LVSITANIS aliisque populis acciderunt, ad viuum repræsentantes;

TABVLIS ALIQVOT EXIMIA DEXTERITATE in æs incisis declaratæ & illustratæ;

Opera & studio,

IOHANNIS THEODORI DE BRY.

FRANCOFVRTI,
Ex officina Typographica Wolffgangi Richteri.
M. DC. XII.

LECTORI BENEVOLO S.

TAMETSI, Lector optime, nauigatio hæc descriptione non vsque adeo prolixa constet, multis tamen historiis illustrata & repleta deprehenditur; nec abs re forte fuisset, tabulam aliquam Cosmographicam, ex qua situm locorum istorum omnium, totiusq; cuius in ea mentio facta est tractus, oculis intueri & perspicere potuisses, apponere. Quandoquidem autem in memoriam nobis reuocauerimus, quod tabulam eiusmodi Cosmographicam superioribus annis confecerimus & tomo tertio Indiæ nostræ Orientalis adiunxerimus, Lectorem quidem ad eam, ne actum ageremus, remittendum duximus, vbi similiter expressas Ciuitatis Goæ & fori Bantamensis icones atque effigies beneuolus Lector inueniet. Cæterum quod ad Mozambiquen, itemque San Helenæ Insulas attinet, cum earum in hac nauigatione descriptio, paulo quam in superioribus Tomis prolixior & vberior contineatur, earum quidem expressas effigies & icones, quin hic apponeremus, intermittere non potuimus, Lectorem, vt studium nostrum boni consulat, maiorem in modum rogantes.

Insulæ et arcis Mocam
bique deſchriptio ad fines
Melinde ſitæ ebano puriſs,
auro et ambare odorate
affluentis hinc magnus
seruorum numerus in
Indiam abducitur.
H.inſchoten invent.
Eigentliche ſuhrbildung
der Jnſel Sampt dem
Schloſs MOSAMBIQVE
So da liget am geſtaden
MELINDE mit dem
gelegenheit
Terra firma
S. Jorgie

Cabaceira
Terra firma
A Fortaresa velha
A
S. Gabriel
Fortaresa
da boluarte
S. Tiaguo

Carte de Ste Helene —

I.

DELINEATIO MIRABILIS CVIVSDAM ARBORis in Inſula El ferro repertæ.

Nter Canarias Inſulas quædam eſt, El ferro dicta, aqua dulci & potabili plane deſtituta, ne tamen penuria eius hominibus reliquiſque animantibus exitio ſit, Deus defectum eius ita ſuppleuit. Reperitur in Inſula arbor quædam ingens admodum & procera, ea nube obſcura perpetuo inuoluta & contecta latet, vnde folia tantum contrahunt humoris, vt aquam perpetua deſtillatione ſudent atque profundant. Itaque incolæ vaſa omnis generis vel ramis appendunt vel ſub arbore collocant, vt aquam inde excipiant, & ad vſus neceſſarios adhibeant, quod quidem miraculum Dei non exiguum exiſtimandum eſt.

II. DELI-

II.

DELINEATIO PROMONTORII, QVOD CABO de bona Eſperanca vulgo vocatur.

*C*ᴀᴘᴠᴛ *bonæ ſpei extremitas eſt terræ, à continenti Africæ regione, ad quinquaginta vel ſexaginta miliaria in mare excurrentis, pericula multa, à latentibus & abſconditis in vndis ſcopulis aduentantibus nautis obiiciens. Frigus ibi ad ducenta miliaria cis & trans propugnaculum, tam intenſum, furentibus ſubinde niuibus imbribuſq; deprehenditur, vt vini aduſti hauſtulo ibi vti & aduerſus vim eius ſeſe præmunire, nauigantes oporteat. Mare eius loci multis herbis, quas Trombas vulgo vocãt, natatur, eſtque herba iſta arundinibus noſtris quas algas marinas vocant, non abſimilis, niſi quod longitudine ad tres vel quatuor Orgyas excreſcãt, & latitudine brachium virile adæquent. Eſt etiam ingens ibi volucrum nigro colore roſtriſque candidis præditarum copia, qualium nuſquam alibi prouentus reperitur.*
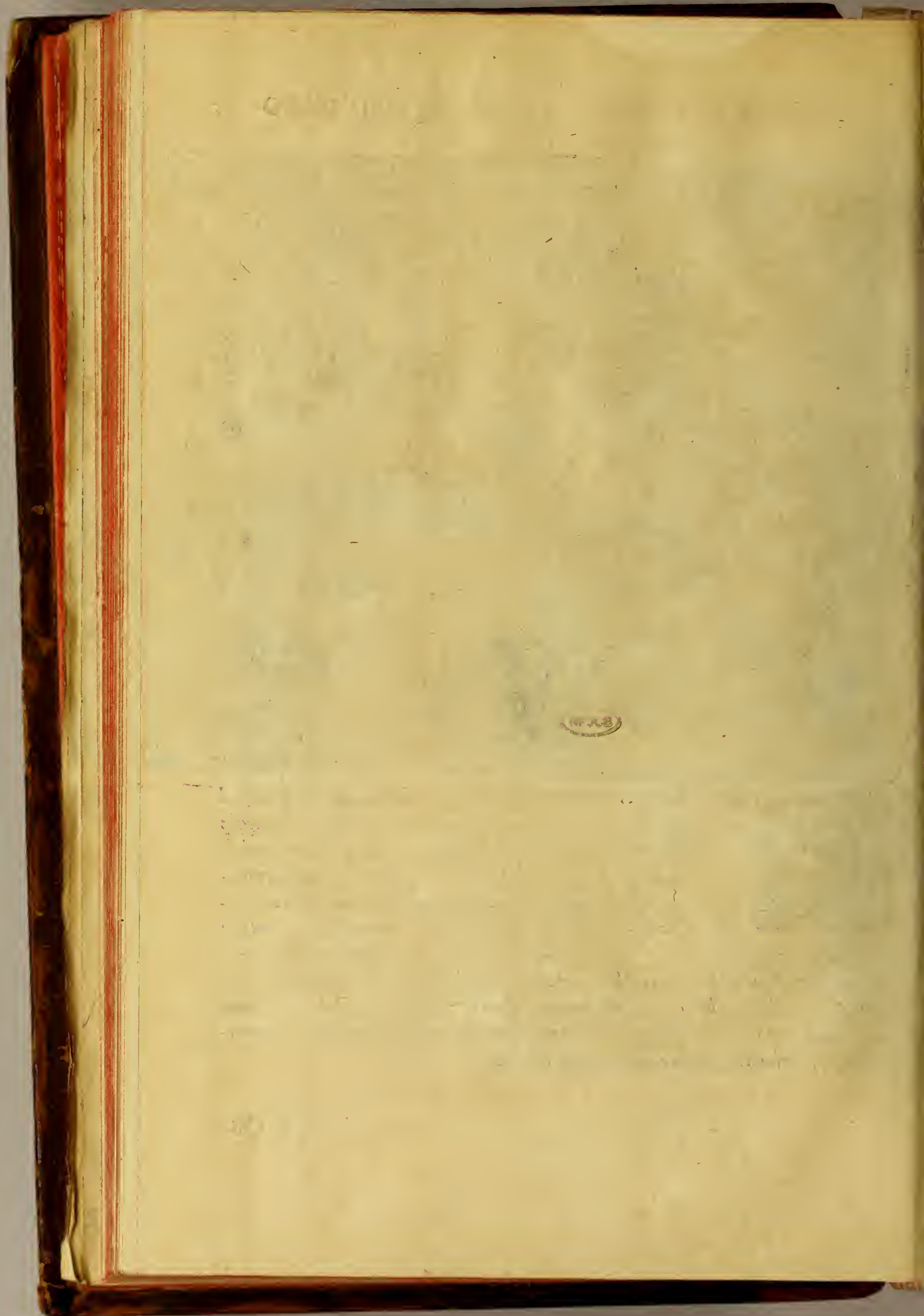
III.
OBSIDIO VRBIS ET CASTELLI Mozambiquenſis.

HOLLANDI cum ad fines oraſque Moſambiques venißent, decreuerunt vrbem & arcem ſiue Caſtellum Luſitanorum ibi oppugnare, moxque ad mille armatos in terram expoſuerunt, qui vrbem quidem nullo negotio, reluctante ſcilicet & repugnante nemine occuparunt. Ea ſatis magna muris firmißimis munita, ædificiiſque muratis exornata erat, quin & multis nō infimæ ſortis Luſitanis habitabatur, quemadmodū id vel inde colligere facile erat, quod tametſi precioſiora quæque ad Caſtellum ſecum incolæ traduxerāt, non exiguas tamen adhuc opes & diuitias Hollandi ibi reperirent, Quamuis vero paratis foßis & munitionibus, iam Caſtelli mœnia tormentis quatere & oppugnare Hollandi ſtrenue cœpißent, cum tamen non ſolum firmum admodum & munitum deprehenderetur, ſed tempus etiam moram ibi diutius trahere non permitteret, obſidione tandem ſoluta ad naues redire, oppido pagiſque aliquot aliis igne deletis, coacti ſunt.

IV.

HOLLANDI A CÆSARE CALECVTENSE præclare admodum excipiuntur.

POSTQVAM Hollandi Calecutum aduenissent, multi statim ad naues incolæ, fructus varios, cibaria item & res preciosas alias nauigiis vehentes aduolarunt, cum regio maxime ista pecoris fructuumque & aromatum, nec non aliarum rerum diues admodum deprehendatur. Cæsar autem missis quamprimum ad præfectum Hollandicum legatis, vt ad se in arcem suam veniret, eum rogauit; qui ducētis circiter militibus stipatus eo profectus est, Cæsaremque duobus tormentis æneis 2500. librarum, vna cum aliis preciosis muneribus, Comitis Mauritii nomine, donauit. Cæsar iste potens admodū est, multis populis regnisque imperans Reges sibi subiectos centum & amplius habet, poteštq; breui tempore ad decies centena millia in aciem producere. Præfectum Hollandicum præclare admodum excepit, & multa Sacchard condita aromata, quæ vxores eius ipsum comitatæ portabant, inter classiarios milites propriis manibus distribuit.

V.

FOEMINÆ CALICVTENSES DEMORTVIS maritis in ignem se præcipitant.

INCOLÆ Calicutenses ethnici omnes sunt & gentiles, Solem & Lunam, quin imo Diabolum ipsum adorantes. Cum vir quidam ibi moritur, cadauer eius in rogum delatum comburitur & in cineres redigitur, cineres vero isti in vasculum colliguntur, inque domum defuncti istius viri relati, preciosissimi thesauri loco habentur atque asseruantur. Vna autem ex vxoribus eius, quam præ cæteris charam in vita habuit, octauo vel decimo à morte eius die prandium instruit, & cum amicis familiaribusque suauiter conuiuatur, finito prandio ad locum cum amicis, vbi interim ingens ignis extructus est, procedit, salutatisque illis, in ignem læta prosilit, amorem suum erga maritum defunctum hac ratione comprobatura, quod ipsum ab astantibus & tripudiantibus amicis in honorem & beatitudinem ipsi reputatur.
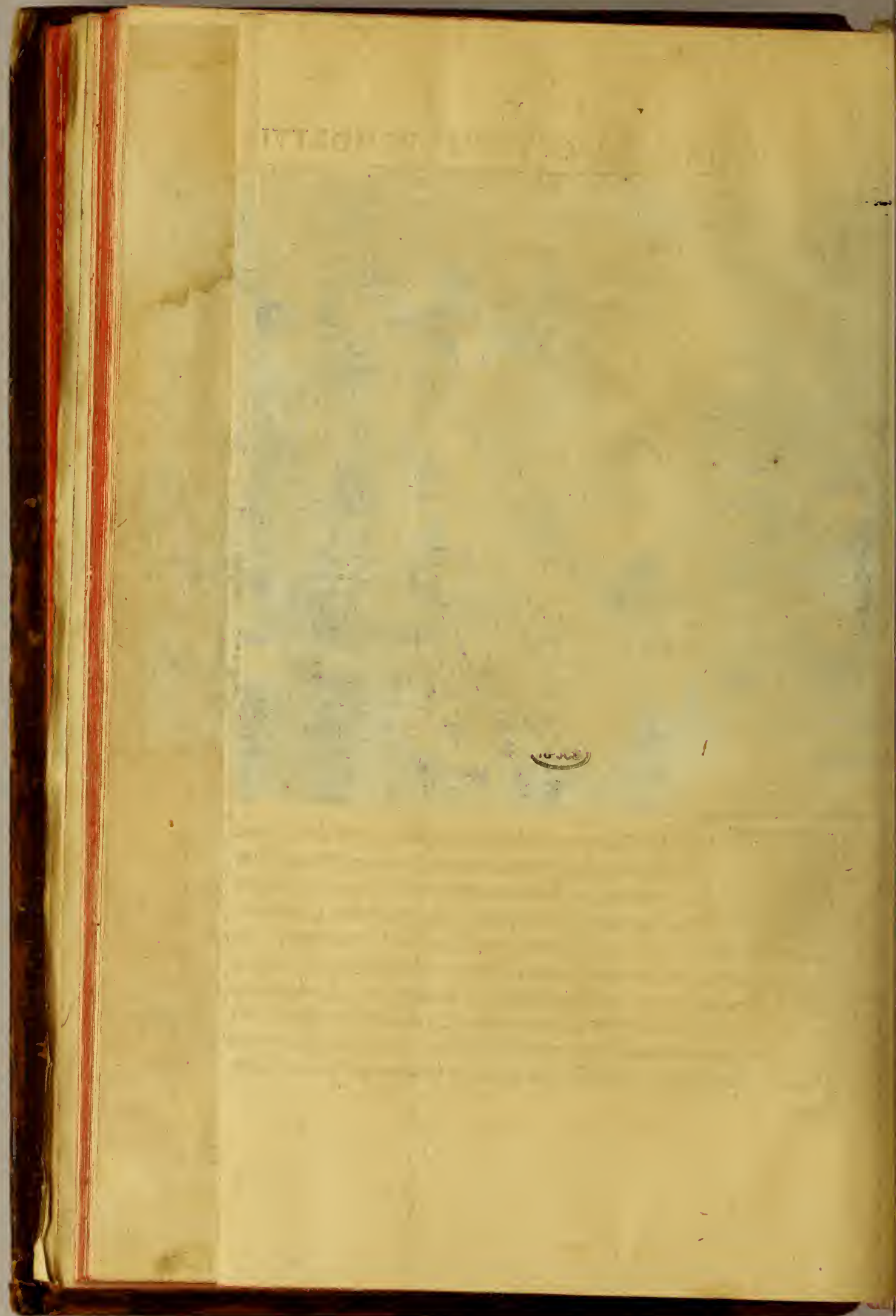
VI LVSI-

LVSITANI AD MALACCAM AB HOLLANdis in fugam aguntur.

POSTQVAM Hollandi Malaccam venissent, excensione ad exiguam Insulam, Ile de Petro dictam & dimidio miliari à Malacca distantem, facta, scaphas quasdam extruere & ædificare cœperunt, constitutis in excubiis centum classiariis militibus, qui ab insultu hostium fabros lignarios tutarentur. Videntes autem hoc Lusitani ex ciuitate Malacca cum quinque triremibus & multis minoribus nauigiis, ad Insulam istam Hollandos in opere isto oppressuri & interfecturi processerunt. Verum cum in terram descendissent, ab Hollandis ita excepti sunt, vt magno iterum impetu ad naues proruerint, & amissis ducibus aliquot primariis, fugam statim arripuerint.

VII.
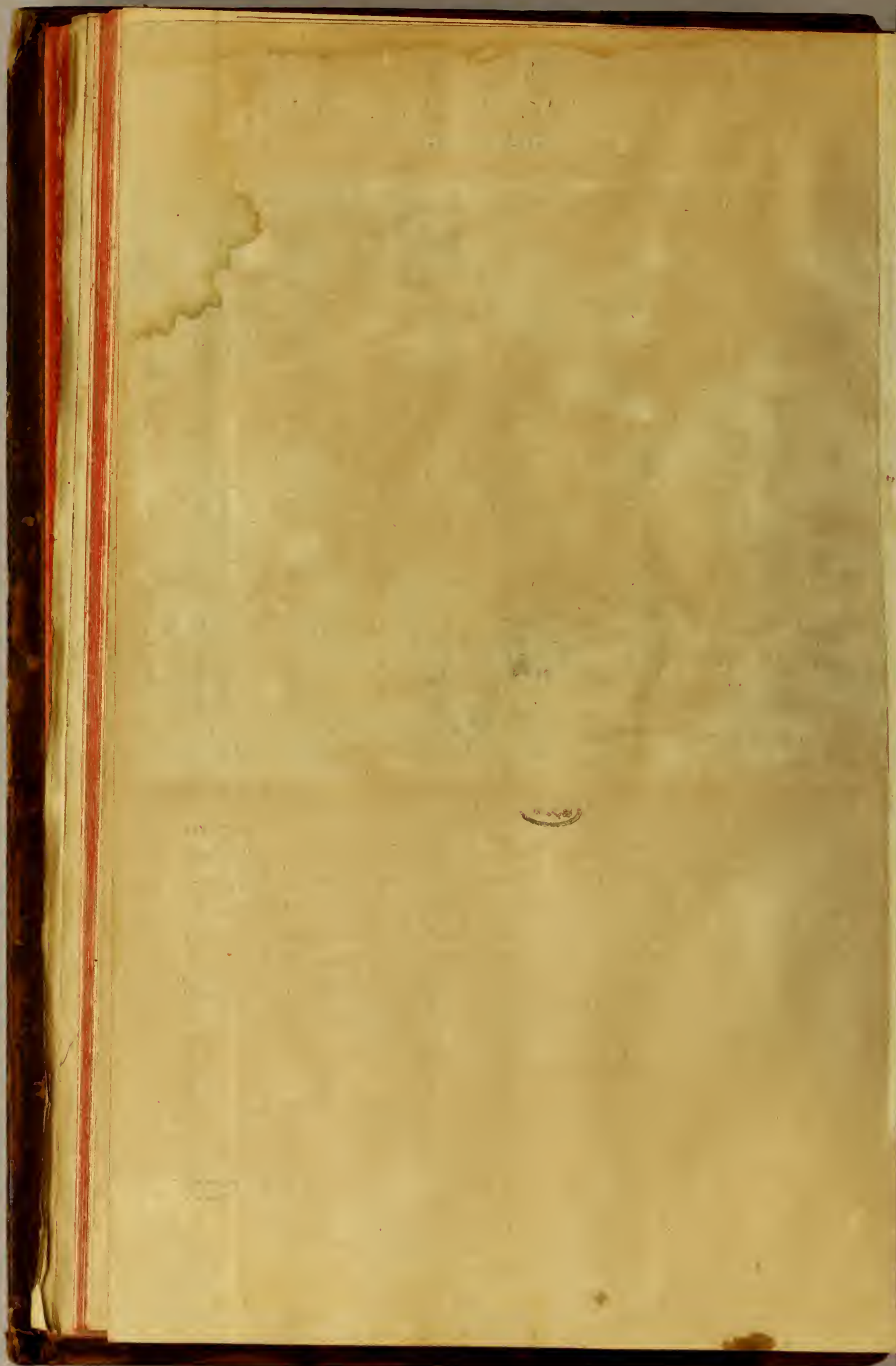
REX GOERENSIS QVOMODO AD NAVES Hollandorum profectus sit.

CVM Hollandi Goeram venissent, à Rege istius loci amice admodum excepti sunt, qui multis et triremibus & nauigiis, cum insigni vxorum suarum, fratris item & filii sui comitatu, semel atque iterum, ad naues eorum aduectus & ab Hollandis liberaliter lauteque habitus est. Triremis qua ipsemet vehebatur, pulchre admodum adornata, & quatuor ingentibus aureis columnis, tegmini sustinendo destinatis conspicua erat. Admiralis vero siue præfectus Hollandorum, elegantem ei vestitum, qualis apud Germanos in vsu est, Comitis Mauritii nomine Regi donauit, qui in eius gratiam eum statim etiam, dum in naui adhuc esset, induit.

VIII.

DELINEATIO CIVITATIS Bantamenſis.

HOLLANDI *ſtationem ſuam totius Indiæ Orientalis præcipuam Bantami habent, nec vlla nauis Hollandica vrbem iſtam præternauigare audet, quin ibi appellat & quo curſum ſuum, vt merces expetitas accipiat, vertere impoſterum debeat, ex Generali Hollandorum, qui ibi reſidet, Procuratore cognoſcat. Eſt autem hæc vrbs omnium mercimonia quidem in India Orientali exercentium quaſi metropolis maxima, vnde etiam multis peregrinis nationibus, vtpote Chinenſibus, Turcis, Arabis, Perſis, Ægyptus, Iapponibus & aliis frequentatur. Forum ibi nundinarium publicum ſingulis diebus binis vicibus, matutino nempe & veſpertino tempore habetur tanta hominum frequentia, vt ne vnum quidem forum tranſeat, quin ad triginta hominum mercaturam inuicem exercentium millia, in eo numerare poſſis, mercibus omnis generis per tabernas tam conuenienti & decenti ordine diſpoſitis, vt admirationem maximam res iſta mereatur.*

IX.

REX BALIVS PRECIOSISSIMO CVRRV ab albis Bubalis circumuehitur.

REx Balius à subditis suis in magno honore habetur, qui eum in preciosissimo curru duobus albis bubalis circumuehunt, & magno numero hastis, clypeis gladijsque armati comitantur, ipse autem in curru multo auro & gemmis ornatus sedet, coronamque in capite gestat auro gemmisque nitentem, quod apud nullum alium Regem per totam Orientalem Indiam reperitur. Quin & assistentem sibi ministrum habet, qui cadurco seu tegmine caput corpusque eius obumbrat & à feruore Solis defendit. Subditi equitando etiam & decursando sese haud raro oblectant, equos enim habent plurimos, magnitudine tamen sua asinos nostros vix æquantes. Mulieres omnium quotquot ad sexcenta miliaria in regionibus istis sunt, pulcherrimæ censentur.

X.

PRÆFECTVS HOLLANDICVS INDIANIS ORTATtani & Londoræ habitantibus literas Comitis Mauritii exhibet.

CVM præfectus siue Admiralis Hollandicus Ortattanum venisset, Concionem haberi & primores plebis congregari petiit, qui tres pelues, & tympanum, siue truncum aliquem excauatum & cruda pelle instratum pulsare cœperunt, sonumque tam ingentem & terribilem dederunt, vt vndique in finitimis Insulis exaudiretur. Cum igitur præfecti Insularum cum subditis suis armati conuenissent, Admiralis quidem eos accedens, literas Mauritii Comitis in phiala argentea sub cadurco siue tegmine præferri sibi curauit, quem Insularum præfecti, sub ingentem arborem, vbi ducenti circiter Æthiopes congregati, in terram consederant, deduxerunt, atque ita literæ Mauritii ipsis, postquam Hollandi in tapetibus ex nucum Indicarum foliis contextis consedissent, eis lingua primum Lusitanica, postmodum lingua Malaccia prælectæ sunt.

XI.
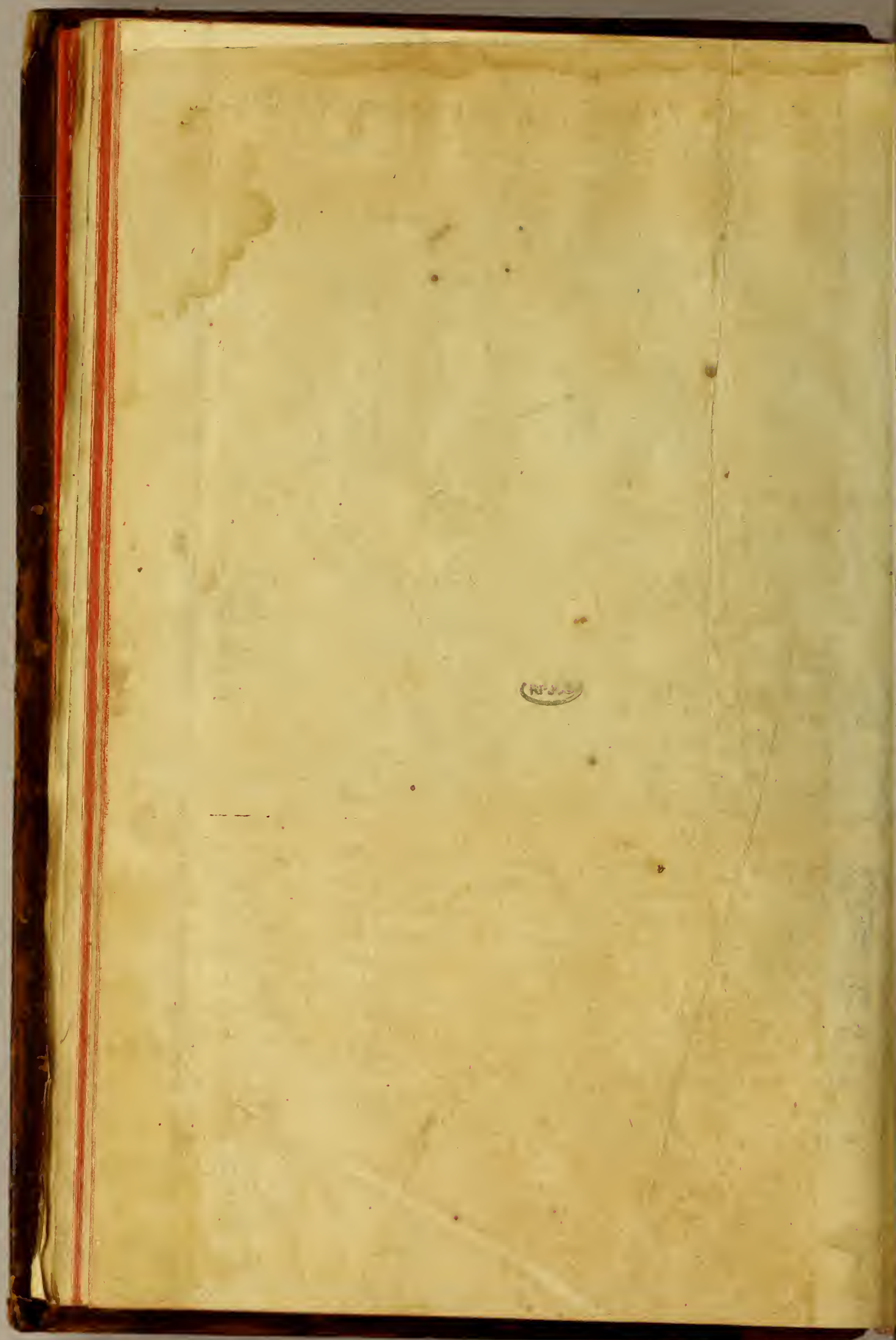
DELINEATIO DVORVM OPPIDORVM, ORTATtani & Londoræ in Banda Inſula ſitorum.

EXHIBETVR tibi hac delineatione ſitus & commoditas Bandæ Inſulæ, cum excelſo monte ſiue ſcopulo perpetuum ardente, qui ibi viſitur. Quin & duo hic videre poteris oppida, Ortattamum nempe & Londoram, quæ vix quadrantis horæ itinere ab inuicem diſtant, in quibus quidem oppidis, præfectus ſiue Admiralis Hollandicus literas Mauritii Naſſouii, incolis magna cum ſolemnitate prælegi curauit.

XII. HOL-

XII.

HOLLANDI PROPVGNACVLVM SIVE CASTELlum aliquod in Neronis Insula ædificant, & ab Æthiopibus opprimuntur.

POSTQVAM Hollandi ad Neronis Insulam venissent, propugnaculum ibi siue Castellum, vt à Lusitanis sese eo melius tuerentur, extruxerũt, repugnantibus omnino incolis, qui variis modis structuram siue opus istud turbare & impedire conati sunt. Cum vero vi summa proficere nihil possent, Admiralem tandem Hollandicum ad familiare colloquium inuitarunt, cumque is insidias nullas metuens, duobus Sclopetariis militibus & ministris pueris comitatus ad eos in sylua quadam congregatos accessisset, ipsi eum insidiis circumuentum & vndique cinctum occiderunt. Quin & multos classiarios, qui quæsitum eum postmodum emissi fuerant trucidarunt. Itaque irritati hoc tam nefario facinore Hollandi, facta ex castello eruptione, pagos circumiacentes & finitimos omnes totius horæ itinere, vna cum nauigiis incolarum in littore repertis, incendio vastarunt.

FINIS.

SVPPLEMENTVM NONAE PARTIS INDIAE Orientalis,

Hoc est,

CONTINVATIO PRIORIS ITINERIS SIVE NAVIGATIONIS, AB HOLLANDIS ET SELANDIS IN INDIAM ORIENTALEM, SVB ADMIRALE

Petro Guilhelmo Verhuffio, cum nouem maiorum & quatuor minorum nauium classe, ab Anno 1607. vsque ad annum 1612. peractæ.

ADDITA COMMEMORATIONE OMNIVM, quæ ipsis porrò in Bandicis Insulis & alibi acciderunt.

ACCESSERVNT COLLOQVIA LATINO-MALAICA, SEV VVLGARES QVÆDAM LOQUENDI formulæ, Latina, Malaica & Madagascarica linguis, in gratiam eorum, qui nauigationem fortè in Orientalem Indiam ipsimet suscepturi sunt, conscriptæ.

Auctore

M. Gotardo Arthusio Dantiscano.

Omnia elegantissimis in æs incisis iconibus illustrata & in lucem emissa, per

Iohannem Theodorum de Bry.

FRANCOFVRTI,

Typis viduæ MATTHIÆ BECKERI.

M. DC. XIII.

SVPPLEMENTVM NONAE PARTIS INDIAE Orientalis,

Hoc est,

CONTINVATIO PRIORIS ITINERIS SIVE NAVIGATIONIS, AB HOLlandis & Selandis, sub Admirale Petro-Guilhelmo Verhuffio, in Indiam Orientalem susceptæ.

QVa ratione Hollandi Castellum ad Neronem Insulam cũ magna non solum Admiralis sui, sed & militaris senatus, & multorum militum, quos Aethiopes miserè trucidarunt, iactura, extruxerint, sub finem prioris partis dictum est. Quandoquidem igitur ibi simul etiam promiserimus continuationem & supplementum nauigationis istius, quid nempè Hollandis porrò acciderit, & quomodo in Hollandiam iterum reuersi sint, in lucem itidem emittere, sciat iam lector, Hollandos 15. Iulij Anno supra millesimum sexcentesimum nono, cum duabus scaphis ad vrbem Aethiopum Labetaccam paulo antequam lucesceret, aduectos esse, vt eam præter incolarum expectationem oppressam, summa celeritate expugnarent & occuparent. Verum cum ad vrbem istam venissent, incolas omnes in armis inuenerunt, ab omnibus enim ciuitatis partibus ad partem littori obiectam confluxerant, iamque tormentis suis fulminare, & copioso lapidum iactu repugnare acerrime videbantur, cum duæ Hollandorum cohortes, scapha altera ad latus deflectentes, & post montem perpetuo ardentem transeuntes, excensionem fecerunt, vrbem ab altera parte aggressuri, ad quam cum sine vlla reluctatione, incolis ad ripam digressis, peruenissent, ruinosa ibi magno satis hiatu patere mœnia depræhenderunt. Quare irruentes statim à tergo incolas præter expectationem oppresserunt, qui tantum non exanimati metu, fugam statim arripientes, in pedes sese coniecerunt. At Hollandi in obuios quosque sæuientes, portam ciuitatis qua ripam spectat aperuerunt, sociosque qui in scapha altera adhuc erant, in vrbem intromiserunt, quo facto strages maxima edita est, omnibus cuiuscunque sexus & ætatis essent trucidatis. Direpta postmodum vrbs est & non deformata solum incendio, sed in cineres planè redacta. Hollandis post consecutam victoriam cum multa præda ad Castellum suum reuersis.

Anno 1609. Labetacca ab Hollandis occupata.

Die 22. Iulij relatum ad eos fuit, hærere ab altera Bandæ Insulæ parte, cum quadraginta Carcollis siue nauigiis, magnam Aethiopum copiam, vt Hollandos ex improuiso obruerent, itaque visum Gubernatori & senatui militari est operæ precium facturos, si rectà eo ad jecti, nihil tale cogitantes eos obruerent.

Hollandi nuncium accipiunt de cõgregatis aliquot Aethiopibus.

 Sequen-

Slanga ciuitas ab Hollandis frustra tentatur.

Sequenti igitur statim die impositas duabus scaphis sex cohortes, oppugnatum Aethiopes istos miserunt, verum cum ad locum istum venissent, eos iam mutata sententia, ad suos reuersos compererunt, itaq; & ipsi conuersis velis ad Castellum redire coacti sunt. Interim tamen ne omnino frustra hoc iter suscepisse viderentur, constituerunt Slangam oppidum expugnare; moxque cursu ad illud directo, cum duabus suis scaphis eo adnauigarũt Factũ est autẽ siue timore, siue vecordia nautarum quorundam, vt diutius in itinere commorati, antequã lucesceret, assequi oppidum non potuerint, itaque oppidani aduentare eos videntes, arma statim corripuerunt & tormentorum displosionibus, lapidumque vibrationibus tam sese industrios præstiterunt, vt breui tempore ad triginta ex Hollandis trucidati caderent, & ad centum grauiter vulnerarentur, quemadmodum etiam Gubernator ipsemet Iacobus Bitterus nomine, confracto per displosionem tormenti dextro crure, vulnus lethale tum accepit. Hollandi igitur hoc accepto damno scaphas iterum suas repetierunt & re infecta ad Castellum reuersi sunt.

Aethiopes pacem cum Hollandis faciunt

Non cessarunt tamen sequentibus diebus eruptiones crebro facere, & Aethiopes terra marique affligere, quos tandem eo etiam perduxerunt, vt cum nullibi tutos sese viderent, damnique plurimum subinde acciperent, pacem tandem cum Hollandis facere decreuerint. Missis igitur 14. Augusti legatis suis, pacem tractare cœperunt. Hollandi hoc accepto nuncio milites suos arma corripere & legatos ad senatum militarem adduci iusserunt, qui negare quidem non poterant Hollandos sese grauiter offendisse, dum Admiralẽ & primarios duces eorum interfecissent, interim tamen Hollandos monebant, vti cogitarent, quantum damni incolis dedissent, dum vrbibus & templis eorum subuersis, pagis item & propugnaculis igne deletis stragem passim dedissent maximam. Quod si igitur vellent Hollandi iniuriam damno compensatam æstimare, & obliuione acceptam iniuriam sepelire, paratos sese fore dicebant, æternam cum ipsis pacem facere, & tranquille postmodum cum Hollandis omnibus amiceque viuere. Ad hæc habita deliberatione responsum ab Hollandis est, se petitioni ipsorum annuere & pacem acceptare velle, hac tamen conditione, si iusiurandum præstarent, se imposterum cum nulla alia natione quæcunque ea etiam esset, commercia exercere, sed aromata sua omnia, nuces nempe myristicas & maces solis Hollandis vendere velle, qui fidem ipsis contra daturi essent, quod eos ab hostibus suis omnibus tueri, & oryza rebusque ad sustentationem necessariis omnibus ipsis prospicere, proque tolerabili & æquo precio omnia diuendere vellent. Has conditiones cum Aethiopes acceptassent, omnis ipsis iniuria condonata, & pax perpetua inter ipsos Hollandosque facta est.

Pax iureiurando ab Aethiopibus confirmatur.

Die 15. Augusti propositas sibi ab Hollandis conditiones incolæ acceptarunt, præstitoque super Alcorano, (omnes enim Mahometicis superstitionibus addicti sunt) iuramento, omnia sese sanctè obseruaturos, & ne latum quidem vnguem inde discessuros promiserunt. Et sane iuramentum hoc sanctè vtplurimum obseruant, itaque Hollandi pro confirmanda & stabilienda pace, viginti onera nautica oryzæ ipsis donarunt,

donarunt, quam in cibum ſtatim parantes abſumpſerunt, literis ab vtraque parte ſuper pacis hac tractatione ſcriptis atq; obſignatis.

Gubernator Caſtelli moritur.

Die 18. Auguſti Gubernator Hollandorum Iacobus Bitterus, cui ad Slangam vrbem crus dextrum tormentario globo conuulſum fuerat, mortuus, & ſequenti die iuxta Admiralem in Caſtello honorificè ſepultus eſt.

Henricus Bergelius Gubernator eligitur.

Die 20. nouus Gubernator electus fuit Henricus Bergelius, patria Antuerpianus, qui integrum iam quinquennium in Inſulis iſtis fuerat, ſupremi mercatoris officio functus. Ei legatus ſeu ſubpræfectus adiunctus fuit Guilhelmus Fortius patria Neomagus, qui biennium iam in Inſulis iſtis egerat ſubmercatoris officio functus.

Viceadmiralis cum 4. nauibus à Caſtello diſcedit.

Die 21. Viceadmiralis cum quatuor nauibus à Caſtello diſceſſit, quæ erant Hollandia nauis, qua ipſemet vehebatur, Vnitæ prouinciæ, Diabolus Delphenſis & Selandia, quarum poſtrema Selandia nempè, Bantamum petere, indeq; accepta vectura piperis, in patriam redire debebat, vt Indicarum nauigationum præfectis & mercatoribus Hollandis exoptatum illud nuncium de pace cum Bandenſium Inſularum incolis facta afferret, Viceadmiralis vero cum reliquis tribus nauibus Ternatem petere, vecturamq; Garyophyllorum ibi accipere debebat.

Aethiopes commercia cum Hollandis exercent.

Ab hoc autem tempore, pace iam cum incolis confirmata, commercia magno vtriusque partis commodo exerceri cœpta ſunt, Aethiopibus quotidie magno numero ad Caſtellum commerciorum gratia confluentibus, & nucum myriſticarum maciſque aromata tanta copia aduehentibus, & merces ſibi neceſſarias alias ab Hollandis redimentibus, vt ſex vel octo viri illis appendendis & menſurandis per dies ſingulos vix ſufficerent, quæ quidem negotiatio ad finem vſq; Anni, tranquillè & quietè, ita vt nihil interea accideret, continuata fuit.

Anno 1610. Calamitas ingens in naui à diſploſione tormenti exorta.

Calendis Ianuarii Anno ſupra milleſimum ſexcenteſimum decimo, feſtum pro felici noui anni auſpicio, more conſueto ſolenniter celebratum eſt, militibus ſingulis terna ſclopetorum ſuorum diſploſione ſe exhilarantibus, & tormentariis, tormenta ſua ænea, quorum triginta ſex in Caſtello numerabantur, tribus itidem vicibus exonerantibus. Hoc facto, Claſſiarii milites qui in naui adhuc erant, ſclopeta ſua & quatuordecim tormenta, tribus itidem vicibus exonerarunt. Magna autem in naui calamitas ex diſploſione tormenti exorta eſt. Cum enim fortè vaſculũ aliquod puluere tormentario repletum ſuper tormento poſitum eſſet, ignem illud concipiens tabulatum nauis ſuperius tanta cum vehementa diſiecit, vt & ignem nauis conciperet, & Conſtabilis eiuſque ſocius, ſubchirurgus item & Aethiops quidam puer, nauarcho ſeruiens, miſerè combuſti, circa meridiem inde morerentur, tormentarius autem ipſemet, qui diſploſionem fecerat, in aerem abreptus, planè interierit, nec vſquam apparuerit amplius. Incendium tamen in naui per gratiam Dei iterum extinctum, nauiſque reparatio poſtmodum facta eſt.

Nauis quædam Anglicana ad Inſulas Bandias aduenit.

Die 18. Martii nauis quædam peregrina aduenit, ad quam, cum anchoras firmaſſet, ſcapham Hollandi ablegarunt, exploratum qualis ea eſſet. Cognouerunt autem Anglicanã eſſe, itaq; Gubernator habito cum ſenatu militari cõſilio, duos nautas à duabus ſuis nauibus, Iohannẽ nẽpe Widdiũ Roterodami & Rudigenũ Thomã Hornæ nauiũ moderatores ad eam miſerunt, eiq; ſignificarunt, vt cum ad alteram Inſulam, Lon-

 derum

derum nempè oppidum consedisset, solutis anchoris ad Castellum veniret. Mandatum hoc præfectus nauis Mitteldunccius nomine grauiter admodum molestèque tulit, respondītque Hollandis se liberum Baronem esse, ab Angliæ Regè, eiusque filio Principe Walesio ablegatum, vt ad Bandias istas Insulas, nucum Myristicarum, Macisque aromata allatum, nauigaret, mirari igitur, quod Hollandi imperium in se vsurpare, sibique quid faciendum, præscribere non vererentur. Ostendit autem eis simul etiam annulum suum in digito signatorium, vt inde de genere suo coniecturam facerent, petens vt Hollandi idem quoque facerent, & insignia sibi sua monstrarent, cui alter eorum Rudigerus Thomæ nempè affixa ea puppi nauis suæ extare respondit, vtque spectatum ea veniret eum inuitauit, scapha sua ad Gubernatorem Castelli reuersus.

Angli in portum Castelli nauigant.

Sequenti die nauis Hollandorum, cui magno soli nomen erat, solutis anchoris Londerum aduecta est, vt Anglis significaret habere se in mandatis, vt ni abcessuri loco isto essent, tormenta sua aduersus nauem expedirent, & si præualere non possent, reliquas adhuc duas naues in auxilium vocarent. Cum igitur viderent Angli, rem seriam Hollandos agere mutata statim sententia, anchoras soluerunt & in portum Castelli prouecti sunt.

Anglorum præfectus ad Gubernatorem Castelli adducitur.

Die 20. Mitteldunccius Anglorum Præfectus cum quinquaginta sociorum comitatu, duabus scaphis ad ripam aduectus, excensionem fecit, quem Gubernator quidem Hollandorum honorificè excipiendum curauit, milites enim præsidiarii omnes repetita tertium sclopetorum displosione eum salutarunt, exoneratis simul etiam tormentis omnibus æneis, cum nimirum viderent, non vulgari eum modo, sed per complicatas duodecim virorum manus in terram descendere. Cum in Castellum admissus, palatiumque Gubernatoris ingressus esset, in subsellium iuxta Gubernatorem consedit, Chirurgo, quem secum habebat & eximii Doctoris titulo dignabatur, literas quas à principe Wallesio acceperat, quibusque testabatur princeps, se præfectū istum in Indiam, nuces myristicas & alia aromata allatum misisse, sibi præferente. Ad literas istas responderunt Hollandi, se paratos quidem & promptos esse ad inseruiendum Regiæ Maiestati principique Wallesio, quacunque ratione id fieri posset, non autē hac in re ipsis gratificari sine insigni Dominorum suorum, ordinum nempe vnitarum prouinciarum incommodo & detrimento posse, cum duæ adhuc naues adessent, vecturam suam expectantes, nuces vero vix pro dimidia naui oneranda sufficerent. Præterea scire etiam ipsum debere, non licere amplius incolis propter initum cum Hollandis pactum, cum quauis alia natione agere & cōmercia vlla exercere, posse igitur facile æstimare & secum colligere nihil aromatum se ibi ab incolis accepturum. Hæc cum intellexisset Præfectus, respondit placidè, cum animaduertat, fieri non posse, vt vecturam suam ibi accipiat, Ternatem se Tidoremque porro petiturum, & vt Garyophyllorum vecturam ibi nanciscatur, operam daturum, moxq; salutato Gubernatore & militari senatu ad nauem suam reuersus est.

Die 21. Gubernator ministros aliquot suos ad Anglorum præfectum misit, qui eum cum ministris suis primariis ad cænam inuitarent, cumque

cumque sub vesperam aduenisset, multus ipsi honor Regiæ Maiestatis nomine exhibitus est, cumque salutis pocula in Regis, Principisque Wallesii & Comitis Mauritii gratiam ab octodecim personis biberentur, non tubicines solum tubarum clangore, sed & fulminatores tormentarii, duodecim mediocrium tormentorum displosione singula prosecuti sunt, Præfecto ad suos finita cœna honorificè & amicè iterum dimisso.

Præfectus Anglicus conuiuio ab Hollandis excipitur.

Die 22. Anglus ille, cum Ternatem Tidorémque sese petiturum pollicitus esset, & Hollandi fidem eius dictis adhibuissent, solutis anchoris ex portu isto discessit. Verum enimuero promissionis suæ prorsus immemor, non longius quam ad Seramum Insulam quinque miliaribus à Banda dissitam, & à meris anthropophagis habitatam progressus substitit, nocturnoque tempore ministros quosdam suos ad Bandicarum insularum incolas remisit, qui commercia cum ipsis clam exercentes, Hollandos dicerent populum esse exiguæ potentiæ, se vero potentissimum Regem dominum habere, cum quo Hollandi ne in minima quidem parte comparari possent. Incolas igitur rectius sibi consulturos, si relictis Hollandis, commercia cum Anglis posthac exercerent. Eorum enim Regem sat virium habere, quibus ab Hollandorum eos iniuria tueretur, nec intermissurum, quin à potestate eorum eos vindicet, & in libertatem, Hollandis ex Castello profligatis adserat. Hoc cum incolæ cognouissent, periuri statim (leues enim plerunque sunt & fidem datam vix vnquam seruant) facti, Anglis promiserunt, se relictis Hollandis commercia cum illis exercere imposterum velle; quemadmodum etiam postero statim die hostilem suum animum Hollandi declarantes, palam cum Anglis negotiari cœperunt. Etsi vero Hollandi dolum præfecti Anglici statim subolfacerent, satisque virium haberent iniuriam hanc vindicandi eumque è statione sua exturbandi, abstinere tamen à conatu illo & se intra terminos suos continere, quod venti ipsis non amplius fauerent, & Aethiopes etiam passim in armis iam essent, occasiones omnes ipsis incommodandi quærentes, viderent, coacti sunt.

Die 26. Circiter horam noctis duodecimam Aethiops quidam ad Castellum veniens, lingua Malaica excubitorem compellans, petiit significari Gubernatori, arduum se & necessarium quid in mandatis habere quod ipsi aperiat. Intromissus igitur præsentibus Gubernatore & primariis eius ministris missum se à Domino suo (qui erat Oranchaius Klingius, ex Asia quidem oriundus, in magna autem apud Bandenses tum temporis auctoritate existens) vt Hollandis, quibus ipse benè cupiebat, significaret, Incolas septem istarum incolarum omnes, aduersus eos conspirasse, & iam ad quater mille congregatos esse, qui eos obruant, monitos igitur eos velle, vt diligentem sui rationem habeant, & in excubiis diligentes frequentesq; sint, ne quid ipsis damni ab incolis inferatur. Hollandi igitur licet alienatos à se incolarum animos certis iam indiciis depræhenderant, de aperto tamen eorum odio per Aethiopem istum tum primum edocti, cauere sibi ab ipsis modis omnibus cœperunt, idque eo magis, quod nocturno postmodum tempore aliquoties aduentare eos magno numero & ardentibus iaculis & ignitis telis oppugnare Castellũ viderent,

Hollandi de conspiratione incolarum admonentur.

viderent, omnem ſcilicet mouentes lapidẽ, vt deformato flammis Caſtello, opprimendi eos & ad internecionem delendi occaſionem haberent, quod tamen ipſis, Deo conatum ipſorum impediente, nunquam ſucceſſit.

Combora oppidum ab Hollandis direptum.

Die 30. Martij Hollandorum aliqui, cum naui cui magno ſoli nomen, ad Comboram in Banda Inſula ſitum oppidum applicarunt, moxque firmatis anchoris, quatere tormentis mœnia cœperunt, poſtero die in terram deſcendentes ducenti circiter, aciem inſtruxerunt & propugnaculũ vrbis expugnatũ proceſſerũt. Incolæ igitur hoc viſo, cũ præſertim tormentis qui in naui remanſerant etiamnũ inuigilarent ſedulo, conſternati admodum animum deſponderunt, atq; ita Hollandi occupatum ſumma celeritate oppidũ diripuerunt & incendio deformarunt.

Gryphus celox in portum aduenit.

Calendis Aprilis nauis quædam ex mari adueniens portum ingreſſa eſt, cumque conſediſſet, animaduerterunt Hollandi, ex celocibus ſuis vnam eſſe, Gryphum nempe Roterodamenſem, quam antea ad Goeram fluuium ægrotantium quorundam cauſa ſubſiſtentem reliquerant, vt ſupra in prima parte ſuo loco dictum eſt.

Hollandi in ſylua ab Aethiopibus oppreſſi.

Die 8. Aprilis viginti circiter milites conſentiente Gubernatore in ſyluam proximam, nuces aliquot Indicas, quos cocos vocant, fructusque alios allatum abierunt. Incidentes autem in trecentos circiter Aethiopes, omnes periiſſent facile niſi occupata commoda ſtatione, ad repugnandum ſeſe comparaſſent, & præſidiarii quinquaginta vel ſexaginta, audito ſclopetorum fragore auxilio eis ex Caſtello veniſſent. Hoc enim facto duo duntaxat perierunt, & quatuor vel quinque vulnerati ſunt, Aethiopibus cum magna ſuorum iactura ad ſuos iterum reuerſis.

Johannes Verccius duos ad mortem condemnatos in viuis conſeruat.

Die 12. Aprilis duo Stationarii milites dormientes deprehenſi ſunt. Compræhenſi igitur ſtatim ad rerum capitalium Præfectum delati ſunt, qui compedibus eos ligatos ad ſequentem vſq; diem cuſtodiri curauit, quo in Iudicium producti & ad mortem condemnati ſunt tali quidem ſententia, vt ad arborem alligati ſclopetis transfigerentur, quemadmodum etiam ſtatim adhibito qui eos conſolaretur verbi miniſtro, in medium producti & ad ſtipitem præſentibus ad exequendum iudicium militibus omnibus, alligati ſunt. Erat hoc primum iudicium eo tempore quo Iohannes Verccius ſigniferi officio functus fuerat, habitum, cum igitur more veteri apud milites receptum ſit, vt poſſint ſigniferi reis quibuſcunque primis vitam intercedendo conſeruare; noluit ipſis ſua beneuolentia deeſſe, & propterea in medium procedens culpam deprecatus eſt, vitamque interceſſione ſua ipſis tum conſeruauit.

Henricus Bergelius officium ſuum reſignat.

Vigeſimo Aprilis Gubernator Henricus Bergelius officium ſuum reſignauit, illudque in legatum vel ſubpræfectum ſuum Guilhelmum Fortium tranſtulit, cum enim octo iam & amplius annos in terris iſtis egiſſet, ad ſuos tandem iterum in patriam redire conſtituit, ſed iter poſtmodum ingreſſus, vix q; Mauritii Inſulam aſſecutus, diem ſuum obiit, vt ſuo poſtmodum loco dicetur.

Miles quidã ad Aethiopes tranſiens ab illis interficitur.

Die 24. intra vndecimam & duodecimam noctis horam, miles quidam Gubernatoris Seruitor Luiſſon nomine, patria Bruccenſis, cum milite quodam alio patria Gandauenſi, per murum Caſtelli, ad hoſtes Hollandorum, Aethiopes nempe Inſularum incolas, vt tranſirent

irent, descenderunt. Erat is felici admodum ingenio, pacisque tempore multum cum incolis conuersatus, linguam eorum accuratè didicerat; ita vt promiscuè loqui quoque cum ipsis commodè posset. Itaq; cum bellum hoc exortum fuisset, clam cum Sabandris & Oranchis, hoc est, cum præfectis & moderatoribus Insularum, in sylua egerat, vt ad eos transiret, & milites quosdam secum adduceret, Dux militiæ ab ipsis constituendus & ad summos honores promouendus. Superato igitur iam muro cum Castello egressus esset, flumini se commisit, & ad igniuomum montem, cui Gunappi nomen est, natando transiit. Cōsederant autem ibi paulo ante quidam ex desolato Labetacca oppido superstites. Hi aduenantem ita exceperunt, vt licet annulum & literas à Sabandris siue præfectis ipsorum sibi traditas proferret, & aduentus sui causam satis prolixè exponeret, mortem tamen euitare non potuerit; sed ab Hollandis nimium infestis istis barbaris frustulatim concisus cum socio suo perierit.

Die 25: Tribunus prædicti militis, qui cum seruitore Gubernatoris ad hostes defecerat, ad diuersorium eius, relictam ab ipso supellectilem ablatum concessit, cumque ibi aliquem eam sibi vendicantem inuenisset, captiuum eum statim abduci curauit. Adhibitus autem ad quæstionem confessus est, se vna cum alio Iohanne Petri, patria Bruxellensi non solum conscius proditionis istius esse, sed & Castellum puluere tormentario in cuniculos quatuor locis actos illato disturbare, sub aduentum ipsorum pollicitos fuisse, ad quam quidem confessionem vterque in crucem acti sunt.

Milites quidam ob proditionem in crucem acti.

Postridie eius diei milites quinque exauctorati & infames facti sunt, iudicante vniuerso militari senatu, captiuos eos in naui detinendos, & in patriam perferendos esse. Delictum autem eorum illud erat quod proditionis istius conscii perhiberentur, quod ipsum tamen licet id ob exquisitissimos torturæ dolores confessi ipsimet fuissent, habita accuratiori inquisitione falsum & in eos confictum depræhensum fuit.

Milites quidam infames redduntur.

Primo Maij duæ naues Roterodamum nempe & Horna anchoras soluentes ex portu isto abierunt Henrico Bergelio, qui Gubernatoris munere functus fuerat, Roterodamum nauem vt in patriam tandem rediret, ingresso. Quia autem plenariam suam vecturam in nucibus Myristicis & Mace accipere ibi non potuerant, accepto eo quod aderat, cursum suum ad Bantamum Iauæ maioris vrbem, pipere ibi quod ipsis deerat suppleturi direxerunt.

Henricus Bergelius Gubernator ex Castello discedit

Die 14. Iunij Aethiopes octingenti circiter numero in montem Castello proximum venientes, multa inde tela & iacula in Castellum miserunt. Quamuis autem neminem læderent, cum tamen id per dies aliquot ita continuarent, decretum tandem à militari senatu est, mittendos esse aliquot sclopetarios milites, qui clam conscenso monte, incommodare ipsis omni modo studerent. Cum igitur sclopetarii isti, 17. Iunij montem conscendissent, duosque Aethiopes in excubiis constitutos, vnum quidem clypeo gladioque, alterum vero sclopeo t armatos eminus conspexissent, expedientes statim Ioachimus quidam Paterbornius & Iohannes Schumbachius sclopea sua, vtrumq;

Pugna inter Aethiopes & Hollandos facta.

priusquam id animaduerteret, interfecerunt. Hoc autem facto Aethiopes ex insidiis magno numero prorumpentes, in Hollandos mouerũt, verũ præsidiariorũ quinquaginta audito tormenti fragore Castello egressi in auxilium ipsis contenderunt, factaq; est pugna satis cruenta, multis ex Aethiopibus, ex Hollandis vero vno duntaxat trucidatis, & quatuor vulneratis.

Primarius quidam Aethiopum præfectus ab Hollandis trucidatus.

Die 28. Iunii, nouem sclopetarii in montem iterum emissi sunt, an operæ precium aliquod facere ibi possent visuri. Cum igitur vix ad dimidiam horam ibi substitissent, sex Aethiopes aduentare eminus vident, quorum primus, qui primarius quidam Oranchus seu præfectus erat, sclopeto statim percussus concidit, alter vero, qui eum comitabatur, vulneratus itidem vix euasit. Aderant autem statim centeni aliquot Aethiopes & in fugam sclopetarios istos facile vertebant. Verum ex Castello ad fragorem tormenti erumpentes sexaginta plus minus præsidiarii, pugnam cum Aethiopibus inierunt, eaque ad horam integram protracta, octo ex Aethiopibus, nemine ex Hollandis concidente, trucidarunt.

Bandanensis quidam cum vxore & filia ad Hollandos transit.

Quarto Iulii paulo ante lucem Bandanensis quidam, homo pauper cum vxore & filia lembo ex Banda Insula ad Castellum aduectus est, gratiam & vitæ suæ sustentationem ab Hollandis expetens. Referebat enim Incolas magna oryzæ & aliarum necessariarum rerum inopia laborare, dicebatque extrema famis necessitate coactum ab illis discessisse. Tametsi igitur ipsi fides initio habita non est, cum tamen ad quæstionem omnes seorsim adhibiti, in sermone suo consentirent, suscepti tandem ab Hollandis sunt, tuguriolo quodam vbi habitaret in Castello ipsis attributo.

Fames in Castello ingens.

Cæterum ab hoc tempore fames in Castello admodum inualuit, cum enim naues quæ discesserant non multum cibariorum ipsis reliquissent, & ab incolis ipsi etiam nihil accipere possent, omnium rerum penuria laborare cœperunt. Non deerat quidem ipsis oryza & saga, panis nempè ex contuso arborum quarundam ligno factus, sed aliarum rerum nihil nancisci poterant. Habebant quidem Chirurgus & officiarii quidam alii gallinas quasdam hactenus ibi educatas & nutritas, eas ingenti precio superiores redimebant, soluentes pro gallina vnica decem & amplius imperiales. Supererant & feles aliquæ ex desolata vrbe, illis retia tendebant milites, vendentes vnam septem & octo Ioachimicis, mures glíresq;, si qui capiebantur, vel dimidio vel integro imperiali vendebantur. Quin & vespertiliones si quæ à militibus caperentur, dimidio imperiali singulæ venibant. Erant qui matutino tempore cicadas in gramine quæsitum Castello egrediebantur, duodenas quarta imperialis parte vendentes, serpentes plurimi interque illos duodecim item octo pedum longitudine aliqui capiebantur & in cibum assumebantur, tanta enim fames erat, vt non gregarii solum milites, sed & superiores officiarii, etiamsi meliori paulo quam inferiores conditione essent, tantum non deficerent & morerentur.

Aethiops quidam captiuus ad laqueum cõdemnatur.

Die 22. Iulii quindecim milites ex Castello in vicinos agros ad agendas excubias emissi (id enim quotidie, proditionẽ vti omnem cauerent, faciebant,) in sexaginta Aethiopes inciderunt, moxq; sclopeta sua expedientes in eos exonerarunt, præsidiariis aliis auxilio ipsis ex Ca-

ex Castello statim venientibus, quod videntes Aethiopes, in aquam statim se præcipitarunt, quorum tamen aliqui globis inter natandum percussi perierunt. Vnus vero ex illis compræhensus inque Castellum abductus & sequenti die in crucem actus est.

Decimo nono Augusti Aethiops quidam noctu ad Gryphum nauem natando aduenit, latum admodum cultrum manu tenens, quo dissectis funibus nauem vento ad arenas & saxa abripiendam committeret. Cum autem in excubiis diligentes admodum Hollandi tum essent, compræhensus à nautis inque Castellum abductus est. Postero die cum ad quæstionem adhibitus; confessus esset emissum se à proceribus quibusdam esse, vt infortunium aliquod naui isti pararet in nauem iterum delatus atque ad malũ eius suspensus fuit; vbi cum ad vesperam vsque pependisset, per capitalium rerum Præfectum abscissus & in aquam abiectus fuit.

Aethiops naui insidias struens capitur.

Die 22. Augusti nauis modo dicta ex portu Castelli soluens, cursum suum Bantamum versus direxit, vt cibo ibi potuq; & aliis necessariis rebus coemptis, Hollandos in Castello tandem aliquando reficeret.

Gryphus celox Bantamũ proficiscitur.

Die 24. Aethiops quædam mulier, ex Banda Insula lembo aduecta recipi se in Castellum supplici voce petiit. Admissa autem aufugisse à marito suo, simulauit, propterea quod Anthropophagis Serami habitantibus vendenda destinata fuerit, verum cum dictis eius fidem non adhibendam Hollandi censerent; ad quæstionem tandem adhibita, dolorum & cruciatuum exquisitissimorum impatiens confessa est, missam se ex Londero Bandæ insulæ oppido esse, vt & vires commeatumq; Hollandorum exploraret, & vel veneno primarios quosq; interficere vel Castellum incendio delere operam daret. Etsi vero hoc ipsius propositũ peruersum admodum & abominandum esset; quia tamen dolores & cruciatus fortunæ satis magnos sustinuerat, vitæ ipsius parcendum censuerunt. Traducta est igitur per omnes Castelli angulos, vt situm & opportunitatem eius satis intueretur, iussa est deinde dominis suis omnia quæ vidisset referre, donataque triginta fermè libris oryzæ, ad littus Insulæ Bandæ exposita atq; dimissa fuit.

Mulier quædam Aethiops ad Castellum vires Hollandorum exploratum mittitur.

Die 22. Septembris miles quidam Iacobus Petri, Mors alias dictus, patria Delphensis, quod nudius tertius, ad locum quendam, vbi arborem, fructum, qui Magnor vulgo vocatur; ferentem nouerat, fructus aliquot allatum ierat, cum tamen sub capitali pœna prohibitum esset, ne quis vltra iactum sclopeti à Castello discederet, ad Gubernatorem adductus, tribunisq; & præfectis omnibus præsentibus, fustibus adeo cæsus est, vt sanguinolentus & toto corpore deformatus appareret. Iratus igitur & vindictæ cupiditate totus flagrãs, omnino statuit de præfectis & tribunis militum se vlcisci. Accidit igitur vt cum ante Castellũ si quem forte depræhendere posset, expectaret, rerum capitalium præfectus Iohannes Watsius, natione Sabaudus, recreandi animi gratia Castello egrederetur. Accedens igitur à tergo miles iste, gladio eum transegit, ita vt exanimis statim in terram prolaberetur. Hoc facto pileum gladiumq; abiecit, alligatumq; ad baculum strophiolum præferens, quanta potuit festinatione ad nauiculam quandam, quam Aethiopibus refertam in littore forte hærere viderat, contendit, qui eum statim recipientes ad Bandam Insulam abduxerunt, vbi sequenti statim die circumcisus, Mahometicæ impietati subscripsit. Præfectus autem iste de-

Miles quidã occiso tribuno quodam militum ad Aethiopes transit.

cimo tertio die post ex vulnere isto mortuus est.

Aethiops quidam cum duabus mulieribus comprehenditur.

Sexto Octob. turba quædam militum ad sexaginta in syluam proximam, fructuum aliquid allatum missa est. Incidentes autem in Aethiopes quosdam ibi congregatos, cum pleriq; aduentum eorum non expectantes, fuga euaderent, virum vnum & duas mulieres comprehensas in Castellum traduxerunt.

Sequenti die mulier vna lembo ad Bandam Insulam dimissa est, significatum Insulæ moderatoribus, vt milites illos qui ad eos transientes apostatæ facti fuerant, ipsis redderent, se vicissim paratos esse mulierem alteram & virum quem captiuum haberent, ipsis remittere. Quod si vero responsum intra biduum nullum accepturi essent, laqueum mulieri & viro isti paratum esse, cum igitur nihil responderent insulani, & mulier ista etiam non reuerteretur, tertio die post vir quidem ille in crucem actus, mulier vero in lembum exposita & ad Bandam insulam dimissa est.

Fames in Castello inualescit.

Vltimis duobus huius Anni mensibus, Nouembri scilicet & Decembri, inopia eduliorum & fames vsq; adeo inualuit, vt miles etiam quidam Henricus Batenburgius nomine, Gubernatorem aliquando accedens petierit, vt sibi liceret Aethiopi triduo ante suspenso partem aliquam carnis ex femore abscindere, se enim paratum esse viginti imperiales inter pauperes pro frustulo isto carnis distribuere, quod ipsi tamen non permissum, sed cum obiurgatione denegatum fuit.

Anno 1611. Hollandi ab aduentu nauis cuiusdam exhilarantur.

Cum igitur in extrema necessitate summoq; periculo versarentur, Deus eos iterum exhilarauit, die enim 22. Ianuarii Anno 1611. nauem in mari eminus aduentantem viderunt. Tria igitur statim tormenta exonerarunt, vt eis qui in naui erant, testarentur, Castellum sese adhuc per gratiam Dei conseruasse. Quin & submercator cum duodecim militibus scapha ad nauem aduectus est, exploratum qualis ea esset, qui etiam in naui ea pernoctauit, cum enim venti omnes cessarent & omnia tranquilla essent, dimidio miliari à Castello subsistere & per noctem ab anchoris hærere cogebantur.

Hollandis in Castello de commeatu prospicitur.

Postero autem die simul atq; illuxisset nauis illa portum ingressa est, submercatore illo cum duodecim militibus sociis in terram statim descendente & nuncium Hollandis in Castello afferente, nauem illã Hollandicam esse paruum Solem dictam, quam in transitu, vt suo loco dictũ, ad Bantamum vrbem reliquerant, vbi etiam hactenus substiterat, & iam missa erat, vt commeatum aliquem Hollandis in Castello afferret. Erant autem dolia quædam Araccæ plena, & sacci aliquot fabis minoribus Indicis repleti. Asseres præterea & ligna afferebat ad structuram Castelli absoluendam. Nautæ autem commeatum & cibaria omnis generis secum habebant, nempe pisces sale conditos & infumatos, gallinas, anates, caseos Hollandicos & alia id genus, quæ quidem secum magna copia aduexerant, cum facile coniicere possent penuriam omnium eiusmodi cibariorum in Castello maximam esse, & propterea exoptata ipsis ea desiderataq; admodum fore, quæ quidem cogitatio ipsos non fefellit, omnia enim satis magno ab Hollandis precio coempta sunt, ita vt pro sex librarũ caseo, ad sedecim & octodecim Imperiales soluerentur.

Die 27. Nauigium quoddam Indicum ex Iaua maiore adueniens, omnis generis fructus carnesq; & id genus cibaria alia Hollandis attulit, vt ita commeatu necessario satis tum instructi iterum fuerint.

Die

Die 28. Nauigia duo alia, quæ Iuncas ipsi appellant, ex Chrisi Insula ad Castellum appulerunt, multumque itidem commeatum & cibaria omnis generis attulerunt. Erant autem in Iunca altera Regis Sarambaii legati, quos ille cum amplissimis mandatis ad Gubernatorem & senatum militarem miserat, petens vt in gratiam cum incolis insularum tandem redirent, dicentes simul ad incolas etiam à Rege commissionem se & mandatum habere, vt deposito tandem odio pacem cum Hollandis facerent. Verum enimuero vbi cum incolis hac de re legati egissent, ipsis vt pacem facerent persuaderi nullo modo poterat. Cum enim ante pauculos dies tres Iuncæ, nauiculæ scilicet Indicæ ad Insulam Pule Waiam appulissent, & incolæ ad ducenta onera nautica oryzæ à nautis istis coemissent, animum suum vsque adeò obfirmarant tamque insolentes facti erant, vt nunquam in gratiam cum Hollandis redituros se, sed auxilium ab Anglis expectaturos, cumq; illis perpetuum fœdus facturos, palàm profiterentur, idque eo magis, quod cum Præfectus Anglicus, hoc ipso adhuc anno, decem vel duodecim nauium classem ex Anglia aduenturam affirmasset, Hollandos facile superatum & ex Castello exturbatum iri sperarent.

Bandenses pacem cum Hollandis facere omnino recusant.

Sexto Februarii, nauis quædam portum Castelli ingressa fuit, cumque Gubernator scapha ad eam deferri se curasset, Mittelburgum nauem esse animaduertit, quam ipsi ad Bantamum vrbem post se reliquerant. Nauis hæc post classis discessum, vna cum Amsterodamo naue & duabus celocibus, Pauone scilicet & Spe versus Ternatem & Maccanem Insulas nauigauerat, ibique confectis negotiis quibusdam, Garyophyllorum vecturam acceperat, rectà in patriam cursum suum iam directura, sed cum ad duodecim miliaria à Castello abesset, tantam experta fuerat tempestatem, vt etiam malum suam ventorum vi confractam inque mare præcipitatam amiserit. Necessitate igitur coacti portum petierant, vt nimirum damnum illud & ruinam nauis repararent, quemadmodum etiam vecturam omnem exonerare statim & Castello inferre coacti sunt, quæ tanta fuit, vt templum eam totam non caperet, sed duæ præterea domus, aromatibus comportandis destinatæ, ea complerentur.

Mittelburgũ nauis Garyophyllis onerata ad Castellum aduenit.

Die 12. Februarij celox quædam in portum adueniens, nuncium Hollandis de nouo Gubernatore attulit, quod nimirum is cum noua classe in itinere esset. Mittebat autem Hollandis triginta milites præsidiarios, petens, vt breuem adhuc moram, quam Amboinæ nectere cogeretur, æquo animo ferrent, esse enim sibi negotia quædam ibi expedienda, illisq; compositis intra tres vel quatuor septimanas certò sese adfuturum promittens.

Nuncium accipiunt de nouo quodam Gubernatore.

Die 28. Martij nauis iterum alia in portum Castelli aduenit, eratque Hollandia, quæ ad Ternatem & Maccanem Insulas aliquandiu ob negotia quædam ibi expedienda substiterat, inde Amboinam petierat, & ad Hidenam Insulam Amboinæ subiectam subsistens, vecturam ibi Garyophyllorum acceperat, iussu igitur Gubernatoris qui Amboinæ tum erat ad Castellum cursum suum direxerat, si forte ministerio & opera sua præsidiarii opus haberent, promptam eam vti omnibus præstaret.

Hollandia nauis Garyophyllis onerata ad Castellum aduenit.

Die 29. Martij nouus Gubernator cũ noua classe ad Castellũ aduenit,

Nouus Gubernator aduenit.

habens secum quinq; magnas onerarias naues & celocem vnam, quarum nomina erant, Nouum Amsterodamum, in qua naui ipsemet vehebatur, Vlissinga, Leo candidus, Leo ater, Anser, & celox Pauo. Postquam igitur Gubernator aduenisset, habita per dies aliquot consilia sunt, de incolis Aethiopibus in ordinem redigendis, conclusumque tandem est, impetum in præcipuum quoddam eorum oppidum armata manu faciendum esse.

Slanga ciuitas ab Hollandis expugnatur.

Quarto Aprilis milites ex Castello in nauem, cui paruo Soli nomen, paulo antequam lucesceret, traducti sunt, noui autem milites, qui cum Gubernatore nuper aduenerant, in tres cohortes distributi, inque Pauonem celocem dispositi sunt. Simul atque igitur aurora in cælo apparuit, solutis anchoris Slangam oppidum versus velificationem direxerunt, proiectisque ad oppidum istud anchoris scapha in terram delati sunt. Excensione facta, illi qui in nauibus remanserant, tormentis oppidum quatere cœperunt, reliquis summa festinatione ad mœnia contendentibus, & sine vlla reluctatione oppidum inferius occupantibus. Aethiopes enim impetu isto tam repentino perterrefacti cum vxoribus liberisq; montem oppido proximum, in quo propugnaculum probe admodum munitum habent, deserto oppido conscenderunt, cum vero Hollandi ipsi quoq; eos sequi & montē conscendere vellent, ipsi lapidum iactu repugnantes admodū, non paucos, aliquot plane interfectis, grauiter læserunt & vulnerarunt. Ad oppidum ergo desertum reuersi, constitutis excubiis, illud diripuerunt, & aliquot simul locis accenderunt, in acie tamdiu stantes, donec in cineres illud plane redigeretur. Hoc facto naues iterum conscenderunt & ad Castellum reuersi sunt. Quamuis enim Aethiopes ex propugnaculo suo, multa tormentorum suorum displosione non parum furerent, nihil tamen damni nauibus, aerem vt plurimum ferientes, inferre poterant.

Milites quidam damnati liberantur.

Sexto Aprilis iudicium in Castello habitum est de tribus militibus & vno ministro nautico, ita quidem vt miles vnus ad stipitem ligatus sclopetis eam ab causam, quod Præfectum suum pridie probroso vocabulo hominem nequam & nefarium appellasset, conficeretur, reliquis quod tumultuati in Castello fuissent, chorda traheretur, minister vero nauticus funibus ligatus ter sub nauem duceretur, & ad malum constitutus fuste cæderetur. Hæc quidem in ipsos pronunciata sententia fuit, quam tamen signifer Iohannes Verccius, adiuuante eum verbi ministro apud nouum Gubernatorem pro ipsis intercedendo immunitatemq; ipsis impetrando, irritam fecit.

Propugnaculum in monte iuxta Castellum ab Hollandis extruitur.

Sequenti die Consilio habito decretum est, operæ precium se facturos, si in monte Castello proximo propugnaculum insuper aliud extruerent. Itaq; sequenti statim die, quadraginta circiter viri emissi sunt, qui pro extruendo propugnaculo isto lapides ex desolatorum oppidorum Labetaccæ & Radæ mœnibus templisq; afferrent. Sed & quinquaginta plus minus viri, syluam quotidie ingredi, & nucum myristicarum aliorumq; fructuum arbores afferre inq; Castellum comportare ad cæmenti & calcis præperationem, cogebantur. Calcem enim ex albis quibusdam lapillis corallinis, ex maris fundo, quo loco vltra duas orgyas profundum non est, extractis, coquere & parare solent. Propugnaculum vero quatuor munitionibus formidabile in monte statim descri-

descriptum, iactisque fundamentis excitari cœptum est.

Die 10. Aprilis præsidiarius quidam Iacobus Laurmannus, qui ante hæc tempora exauctoratus & captiuus hactenus in naui Hollandia detentus fuerat, cum cognitum esset, eum dum Labetacca oppidum expugnaretur, Aethiopem quendam Gubernatoris ministrum, data opera globo traiectum interfecisse, ad laqueum tandem condemnatus inque crucem actus fuit.

Milites quidā propter delicta varia supplicio afficiuntur.

Die 12. Miles quidam stationarius in excubiis nocte dormiens depræhensus fuit, qui vnus ex duobus illis erat, qui in eodem delicto olim depræhensi & ad mortem condemnati, à Ioanne Verccio autem in viuis conseruati fuerant. Is ad rerum capitalium Præfectum statim abductus & sequenti die ad stipitem ligatus, sclopetisq; transfactus fuit.

Die 15. Aprilis miles quidam ex nouis quæ nuper aduenerant cohortibus, sine venia tribuni sui in syluam, vt ferarum aliquid sclopeto conficeret, egressus fuit, cum igitur in Castellum reuersus esset, ad rerum capitalium præfectum statim adductus est, qui eiusmodi in eum pronunciauit, vt chorda ei tribus vicibus traheretur. Cum autem funibus in primo tractu disruptis, ipse exanimis in terrā prolaberetur, absolutus iudicio & Chirurgo curandus relictus fuit.

Die 20. Miles quidam puerum coqui percussit, ita vt sanguinolentus appareret. Is ad rerum capitalium præfectum delatus & ab eo condemnatus fuit, vt tractum chordæ ter subiret. Cum igitur milites præsidiarii omnes vno ore, ad primum tractum gratiam ei implorarent, vnus eorum, qui statura cæteros superabat, atq; ita præ cæteris clamare quoq; videretur, ex toto numero protractus & ad præfectum delatus, sequenti die eandem subire pœnam ter coactus est.

Calendis Maii Hollandia nauis portu egressa, cursum suum Bantamum versus direxit, Mauritiū Insulam inde petitura, ibiq; Mittelburgi nauis aduentum expectatura, cum qua deinde in patriā redire dicebat.

Hollandia nauis ex portu soluit.

Die Octauo Maii ex Mittelburgo naui Chirurgum, Nauarchi sociū, duos tonsores, duos ministros nauticos, Tormentarium item & coquū captiuos in Castellum abduxerunt. Causa eius rei erat, quod superiori anno ad Ternatem Insulam seditionem moliti, Nauarchum ad summas angustias redegerant, præfecto rerum Capitalium manus inijecturi, nisi elapsus summa dexteritate fuisset. Abducti igitur in Castellum & in carcerem compacti fuerunt, captiui ibi asseruandi donec sententia in eos pronunciaretur.

Captiui quidam ex Mittelburgo naui in Castellum abducuntur.

Die 28. Maii octodecim milites sclopetis armati in syluam Castello proximam emissi sunt, vt viderent an aliquos cōpræhendere Aethiopes possent, quemadmodū etiam tres ibi depræhenderunt, quorum vnus tamen fuga elapsus fuit, reliquos duos compræhensos in Castellum secum abduxerunt, quorum tamen vni qui fugam arripere voluerat, globo brachium auulsum fuerat.

Aethiopes duo captiui in Castellum abducuntur.

Die 29. miles quidam cui Iohanni Schuichardo nomen erat, patria Argentinensis, ex Castello effugiens ad Aethiopes defecit. Sequenti igitur die, milites quidam scapha ad Bandam Insulam appulerunt, vexillū candidū præferētes, quod cum primates Aethiopū vidissent, procedētes eis cū itidē vexillo albo obuiā causam aduētus sui exponere iusserunt, quibus mercator Hollandorū respondit, debere eos milites qui ab Hollandis defecerāt, restituere, & captiuos cōtra suos recipere, qui id facturos se planè negarunt, permittentes Hollandis, vt quicquid vellēt,

Aethiopes captiuos redimere recusant.

cum ipſis agerent, itaque reuerſi milites, captiuos iſtos ſecum in Caſtellum reduxerunt.

Aethiops quidam in patibulo ſuſpenſus.

Primo igitur Iunii, Aethiopem alterum qui nobilis erat, ante Caſtellum productum in crucem egerunt, alterum vero, qui mancipium erat, & brachium vnum amiſerat, ſub patibulo ſtare & mortem eius ſpectare coegerunt, poſtea nauigio ad littus Caſtello oppoſitum traduxerunt & liberum dimiſerunt.

Hollandi Aethiopem quendam primarium interficiunt.

Die 20. Iunii, quindecim circiter milites antequam dies illuceſceret ad Londerum oppidum miſſi ſunt, vt in inſidiis latitantes, viderent, an aliquem ex Inſulæ proceribus appræhendere & captiuum abducere poſſent. Cum igitur ad horam vſque nonam in inſidiis ſeſe continuiſſent, primarius quidam loci iſtius moderator, cum quatuor vel quinque miniſtris oppido egreſſus eſt, verum cum inſidiatores eminus vidiſſet, conuerſo itinere, oppidum rurſus ingredi voluit, itaque ſclopeta ſtatim expedientes eum percuſſerunt, claſſiarii vero audito fragore ſcapha ſtatim ad littus, vt eos reciperent, applicarunt, qui cum moras ibi nectere diu non poſſent, capite Aethiopem truncarunt, illudq; in Caſtellum ſecum aſportarunt.

Iudicium de quibuſdam in naui Mittelburgo captiuis habitum.

Die 12. Iulii iudicium in Caſtello, de illis qui ex Mittelburgo naui captiui in Caſtellum translati fuerant, habitum eſt. Tormentario enim, cui Abrahamo Embdenſi nomen erat, in crucem acto Nauarchi ſocius & coquus funibus collo ligati & ſub patibulo conſtituti ſententiam ſuam expectare cogebantur, producti vero ſunt & Chirurgus cum duobus tonſoribus & duobus miniſtris nauticis, ad audiendam ſententiam ſuam, cumq; Tormentarius miles laqueo ſuffocatus eſſet, miles quidam alius Gualterus Simonis nomine diuitis cuiusdam mercatoris filius, ob perpetratum furtum virgis cæſus, & candente ferro ſignatus, Nauarchi autem ſocius & coquus ſub nauem ter protracti, & fuſte ad malum nauis cæſi, Chirurgus cum duobus tonſoribus & vno miniſtro nautico ſub nauem protracti atq; incolumes poſtmodum dimiſſi ſunt, alter vero miniſter nauticus poſt ternam ſub nauem protractionem, cultro ad malum manu adfixus eam diſcindere ſpontanea conuulſione coactus fuit.

Iohannes Verccius poteſtatem accipit domum reuertendi.

Die 14. Iulii Iohannes Verccius, ex cuius conſignatione & Epheméridibus vniuerſam hanc nauigationis huius hiſtoriam deſcripſimus, dimiſſionem eandem precibus multis obtinuit. Tametſi enim aliquoties tam apud nouum Gubernatorem, quam apud ſenatum militarem inſtando in patriam reuertendi dari ſibi copiam petiiſſet, nihil tamen, licet tempus ſuum ad quod ſe adſtrinxerat, diu iam elapſum eſſet, obtinere potuit, donec tandem diuino auxilio adiutus veniam hac ipſa die impetraret, vt cum Mittelburgo naui domum rediret, quamobrem Deo gratias immortales toto pectore perſoluit.

Mittelburgũ nauis iter domum verſus ingreditur.

Die 18. Iulii prædictus Iohannes Verccius cum naui Mittelburgo ex portu ſoluens abiit, poſtquam integrum biennium & præterea tres menſes nouemq; dies in Caſtello Hollandis operam fidelem nauaſſet, curſu ſuo Amboinam verſus directo.

Perueniunt ad Inſulam Amboinam.

Die 19. circa meridiem ad Amboinam Inſulam, triginta miliaribus à Banda Inſula diſtantem, peruenerunt. Complectitur autem Inſula hæc ſuo ambitu & circumferentia triginta ſex miliaria, Caſtellum habet fortiſſimum, in quo centum præſidiarii Germani vt plurimum numeran-

merantur. Translatæ sunt nuper etiam in Castellum istud triginta ex Hollandia mulieres, si forte fieri posset, vt Germanis terra ista plane cedat & subiiciatur. Sunt enim ibi adhuc quinq; aliæ insulæ, iurisdictioni & potestati Hollandorum subiectæ; quæ nominantur Hidena; Lubna, Compella; Buria & Roslauia; nihil omnino aromatum præter Garyophyllos ferentes, tanta copia, vt quotannis, quingentorum onerum nauis onerari illis possit.

Die 21. peruenerunt ad Insulam Buriam; quindecim miliaribus ab Amboina dissitam, & ad iurisdictionem Castelli, quod in Amboina est, pertinentem.

Buria Isula.

Dia 23. ad Buttonem Insulam appetente iam vespera appulerunt. Ea quadraginta sex miliaribus à Buria abest, & proprium suum Regem habet. Populosa alias est & satis fertilis, pecorumq; diues, Homines ibi habitantes piscatores sunt & piratæ crudelissimi.

Button Insula

Die 24. ad Cambaionem Insulam appulerunt. Hæc quinq; miliarib. à Buttone distat, cuius etiam Regem Dominum agnoscit, fertili admodum solo prædita.

Cambaion Insula.

Die 25. Thessalonicam Insulam assecuti sunt, quæ octodecim miliaribus à superiori distat, estq; satis magnæ capacitatis, & coniunctas sibi duas alias Insulas habet quas Muscarones vocant.

Thessalonicæ Insula.

Die 26. ad Insulam, cui Celebes nomen est, venientes, ad vrbem Bantachaiam consederunt, vt sese aliquo modo ibi recrearent, itaq; singulis, quotquot ibi commorati sunt, diebus, in terram descenderunt variosq; fructus & cibaria; Bubalos, gallinas, Oua, Batatas, Bananas, Magnores, lac & Tabaccam ab incolis mercati sunt.

Celebes Insula.

Insula hæc quindecim miliaribus à Thessalonica abest, trecenta circiter miliaria ambitu suo continens, estq; admodum populosa, sunt enim sex Reges ei imperantes, quorum quem Regem Madagascaris vocant, (quæ ciuitas est, triginta miliaribus ab vrbe Bantachaia distans, Hollandis ad commercia exercenda itidem oportuna) potentia reliquis omnibus superior est, perpetuum cum illis bellum gerens, idq; eam ob causam, quod ante tres vel quatuor annos Mahometicæ impietati nomen dederit, cum antea paganus & gentilis plane fuerit. Cum igitur reliqui Reges ethnicis etiamnum superstitionibus dediti sint, armis eos persequitur, nunquam ea depositurus, donec, quod in vno atq; altero iam obtinuit, Mahometicam impietatem omnes amplectantur.

Celebes Insulæ descriptio.

Insulæ istius incolæ, placidi sunt probiq; & simplices, dolis fraudisq; omnis expertes, staturæ decentis, spadicei coloris. Viri præter femoralia, quibus pudenda tegant, vestitum nullum habent, corpus tamen profundo & amplo aliquo sacco obuoluunt, qui, cũ eum induunt, à planta pedis ad summum verticem pertingit. Eum autem corporibus solum obuoluunt, nec nisi cum mulieribus rem habituri induunt, tunc enim & sibi & mulieri simul eum superinduunt, non videri turpitudinem suam existimantes, quam in sacco clam exercent. Cæterum in virga seu membro virili viri omnes rotundos globulos circumferunt, reperiunturque aliqui, qui binos, ternos, quaternos, quinos, senos, septenos imò nouenos peni insertos gestant, non tamẽ ex auro vel argento, vt illi qui Schyamum incolunt, sed ex elegantioribus Cochleis pisciumq; testis, paratos. Capillos plerunq; in capite Germanorum more resectos habent, barbam vero vel radicitus euellunt vel radunt, ad collum vsq;, vbi duas

Descriptio populorum Celebes.

quaſi alas ſiue prominentias capillorũ inſtar capratũ promiſſas ſiue propendentes alunt. Quod ad mulieres attinet, illæ nudę omnes incedunt, nec veſtimentum vllum induunt, quamdiu vitam cœlibem agunt, ad matrimonium autem vbi tranſierunt & viro alicui nupſerunt, laxas admodum & amplas caligas, breuesq; tunicas manicatas, virorum inſtar in Banda, Ternate, & aliis Moluccis Inſulis, geſtant.

Fertilitas & bonitas Inſulæ Celebes.

Terra ipſa ſupra modum pulchra & fertilis eſt, victum omnis generis proferens, oryzam enim ſuppeditat magna copia, habet & bubalos, porcos, ſues, capros, capellas, equos, (Hollandi enim quinqaguinta vel ſexaginta bubalos apud vnum ſæpe agricolam numerant,) Abundat feris beſtiis & volucribus, quæ maxima copia ibi inueniuntur. Adſunt Phaſiani, Pauones, Ardeæ, gallinæ Indicæ ſeu Africanæ, Anates feræ & ſylueſtres, turtures & multa alia ignota nobis volucrum genera.

Inſulæ Pater noſter vulgo dictæ.

Die 29. leuatis anchoris ſuis, ſecundum littus Inſulæ Celebes nauigarunt, peruenientes vltimo Iulij ad Inſulas, quas Pater noſter vulgo vocant, ſexaginta octo miliaribus à Celebes Inſula diſtantes frugiferas admodum & populoſas, quæ id nominis à perpetuitate & frequentia rupium & ſcopulorum, quibus vndiq; circumdatæ cernuntur, obtinuerunt.

Aliqui in naui Mittelburgo defuncti.

Toto hoc menſe Iulio, in naui Mittelburgo quatuor tantum perſonæ occubuerunt, faber nempe nauis lignarius, Adiunctus item quidã Mercatoribus Rudigerus nomine, Tormentarius quidam miles, & claſſiarius vulgaris, qui in præſidio Amboinæ aliquandiu fuerat.

Madura Inſula.

Calendis Auguſti miles adhuc alius, qui præſidiarium itidem in Caſtello Amboinenſi egerat, mortuus eſt. Peruenerunt autem eodem die ad Maduram Inſulam, à priori ad ſedecim miliaria diſtantem, ſicq; iuxta vallum progredientes, ad Rosbaiam oppidum poſt meridiem venerunt, vbi abiectis in profundum anchoris conſederunt. Inſula hæc Madura ambitu ſuo vndecim complectitur miliaria, eſtq; pulchra admodum, frugiferaq; & populoſa Inſula, multis probe munitis vrbibus, quæ fortiſſimis muris circumdatæ ſunt, inſignis, quarum tamen Rosbaia maxima & munitiſſima eſt, vnde & Rex Inſulæ totius dominus, ſedem ſuam in ea habet. Incolæ autem hic habitantes peruerſi admodum ſunt, latrociniis vtplurimum dediti, colore vero, forma, ſtatura & veſtitu corporis ad eos qui, in Iaua maiore degunt, quamproxime accedentes.

Perueniunt ad Chriſſem vrbem in Inſula Iaua maiore ſitam.

Tertio Auguſti leuatis anchoris curſum ſuum Chriſſem & Iordanem verſus direxerunt, quemadmodum etiam circa veſperam eiuſdem diei eò peruenerunt, vbi & anchoras ſuas firmarunt, loco quatuor miliarib. à Rosbaia vrbe diſtante. Ad vrbem autem Chriſſem in Iaua maiore Inſula ſitam cum naue ſua ad 23 vſq; Auguſti ſubſtiterunt, vt & corpora ſua reficerent, viresq; amiſſas recuperarent, & de oryza fabisque ac rebus ad iter neceſſariis aliis ſibi proſpicerent, cum omnia ibi comparatu facilia ſint, & bubalus quatuor, bos tribus imperialibus, capella nouem vel decem ſtuberis ſiue cruciatis, triginta gallinæ vel anates vno Imperiali veniant, Batatas vero, Bananas, Anaſſes, Magnores & fructus alios exiguo admodum precio comparare ſibi quis magna copia poſſit.

Quod ad Chriſſem ipſamq; ad miliaria aliquot circumiacentem regionem attinet, ſciendum eſt inter regna alia quorum aliquot in Iaua

maiore

maiore Insula numerantur, præstantissimam eam & fertilissimam esse, incolasq; habere cæteros omnes probitate facile superantes & Germanis Hollandisq; admodum deditos, qui in hac etiam vrbe diuersorium aliquod seu ædificium habent muro vndique cinctum, in quo semper Mercatores quidam Hollandi, cum incolis & aliis peregrinis nationibus commercia sua exercentes, commorantur.

Chrisse vrbs qualis.

Quod ad Regem huius ciuitatis attinet; sciendum est duos Reges fratres esse regnum ad triginta miliaria obtinentes, quorum qui maior natu est Bastrauani, quæ ciuitas duodecim miliaribus à Chrisse abest, sedem suam habet, alter vero modo in hac vrbe Chrisse, modo Serambaij, (quæ ingens admodum & pulchra ciuitas est quinq; miliaribus à Chrisse fluuium nempe ascendendo, vnde Hollandi hoc tempore aquam potabilem afferebant, sita) residet. Arx quidē quā in Chrisse habet, pulchra admodū est & eleganti artificio extructa, portis centum & amplius conspicua latoq; admodū muro circumdata, quemadmodū etiā vrbs vtraq; muro lateritio siue ex coctis lapidibus extructo, cincta cernitur. In pomerio autem seu interiori murorum parte, turres ligneæ quatuor columnis impositæ circumcirca, ad dimidium lapidis iactum ab inuicem disiunctæ & supra muros mirabiliter eminentes cernuntur, equitibus ligneis Phrysicis in circuitu passim dispositis.

De Rege Chrisseensi.

Vrbes in Iaua maiore admodum munitæ.

Causa autem cur vrbes in Iaua Insula tantopere munitas habeant est, quod perpetuis Maderami insidiis expositæ sunt. Est enim Maderamus iste quasi Cæsar siue imperator & Dominus Insulæ Iauæ, cuius sub potestate & imperio omnes Insulæ istius, quæ ad centū & quadraginta quinque miliaria in longitudine patet, incognitæ latitudinis, Reges, ante hæc tempora fuerunt. Et quidem Mediterranei Reges superiorem eum etiamnum agnoscunt, Maritimi vero qui in littore maris habitant, cum subditis & subiectis sibi ciuitatibus non ita pridem ab eo defecerunt, itaq; odio eos prosequitur & quotannis semel in eos mouet. Habitat enim in meditullio ferè regionis & breui tempore ad tria vel quatuor armatorum millia in aciem producere potest; cum autem longum admodum iter terra conficere cogatur, tormenta verò nulla propter altissimorum montium frequentiam secum vehere possit; expeditionem singulis annis vnicam solum, modo in hunc, modo in alium Regem facit, factaque terræ eius desolatione, subditos omnes quotquot capere potest, secum abducit, & tam nobiles quam ignobiles, seruos atq; mancipia facit. Hac igitur ratione moti Maritimi isti Reges vrbes suas tanto opere communiunt; vt adueniente cum exercitu suo Maderamo, ad eas confugere, seq; cum suis tueri atq; defendere ex illis quam optime possint. Cæterū Maderamus iste cū tormenta secū vehere non possit, ea tamen calliditate est, vt adhibitis ad mœnia decem vel viginti millibus per cuniculos ea dissipet & disiiciat. Vt igitur prohibeant Reges, ne muris appropinquantes eos suffodiant & prosternent, turres istas excitarunt. Equites vero Phrysici equitatui formidabiles sunt, eumq; ab accessu suo prohibent; cum equitibus maxime formidabilis Maderamus in bellum proficiscatur.

Maderamus totius Insulæ Iauæ maioris Cæsar seu Imperator.

Eodem quo Hollandi ibi erant anno, Maderamus Chrissem & Serambaiam vrbes oppugnatum venerat, sed nullo profectu; sciendum enim est, ad quartam miliaris partem à Chrisse, supremum totius Iauæ & aliarum circumiacentium Insularum Mahometicum Pontificem, sedē

Chrisse & Serambaia à Maderamo obsidione cinctæ.

Papa Mahometicus in Insula Iaua.

suã habere, eũq; instar numinis alicuius ab omnib. coli, cũ nemo sit, quin si mãdatũ eius trãsgrediatur, moriendũ sibi certo existimet. Ad hunc igitur Papam siue Pontificem Mahometicum supremum, Maderamus Præfectum quendam suum cum quadringentis equitib. miserat, percunctatum, an vrbem istam oppugnare & subuertere deberet, qui ipsi respõderat, nolle se omnino vt id faceret, sed serio mãdare, vt à proposito suo desistens ad locum suum reuerteretur. Huic igitur mandato obtemperans Maderamus ad Serabaiam vires suas conuertit, vbi Rex ipsemet præsens summa ei virtute repugnauit, tormentis enim, quæ ab Hollandis antea dono acceperat, eum ita excepit, vt ingens damnum castris eius intulerit. Cum itaq; videret Maderamus nihil se aduersus vrbẽ istã proficere posse, iam commeatus & rerum omnium penuria laborare inciperet, necessitate coactus, obsidionem soluit, & re infecta in terram suam reuersus est.

Iordan ciuitas.

Quod ad Iordanem vrbem attinet, ea exiguo miliari à Chrisse, fluuium ascendendo, distat, & Chinesiis maximam partem habitatur, foro ingenti instructa, in quo omnis generis aromata, oryza & vestes sericæ venales habentur. Frequentatur autem quotidie tot hominibus, vt præ multitudine transire vix quisquam possit, quemadmodum Hollandis id aliquoties visum, qui res varias coëmendi gratia, terra mariq; eo aliquoties commearunt.

Descriptio incolarũ Iauæ maioris.

Quod ad incolas Iauæ maioris attinet, illi insigni sunt humanitate & probitate, statura eleganti & colore spadiceo, viri vt plurimum in superna corporis parte nudi incedunt, medio corpore flaui, rubri viridisue coloris vestitum ad talos vsque propendentem gestantes; Capillum clericorum nostratium instar, vel etiam vulgi in morem radunt, barbam vero plane euellunt; ita vt neminem ibi, quamuis multorum annorum & senio confectum virum, barbatum inuenias. Qui primates vel nobiles sunt, omnes pileolos in capite vel sericeos vel gossypinos gestant, tunicas manicatas vmbilicotenus demissas & in pectore patentes fasciisq; siue ligulis nitentibus colligatas induti. Hi domo egressi, ministros aliquot præcedentes habent, qui ligones ipsis & storeas ex arborũ corticib. cõtextas præferũt, aliquot sequẽtes qui vasa varia calce, Betheles foliis, Arecca item siue Binanga & Tabacca cum pertinentib. ad eam fistulis, chrissasq; seu pugiones vulgaribus preciosiores portant. Cæterum mulieres maxima corporis parte nudæ incedunt, supparo tamen siue indumento quodam tenui à mammis ad genua demisso obuelatæ. Nobiles tamen mammillari siue amiculo sericeo mammas adstringunt, reliquũq; corpus flaui, rubriue coloris panno taffeto ad talos vsq; demisso obuelant, caput amiculo versicolore tegentes, & digitos annulis aureis copiose exornantes.

Nuptias in Chrisse qua ratione instituant & celebrent.

Nuptias celebraturi, processu mirabili vtuntur, Principio enim spõsus domo sua egressus binos vel quaternos præmittit, pelues quinq; vel sex à pertica pendentes qui gestant, incedentibus iuxta eos, qui baculis ex corticibus nucum, quas cocos vocant, factis & pice oblitis, eas pulsant. Sequuntur deinde tres vel quatuor tympana oblonga baculis vel manibus pulsantes, incedunt item aliqui pelues à collo suspensas baculis pulsantes, atque ita concentum mirabilem excitantes. Præmissis hisce tympanistis, incedũt deinde sexageni vel octuageni, quin imo cẽteni, & interdũ etiã plures, prout de nobili aliqua ꝓsapia spõsus nat⁹ est,

ligo-

ligones oblongos rubro colore infectos & vel pauonum vel equorũ caudis ornatos, in collo gestantes. Succedunt triceni vel quadrageni clypeos rotundos ex bubalorum coriis factos manu altera, hastas item vel gladiolos præacutos altera, & tela aliquot seu iacula missilia à collo post tergum suspensa gestantes. Hi gladiis & clypeis, ita armati subsistunt interdum & modo pugnanres inuicem, modo saltantes, ludos spectatoribus præbent. Nouum porro agmen inchoant, qui tympana & pelues pulsant, incedunt deinde triginta plus minus virgines elegantissime exornatæ, quarum aliquæ flores, pictas sculptasque imagines; cistulas auro exornatas, vestimenta, supellectilem omnis generis, pelues, arculas asseruandis Beteles foliis destinatas, fistulas ad hauriendũ Tabaccæ fumũ aptas, pocula item lutea & alia id genus nouis nuptis destinata munera gestant. Has sequuntur fœminæ ad nuptias itidem inuitatæ, quæ & ipsæ res varias gestare cernuntur. Omnibus hisce præmissis, sponsus tandem habitu precioso admodũ conspicuus, equo vehitur, cuius vtrũq; latus amici itidẽ equites claudunt, sequẽtib. longo agmine reliquis qui ad nuptias inuitati sunt hospitibus. Ad ędes spõsæ vbi peruẽtũ est, tympanistæ quidẽ oẽs præ forib. aduentũ sponsi prę̨stolantur, illi vero qui ligones gestant, quemadmodum etiam qui clypeis gladiisq; & hastis armati sunt ab vtroq; latere consistentes, transitum virginibus & vniuerso muliebri sexui ad ædes vsq; permittunt, sponsus autem equo ad ædes vectus, descendit, adestq; mox sponsa aquam ex ædibus in vase aliquo proferens, concidensq; in genua pedes sponso abluit, postea surgens manu præhensum in ædes secum abducit, qui paululũ cum ea in ædibus moratus, rursus egreditur sponsamq; manu ducit, & tum eodem quo venerant ordine ad ædes sponsi omnes reuertuntur. Equus autem post eum dicitur, cumque ad ædes peruentum, ipse sponsam manu introducit, sequuntur conuiuæ omnes, fitque ibi copula maritalis, & nuptiæ tandem, post continuatam trium dierum solennitatem magna cum lætitia finiuntur.

Non licet in Iaua Insula alicui plures quam quatuor aut quinq; vxores ducere, concubinas autem cuilibet, quotquot sustentare & alere potest, habere permissum est. Nam & Rex ipsemet, triginta duorum vel trium circiter annorum princeps, concubinas quingentas & amplius habet, quarum superiori anno centum & triginta, Serambaiæ, cum in palatio regio incendium forte exortum esset, igne perierunt, Rege ipsomet cum vna vxorum suarum vix elapso.

Vxores & concubinæ in Iaua.

Quod ad commercia attinet, ea in Chrisse tam Lusitanis quam Hollandis, dummodo vectigalia sua persoluant, exercere licet, quemadmodũ etiam non pauci Lusitani habitationem suam ibi habent. Die 23. solutis iterum anchoris suis, cursum suum Tubanem versus direxerunt. Eo autem tempore, quo ad Chrissen substiterunt, funera duo habuerunt, vnũ 15. Augusti, Samuelis Harlemii, qui tonsorem in castello Nassouico egerat, & quarto die post Roberti cuiusdam natione Scoti, qui præsidiariam suam operam Hollandis in Banda præstiterat.

Quidam ad Chrissen mortui.

Die 24. ad regnum vrbemq; Tubanem circa meridiem peruenerunt, quæ quidem vrbs quindecim miliaribus à Chrisse abest.

Regnum Tuban.

Die 27. circa vesperam ad multas exiguas Insulas, quæ pleræque incultæ sunt nullisque hominibus habitantur, à Tubane autem septuaginta tribus miliaribus distant, peruenerunt.

Die 28. solutis anchoris, ad Iaquetram vrbem duorum miliarium

Iaquetra ciuitas.

itinere progreſſi ſunt. Cumque circa meridiem eò aduenissent, proiectis ſtatim anchoris, ad vrbem conſederunt. Eſt autem Iaquetra vrbs ſatis magna, multis hominibus habitata, in qua Rex totius iſtius tractus ſedem ſuam habet. Poſſunt ibi quæ ad victum pertinēt omnia exiguo precio cōparari, itaq; Hollandi viginti ſex lagenas Aracce, quam populus in itinere liberet, piſces item arefactos ad alta in cibum coëmerunt. Rex eius loci Hollandis admodum fauet, vt ſperandum ſit, caſtellum ibi extruendi copiam facilè eos impetraturos. Quod autem ad incolas ipſos attinet, illi & ſtatura & colore veſtituq; Bantamenſibus per omnia ſimiles ſunt. Reperiuntur ibi feræ beſtiæ, quas Rhinocerotes vocant, & Rex quidem paulo ante Hollandorū aduentū vnam ceperat, quæ toto corpore craſſis rigidiſq; clypeis vndiq; circumdata erat, & ingentem clypeum in fronte præferebat cornu rigidiſſimo cubitū longo armatum. Sed & in dorſo iuxta ceruicem cornu aliquod palmi longitudine cernebatur. Quarto Septemb. leuantes iterum anchoras ſuas; velificationem Bantamum verſus direxerunt, quo etiam ſequenti die ſummo mane peruenerunt, cum vix duodecim miliaribus à Iaquetra diſtet. Portum autem ingreſſi, duas ibi naues, rubrum nempe Leonem & Gaudam, quæ ante octo menſes ex Hollandia ſoluerant, ab anchoris hærentes inuenerunt.

Rhinoceros animal.

Perueniunt Bantamum.

Die 22. Septemb. nauis quædam alia ex Selandia Vehre dicta portum eundem ingreſſa eſt, quæ octo iam menſibus in itinere fuerat.

Quòd autem ad vrbē & regnū Bantamū attinet, eius deſcriptio ſupra, pro loco poſita reperitur. Cæterū Hollādi quater mille ſaccos pipere repletos in naues ſuas receperūt, deq; neceſſario ad iter cōmeatu aliūde ſibi proſpexerunt. Habentur in regione iſta tygres magna copia, hominibus damnū maximū inferentes. Et Rex quidem paulo ante nauium iſtarū aduentū tres tygres ceperat, matrem nempe cum duobus catulis; quæ non procul à Palatio eius catenis ferreis alligatæ cernebantur, & ſeptem homines dilaniatos deuorarant.

Tygres in regno Bantamenſi.

Die 24. leuatis anchoris, curſum ſuum verſus fretum Sundæ direxerunt, cumq; vix duas horas nauigaſſent, Bulobogangum Inſulam prætereuntes, fretum Sundæ aſſecuti ſunt.

Perueniunt ad fretū Sundæ.

Die 25. circa veſperam ad incultam quandam Inſulam Sabacuam nomine ſedecim miliaribus à Bantamo diſtantem, peruenerunt, vbi anchoris ſtatim proiectis conſederunt.

Sabacua Inſula.

Sequenti die leuatis anchoris, portum tutiſſimū infra Inſulam ingreſſi ſunt, quindecim diebus ibi ſubſiſtentes, quod in naui aliquid reparandū eſſet, cōuehebant autē in naues lignorū quantū ad iter quod reſtabat, ſatis videbatur, cumque neceſſitas etiam eos moneret, vt de recenti aqua ſibi proſpicerent, ſiquidem ad Mauritium Inſulam vſq; octingentorum ſcilicet miliarium itinere nauigantibus ibi terra nulla occurrit, & vero Inſula iſta omnis recentis aquæ vſu deſtituta eſſet, ſingulis diebus ad Sumatram Inſulam è regione eius ſitam aliqui, aquas recentes & potabiles allatum miſſi ſunt.

Toto autem hoc menſe vnus tantū in naui, Adiunctus nempe mercatorib. Iſaacus nomine, qui in caſtello Naſſouico etiā fuerat, mortuus fuit.

Die 2. Octob. Iohannes Verccius cum duobus ſubmercatorib. tredecim miniſtris nauticis & tribuno militū, ad Sumatrā Inſulam aquas allatum ſcapha aduecti ſunt. Facta autem excenſione, totum ibi diem commorati ſunt, vrbem nempe, quæ duarum horarum itinere à loco iſto vbi aquæ hauriebantur diſtat, ingreſſi. Cum veſpera facta eſſet, ſcapham

Scapha eorū ingēti procella diſsipatur.

iterum

iterum ingressi soluerunt, facile sese ad nauem antequam nox fieret peruenturos sperantes. Verum cum vix ad quadrantem horæ nauigassent, ingens tempestas & procella ex mari exorta, fluctus tantos excitauit, vt impossibile esset scapham diutius regere, quæ vndis tota repleta præsentissimum omnibus submersionis periculum minabatur. Abrepti igitur versus terram Sumatræ, & in scopulos proiecti, scapha quidem fracta & dissipata fuit, ipsi tamen scopulis adhærentes vitam conseruarunt, moxq; ex vndis nauigantes in pagum quendam non procul à loco isto distantem, abierunt, vbi pernoctantes vestimenta sua madida ad ignem exposuerũt. Postero die cum venti remisissent, cymba ab incolis mutuo accepta vnũ atq; alterum ad nauem miserunt & statum suum Hollandis aperuerunt, qui emissa scapha alia eos circa vesperam ad nauem adduci curarunt.

Cæterum cum per diem istum ibi adhuc commorandum ipsis esset, hinc inde obambulantes situm & cõmoditatem loci istius omnem perlustrarunt, eamq; oportunam admodum & pulchrã depræhenderunt, incolis summam ipsis beneuolentiam & humanitatem declarantibus. Mulieres ibi offenderunt tam elegantis staturæ, vt vix per totam Indiam orientalem elegantiores reperias, coloris sunt nonnihil albicantis, & dentes habent tam candidos, vt pulchriores in India non inuenias, solent enim reliqui Indiani id plerunq; operam dare, vt dentes nigro colore infectos, atros reddant. Quin imo in Iaua Insula pauci reperiuntur, qui natiuos suos dentes habeant, pleriq; enim tam viri quam mulieres, dentes sibi vel euelli vel lima abradi, & alios eorũ loco ex auro, argento, chalybe vel ferro factos inseri atq; constitui curant. Præterea mulieres eius loci catenulas argẽteas, vt & circulos corallinos, collo reliquoq; corpori, annulosq; argenteos brachiis & cruribus indutos gestant. Vestitus earum saccum per omnia refert, eum indutum sub mammis constringunt & ad genua vsq; demittunt. Virum admittere volentes, saccũ istũ sub brachiis colligatum soluunt, viroq; simul iniiciunt, satis occulte res suas peragere se posse sperantes, si vterq; in sacco hæreant. Quod autem viros attinet, illi habitu Bantamensiũ simili plerumq; vtuntur, hastulas seu tela missilia orichalco exornata manibus crissasq; seu pugiones cingulo post tergum insertos gestantes.

Descriptio incolarum Sumatræ.

Die 11. Octob leuatis anchoris suis per fretum Sundæ transientes, cursum suum versus Mauritii Insulam direxerunt. Die autem 25. Octob. nauta ipsorum Otto nomine. Die 29. faber ærarius Tarquinius nomine, Leouardiensis Phrysius, & 31. minister quidam nauticus Sigebertus Hornius nomine in naui mortui sunt.

Quidam in naui mortui.

Secundo Nouemb. ad Insulam, cui San-Roderigo nomen est, peruenerunt. Distat ea à Sumatra & Sabacua Insulis septingentis & sedecim miliaribus, ambitu suo decem miliaria complectens. Nullis habitatur hominibus, etiamsi quæ ad victum pertinent suppeditare facile possit, piscium nempe volucrumq; satis magnam proferens copiam.

Perueniunt ad insulam S. Roderigo.

Die 3. Nouemb. minister quidã nauticus, nomine Gabriel mortuus est, sed & faber quidã ferrarius Albertus nomine, patria Oldenburgensis, qui præsidiarium in Insula Macau ante hæc tempora egerat, eodem die fatis concessit.

Aliqui in naui moriuntur.

Septimo Nouemb. ad Mauritii Insulam, septuaginta quatuor miliaribus à San-Roderigo Insula distantẽ, peruenerunt, cũq; nauẽ Hollandiã, quæ 1. Iulij eodẽ hoc ãno à Castello Nassouico soluerat, in portu ibi ab

Perueniunt ad Insulam Mauritii.

anchoris hærentem inueniſſent; proiectis ſtatim anchoris iuxta eam conſederunt.

Die 14. Nouemb. Nauarchi miniſter quidam Iohannes Rudolphus, ſimiliter & 5. Decemb. miniſter quidam nauticus alius Iacobus Buffgius, ex Flandria oriundus; mortui ſunt.

Banda nauis Hollandica ad Inſulam Mauritii aduenit.

Die 15. Decemb. Banda nauis cum celoce, quam dimidiam Lunam vocant, quæ 2. Maij, hoc ipſo 1611. anno ex Hollandia ſoluerant, in portum Mauritij Inſulæ venerunt. Eratq; hæc nauis Banda; quam Hollandi primo ſuo in Bandicas Inſulas aduentu ad Neronem Inſulam in portu hærentem depræhenderant. Ea enim hactenus in Hollandia morata, alteram ſuam nauigationem iam ſuſceperat.

Mauritii Inſulæ deſcriptio.

Quod autem ad Mauritii Inſulam attinet, ea pulchra admodum eſt & inſignis capacitatis, ambitu ſuo ad triginta miliaria complectens. Licet autem nullis hominibus habitetur, magnum tamen teſtudinum, caprarum & volucrum prouentum ſuppeditat, piſcibus vero adeo abundat, vt fidem fere ſuperet, Hollandis vno ſæpe captu tantam piſcium multitudinem compræhendentibus, vt omnibus in vtraq; naui ſufficerent. Habentur ibi teſtudines tam marinæ quã agreſtes maxima frequẽtia, tota enim regio illis adeo repleta eſt, vt vbi in ſyluã quis ierit, magna copia eas vel paſcentes, vel ad quietẽ inſtar ouium cõpoſitas & coaceruatas reperiat, ſuntq; tantæ magnitudinis, vt tres ſimul viri vni, quæ nihilominus prorepat, inſiſtere, imo octo vel nouem perſonæ in concha ſiue operculo vnius beſtiæ, (quod Hollandi non ſemel tentarunt) ſedere & cibum capere poſſint. Habentur præterea ibi multæ volucres, vtpote turtures, pſittaci cinericei, gallinæ agreſtes, perdices, corui quos Rabos forcados vocant, & aliæ id genus, ſunt & volucres ibi Cygnos magnitudine æquantes, capitib. quaſi cucullati, alis omnino vt & cauda carentes, earũq; loco pennulas quatuor vel quinq; oſtentantes, colore cinericeo, quas Hollandi Tõterſas & Walcvogelas vocant. Has magna copia Hollandi manibus quotidie compræhenſas mactabant & in cibum præparabant, cogebantur tamen ſibi cauere, ne roſtris quib. magnis admodum aduncis præditæ ſunt, vel in brachio vel crure præhenderẽtur, quod virib. valentes morſus inferre non leues ſolerent. Non ſolũ autem hæ, ſed & reliquæ volucres tam cicures ibi ſunt, vt & turtures & pſittacos baculis ferire, manibusq; compræhendere liceret. Reperiuntur in Inſula iſta nigri albiq; coloris ardeæ, itemq; anates & anſeres ſylueſtreq; magno numero. Terra ipſa admodũ eleuata & montoſa eſt. Montes vero arboribus vt plurimũ agreſtib. conſiti, tanta ſunt altitudine, vt nubib. plerunq; tecti & oppleti conſpiciantur, tantusq; eos fumus obnubilet, vt cacumina eorũ oculis aſſequi vix vnquã poſſis. Solũ maxima parte lapidoſum, ſed arborũ tamen ſylueſtriũ admodũ ferax, quæ tanta paſſim copia creſcũt, vt iter facientib. tranſitum vix permittant. Et quidẽ arbores iſtæ ebenus ſunt præſtantiſſima, vel picẽ nigredine ſuperans, & oſſis alicuius inſtar leuigata, & craſſo viridiq; cortice obducta, quanquã & arbores ibi quædam, ligno inſtar ſanguinis rubro, itemque aliæ ligno inſtar ceræ flauo conſtantes, paſſim reperiantur. Veſpertilionum præterea magna eſt frequentia, quæ capitibus vulpes referunt, alas vero tam prolixas habent vt ad orgyam vnam & amplius explicari poſſint.

Diſcedunt à Mauritii Inſula.

Die 24. Decemb. ſolutis anchoris mari ſeſe iterũ permiſerũt. Tanta autẽ trãquillitas in mari ſubito facta eſt, vt nihil ꝓmouere poſsẽt, ſequẽ-

ti tamen

ti tamen die ventus iterum exortus est satis oportunus, itaq; trium tormentorum displosiones sibi inuicem valedixerunt, Banda naui cum dimidia Luna Bantamum, hic vero Madagascarem siue San Laurentij Insulam versus cursum suum dirigentibus.

Die 27. peruenerunt ad Masquerinen, Insulam nempe, octoginta miliaribus à Mauritij Insula distantem, quæ sedecim miliaria circuitu & ambitu suo continet, nec vllis hominibus habitatur, licet ad victum necessarium testudines, piscesq; & volucres multiplices abundè suppeditet.

Anno 1612. die 2. Ianuarij ad ingentem Insulam Madagascarem siue S. Laurentium dictam, quæ centum & sexaginta miliaribus à Masquerine Insula distat, peruenerunt, iamq; porro iuxta littus ad 5. vsq; nauigando processerunt.

Anno 1612. Perueniunt ad Madagascarem Insulam.

Die 5. Ianuarij summo mane sinum S. Luciæ ingressi sunt, vbi proiectis statim in profundum anchoris ad duodecimum vsq; diem consederunt, recreationi corporum nonnihil studentes.

Sinus San Luciæ.

Die 12. ventus de terra grauis admodum prorumpens nauem ad scopulos egit tanta vehementia, vt putarent ea comminuta sibi cum bonis omnibus ibi pereundum esse, Deus tamen auxilio ipsis suo adfuit, vtq; quam primum inde auersi, damni nihil acciperent. Idem hoc & alteri naui Hollandiæ nempe acciderat. Cum igitur ex periculo isto diuinitus liberati essent, missis statim ad littus scaphis suis, Mercatores & alios qui in terram descenderunt, redire ad naues iusserunt, eoq; facto, iter iterum ingressi sunt.

Quod attinet ad Madagascarem siue S. Laurentij Insulam, sciendum est, eam omnium, quæ in toto orbe reperiuntur, maximam esse. Complectitur enim ambitu, & circuitu suo ad nongenta miliaria. Estq; pulchra admodum & frugifera, omnium rerum abundans. Reperitur enim ibi Zingiber, oryza, profert & tamarindas & gossypium, suppeditat poma, citrina, aurea, limonia, vuas item & fructus pulcherrimos alios, nobis plane ignotos. Producit item cuprum ferrumq;. Abundat pecoribus, reperiunturq; oues ibi, quarum caudæ, ad decem, duodecim, imo quindecim & sedecim libras continent. Nec desunt ibi volucres, psittaci & cercopitheci.

Madagascar maxima in orbe Insula.

Incolæ in hac Insula habitantes eximiæ sunt staturæ, colore fusco, nudi vt plurimum incedentes, ita vt ne pudenda quidem sua tegant, reperiuntur tamen qui linteolo vel storea ex arundinibus contexta ea contegunt, quæ in viris tanta sunt crassitie, vt & cum equis comparari possint. Mulieres supra modum lasciuæ sunt, sibiq; non modo non dedecori, sed honori etiam reputant, si quando ab albis hominibus ad concubitum expetantur, viris non solum libenter ad id conniuentibus, sed & vxores suas albis hominibus adducentibus & supponentibus. Populus alioqui humanus admodum & liberalis est, cum quo commercia commodè exerceri possunt. Hollandi certe boues quotquot volebant, optimos & præstantissimos quosq; singulos dimidio imperiali, vel ad summum tribus quadrantibus ab illis redimebant, reliquum verò commeatum, vtpotè gallinas, poma aurea, citrina, limonia, lac & alia id gen⁹, pro cærulei, flaui, rubri, albi, nigriq; coloris globulis vitreis, corallinis permutarunt. Eos enim in precio habent, magniq; æstimant, à collo eos suspensos, crinibusq; inuolutos gestantes, etiamsi enim capillum cri-

Descriptio incolarum Madagascaris.

ſpum natura habent, comptum tamen eum & pexum, tam viri quam mulieres in ſpiras contorquent, faſciculo quodam ſeu manipulo crinium in vertice relicto, ſpiris autem iſtis globulos prædictos vitreos intertexunt, maioris eos quam aurum & argentum facientes. Quemadmodum etiam Hollandis præſtantiſſimæ quaſq; & primarias mulieres ad coitum ſollicitatas pro octo vel decem eiuſmodi globulis obtinere, illiſq; pro libitu abuti facile admodum fuit. Omnes tam viri quam mulieres auriculas perforatas habent, foraminibus vero rotunda quædam ligna inſerunt. Quod ad religionem ipſorum attinet, nouerunt quidem Creatorem & Dominum eſſe rerum omnium, qui totum hunc mundum crearit. Obſeruant etiam Circumciſionem, ſed nihil præter ea vel de Deo vel de bonis moribus & honeſtate cognitum habent, in diem viuentes & diſcrimen dierum nullum obſeruantes. Diabolum autem admodum reformidant, à quo horrenda etiam ſæpenumero & crudelia multa patiuntur. Reges tamen ipſorum, qui multi in hac Inſula reperiuntur, omnes ferè Mahometicam impietatem ſectantur.

Tempeſtas ventorum ingens.

Die 19. ingentem experti ſunt ventorum tempeſtatem, quibus nauis adeo exagitata fuit, vt tabulatum nauis & tigna ad ornatum proræ puppiſq; eminentia inundata aliquoties cernerentur & nemo perſuadere ſibi aliud quam ſubmerſum iri nauem poſſet. Deus tamen ex difficultatibus & periculis iſtis clementer eos liberauit, & ne quid damni caperent, prohibuit.

Tertio Februarij miniſter quidam nauticus piſcem quendam ex illo genere, quos Torrados vocant, quinq; & dimidum pedes longum, qua longitudine quidem raro aliquis conſpicitur, tormento confectum ex vndis protulit, quod genuis quidem inter piſces marinos alios, eſu optimum eſt.

Sequenti vero die procellam itidem experti ſunt maximam, cumq; bolidem in mare ſub veſperam demiſiſſent, octoginta quinq; orgyarum profunditatem deprehenderunt, vnde coniectura aſſequi poterant, ſe terræ quæ ex promontorio quod de Anguillac vocant, in mare excurrit, imminere, & vltra decem miliaria à littore non abeſſe.

Perueniunt ad caput bonæ Spei.

Die 5. Februarij Caput bonæ ſpei prætervecti ſunt, quod quingentis & triginta ſex miliaribus à ſinu San Luciæ abeſt, itaq; lætitiam animis concipientes maximam, Deo pro conſeruatione & protectione ſua paterna gratias toto pectore egerunt.

Perueniunt ad San Helenæ Inſulam.

Die 26. Februarij cœpit eis apparere San Helenæ Inſula, ad quam ſequenti die peruenientes, proiectis anchoris conſederunt. Ab eo enim tempore quo in egreſſu ibi fuerant, anni iam tres & nouem menſes elapſi erant. Diſtat autem Inſula iſta à promontorio, quod caput bonæ Spei vocant, ſexcentis miliaribus. Hollandi ibi duodecim dies ſubſiſtentes venationibus operam dederunt, & capras centum, apros vero ſexagintà in commeatum ad nauem detulerunt.

Decimo Martij leuatis iterum anchoris ſuis, velificationem in patriam direxerunt.

Perueniunt ad Inſulam Aſcenſionis.

Die 21. ad Inſulam Aſcenſionis peruenerunt, quæ centum & ſeptuaginta quinq; miliaribus à San Helenæ Inſula abeſt, nulliſq; hominibus habitatur, cum nec fructum vllum refectioni humanæ, nec aquam potabilem

bilem suppeditet. Volucrium tamen magna ibi copia est, quæ tam cicures sunt, vt manibus comprehendi possint. Magnus præterea & piscium ad Insulam istam prouentus est, quæ ambitu & circuitu suo ad duodecim miliaria continet.

Die 2. Aprilis ingentis magnitudinis Haia, naui ad tres horas adnatare visa est, cumq; interdum extra aquam promineret, ad octo orgyas crassa multisq; albis & nigris macrilis in tergo conspersa videbatur. Erant in naui qui aliquoties nauigationem istam perfecerant, nunquam tamen tantæ magnitudinis beluam vidisse se sanctè affirmabant.

Quarto Aprilis Æquinoctialis circuli lineam in parte septentrionali præteruecti sunt.

Superant lineam æquinoctialem.

Paulò ante 25. nempe Febr. minister quidam nauticus, Nicolaus Viuelamorius nomine, patria Burensis mortuus fuerat. Die 15. Maij tubicen quidam Henricus Iansonius, patria Lubecensis, mortuus est. Et sequenti Nauarchus ipsemet Leonhardus Crackelius, patria Mittelburgensis, cum quartam iam nauigationem in orientalem Indiam fecisset, quemadmodum & 17. Hermannus quidam Changiesserus Mercatoribus adiunctus, patria Groningensis, fatis concesserunt.

Nauarchus in naui mortuus.

Die 28. Maij ingens ventorum & procellarum exorta tempestas, ad 20. vsque durauit. Sub exortum autem huius tempestatis populus morbis variis affligi cœpit, quemadmodum etiam multi eorum breui tempore, vtpotè Georgius Schachtius classiariorum tribunus, natione Pomeranus, 19. Gerhardus Iansoni⁹ defuncti Nauarchi famulus patria Brucensis, 20. & Eberhardus Simonis Chirurgus patria Hornensis, 21. mortui sunt.

Die 22. peruenerunt ad Insulam San Michaelis, quæ ex Flamensibus Insulis vna est, vini generosissimi satis magnam semper copiam suppeditans. Etsi autem necessitas eos moueret, vt subsistentes ad hanc Insulam reficiendis corporibus tempus aliquod darent, attamen vt iter suum promouerent reditumq; in patriam modis omnibus maturarent, relicta ad sinistram Insula, præteruecti sunt.

Perueniunt ad Insulam San Michaelis.

Die 29. qui in naui Hollandia erant repetita tertium tormenti displosione, vexillum in puppi exposuerunt, vnde qui in Mittelburgo naui erant, colligere facilè poterant, periculum eis aliquod imminere. Quemadmodum etiam ablegata ad nauem Mittelburgum scapha, de periculo eos certiores statim reddiderunt, significantes nempè, Garyophylla quæ in media naui recondita erant, ignem concepisse, & scaphas vti suas mitterent, quibus, si incendium inualescere contingeret, qui in naui erant periculum effugere & conseruari ab interitu possent, petentes. Quibus à Mercatoribus in altera naui responsum est, debere eos Garyophylla accensa in mare quam celerrimè abiicere, idq; vnicè operam dare, ne flamma latius serperet, totaq; postmodum nauis incendio correpta conflagraret. Hoc accepto responso, onera quædam Garyophyllarum nautica in mare statim abiecerunt, iacturam septuaginta millium imperialium facientes, qua nauis tota cum populo & mercibus reliquis per gratiam Dei conseruata & ab interitu vindicata fuit.

Garyophylla in naui Hollandia ignem concipiunt.

Die 30. Iacobus Theodoricus Pautus, patria Roterodamensis, qui præfectum in Castello Nassouico egerat, sequenti autem die Cornelius Guilhelmus natione Hollandus, minister nauticus, nec non Theodori-

Quidam in naue moriuntur.

cus Ianſonius, faber quidam lignarius, patria Edamenſis Nordlandus, mortui ſunt.

Iohannes Verccius hydrope corripitur.

Calendis Iunij, cum animaduerteret Iohannes Verccius brachia & crura ſua paulatim intumeſcere, facilè inde colligere poterat, hydropicum ſe futurum. Cum igitur omnes quos mortuos hactenus diximus, hydrope correpti periiſſent, compoſitis rebus ſuis, ad mortẽ ſe parauit, verùm per gratiam Dei, ſanitati iterum reſtitutus inque viuis conſeruatus fuit.

Die 4. Iunij videbant eminus duas naues ad ſiniſtram incedere, repetita igitur aliquoties tormentorum diſploſione, vt ad ſe venirent, inuitare eos volebant, qui diſploſionibus iſtis nihil commoti, cœptam velificationem ſuam continuarunt.

Quidam in naui moriuntur.

Cœpit autem ab hoc tempore morbus quotidie in naui magis magiſque inualeſcere, perieruntque Iohannes Verhuſſius miniſter nauticus, patria Amſterodamenſis, 6. Thomas Lamaius tonſor, natione Gallus. 7. Iohannes Normannus, patria Bergenſis ex Noruegia. 8. Gerhardus Ianſonius tormentarius patria Hornenſis ex Hollandia. 10. Petrus Isbrandus miniſter nauticus, patria Amſterodamenſis. 11. Lucas Hermannus Vietor patria Steinvvicenſis ex Hollandia, & Iohannes Petri tormentarius, patria Amſterodamenſis, 12. Iunij diebus.

Nauis quædam Hollandica ad eos venit.

Die 13. nauem quandam à ſiniſtris velificationem facere viderunt, itaq; tribus eis diſploſionibus, vt ſe accederent eis ſignificarunt, quibus qui in naui iſta erant auditis curſum ſtatim ad eos ſuum direxerunt, vnde tanta eos lætitia inuaſit, vt cum quam proximè accedentes compellare ſe inuicem poſſent, pileos capitibus abreptos in mare præ gaudio proiecerint.

Nauis Hollandica tranſitum in freto VVeigatſio fruſtra explorat.

Nauis iſta ex ſeptentrione veniens, fretum VVeigatſium perluſtrauerat, miſſa ſcilicet ante menſes quindecim ex Hollandia, vt de tranſitu aliquo per VVeigatſium fretum in orientalem Indiam aperiendo laboraret ſedulo, omnem autem operam hac quidem vice perdiderat, & nihil operæ precium perficere potuerat, glacie nempè impedita, quam ad ſexaginta orgyas profundam craſſamq; depræhendiſſe atq; ita conuerſis velis redire re infecta coactos ſe dicebant.

Hollandis de commeatu & victu proſpicitur.

Cæterum nauis iſtius aduentus perquam oportunus & ſalutaris Hollandis tum accidit, viſaq; eſt ſingulari nutu & prouidentia diuina eis immiſſa fuiſſe, cum enim panibus iam vndecim menſes caruiſſent, totoq; iſto tempore oryza ſeſe ſuſtentaſſent, nauis iſta, quam Geranium vocabant, cuilibet naui, tam Mittelburgo quam Hollandiæ panis mille & quingentas libras, tria vaſa piſorum & eſculenta alia, cum ſexaginta caſeis Hollandicis, & ſexaginta recentis aquæ doliis impertiuit, quæ quam grata ipſis & ſalutaria acciderint, vel inde æſtimare quis poteſt facilè, quod viribus adeo fractis & debilitatis omnes fuerint, vt vix tres & quatuor valentes rectè in naui amplius reperirentur, quibus nauem porro gubernare & domum perducere, hac ſine commeatus ſuppeditatione ſi fuiſſet, vtiq; non licuiſſet, panibus igitur & commeatu reliquo quem ex naui iſta acceperant recreati, vires amiſſas breui recuperarunt, vt naui regendæ inuigilare commodè potuerint.

Præmittuntur aliqui, nuncium de aduentu ſuo in Hollandiam allaturi.

Die 15. nauis iſta Geranium dicta ab illis iterum diſceſſit, accepto ex qualibet naui ſubmercatore aliquo, qui nauigationum Indicarum moderatoribus & præfectis in Hollandia & Selandia conſtitutis nuncium de re-

de reditu suo afferrent, eosq; mouerent, vt ne deficerent in via, naues aliquot populo & commeatu necessario instructas in occursum eis mitterent. Cum enim nauis ista exigua esset, multo eam & velocius progressuram & citius onerarijs istis maioribus domum venturam, spes erat.

Die 16 mortui sunt in naui Gerhardus Martini minister nauticus, patria Enchusanus, & Iohannes Blumius natione Dithmarsus, qui in castello Nassouico præsidiarium egerat.

Die 17. Duæ ipsis naues ad dextram visæ sunt, quarum altera cursum suum rectà ad eos dirigebat. Cum igitur non procul iam abesset, ipsi vt amicos se ostenderent, carbasa colligentes, tormentum aliquod exonerarunt. Verũ qui in altera illa naui erant, vnica ipsis displosione respondentes, conuersis velis abierunt, vt facilè colligere inde Hollandi potuerint, piratas eos esse, qui fortunam suam tentaturi accessissent, videntes vero tam ingentis magnitudinis molisq; naues eas esse, de illis expugnãdis desperantes, ad socios suos se receperint.

Duæ naues piraticæ ipsis visæ.

Sequenti die nauem aliam rectà ad eos tendentem viderunt, eamq; postea sibi coniunctam, Gallicam esse, ex Niffa, vbi piscationi operam dederant, venientem, cognouerunt. Solent enim ad terras eas Americæ vicinas, verno semper tempore naues quædam ex Gallia excurrere, ibiq; per septimanas quinq; vel sex capiendis & saliendis piscibus operam dare, quos deinde in Galliam, indeq; ad regiones etiam alias deuehant. Ex hac igitur naui quingentos eximiæ magnitudinis pisces, quos asellos vocant, facta cum saccis aliquot oryzæ permutatione, acceperunt. Conquerebantur autem Galli isti, se biduo antè in piratas quosdam Anglos incidisse, omniq; commeatu suo ab ipsis spoliatos fuisse.

Nauis quędam Gallica ad eos venit.

Sequenti die, postquam à naui ista discessissent, submercator quidam Abrahamus Bloccius, patria Hamburgensis, & Cornelius Nicolai tribunus militum natione Batauus, Die vero 20: Guilhelmus de Lahe patria Neomagus ex Geldria, qui præsidiarium in castello militem egerat, & Abrahamus Antonius minister nauticus, patria Mittelburgensis ex Selandia, fatis concesserunt.

Quidam in naui moriuntur.

Die 25. abiecta in mare bolide, profunditatem explorarunt, etsi vero ea ad trecentas orgyas descendisset, fundum tamen contingere non potuerunt, vt ita ab Hybernia non procul abesse se amplius colligere inde facilè possent.

Versantur iuxta Hyberniam.

Die 26. Guilhelmus Fortius, quẽ Gubernatorem in Castello Nassouico fuisse supra diximus, patria Neomagus ex Geldria mortuus est.

Guilhelmus Fortius moritur.

Die 27. proiecta rursus in mare bolide, fundum arenæ albicantis ad centum & octoginta orgyas deprehenderunt, vnde lætitia apud illos maxima exorta est, poterant enim inde haud obscurè deprehendere, se ostium canalis iam ingressos, non procul ab Anglia abesse. Gratias itaq; Deo agentes, vt quod reliquum esset itineris absoluere feliciter sibi liceret, eum orarunt.

Perueniunt ad canalem Angliæ.

Die 28. tormentarius quidam, Cornelius Cornelij nomine, ex Flandria oriundus, & Sebastianus Vtgenus, qui præsidiarium in Castello Nassouico egerat, patria Bremensis, mortui sunt.

Accipiunt panem & vinum ex naui quadam.

Die 29. octo naues viderunt, tam longè tamen à se remotas, vt eas contingere non potuerint. A meridie autem eodem die nauem quandam aliam à sinistris rectà ad se tendentem conspexerunt, coniuncti igitur cum se inuicem inclamassent, nauem eam Mittelburgensem esse atq; ex Mauritania venire, nihil tamen præter vinum, corium & Tabaccam afferre, cognouerunt. Ex naui autem ista, nauis quælibet tres cados vini rubri Francici, & cadum vnum vini adusti, duo item vasa pane siligineo siue candido repleta & vasculum dimidium butyri acceperunt, vndè summè exhilarati fuerunt, cum quatuor iam annis nec butyri recentis, nec panis siliginei quicquam vidissent, multo minus verò vino sese rubro Francico oblectassent.

Vident Galliam.

Die 30. primo omnium Christianorum regio, Gallia nempè ipsis apparere cœpit, vnde magnam iterum lætitiam conceperunt, cum mensis iam quinquagesimus quartus ageretur, à quo Christianorum regionem nullam viderant. Deo igitur pro beneficio isto gratias egerunt. Eodem autem die Melchior Ianſonius minister quidam nauticus, patria Hornensis, in naui obiit.

Tres naues præsidiariæ ad eos veniunt.

Sub vesperam eiusdem diei tres naues sibi obuiantes habuerunt, cumque aliquanto propius ad eas accessissent, Hollandicas Selandicasque præsidiarias esse viderunt. Summa igitur lætitia affecti, tormenta octodecim exonerarunt, cum ipsi prius omnibus tormentis eos salutassent.

Ex nauibus istis prima erat Viceadmiralis Maris, pulcher Lambertus nomine, altera Iunius Selandicus, tertia Frisius dicebantur. Expositis autem statim in mare scaphis suis, ad naues Hollandorum appulerunt, ipsisq; significarunt ab ordinibus confœderatarum prouinciarum cum duabus adhuc alijs præsidiarijs nauibus, quæ in littore Anglico, ad Golstertum nempè adhuc hærerent, ablegatos sese esse, commeatu necessario omnis generis instructos, vt necessitatibus ipsorum subuenirent, & naues saluas incolumesq; domum deducerent. Distribuerunt ergò in naues ipsorum quadraginta ministros nauticos, quorum opera summè ipsis necessaria erat, ministris quos habebant, partim defunctis, partim ita defatigatis & debilitatis, vt regendis amplius nauibus non sufficerent. Tradiderunt verò ipsis etiam oues aliquot, item anseres, gallinas, & poma aurea, citrina, limonia, panes siligineos recentes, vina Francica alba, cereuisiam Anglicanam, butyrum, caseos, & alia, quorum penuria laborabant. Erant enim in naui quadraginta ægroti & toto corpore tumentes, de quorum vita omnes iam desperarant. Cum verò & cibos hosce recentes & fructus gustassent, diligenti chirurgorum medicamenta ipsis leniter purgantia propinantium cura & opera, tumor iste aqueus dissipatus est, & ipsi sanitati per gratiam Dei restituti sunt.

Perueniunt ad Golstertum.

Calendis Iulij ad Golstertum peruenerunt, vbi reliquas duas præsidiarias naues offenderunt, quæ similiter ipsis oues, gallinas, poma aurea, raphanos, lactucas & alia id genus hortensia cibaria suppeditarunt. Quibus omnibus acceptis velificationem simul omnes in patriam direxerunt.

Perueniunt ad Bortlandiam.

Die 12. ad Bortlandiam quindecim miliaribus à Golsterto distantem appulerunt, quo quidem die Iacobus Theodoricus, qui præsidiarium in Amboina egerat, patria Lemmertanus ex Frisia, mortuus est.

Die 13. ad VVichtum, quatuordecim miliaribus à Bortlandia distantem appulerunt. Sequenti die vnam ex præsidiarijs nauibus, Iunium nempè Selandicum, plus recentis commeatus allatum ablegarunt.

Peruenit ad VVichtum Insulam.

Die 15. Beuersiram quatuordecim miliaribus à VVichto distantem assecuti sunt, reuersaq; sub vesperam præsidiaria, quam ablegarunt, nauis, cibos fructusq; recentes varios ipsis attulit.

Die 16. ad tumulos arenarios inter Caletum & Dauernium, locum nempè tredecim à Beuersira miliaribus distantem, delati sunt. Quo quidem die Hollandia nauis, post exonerata tormenta aliquot, quibus valedicere socijs in altera naui voluerant, Texeliam Hollandiæ portum versus velificationem suam direxit.

Hollandia nauis in Hollandiam, altera in Selandiam progrediuntur.

Sequenti die cum ad noctis medium iter suum continuassent, ad breuia & arenas ab Ostenda Flandriæ oppido in mare longo tractu diffusas delati sunt, vbi parum abfuit, quin confracta naui omnes perirent. Erat enim profunditas non amplius quàm quatuor orgyarum seu viginti quatuor pedum, nauis vero ad tres cùm dimidia orgyas, hoc est, viginti & vnum pedes aquis immersa ferebatur, ita vt non amplius quàm tres pedes à fundo abesset, itaq; missa in profundum bolide, cum periculum istud animaduertissent, perterrefacti omnes sortem suam deplorabant & detestabantur. Cæterum conuersi aliqui ad anchoras, summa eas festinatione in profundum miserunt, factumq; per Dei gratiam est, vt nauis ad iactum anchorarum, sese quasi erigens, profunditatem quinq; cum dimidia orgyarum inuenerit. Itaq; ab anchoris per noctis reliquum hærentes, nauem sequenti die ita direxerunt, vt solutis anchoris commodam profunditatem facilè inuenerit. Commodum autem ipsis accidit, quod nox ista à procellis & tempestatibus libera & immunis esset, illis enim fortè exorientibus, actum procul dubio non de naui solum, quam tanto labore eousque perduxerant, sed & de omnium ipsorum vita bonisque fuisset.

Perueniunt in breuia & arenas.

Die 18. postquam Brugas & Slusam præteruecti essent, post meridiem tandem in Selandiam, ad Vlissingam vrbem appulerunt, vbi honoribus ipsorum, omnium quotquot in vallis & mœnibus vrbis constituta tormenta cernuntur, exonerata fuerunt, quibus & ipsi displosione omnium quotquot in naui erant, tormentorum responderunt. Præteruecti igitur vrbis mœnia cum ad Rammecense castellum, non procul à Mitelburgo, à Dauernia autem octodecim miliaribus distans, peruenissent, contractis tandem velis, anchoras vltimo in profundum miserunt. Aduecti autem statim scaphis & nauiculis rerum Indicarum moderatores & præfecti, postquam classiarios & ministros nauticos alios honorificè excepissent, facta ipsis quocunq; vellent commeandi & proficiscendi potestate, sacramento eos soluerunt.

Perueniunt in Selandiam.

Quod attinet autem ad Iohannem Verccium, ex cuius & ore & consignatione vniuersam hanc historiam descripsimus, is Vlissingæ valetudinis recuperandæ gratia ad vigesimum vsq; Iulij substitit, postea vnius miliaris itinere Mittelburgum profectus est, vbi ei pro exantlatis laboribus suis à rerum Indicarum Moderatoribus & præfectis satisfactum est.

Iohannes Verccius Amsterodamum peruenit.

Die 21. Iulij nauem ingressus, Dortam Hollandiæ, quod quindecim miliaribus à Mittelburgo distans, oppidum est, petiit, tandemq; Roteroda-

rodamo, Delphis, Leodio, & Harlemo perlustratis, Amsterodamum 24. Iulij, vnde 27. Nouemb. Anno supra millesimum sexcentesimum septimo egressus fuerat, annis quatuor, mensibus septem & viginti quinq; diebus in itinere exactis, feliciter reuersus est.

FINIS.

COLLOQVIA LATINO-MALAICA,

Seu

VULGARES QUÆDAM LOQUENDI FORMULÆ, LATINA, MALAICA ET MADAGAscarica linguis, in gratiam eorum, qui nauigationem fortè in Orientalem Indiam ſuſcepturi ſunt, conſcriptæ.

Studio & opera

M. GOTARDI ARTHVSII
Dantiſcani.

FRANCOFVRTI,
Typis viduæ Matthiæ Beckeri.

M. DC. XIII.
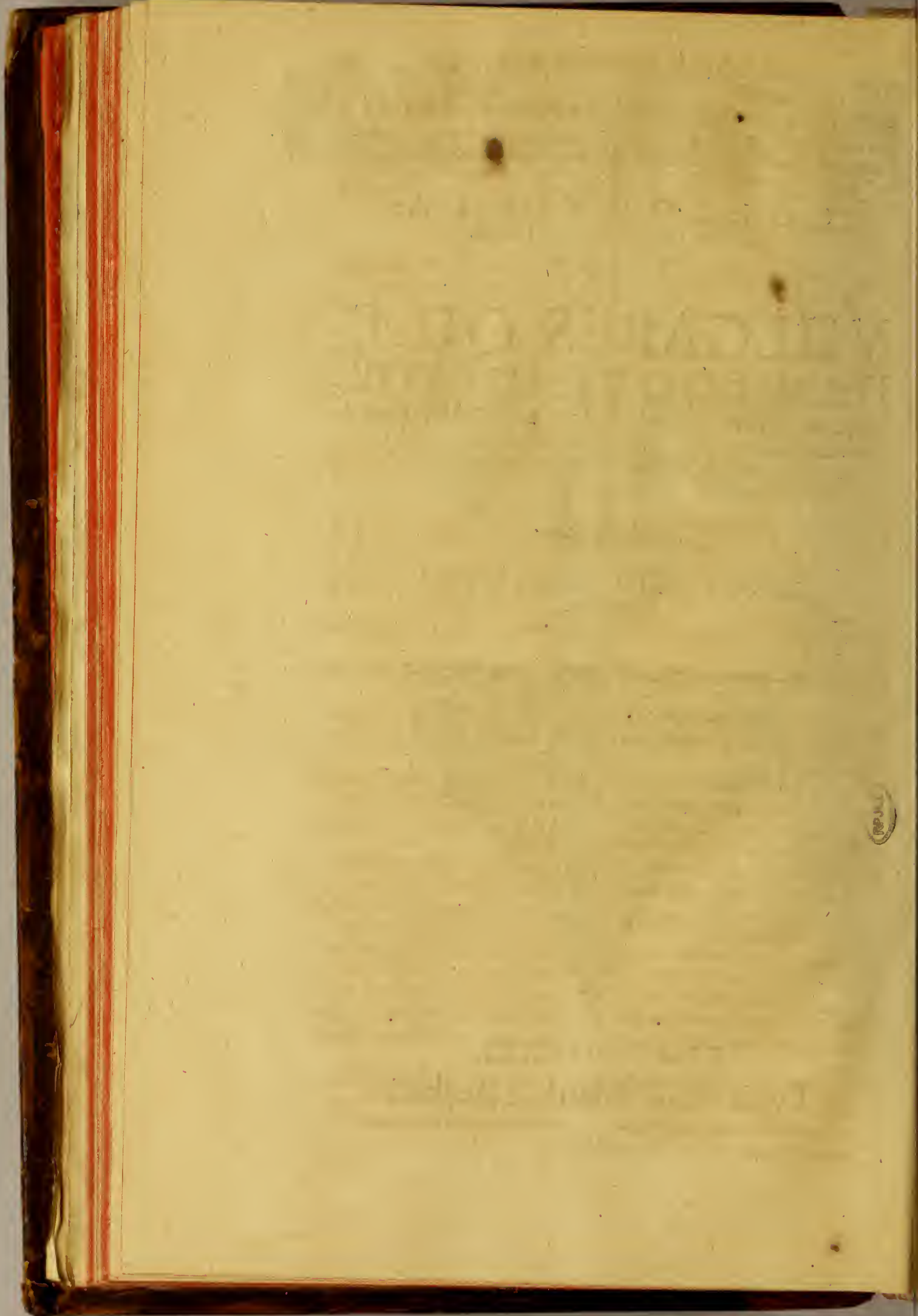
Latinè.

COLLOQVIUM DE ADVENTV NAVIS

cuiusdam, quomodo nempè Præfectus eius coram Rege compareat, & quid præterea ibi agatur, more Indico septem personis conscriptum; quarum nomina sunt, Dauid, Abraham, Mandatarius, Portitor, Rex, Fæmina & Præfectus nauis.

D. SAlue Abraham.
A. Et tu Dauid.
D. Vndè tu tam manè.
A. E foro.
D. Quid noui? nunquid nihil audiuisti de aduētu alicui⁹ nauis?
A. Audiui tormentorum tonitrua, quod signum est aduentantium nauium.
D. Ego autem audiui, nauem Guiserato aduenisse.

A Quid autem apportat merciū?
D. Onerata est oryza, dactylis, & vuis passis, affert etiam multos pannos omnis generis, & gossypij plurimum.
A. Estne hoc ita? Nuncium hoc certè exoptatum est.
D. Audiui pro verò ita affirmari.

A. Deo itaq; annuente, panni & merces aliæ comparatu faciles erunt.
D. Imò (Deo volente) commodum hoc erit multis pauperib⁹ q malè vestiti incedūt, cū panni in magno precio diu fuerint.
A. Hoc verum est, quia imò & oryza, tam excussa quam non excussa, & cibi alij vt carnes, pisces, & edulia alia.
D. Speramus iam meliora, nam tempus est, vt naues ex Bengala, Moselipatane & locis alijs adueniant, quæ omnes pannos & oryzam excussam apportant.
A. Quis est ille, qui illinc aduenit, ingenti Elephanto vectus, & tot hominibus eum comitantibus stipatus?

Malaicè.

SATOE BERKATTA SAMMA DERRY SAMPEY CAPAL:

derri manna Nachgoda datan ádap páda Sultaen: Lagi appa datan, tleire negry Oost Indien: deng'an toujouh orang, bagj Daoedt, Ebrahim, satoe Sydá sidá, Pongolo, pintou: Sultaen, satoe parampou'an, iang Capitaen Capal.

D. ES salemalecom, Ebrahim.
A. Malecom selam Daoet.
D. Derrj manna datan pagi hari?
A. Beta datan derrj pakan.
D. Appa ach gabar? tieda gabar barou derrj barang Cappal?
A. Souda beta deng'ar boenji bedyl, iang itoe alamat derri Cappal dágang.
D. Lagi hamba deng'ar catta iāg satoe Cappal derri Guiserat souda datan.
A. Appa pervinjága de báva di'a?
D. Ini ber'isi: ken Senam, ken Gorma, Zebibt: lagj bavadia banja káyjn álus derrj samoe'á ienis: lagj Capas banja.
A. Beg'tou? itoe gabar banja baick.
D. Ia beta deng'ar catta sach begitoe.
A. Iang datan (Insialla) káyjn, lagi barang barang lain iadi morra.
D. Ia, (Insialla) lagi iadi baick ken orang kassieen, iang tieda berkayin: carna kayin lamma mahal.
A. Itoe songo: lagi padé, bras, deng'an sommoenja macca nan láin poen máhal: bagi dáging, ikan iang lá ouck láin.
D. Sakaran baick poelang: carma sacaran moesim cappal derrj Bengalí, Moeselipatan, lagi benjaer itoe datan; iang de'a bava sammoenja, kajin deng'an bras.
A. Siappa itoe iang datang sini atás Gayja besar, iang adda orang banjá de ekoet de'ea?

Latinè.

D. Sabandar is eſt cum Secretario.

A. Video etiam peregrinos homines ei inſidentes, qui illi quæſo?

D. Præfectus eſt Guiſeratius, qui modò cum naui ſua aduenit, is ad Regem jam deducendus eſt.

A. Quid eſt quæſo, quod Elephas quidam rubro panno veſtitus incedit, quem tympaniſtæ & tubicines procedunt.

D. Elephas quem cernis, & vir qui in impoſita ei domuncula ſedet, indicio ſunt, eas Regis ſui literas, Regi noſtro afferre.

A. Quis autem literas iſtas habet.

D. Vir ille qui Elephanti inſidet.

A. Quis eſt ille qui ei inſidet?

D. Eſt quidam ex nobilibus Regis, ab eo ad hoc electus.

A. Quo autem hæc ſpectant?

D. Ad honorem Regis à quo literæ afferuntur.

A. Quid autem eſt, quod video tot viros & iuuenes eum ſequi, quorum quilibet manibus aliquid geſtat, panno colorato pulchrè contectum?

D. Munera ea ſunt, quæ Pręfectus Regi offerre debet.

A. Offert ne ea loco vectigalis pro bonis ſuis, an amplius quid vectigalis nomine ſoluere cogitur?

D. Non. Vectigalis nomine ſoluuntur ſeptem pro centenis.

A. Quid honoris Rex contra his hominibus exhibet?

D. Vbi ingreſſi fuerint, honorificè eos excipit.

A. Quid fit igitur?

D. Editur, bibitur, proponuntur eis omnis generis dapes & fructus, luditur, ſaltatur, exercentur

Malaicè.

D. Itoe Sabandaer deng'an Pongolo Cornon.

A. Beta liat lagi doudock átas orang dagang, orang appa tácok itoe?

D. Itoe la Nachgoda Guiſerat, iang bárou dátã deng'an Cappal deá, iang de bava de'a n'adap pada rayja.

A. Appa alamat itoe, iang ſatoe Gayja, ter packay ken ſakelat miera, iang gendrang orang namfieri, daen orang ſerencz ialan doulouw?

D. Iáni Gayja tun liat, iang orang doudock dalã rincka atas Gaya, itoe alamat día bava ſoerat derri rayja di'a akẽ Tuankyta.

A. Syappa bava ſoerat ſakatan?

D. Oerang dodock atas Gayja.

A orãg appa itoe doudok de atas.

D. Itoe ſaetoe Orang kayá detri Sultaen terpilleh.

A. Carna appa karyja itoe?

D. Carna de gormat rayja, iang poenja ſoerat.

A. Lagi appa itoe beta liat datan banja orang daen boudack bava commedyen ſa orang dalam tang'an, deg'an pertia berlukis ter toutoup?

D. Itoe toeffá ſombahan pada Nachgoda iang día ſomba aken raya.

A. Adde itoe carna ouſour atta diaattoeu bayar déa ou ſour layn?

D. Tieda, ouſour lagi derri ſatatos toujou.

A. Appa gormat de bry rayja carna itoe ken dé'a?

D. Itoula, manna calla di'a maſock pada rayja de bry gormat bang'ia.

A. Maya bekerryja ſana?

D. Sana de'a maccan my nom, de bava berang maccanan lagy barang ienis bókayou, lagydi'a ber-

Latinè.

tur omnis generis voluptates, Tubis, lituis & tibiis aliis canitur, tympana pulſantur. Quin & veſtimentum Rex, pro ratione huius loci factum afferri curat, & Præfecto illud donat.

A. Eſtne hic mos huius regionis.
D. Ita moris apud hunc Regem eſt, & apud alios etiam fuit.
A. Nunquid amplius quid Rex facit?
D. Non. Cum enim hæc facta ſunt, Rex eos cum Elephante domum iterum ducendos curat.
A. Ego quidem cuperem hæc omnia intueri.
D. Agē ergò ſequamur illos.
A. Nunquid non iam ingreſſi ſunt. Diutius hic commorati ſumus.
D. Non ſunt, non enim poſſunt portam ingredi, niſi prius ſignum detur à Rege.
A. Itane? Veni ergo, eamus ocyus.
D. Viden'? Omnes adhuc præ foribus conſiſtunt.
A. Verum eſt, ſed quis ille, qui cultrum auratū manu tenens egreditur?
D. Is mandatarius eſt Regis.
A. Quo cum cultro ei eundum eſt?
D. Ille aduenit adductum intro Præfectum.
A. Culter ille quomodo vocatur? annon alio is aliquo nomine venit.
D. Ita, vocatur enim ſi'ap, quod idem eſt, ac ſi dicas ſignum à Rege.
A. Ad quē mandati quid habet?
D. Ad magiſtrum portarum.
A. Video, ꝙ ei ſiappum tradit.
D. Verum eſt, ſed veni, audiamꝰ quid ſit dicturus.

Malaicè.

bermeyen, narry, deng'an ſoucka banja adda ſana, bagy ken tyop nanfiry, daen ſerrency, deng'an, de tyop banſi, daē de giſſing harbab: lagy ſoeroh ambil tuan kyta ſatoe ſalin tjerre negry ſini, iang de bry ken Capitain.

A. Itoe adda tjerre negry ſini?
D. Ia, begitoe adda tjerre raija ſini, lagí raija iang douloeu adda poen begitoeu.
A. Bekenja raija barang láin.
D. Tieda, ianii ſouda iang ſamoenja itoe, de ſoeroh Tuankyta deng' an Gaija combali pada roema di'a.
A. Beta ſoucka de líat itoela ſamoenja.
D. Baick boela kíta ekoet di'á.
A. De'á belom ke dalam? kíta lambat béna ternanti.
D. Tieda: carna de'a tieda dapat maſack pintou, attou mau doulou datan derri dalam alamat raija.
A. Adda begitoe boela kita ialan lekas.
D. Adda kíta liat? ſini dieri lagi ſamoenja de nanti.
A. Itoe ſongo: lagi ſiappa itoeu, iang datan deng'an piſſou bermas dalam tang'an.
D. Itoe ſatoe ſida ſida raija.
A. Manna ijá pegí deng'an piſſoū itoeu?
D. Ijá datan carna maſſock Capitain.
A. Appannama piſſoū itou? tied' adde namma láin?

D. Ia namma ini Si'ap, iang artienja alamat pada raija.

A. Akē ſiappa día ioējong ſabda?
D. Aken Pongolo Pintoeu.
A. Beta liat día bri Siap kē orang.
D. Songo itoe: boela kita dég'ar appa i'a berkatta.

Latinè.

Mandatarius qui Siappum gestat alloquitur portitorem.

M. Heus, vbi es portitor?
P. Adsum, quid me vis?
M. Accipe mandatum à Domino nostro.
P. Ego audiam (volente Deo).
M. Mandatum Regis (volente Deo) est, vt præfectũ cum populo suo intromittas.
P. In Nomine Domini. Laus sit nostro Regi.

Mandatarius alloquitur Regem.

M. Majestas tua sciat, præfectum hic ad portam adesse.
R. Benè est, statim intromittetur, sed tu abi, accerse prius fœminam.
E. Quid expetit Majestas tua?
R. Omniane parata sunt, pro excipiendis & benè tractandis peregrinis hospitibus?
F. Omnia parata sunt Domine mi Rex. Primo enim suspendimus sericeum illud vestimentum cæruleum, auro exornatum, supra caput, loco cadurci siue tegminis, omnesque columnas serico induimus. Deinde supra caput Maiestatis Regiæ vestimentũ holosericeũ rubrũ, ex auro foliatum, & pro peregrinis hospitib⁹ vestimentum ex holoserico viridi, cui Tygris & Rhinoceros ex auro intertexti sunt. Mulieres quæ choreas acturæ sunt, sericeo rubro & viridi vestitu induim⁹, catenulas aureas collo appendim⁹, monilia preciosis lapidibus exornata pectori applicuim⁹, annulos aureos pyrosis & adamãtibus nitẽtes digitis, armillasq; aureas brachijs & cruribus earum induimus.
R. Benè est, videte vt omia ita instruantur, ne mihi contumelię macula aspergatur.

Malaicè.

Sesida attou orang bava tSiap catta aken Pongolo Pintoeu.

G. Hou, manna tun Pongolo Pintoeu?
P. Beta sini appa mau kamoe?
G. Samboet sabdæ Tuan kita.
P. Hamba deng'ar (insialla.)
G. Sabda raija (insialla) kamoe bri Nachgodá deng'an orang día masock ke dalam.
P. Bismilla: dáulat Tuankyta.

Sesida berkatta aken rayja.

G. Daulat Túankoe iang Nachgoda adda sini de pintoeu.
C. Baick itoe: di'a massock sahat lagi: rowa iang parampou'an sini.
V. Appa mau serpada?
C. Adda assil sammoenja? carna de iamoe orang dagan bay baick?
V. Adda samoenja assil túankoe: moela moela adda kita gantong iang kajin biroe sultro, kẽ kásap bermas, ken lang'it atas Capalla: lagi tiang sammoenja ken sultra miera terbálut, la'in de atas cappalla serpada, satoe ka'in mockemal myra, ken kasap mas berbong'a, lagi tempat orang dagang iang doedock satoe kajin mockemal yjou, adda dalam satoe Harrimou mas deng' an satoe Badack, lágy parampou an iang bernarry, dalam sultra miera daen yjou tet packey deng'an tali mas de la heer daen boelan mas pnoh ken parmatta de átas dada bergantong, lagy tjintjin, deng' an parmatta poedi béram, bobo de iary, láin de káky daen tang'an poenja glang mas.
C. Baick karyja samoenja májelis deng'an baick iãg'an ako brulle má louwan.

F. Omnia

Latinè. | *Malaicè.*

F. Omnia Deo iuuante rectè curabuntur.
R. Intromittite præfectum.
M. En præstò est Rex.
R. Accerse mihi interpretem, vt cum præfecto loquar.
M. Ipsemet Malaicam linguam callet optimè.
R. Itanè? nunquid antea hic quoque fuit?
M. Ita Rex, est enim præfectus Salomon, qui ante biennium hic fuit, cum duabus nauibus Mecha huc aduectus.

R. Deponite vestimentum illud, & insternite ei stoream ex taffeto factam, vt præfectus ei insideat.
P. Laus sit Regi, is à me mancipio suo rogatur, vt mihi liceat eum alloqui.
R. Loquere quod libet.
P. Postquam per Dei gratiam in hũc Maiestatis vestrę portũ appuli, & anchoras meas firmaui, factũ est, vt cũ à Rege meo, has Maiestati vestrę literas allatum discederẽ, ipse mihi adhuc aliud quid in mãdatis daret, ꝙ corã Maiestati vestræ exponerẽ, quãuis idẽ etiã in literis hisce contineatur, nempè si Maiestas vestra nauibus aliquot prę-sidiarijs, triremibusúe opus habeat, vt ipsi hoc per literas significet, cũ in nostris regionibꝰ abũde õia, quæ ad apparatũ bellicũ pertinent, reperiantur, nẽpè naues prę-sidiariæ, tormẽta maiora & minora, hastæ, gladij, machæræ, thoraces ferrei, puluis tormentarius, funes igniarij, globi õis generis, ferrum, plumbum, æs, stannũ, & quicquid excogitari potest.
R. Deo sit laus, cum Rex vester me ita consoletur, Deum rogo vt id ei retribuat.
P. Amen.

V. Insi alla samoenja adda moesteyt.
C. Soroh Nachgoda massock.
G. Adda finy Tuankoe.
C. Soroh massock iurebassa, carna ako dapat berkatta kẽ Capitãẽ.
G. Ija taeu diarinja bassa Maleyo.
C. Begitoe? adda yja lagy kemaree?
G. Adda, Tuankoe, itoe Nachgoda Soliman, iang adda finy lepas dua tawon, tat calle yja ken dua cappal derri Mocka datan.
C. Bobo kaijn ytoe de beva, bobo satoe tykar dualapis iang alus deatas soeroch doedock ken Nachgoda.
C. Daulat Chayalam: somba hamba Sirpada aken somba hamba.
C. Katta souka kyta.
C. Bagi beta deng'an ã noggetha alla sini de tlock Sirpada datã, sãna poen berlabo: adda tatcalle amba tingal reyja beta, ken bava de finy ken Sirpada iang estemy kyrim'an, soroch dia beta sombah ken moelot, wellahin boenij soerat begitoe, jickellou sirpada barang cappal gorap, fusta, attou sampan prang adda bergoena, sirpada ham ba de bry taeu ken sourat: carna dalam negri kyta, addo samoenja mamoor, iang sinjata prang: bagi bedil bessar, espingard, tomback, pedang, presey, zyereh, oubat bedil, sõboe bedil, bo'a bedil barang ienis: Lagi tieda coerang bissi, tima itam, tambagga tima poutee, lagi appa dapat tjinta.

C. (Alhemde lilla) iang rayja kamoe kassche haty ken d' ako, Alla de balas ken d'ia poelang.
C. ãmien.

R. Da- | C. Bryla

Latinè.

R. Date præfecto, quod edat de fructibus, curate vt musica exerceatur & choreæ fiant, percutiantur tympana minora, tibijs canatur, tympanistes officio suo probè fungatur, proponite cibum præfecto, porrigite ei de assa capella, & de gallina elixa, cum iusculo, gustet & pisces in nostris aquis captos, infundite vinum & afferte præfecto. Heus præfecte præsta te hilarem, ede & bibe, etiamsi ego non bibam, ego medicinam hodie adhibui.

P. Gratias ago Maiestati vestræ. Ego quidem nihil facio aliud, quam quod edam, bibamque & me hilarem præbeam.

R. Ite, afferte vestimenta quædam pro præfecto, tunicam nempè rubram, fasciam ex taffeto, auro fimbriatam, vestitum flauum auro intertexto nitentem, cingulum literas Arabicas auro intertextas exhibens, pugionem cum circulo aureo gemmis exornato, cuius manubrium ex corallio nigro factum est. Curate vt Sabandar vestitum hunc ei induat.

P. Gloria sit Regi.

R. Curate vt Elephantes pugnet, mactetur bubalus, eiusq; dimidium inter ministros nauticos præfecti distribuatur, cum in itinere parum recentis carnis comederint.

P. Gloria sit Regi. Ego autem Maiestatem tuam rogo, vt mihi abire liceat, cum nox iam instet.

R. Benè, vbi volueris, sed vt quotidie me accedas meq; visites volo.

P. Si Deus ita voluerit.

R. Producatur Elephas, quo domum præfectus vehatur. Exhibe autem ipsi mala ista aurea &

Malaicè.

C. Bryla ken Capitaen bo káyou ken makan, soeroh bejanjy deng'an narri, soeroh poukol narsanadeng' an tiop bansi, soeroh orang harbap gassing harpap, bobo mackan adapan Nachgoda, bry ken di'a derri itoe cambing pangang, derri ayam reboes ken quach, bry rassa deri pada ékan song'ey bobo arack sana aken Nachgoda hou Capitaen souká, mackan minom, jickáko tieda minom, sabab amba ber' oubat.

C. Daúlat dergaheyo Túankoe, beta tieda kerrija láin ke mackan minom deng'an foucka.

C. Pegi ambil salin áken Nachgoda bava satoe bajou sultra miera, satoe tanckollock warna, ken kassap mas, satoe ka'in kóning bersouij ken mas, satoe ékat pinggang deng' an soerat mas t'jere Arab, satoe cris deng' an bawar mas penoh ken parmatta, capalla cris de khalbar itam soeroh *Sabandaer*, packey de'a.

C. Daúlat Tuankoe.

C. Soeroh Gayja berlawan, soeroh satoe karbou sommeleh, bri seting' ach aken Gallassi Capitayn: carna dalam láoet dia tieda mackan dáging idop.

C. Dáulat derga heyo Túankoe, somba de parhamba Sirpada mehon cambali, carna hari petang.

C. Baick bágy soucka ka moe, wellakin datan sahári hári.

C. Insi alla.

C. Soroh bry áken Capitaen satoe Gayja, carna ija poelang ke roema, bry ken diá itoe limoen

Latinè.

granata dulcia.

P. Deus conſeruet & cuſtodiat Regiam V. Maieſtatem.

R. Deus fons omnis boni ſit etiam tecum.

COLLOQVIVM SECVNDVM, PRO COEMENDIS CIBARIIS & commeatu vario, vbi ad peregrinam regionem fuerit peruentum. Suntque perſonæ interloquentes, Germanus quidam, Indianus & Rex.

G. SAlue mi Domine.

I. Salue & tu.

G. Ignoſce mihi Domine, quod te alloquar.

I. Quid eſt quod me vis? fac audiam.

G. Nunquid non conſtat Domino, an nuper peregrinæ quædam naues hîc fuerint, quæ ex peregrinis regionibus venerunt?

I. Imò tres hic fuerunt naues, ſed iterum diſceſſerunt.

G. Diune eſt quod hinc ſoluerunt?

I. Non, ante tres ni fallor hebdomadas.

G. Quid autem hic egerunt?

I. Nihil niſi quod de commeatu ſibi proſpexerunt, ementes mala aurea, limonia, Bananas, mel, oryzam, boues, bubalos, capras & oues.

G. Quamdiu hic ſubſtiterunt?

I. Dies circiter viginti, multos enim habebant ægrotos, eos in ædes quaſdam traduxerunt.

G. Multine ex illis mortui ſunt.

I. Sex, vt nobis quidem conſtat, multi enim ex illis iterum conualuerunt.

G. Aſſumpſeruntne etiam recentem aquam?

I. Ita ex fluuio quodam, poſt collem iſtum promanante.

Malaicè.

en manis, deng'an boa delyma ſarta.

C. Alla de toelong ken Sirpada cheyálam.

C. Alla te Ala adda ſarta kytà.

IANG DVA BARKATTA SAMMA TATCALLA MOELA ſampey dálam ſatoe negri dagang, ken bly maccanā ſatoe orang Hollande, ſatoe orong Indiaen, deng'an ray ja di'a.

D. Eſſalémalécom Túan.

I. Malécom ſelam.

D. Sentáby túan beta berkattà ken túan.

I. Appa mau kamoe bertaínja ken amba? byer amma deng'ar.

D. Tieda tauw túan hamba, jicke barang cappal dagang barou adda ſiny, iang datan derri negry iauw?

I. Ia adda la tyga capal ſiny, Wellákin ſouda ballayer poelang.

D. Adda día lamma ballayer?

I. Tieda, barang tyga ioúmat.

D. Appa día kerryja ſiny?

I. Día tieda bly la' in ke maccā-nā, bagy lymoen manis, lymoen cáp'as, piſſang, ayermádoe, bras, lemboe, karbouw, cambing, deng'an bierebiry.

D. Barrapa lamma di'a ſiny?

I. Barang dúa poele hary, carna adda banja orang ſakit, iang detancko ſiny dalā ſatoe roema.

D. Matty banja orang dya?

I. Barang nam orang deng'an taeu kyta, wellakin banja adda ſombo poelang.

D. Dya adda de ambil ſiny ayer manis?

I. Adda dálam Song'ay debalaacan oujong ytoe.

Latinè.

G. Eftne aqua ea bona & faluta-ris? poteftne etiam fcapha ad eum nauigari?

I. Ita, fcapha veftra commodè accedere & recedere inde poteftis.

G. Nefcitis quo curfum fuum direxerint?

I. Conftituerant, vt videri quidẽ volebant, Atcheinam vel Bantamum nauigare, vt piper vel Garyophyllos emerent.

G. Fuerint igitur Hollandi neceffe eft.

I. Qui autem vos eftis? & vnde venitis?

G. Boni homines fumus, ex longinquis regionibus aduecti.

I. Quodnam eft nomen Regioni veftræ.

G. Regio noftra vocatur Hollandia.

I. Cur autem huc veniftis?

G. Venimus huc aduerfa tempeftate compulfi, emptum commeatus recentis aliquid, diu enim in mari iactati fumus.

I. Bene eft. Ego ad Regem referam peregrinas naues aduenifſe.

G. Si placet, mittam ego tecum duos viros ad Regem.

I. Age fac vt lubet.

G. Quid fibi vult tanta armatorum huc aduenientium copia? Quos ego tubarum, quos lituorum audio fonitus?

I. Rex ibi procedit cum vniuerfa aula fua regia.

G. Si hoc ita eft ego ipfemet obuiam ei ibo, vt honorem & reuerentiam ei exhibeam.

I. Agè, Eamus vnà.

R. Qui funt homines illi, qui nobis obuiam procedunt?

I. Rex, homines funt, ex longinquis regionib. iniuria tempeftatis huc reiecti, veniunt autem commeatum pro populo fuo emendi caufa.

Malaicè.

D. Adda ayet baick? dapat ampir ken fampan?

I. Ia, tun dapat deng'an fampan kélouwar maffoc.

D. Tieda túan tau manna dya mau poelang?

I. Khandack dya adda, bagy catta dya, k'Atche attou ke Bantam ambil lada.

D. Itoe la orang Hollanda.

I. Orang appa kamoe? derri manna datan kamoe?

D. Kyta orang baick, datan dérri negry iáou.

I. Appannamá negry kamoe.

D. Negry kyta namma Hollanda.

I. Appa bowat engkou de finy?

D. Kyta datan finy carna angin fallach, iang mau bly maccánan, carna kyta adda lamma de láoet.

I. Baick beta pegy fomba ken Sultan, iang cappal dagang adda datan.

D. Iicka túan mau, beta foeroh dúa órãg farra moe pada rayja.

I. Baick beta káboel.

D. Boót appa datan bagy toe órãg banja fammoenja tanggong finjatá? lagy beta dẽg'ar boenji namfieri deng'an feroney.

I. Itoe Sultaen deng'an rayat di'a.

D. Bagítoe? beta pegi díry hamba ken fomba áken día.

I. Baick, pégy dúa kyta.

C. Orang appa itoe datán fini?

I. Tuankoe itoe orang datan derri négri iaúw, fini carna ang'in fallach, maũ mackanan ken orang dí'a.

Latinè.

R. Iube accedant, vt eos audiam loquentes.

I. Bene est Rex, En adſunt.

R. Qui eſtis vos, & quid veniſtis hic acturi?

G. Rex, nos quidem mercatores ſumus ex longinquis regionib. venientes & ventorum iniuria huc reiecti.

R. Diu ne in mari verſati eſtis?

G. Ad quatuor circiter menſes.

R. Quo igitur tendere vobis decretum eſt.

G. Decreuimus Bantamum nauigare, piperis, Garyophyllorũ, nucum myriſticarum & Macis emendi gratia. Cum autẽ huc reiecti ſimus, rogatã volumus Maieſtatem veſtram, vt faciat nobis aquæ potabilis aſſumendæ & cibos aliquot recentes coemendi copiam.

R. Quid mercium igitur affertis?

G. Afferimus aurum, argentum, pannos, globulos corallinos, ferrum, plumbum nigrum & candidum, merceſq; alias omnis generis, vt ſpecula, cultros, forpices, pectina, perſpicilia, tubas, fiſtulas, vitra, & quicquid cogitari poteſt.

R. Benè eſt, Et hic accipietis vaccarum, bubalorum, caprarum, variorumq; fructuum quantũ volueritis. Ego enim ſubditis meis imperabo, vt vobis quicquid expetieritis diuendant.

G. Deus Regem conſeruet & tueatur.

COLLOQVIVM TERTIVM, PRO EMPTVRIS COMMEATUM in regionibus Indicis. Perſonæ interloquentes ſunt, Germanus & Indus.

G. Salue mi amice.

I. Similiter & tu mi Domine.

G. Nihilne habes quod mihi ex vſu ſit?

I. Quales vos eſtis homines! & vnde venitis?

Malaicè.

C. Soe roh kemaree, jicka áko dapat deng'ar berkatta.

I. Baick túanko: adda zyni.

C. Orang Maya ankou? appa datan kamoe tjary ſini?

D. Tuanko kita orang ſoudagat jang datan derri ne gry iauw, karna töffaen goegor ſini.

C. Adda tun lamma delaoet?

D. Barang ampat boelan.

C. Manna khandak kamoe poelang baleyer?

D. Khandack kyta mau ke Bantan ken lada, Bong'a lawang, Bópalla, Bas bas: carua kíta ſakáran gougor ſini, mehon áken dulli ſerpada, ken ambil de ſini barang ayer manis, lagi ken bli barang mackánan.

C. Appa paruiniaga kamoe bauá ſerta?

D. Kyta baua mas, pérack, ſackélat, pólam, biſſi, tíma itam, tíma poútee: lági barang ienis ienis paruiniagá bági t'jiereñent, piſſou, gonting, ſiſir, t'jirment matta, gingong, banſi, katjá, lagi barang dapat t'jinta.

C. Baick itoe, ſini poen adda banja barang barang, bagi lemboe, karbou, cambing, iang bókayou, adda banja barang bergoena kamoe: lagi áko ſoroh orang beta de iuwal ken kamoe ſamoenja.

D. Daulat Túankoe.

IANG TYGA BERKATTA SAMMA, AKEN BLY MACKAnã dalã negry India, ſatoe orang Flandris daen orang Indiáen.

D. ALla bry ſalámat ſobatkó.

I. De kamoe begitoe quiha' hy.

D. Tied adda barang mau beta?

I. Orang appa enkou? derri mannatun datan?

Latinè.

G. Nos mercatores sumus ex longinquis regionibus venientes cōmercia hic exercēdi gratia.

I. Quid mercium vultis?

G. Expeto commeatum & cibum pro sociis meis, quorum multi ægroti sunt, cum quatuor iam menses in itinere fuerimus.

I. Hoc est iusto diutius in mari versari, mihi certe moriendum esset, si tamdiu in mari commoratus essem.

G. Nisi homines essent, qui nauigationes in mari facerent, orbis hic terrarum non perlūstraretur.

I. Verum est, sed tamen etiam aliquos esse oportet qui agrum colant.

G. Dic mihi quæso, habesne Capellas, oues, vaccas, fructusque aliquos venales?

I. Si mecum ire placet, omniū rerū tibi monstrauero copiam.

G. Estne iter longum? Non eo libenter per syluam, cum ibi sæpe occurrant multæ feræ bestię, vtpote tygres, Rhinocerotes, & serpentes, quos ego reformido admodum.

I. Prope est, vallem hanc vbi transieris, nec feræ hic sunt bestiæ, à quibus tibi metuas.

G. Age ergo, eamus.

I. Dic mihi modo quid expetas. Ego enim tibi vendam quicquid volueris.

G. Ego desidero boues, capros, & fructus varios, vtpote mala aurea, limonia, granata, Bananas, lac, mel, saccharum, arundines sacchariferas, oryzā contusam & non contusam.

I. Bene est, habentur hic omnia.

G. Quanti æstimas hunc bouem?

I. Quid pro illo solues, argentumne? an permutabis eum aliis mercibus?

G. Pro boue argētū tibi soluā, pro fructibus autem merces permutabo aliis.

Malaicè.

D. Kyta orang soudágar derri negry iaau, mau viniága de siny.

I. Arta maya tjary kamoe?

D. Beta tjary maccánan, ken maccan orang beta, adda banja sakit: carna kyta ampat boelan dalām láoet.

I. Itoe lamma béna doudock de láoet, béta lecas matty poelāg, jickelou béta bágy lamma de láoet.

D. Iickelou tieda adda orang iāg tieda maau pégy de láoet, iang dunya tieda siappa lyat dya.

I. Songo itoe: lágy poen mau orāg iang de nangala tannah.

D. Cattá sobat, adda tun barang cambing, byrebiery, lemboe attoeu barang bókayou?

I. Iicka enckou mau ialan sarta beta, barāg barang amba toējock kamoe.

D. Adda iaáu de ialan? beta tieda souka de ialan dalam outan, carna banja kály adda bénatāg iahat, bagy Harymou, Bádak, attou Oular, iang de manna amma takot.

I. Adda siny ampir lepas pádang yni, siny tied adda bénatang, ken adda takot.

D. Baick boela kyta dua.

I. Catta beta appa khandack moe sakaran, beta berjuwal kamoe barang souka?

D. Ako adda bergoena lemboe, cābing, lagy bokayou, bagy lymoē manis, lymoē, kapas, bodelyma, pissang, sousou, ayermadoe, sákar, teboe, bras, deng'an pádee.

I. Baick siny adda samoenja.

D. Barappa rū harga lēboe itoe?

I. Appa rū maau bry ken itoe, perack attou mau tocker kē harta?

D. Amma bry pérack ken lemboe, iang bokayou beta toukar ken arta láin.

Latine.	*Malaicè.*
I. Numerabis ergo pro illo, si placet quinq; reales argenti.	I. Kamoe bry, jickà mau kyta, lymaryael bésar, pérack baick.
G. Hoc nimium est, ego tanti non emo.	D. Itoe banja bena, beta tieda dapat bly begítoe.
I. Quantum ergo numerabis?	I. Barrapa tun man bry?
G. Numerabo tres cum dimidio.	D. Amma bry ken kamoe ting'a ampat.
I. Numerabis mihi quatuor & quadrantem.	I. Enkou bry ampat se soekoe.
G. Nolo tempus licitando terere, vis ne quatuor min' quadrãte.	D. Tieda beta dapat tauwar lamma, tun mau coerang sesoukoeu ampat?
I. Age recipe eum.	I. Baick ambil la kamoe.
G. Necesse est vt eum ad scapham perducas.	D. Tun oenjock dya ke sampan.
I. Hoc faciam, vbi reliqua emeris.	I. Amma boat begito, tarkalla souda kerija kyta.
G. Quid expetis pro mille malis limoniis, aureis granatis?	D. Barrapa seriboeu itoe lymoen kapas, lymoẽ manis, bode lyma?
I. Dabis duo specula maiora, quatuor pocula vitrea, & sex nouacculas.	I. Enkou bry dua tjirrement besar, ampat katjà mynom, nam pissou penjoukor.
G. Ego dabo quatuor specula minora, sex cultros, septẽ tubas, & decem forpices.	D. Beta bry ampat tjirrement ketjil, nam pissou toujou gingõg, lagy sépoelo gonting.
I. Vix audeo tam patui vendere, incurram enim in repræhensionem heri mei.	I. Itoe morra bena, pongolo báta de bakeley ken amba.
G. Age, addam duo hæc perspicilia insuper.	D. Baick beta bry itoe dua tlirrement matta lagi lebeh.
I. Accipe ergo, ne stemus hic diutius.	I. Ambil, amma tieda dapat dyri lamma.
G. Quid dare tibi debeo pro mensura candidæ istius oryzæ, lactis, & mellis?	D. Barrapa beta bry pada soukat bras poutee, ayersousoe, deng', an ayermadoe?
I. Dabis in vniuersũ vlnã vnã pãni rubri, & duas vlnas pãni nigri.	I. Tun bry samma satoe gas sackelat miera, dua gas itam.
G. Dabo tibi vlnam vnam viridis, & vlnam vnam flaui panni.	D. Hamba bry kamoe satoẽ gas sackelat ijou, satoe gas koning.
I. Accipe ergo, sed visne quid amplius?	I. Ambil la: mau tun barang lain?
G. Iam non, aduesperascit enim, sed necesse est vt hæc omnia mihi apportes, bouemq; probe ligatum in scapham perducas.	D. Sakaran tieda, patang hary datan, tun soroh tangong siny sámoe'a, lági lemboe, terékat tegoh de Baua dálam sampam.
I. Adsunt hic operarii, qui officiũ hoc pro mercede tibi pręstent.	I. Adda siny órang Oúpáhan mou brousa ken derham.
G. Ante tamen pactus eram tecum, vt tute id faceres.	D. Beta bro'at, douloeu, iang diery kyta bowat itoe.
I. Itane factum? fiat igitur.	I. Baick adda bagitou, beta soeroh bówat?
G. Necesse est vt quotidie nobis adferas, quibus indigebimus.	D. Tun dapat sahary ary bava barang bergoena kyta.
I. Cras iterum redi, vendam tibi omnia tolerabili precio.	I. Datã issock betá bry morra ken tuan.

Latinè.

G. Verum, dic mihi quæso antequam abeam, annon domus hic quædam conducenda prostet, in quam ægrotos nostros deferamus.

I. Multosne habetis ægrotos?

G. Viginti plus minus.

I. Quo morbo laborant?

G. Plerique diarrhœa laborant, aliqui etiam febri correpti sunt.

I. Sunt hic multi qui mederi eis possunt, facile etiam domus pro eis haberi potest.

G. Age, crastina die, vbi scapha aduenerit aquas recentes allatum, ego simul veniam.

I. Veni quandocunque placet, Ego semper ero domi.

G. Aduesperascit, Eundum ergo est, Vix ante noctis medium ad nauem perueniemus, longum enim est iter secundum fluuiū.

I. I, Deus sit tecum.

G. Deus & te conseruet.

COLLOQVIVM QVARTVM, DE ALIQVO QVI IN SYLVA aberrauit, & in viam reducitur.

Personæ interloquentes sunt, Iacobus Germanus, & Gabriel Indus.

I. HEus, heus, nemon' audit? Heus socii, heus vbi estis? Quam vereor ne deerrauerim in sylua hac, certe viam nullam video, qua euadam, Optimum erit, vt conscenso hoc monte, exitum vndique dispiciam, videor mihi in valle ista ædiculas seu tuguriola aliqua videre. Hac transeundum est, videor mihi homines ibi audire. Sed perquā oportune virum quendam hic video, eum de via interrogabo, salue mi amice.

G. Deus tibi benedicat mi vir. Sed vnde venis colore & sudore adeo deformatus.

I. Hoc tibi dicam domine. Ego cum nostris hominibus syluam ingressus

Malaiè.

D. Lagy catta doulou amma ialan, tied adda siny satoe roema terzywa, ken doedock orang sakit kyta.

I. Adda banja orang sakit?

D. Barang dúa poelo orang.

I. Sakit maya adda día?

D. Banja adda sakit prot bedarah, addà poen iang adda de mam.

I. Adda siny orang iang tau ken oúbat, lagy poen dapat satoe roema.

D. Baick issock tatkalle sampan dátan ken ambil ayer beta datan sarta.

I. Datan manna mau kamoe, amma tingal de roema.

D. Klam la amma mau ialan, íady ting'a málam tarcalla kyta datan ke capal, carna song'ay penjang ken hylier.

I. Pegy, Alla sarta kyta.

D. Tingal ken Alla.

IANG AMPAT BARKATTA SAMMA, DE SATOE ORANG beroeutan dalam outan, lagy poelang iálan de toenjock orang.

Iáackoeb orang duyts, Iebrail orang Indiaen.

I. HOu, hou, tieda syapa dengar? hou teman, hou manna kamoe? takot amma beroutan finy dalam outan, tieda betalyat ialan siny ken calouwar, baick amma ialan átas boukit siny, ken lyat tieda bèta lyat tempat calouwar. takot amma kelih dalam padang barang roema attou bobarong, beta dapat ialan pada rimba siny, takot amma deng'ar orang: siny terdyry se orāg dya beta tāja ialan, Essalem alecom ky a'y.

G. Alla bry salamat kyta tuan, derry manna tun sekeen myerah deng'an berplouch.

I. Amma bercatta ken tuan, beta souda serta tèman kyta dalam

Latinè.	*Malaicè.*
ingreſſus, vt volucres caperẽ, deerraui de via, & propterea quæſiui aliquem, qui mihi viam monſtraret.	outan ken boenoeh boerong, beta beroutan de iálan, carna ytoe beta tjary barang ſiappa, iãg mou toenjock ia lã kẽ ãba.
G. Quod tibi nomen eſt?	G. Appanuema tuan?
I. Mihi nomen Iacobo eſt, ſed quomodo tu vocaris?	I. Namma beta ia'ackoeb, lagy bagy manna namma tuan?
G. Me vocant Gabrielem.	G. De bry namma beta iebrail.
I. Nomen hoc bonum eſt.	I. Itoe namma baick.
G. Dic mihi Iacob, quo intendis viam?	G. Catta beta Ia'ackoed manna mau anckou?
I. Ad naues noſtras, quæ in portu ab anchoris hærent.	I. Souka beta dalam cappal kyta, iang de tlock ſiny berlabo.
G. Longè aberraſti ergo à via, nec ante veſperam eò peruenire poteris.	G. Anckou ſiny iáau de ialan, tieda tapat petang ytoe datan dalam capal?
I. Non libenter pernoctarem in terra, ſuſpicarentur enim nori homines, infortunium mihi accidiſſe.	I. Soukar beta bermalam ke darat, teman kyta takot baran iahat patan ken amba.
G. Mane quæſo per noctem hic mecum, cras tecum ibo, & iter tibi monſtrabo.	G. Tingal ſiny tydoor malam yn iſſocſt beta begy ſamma kyt. ken toenjock ialan.
I. Cum aliter facere nequeam, morem tibi geram.	I. Iickelou tieda dapat lain app: daya beta.
G. Non ſine periculo nocte inceditur propter tygres.	G. Carna adda miskil malam berjalan ken herrimou.
I. Manebo igitur vt ſuades, ſed fame & ſiti maxima confectus ſũ, diu enim per ſyluas & dumeta vagatus & cutem hinc inde ſpinis acutiſſimis diſcidi.	I. Amma tingal bagy katta tun, wellakin beta banja lapar deng'an daga, carna lamma beta, lary dalam outan daen rimba, lagy amma louka pada doery.
G. Ingredere ædes meas, ſubminiſtrabo tibi cibum & gallinam mactabo.	G. Maſſock de roema beta ſoero bry makan, jang de ſoero ſommele ayam ſekoer.
I. Præbe mihi potum de vino palmæ, & nuces aliquot Coquos recentes, quas comedam.	I. Bry beta ſakaly tuack ken mynom, deng'an ſatoe Nyoer mouda ken maccan.
G. Eamus, parata enim eſt cœna.	G. Boela kyta maccan, maccanan ſouda áder.
I. Sede tu prior, ego poſtea diſcumbam.	I. Doudock tun doelou, kyta doedock comedien.
G. Heus, afferat aliquis aquam lauandis manibus. Comede iam Iacob, tu nihil comedis.	G. Hou bry la ayer ken baſſo tãg'an kamoe, mackan iaack oeb, tieda maccan.
I. Nihil facio aliud, quam quod edam.	I. Beta tieda powat la'inke maccã.
G. Comede de elixa vel aſſa gallina.	G. Raſſa pada ayam reboes, attou ayam pangang.

I. Cibus

Latinè.

I. Cibus iſte boni ſaporis eſt, modo ego multam famem haberem.

G. Benè eſt, ſed bibe tandem de hoc vino.

I. Videtur mihi eſſe vinum aduſtum.

G. Eſt ita, paratur enim ex oryza per aduſtionem.

I. Quando autem cubitum ibimus, nam cras manè ſurgendum eſt.

G. Quandocunq; libet, lectus enim tuus paratus eſt.

I. Heus Gabriel, quando ſurgimus, vt iter ingrediamur.

G. Nimis manè eſt, potes adhuc horam integram dormire.

I. Non : Dies enim eſt ; ſurgamus.

G. Benè eſt, ego mox veniam.

I. Qua ibimus via?

G. Tranſeundum eſt nobis per ſyluam iſtam, tunc ad fluuium perueniemus, qui itidem ſuperandus eſt.

I. Eſtne magna eius profunditas.

G. Ad genüa vſq; pertingit.

I. Nunquid ſuperato fluuio longius eundum eſt?

G. Inde per altiſſimum montem in vallem deſcendendum eſt.

I. Sed nullíne latrones in hac ſylua morantur, qui homines bonis ſpolient?

G. Solent huc interdum hoſtes noſtri excurrere, qui homines capiunt, & pecunia mulctant.

I. Non multum ergò hic periculi eſt?

G. Interdum homines etiam occidunt.

I. Dic Gabriel, vbi montem hunc ſuperauerimus, nauesne videre poterimus.

G. Statim quidem tum eas videbimus, ſed ad dextram tum deflectendum erit.

Malaicè.

I. Iang maccanan adda ſedap raſa, narna lapar beta tain adda.

G. Baick itoe iang my nom ſakaly derry árack ytoe.

I. Amma fikir ítoe arack âpy.

G. Ia, de brouſa dery bras.

I. Tieda kyta pegy tydoor, carna iſſock kyta bankyt derry pagy?

G. Tatkalla ſouka moe, tempat tydoor ſouda aſſil.

I. Hou Iébrail tieda kýta banck it, ken pegy de iálan.

G. Barou lágy, tun dapat lagy tydoort ſejam.

I. Tiedà, ſeangla, banckit kyta.

G. Baick beta datan.

I. Ialan appa kyta pégy?

G. Kyta dapat ialan dálam outan ſiny, poelang kyta ſátoe ſong ey, íang kíta iálan ſibran.

I. Song'ey ítoe adda dálam?

G. Lepas ſoetut.

I. Ialan kyta iaau derry ſana?

G. Derry ſana ialan kyta de átas boukit tingy, e poelang dalam ſatoe padang.

I. Lagy dalam outan ſiny tied adda orang merbodt iang de ambil arta orang.

G. Ia, ſiny datan orang ſoutroe kyta, de tangkap orang daen de ſoero teboes.

I. Iicke begien adda miſkil beſar ſiny?

G. Barang caly poen de boenoch orang.

I. Catta Iebrail, jicke kyta lepas boukit ſiny? dapat kyta lyat cappal?

G. Kyta dapat lyat ſahat lagy, derry ſana kyta ialan ke kánan.

I. Nun-

Latinè.

I. Nunquid orientem vel occidẽtem versus?
G. Paululum meridiem versus & sic porrò.
I. Video iam littus & mare, lætor igitur & spero me breui, (volente Deo) in naui futurum.

G. Quid mercedis mihi dabis, quod in viam te reduxi.
I. Recompensabitur tibi hoc officium probè, vbi ad nauem peruenero.
G. Age igitur, cras reuertar, iam enim mihi domum properandum est.
I. Abi, Deus sit tecum.

Malaicè.

I. Dapat kyta ialan Tymoor attou ke Bárat?
G. Sekit ke Sálatan, commedien ke Outara.
I. Beta lyat páfir deng'an láoet, kẽ manna beta soucka banja, amma (Insilla) sakaran lácas dalã capal.
G. Appa tun bry ken béta carna amma toenjock ialan?
I. De bayar baick ken tun tarcalla beta dálam capal.

G. Baick issock amma poelang, sakaran beta combaly ke roema.
I. Pegy, Alla serta kamoe.

COLLOQUIUM QUINTUM, PRO EMENTIBUS & VENDENTIBUS.

Lucas, Iohannes, Moses.

L. DEus tibi benedicat Iohannes.
I. Et tibi etiam Luca.
L. Quid agis hic tam mane in frigore? nunquid diu hic fuisti?

I. Horam fermè integram.
L. Multumne mercium vendidisti hodiè?
I. Quid vendiderim, nec dum initium feci, pecuniamue vllam accepi.
L. Nec ego.
I. Esto bono animo, vix dies illuxit, Deus sat emptorum dabit.
L. Credo iã venire aliquem, Domine mi quid empturus es? An nihil libet emere? Vide an aliquid habeam, quod tibi ex vsu sit. Ingredere tabernam. Habeo pannos rubros coccineos, nigros item, flauos, virides, purpuraceos, omnis denique coloris, quales quis expetere

IANG LYMA BERKATTA SAMMA, KEN BEREYER BLY DAEN IUWAL.

Sy Lucas, sy Iohan, sy Mousa.

L. ALla de bry salamat Iohan.

I. De tu'an poen begytoe Lucos.
L. Appa bowat pagy hary dalam soujock? Adda tun lamma de siny?
I. Barang sejam.
L. Adda iuwal banja hary yny?

I. Appa dapat iuwal begien hary, belom beta tryma barang harga.
L. Lagy beta doen tieda.
I. Iang'an tjinta, lagy hary barou, allà de soeroh barang soudagar ke maree.
L. Takot beta siny datan satoe, tuan appa mau bly? mau bly barang barang? lyat jicke beta tied'adda khandack kyta, massock dalam kedey, amma adda siny sakalat niera baick, lagy itam, koning, yjou, lambayong, poelang barang warna kamoe mau, adda poen par

 amba

Latinè.

tere poteſt. Habeo etiã linteũ tenui filo,& ſericeũ pannũ,vtpote Holoſericũ optimũ,Holoſericũ floribus omnis generis decoratũ, Damaſcenũ,Taffetum, Camelinum, globulos corallinos,circulos corallinos, pulchra ſpecula, pocula vitrea omnis generis, papyrum, perſpicilia pro diuerſæ ætatis hominibus, Si ſclopetum vel gladium bonum deſideras, en adſunt, pete quod libet, ego monſtrabo tibi quicquid volueris, & id gratis quidem.

M. Quanti venit vlna iſtius panni?

L. Vlna vna venditur Taiela.

M. Precioſius ergo eſt, quam qui mihi conueniat. Quanti venit vlna de Camelino?

L. Solues mihi ſi placet ſex Maeſas pro ſingulis vlnis.

M. Nimium eſt, craſſo enim filo conſtat.

L. Cum venia, intuere rectius, pulchro filo, & pulchri nitoris eſt.

M. Nunquid colorem non amittit?

L. Niſi ſeruauerit colorem, ego pecuniam tibi reſtituam.

M. Age ergo, dic quantum dare debeam?

L. Dixi, ſex Maeſas.

M. Non libet mihi tantum pro eo dare.

L. Quid dabis ergo,an nihil reponis?

M. Quid reponam? tu nimium poſtulaſti.

L. Ego poſtulaui, ſed non eo ſenſu, quaſi non poſſem aliquid remittere, & vilius vendere. Dic quid pro eo dare velis?

M. Numerabo tres maeſas & tres coupangas.

L. Non poſſum tam vili vendere precio, alias enim ſortis iactu-ram

Malaicè.

amba kajin iang alus, kajin ſultra baick, mockemael baick, mockemal bergong'a derry barãg ienis, moſſayjar, attelas, ſouf, polam niera bertesbeh, polam bertjabang, tijrrement baick, kattja permynom'an barang ienis, cartas, tijrment matta ienis ienis, ijcke tun mau ſatoe bedil pedang baick, adda par beta iang baick,pinta parang khandack moe, beta bry lyar, ken lyat tieda bry harga.

M. Barrapa harga ſeges ſackelat ytoe?

L. Hargaenia ſetayeel ſe gas.

M. Harga beſar pada beta, barpa harga ſegas ſoufyny?

L. Tuan bayer jickelou mau kamoe nam maes ſe gas.

M. Mahal bena, carna caſſar.

L. Sentaby, lyat bay baick, adda alus iang ayer poeu baick ada.

M. Tieda beroubah warnaenja?

L. Iicka tieda tingal warnaenja, amba poelang derhã kamoe.

M. Baiok, catta barrapa beta bry?

L. Souda beta katra, nam maes.

M. Tieda beta dapat bry ſekien.

L. Barba tun harga ken amba.

M. Appa tauwar beta? beſar tun harga ken amba.

L. Tied'adda,lagy tieda ter katta, jang beta tieda bry coerang, catta barrapa tun mau bry?

M. Beta bry ken ytoe tyga Maes, tyga Coupang.

L. Tieda beta dapat bry begytoe, jicka beta bry ſekien, amma mo-

Latinè.

ram facerem. Habeo quidem alîus generis, quem eo precio vendere poſſum, ſed non eius eſt præſtantiæ. Dabo tibi videndum, quem minoris vendere poſſum, ſed tu melius facere non potes, quam ſi optimum emeris. Quod ſi fratres eſſemus, melioris tibi notæ exhibere nullum poſſem.

M. Vis pecuniam meam?

L. Ea conditione non poſſum.

M. Addã adhuc Maeſam & Coupangam vnam.

L. Non poſſum, oporteret me de meo perdere.

M. Non libet plus numerare.

L. Age, in nomine Domini, abi viſum alibi, an minoris emere poſſis, nullibi certè accipies minori precio, ego enim tanti vendere poſſum, quanti alius in ciuitate, ſed neceſſe tamen eſt, vt aliquid lucrifaciam, non ſedeo hic vt perdam aliquid de meo. Scis omnia eſſe in magno precio, alterum ergo alterum ſequatur oportet. Niſi volueris numerare quinque Maeſas, non poſſum te iuuare, nimis enim tenax es.

M. Sic ſum ego.

L. In te quidem nemo quid lucrabitur. Si omnes ea tenacitate eſſent, cogerer vtiq; tabernam meam claudere, non enim victum meum lucrarer.

M. Ita quidem dicis.

L. Eſt profectò ita, vt dico.

M. Audi adhuc vnum verbum.

L. Loquere, ego audiam.

M. Numerabo quinq; Maeſas, minus vna Coupanga.

L. Parum eſt, non poſſum ita vendere.

M. Quid ergo, annon accipiam?

L. Non

Malaicè.

moroegy, amma adda iang de ſiny, beta bry kamoe harga begytoe, wellákin tied' adda baick bagy ytoe, beta bry liat ken tuan, ákoo bry coerang, wellákin tun tieda dapat bowat lain baick ken bly barang jang baick, jicka kyta poen ſoudata, beta poen tieda, dapat bry jang baick lain.

M. Mau tuan terham beta?

L. Tieda begytoe tuan.

M. Beta bry lagy Sámaes ſe Coupan lebeh.

L. Tieda dapát, ámma moroegy.

M. Amma poén tieda bry lebeh.

L. Baick biſmilláa, pégy tenpat láin líat jicke dapat bly morra, tieda tuan dapat dempat lain harga coerang, amma dapat bry harga ſekien bagy barang orang dalan bendar, wellakin mau beta laba ſedekidt, beta tieda doudock ſiny dalam kedey ken morougy, mau beta ydop ken yny, tũ taau barãg barang adda mahal, carna ytoe ſatoe ekot lain, jickelou tieda mau bry lyma maes, tied' ako dapat tompo, tuan kykit banja.

M. Songo beta begytoe.

L. Tieda dapat berlabba pada tuan, jicka ſammoenja kykir begytoe bagy kyta, beta dapat la toetoep kedey amma, carna tieda dapat brulle maccanan beta.

M. Bagy kata kamoe.

L. Itoe ſongo.

M. Boela deng'ar ſepattah.

L. Baick katta, beta deng'ar.

M. Amma bry coerang ſecoupang lyma maes.

L. Sedekit iouwa, beta tieda dapat bry begytoe.

M. Begy manna, iady ken ako?

L. Har-

Latinè.

L. Non iſthoc precio.
M. Age ergo, cuſtodiat te Deus.
L. I, Deus ſit tecum. Heus reuertere & accipe, non poſſum te dimittere, & facis id, vt alio tempore reuertaris, & iterum à me emas, ſed nimis tamen vile eſt precium.
M. Tuo quidem arbitratu, ſed ego dico nimis magnum eſſe, & me à te circumuentum.
L. Abſoluo te ab emptione, ſiquidem te eius pœnitet.
M. Turpe eſſet, ſi hoc facerem, accipe pecuniam tuam. Quantum debeo?
L. Ego computaui in vnam ſummam, & deprehendi mihi deberi vndecim Taielas, octo Maeſas & tres Coupangas.
M. Rectè ne facta eſt computatio.
L. Ita, rectè facta eſt.
M. Age ergo, accipe & numera pecuniam tuam.
L. Pecunia hæc non eſt bona.
M. Quare non eſt bona?
L. Ideo quod nummi multi læſi & fracti in ea ſint.
M. Age, elige nummos iſtos læſos & vitioſos, eoſq; mihi redde.
L. Faciam ita.
M. Redde mihi Coupangam vnam, quæ mihi reſtat.
L. Nihil etiamnum hodie Caſſiæ accepi.
M. Vt igitur nos exſoluamus, accipiam hæc minora pocula pro Coupanga.
L. Accipe ea, ſed alio tempore aliquid amplius ſolues.
M. Id faciam (Deo volente.)
L. Viſne vt aliquis portet merces tuas? Ego ſeruo meo portandas committam.
M. Non eſt neceſſe, ego ipſemet portabo, cuſtodiat te Deus.

L. Ha-

Malaicè.

L. Harga begitoe tieda.
M. Baick tingal ken Alla.
L. Pegy, Alla ſarta moe, maree ambil la, beta tieda dapat ſalan kamoe, carna tun lain kály pada beta, poelang ken derham, wellakin morra béna.
M. Itoe tun katta, amma catta iang máhal béna, tun ſouda berdeng'oed'akó.
I. Ako lepas enkou, jicka tieda ſoucka kamoe.
M. Itoe malou jicka beta kervja begitoe, ambil derham tun, berrapa iady?
L. Souda beta bekiera, iady ſeblas. Tayeel, delapan maes, tyga coupang.
M. Adda baick kekiera begytoe?
L. Ia, begytoe betoel.
M. Baick ambil la derham kamoe.
L. Derham itoe coerang.
M. Carna appa coerang.
L. Carna banja tjirah, ſombing, lagy pattah.
M. Baick pilleh iang tieda báick poelang ken amba.
L. Beta keryja begítoe.
M. Se coupang combaly ken beta, iang adda lebeh.
L. Beta belom tryma kas hary ihy.
M. Carna tjerey dua kyta, beta ambil maukó kerjil pada coupang iny.
L. Ambil, kamoe lain kaly tun bry ſekít lebeh.
M. Hāba bowat begíẽ (inſi Alla.)
L. Tuan mau ſouro bava berang barang kemoe, beta ſoero pada ſakey hamba.
M. Tiedang appa hamba dapat bava, tingal ken Alla.

L. Som-

Latinè.	*Malaicè.*
L. Habeo gratiam mi Domine, vbi quid amplius volueris, reuertere ad me, & accipies id tolerabili precio.	L. Somba beta ken tuan hamba, tarkalle tuã barang pergoena, datan pada hamba, beta bry harga morra.
M. Benè eſt, reuertar.	M. Baick hamba datan.
L. Deus ſit tecum mi Domine.	L. Alla adda ſatta tuan hamba.

Sciat lector, Taielas, Maeſas, Coupangas & Caſſias, quarum hic facta eſt mentio, pecuniam eſſe Atcheinicam. Sumatra autem Taiela valet ſedecim Maeſas, Maeſa vero valet quatuor Coupangas, continetq; Maeſa vna, quater mille & quingentas Caſſias.

COLLOQUIUM SEXTVM QVOMODO DEbitum ſit exigendum.	IANG NAM BERKATTA SAMMA, KEN minta outang.
Ioſephus, Adamus, Iſaacus.	Ioeſoef, Adam, Iſa'ak.
I. SAlue mi Domine.	I. ESſelam kya yi.
A. Et tu ſimiliter amice.	A. De kamoe begytoe ſobat.
I. Noſti procul dubio, cur aduenìam, an non?	I. Tun taau carna appa beta datan ſiny, tieda tauw?
A. Non certè.	A. Songo tieda.
I. An neſcis quis ego ſim?	I. Begy manna tieda kenal ken dako.
A. Neſcio, quis es igitur?	A. Tieda ſiappa enckou?
I. Oblitus ne es, quod merces quaſdam nuper à me emeris?	I. Adda loupa iang tun arieen viniaga ken beta?
A. Verum id Hercle eſt.	A. Itoe ſongo.
I. Quando autem pecuniam meam accipiam?	I. Mannacalla beta brulle derham?
A. Ego certè pecuniam iam non habeo, omnem enim quam habueram inter homines expoſui, neceſſe igitur eſt vt adhuc octiduum expectes.	A. Beta tiedadda ſakaran derhã, hamba ſouda bry derham ſamoe'á pada beta áken orang, mau tuan nanty lagy delapan háry.
I. Ego autem non poſſum diutius expectare, neceſſe eſt, vt mihi ſatisfiat, ſatis iam diu expectaui, fac vt pecuniam accipiam, aut in carcerem te conijciendum curabo, aut conſtitue mihi fideiuſſorem.	I. Tieda beta dapat nanty lagy, bayerken beta, amma lamma bena bernanty, ketija beta brulle derham, attou beta ſouro tankap, attou bry orang Enkouwy.
A. Quantum igitur tibi debeo?	A. Barapa hamba beroutang ken kamoe.
I. Tu noſti optimè.	I. Tau la kamoe.
A. Oblitus ſum certè, annotaui id quidem, ſed neſcio quo in loco.	A. Songo beta lou pa, áko ſouda ſoerat iang tieda taau kemanna.

Latinè.

I. Debes mihi decem Taielas, & quatuor Maesas, annon verũ? annon ita eſt?
A. Credo equidem ita eſſe.
I. Pollicitus es pecuniam mihi dare intra duos menſes, ſed non ſtetiſti promiſſis tuis.
A. Verum quidem eſt, ſed non potui pecuniam extorquere ab illis, qui mihi debebant.
I. Id mea non refert, vide vt tibi ſatisfiat.
A. Cum autem homines ſunt, habent paratam pecuniam, quid illis faciam? Cogor certè expectare donec eam accipiant, nõ procedendum eſt tam ſtrictè, patientia opus eſt & miſericordia, quam Deus nobis commendauit.
I. Verum id quidem eſt, ſed ego ſatis diu expectaui. Non poſſum diutius expectare, nam & mei creditores me vrgent, aliàs diutius expectarem.

A. Veni amice, hic vir pro me fideiubebit.
I. Ipſene? Eſtne verum amice? fidemne interpones pro hoc viro?
I. Ita, quantum is tibi debet.

I. Decem Taielas & quatuor Maeſas.
A. Quid ais? Debitum illud non tam magnum eſt.
I. Eſt profectò.

A. Tu quidem dicis, ego iuramento obtinebo tantum non eſſe.
I. Quantum igitur eſt?
A. Nouem non amplius Taielalarum, ipſemet enim mihi ita dixiſti.
I. Egone tibi ita dixi? Egone?

A. Tu

Malaicè.

I. Outang tun ken ako ſepoelo Tayeel ampat maes adda benar? tieda begitoe?
A. Takot ſongo begitoe.
I. Souda kyta bejanjy ken bry derham beta moela duwa boelan, lagy kata tun tieda ſach.
A. Itoe ſongo, wellakin tieda beta brulle derham derry iang beroutang ken hamba.
I. Maya hierou hamma ytoe, ſoero bayar ken tun.
A. Ia manna calle orang tieda berderham, appa dapat keryja ken dia? beta dapat nanty tat-calle dia adda, tieda baick orang nakal ken láin, mau kyta ſayang ſamma ſamma, begy (ſabda Alla.)

I. Benar la, wellakin lamma bena beta nanty, tieda dapat beta nanty lagy, carna orang hamma outang, tieda ia mau nanty lagy, jicka tieda begytoe, beta nanty lagy.
A. Maree túan, orang iny tingal enkouwy beta.
I. Mau día? ſongo itoe túan? tun enkouwy orang iny?

I. Ia, berrapa día beroutang ken kamoe?
I. Adda ſapoelo Tayeel, ampat Maes.
A. Begymanna adda banja? tieda adda ſekien.
I. Adda.

A. Songo tieda, beta mau barſompa tied'adda ſekien.

I. Iang barapa adda?
A. Tied'adda lebeh ſembylan Tayeel, tun kata diery ken amba.
I. Adda beta katta? tieda adda.

A. Ad-

Latinè.

A. Tu profectò.

I. Age, sit ita, mihi tamen videtur decem esse, sed mouebo tibi litem, cum dicas non amplius esse, quando autem solutionem accipiam?

A. Spacio decem dierum.

I. Expectabo ergo tam diu, sed vide vt stes promissis.

A. Hoc ego faciam (volente Deo.)

I. Nisi ipse tibi satisfecerit, egomet satisfaciam.

I. Acquiesco iam, Deus vos custodiat.

I. Abi, Deus te comitetur.

Malaicè.

A. Adda.

I. Baick begitoe, iang pada fikir amma adda sapoelo, wellakin kaboel hamba, carna kamoe katta tieda lebeh, manna kalle enckou bayer beta?

A. Dalam sapoela hary.

I. Kaboel beta, iang'an tieda.

A. Begytoe jouwa (insi Alla.)

I. Iicka dia tieda bayer ken tun; beta bayer ken tuan.

I. Kaboel beta, tingal ken Alla.

I. Pegy, Alla sarta kamoe.

COLLOQUIUM SEPTIMVM, PRO ITINERE inquirendo, & alijs vulgaribus rebus.

Petrus, Robertus.

P. DEus tibi propitius sit Roberte.

R. Deus largiatur Domino meo longæuam vitam.

P. Vt valuisti interea, dum te postremo vidi.

R. Bellè, sicut & tum.

P. Mihi autem non videtur, ita tecum agi iam, sicut plerunq; solet.

R. Vnde hoc colligis?

P. Ex facie tua, quæ tota pallet.

R. Paroxysmum febrilem quinquies vel sexies expertus sum, viribusq; inde ita fractus sum, vt nullum plane appetitum habeam.

P. Morbus iste malus est, sed quorsum equo tam cito vehetis?

R. Atchinam versus, ad solenne eorum festum.

P. Eò & ego tendo, si placet, vnà equitabimus.

R. Pla-

IANG TOEVIOEH BERKATTA SAMMA, AKEN tanja ialan deng'an berkata kata iang lain.

Pedro, Robbert.

P. ALla de toelong kamoe tuan Robert.

R. Alla bry ken tuan tuan idop lamma.

P. Begy manna adda toebo kyta, sedang hamba kelich jang douloeu?

R. Sáhaja bagytoe.

P. Pada fiker beta tieda adda bagy baick iang bagy doulou.

R. Carna appa tun liat itoeu?

P. Aken mouka moe, poetjack roupa.

R. Beta adda lyma attou nan caly sang'at de mam, de manna letehken hamba, iang maccanan tieda loelus.

P. Itoe penjakit iahadt, lagy manna kamoe berkouda poelehan poelehan.

R. KAtche dalam hary besar.

P. Beta poen. jicke mau tuan, dapat bergoeda samma samma.

R. Mau

Latinè.

R. Placeret quidem, ſed multo me velocior incedis.
P. Equitabim⁹ igitur vt tibi libet, mihi perinde eſt. Equus enim meus leniter incedit.
R. Meus vero aſpero admodum eſt inceſſu.
P. In nomine Domini, ſine equitemus.
R. Qui ſunt iſti, qui præ nobis eunt.
P. Ego eos non noui, Mercatores ſunt, progrediamur paulo velocius, vt eos aſſequamur. Vereor enim nos recta via aberraſſe.
R. Non aberrauimus, ne metuas.
P. Bonum tamen eſt, vt aliquem interrogemus.
R. Interroga hunc opilionem.
P. Amice, quæ eſt via Atchinam ducens.
O. Rectà incedendum eſt, neque vel ad dextram, vel ad ſiniſtrã inclinandum, donec perueniatis ad ingentem quandam arborem, tunc inclinate ad ſiniſtram.
P. Quot miliaria numerantur hinc ad proximum pagum?
O. Duo miliaria & dimidium, & quid amplius?
P. Eamus ergo tardius aliquanto, ſum enim extra omnem metum, & video arborem, quam dixit. Puluerulentum eſt ſolum; & puluis me ferè occæcat.
R. Accipe Taffetum hoc, illudq; oculis admoue, nam & à puluere & ab æſtu ſolis te defendet.
P. Non eſt neceſſe, ſol enim iam occidit, & metuo vt in vr-

Malaicè.

R. Mau la pada beta, wellakin kyta begouda pantas béna.
P. Ialan begy ſouka tuan, iang de kamy ſamma la carna gouda beta ialan ſedap.
R. Lagy de kámy ialan ſakittan.
P. Biſmilla ialan kyta.
R. Orang appa ytoe, iang ialan adapan kyta?
P. Amma tieda kenal, adda ſoudagar, ialan lecas agar kyta dapat dya, carna takot beta kyta delouwa ialan ſouda.
R. Tieda la, iang'an takot la.
P. Wellákin baick bertanja.
R. Tanjaken combála ytoe.
P. Tuan manna ialan ken ialan ke Atche?
S. Betoel adapan kyta, iang an ialan ke kanan attou ke kiery, ſelamma tun datan, ampir ſatoe pehom beſar tingy, de ſana kyta ialan ke kiery.
P. Baarapa iam adda lagy derry ſiny, iang moela campong.
S. Tingá tyga iam, ſedekidt lebeh.
P. Ialan kyta poelehan, carna hylang la takot, beta liat póhonkayou, iang dia kata táin, adda dully banja, clam matta beta derry dully.
R. Ambil taffata ytoe ken ekat adapan matta moe, iady berdiding kyta ken abou tannah, lagy ken matta hary.
P. Tied'ang appa; carna matta hary moſſock, beta takot kyta

Latinè.

vrbem, antequam nox ingruat, veniamus.

R. Illud peſſimũ eſt, quod dies hęc periculoſa eſt propter latrones, qui viatores bonis exuunt. Non diu eſt, cum hic diues quidam Mercator ſpoliatus fuit. Hoc facit vt metuam; ne nobis idem accidat, & fieri id quidem facile poteſt, ni nobis caueamus.

P. Non eſt quod metuas, video iam turrim, maiori ciuitatis templo impoſitam.

R. Adueſperaſcit; tenebræ nos profectò opprimēt antequam in vrbem veniamus.

P. Pace tua, non clauduntur portæ ante horam octauam.

R. Id eo melius eſt, Ego enim non libenter manere ſoleo extra portam.

P. Nec ego.

R. Interrogemus homines iſtos de optimo diuerſorio in vrbe.

P. Abiice curā iſtam. Ego noui optimum locum in vrbe, eſt ad rubrum leonem in platea Luſitanica. Pergamus autem quæſo, videor enim mihi videre Ianitores, qui portis claudendis dent operam.

R. Ita debilitatus & delaſſatus ſum equitando, vt non poſſim vlterius progredi. Præterea, quod maius eſt, equus meus claudicat, forſitan clauo in pede læſus, aut in tergo ſaucius factus eſt, tam enim grauiter incedit, vt putem omnes mihi coſtas in corpore fractas eſſe.

P. Eamus intrò.

R. Deo ſit laus, quod in diuerſorium peruenimus. Eamus eò vbi optimum vinum inueniamus.

Malaicè.

ta pada ſe'ang hary tieda maſſock bender.

R. Iang iahadt adda ialan itoe adda miskil derry orang merbot iang de ambil arta orang, de ſiny ary' een déa merbot ſatoe ſoudagar kaya; ampir pohon kayou ſiny ken itoe amma takot de merbot kyta, jickelou kyta tyeda kawal baick.

P. Tiedang appa, beta lyat pyel, iang adda dalam bender atas moskit beſar.

R. Songo hary petang deng'an elam tatcalle kyta maſſock bender.

P. Sentaby, tieda de toutop pintoeu doeulou pada de lapan iā.

R. Baick itoe, carna beta ſouker bermalam delouwar bender.

P. Lagy hamba poen tieda.

R. Tan kyta aken orang manna pinda baick dalam bender.

P. Iang'an tjinta ken ytoe, beta taau iang tempat baick dalam bender; adda alamat ſing'a miera, dalam Campong frangy boela kyta paſſang gouda, ako ſomba tun, carna takat de toutop pintou.

R. Beta kidjang begitoe, iang amma tieda dapat iaau lagy, lagy gouda beta tjapick la, takot labang berſallah maſſock, attou Ioucka de ba laccancarn, aytoe dia ialan ſakittan, iang amma raſſa pattah rouſock beta.

P. Maſſock la kyta.

R. Alhende Ililla kyta de ſiny. Souda, SOVDAHAN. pegy mynom de pakan.

Latinè.

COLLOQVIVM OCTAVVM PRO PIPERE ACCIpiendo & ponderando.

Dauid, Abraham Rex, Sabandar & Libripens.

D. Heus Abraham expergiſcere, iam dies factus eſt, ſurgamus.

A. Caput mihi dolet, mordent oculi, ſine me parum adhuc dormire.

D. Melius habebis vbi ſurrexeris. Oportet eamus ad Regem & Sciappum impetremus, vt piper accipiamus.

A. Age iam paratus ſum, ſed nunquid ſaccos in promptu habemus, quos pipere impleamus.

D. Si qui defuerint, plures emito.

A. Nihilne argenti accipiemus, quod ad Regem deferamus?

D. Ita accipe duos ſacculos, qui ſinguli continent trecentos maiores Reales?

A. Vbi ad Regem ventum fuerit, exſpectandumne erit dum Rex ſedeat, antequam eum alloquamur?

D. Rex mihi iam viſus eſt, exhibe ei honorem, ego alloquar eum. vt ad piper ponderandum conſentiat.

A. Benè, fac ita.

D. Laus ſit Maieſtati veſtræ, Rogatam volo Maieſtatem veſtram, vt ei libeat hos Reales numerandos & acceptandos curare, ſimulque iubeat vt Sabandar nobis piper tradat, inſtat enim tempus, quo nobis hinc abeundum eſt.

R. Quantum ſupereſt temporis, donec iter ingrediendum vobis eſt.

Malaicè.

IANG DELAPAN BERKATTA SAMMA, KEN ſoeroh timbang lada, lagy de tryma.

Daoet, Ebrahim Sultaen, iang Sabandaer, lagy orang tymbang lada.

D. HO Ebrahiem iagga, ſejang ſouda, boela kyta banckit.

A. Cappalla beta ſakit, lagy matra beta berpéning, beyer amba tydoor ſekit lagy.

D. Sombó poelang tatcalla tuń ſouda banckit, mau kyta pegy maſſock dalam pada rayja, iang minta ſatoe ſiap, iany kyta dapät tryma lada.

A. Baick kaboel beta, boela dua kyta wellakin adda kyta lagy karong ſoch, ken bobo lada dalam.

D. Iicke tieda pada bly lagy.

A. Tieda kyta ambil perack ſatta, ken bava pada ſultaen?

D. Ia, ambil dua kekandy ſerta, pada ſatoe kekandy tyga ratos ryael béſar.

A. Tatcalle kyta maſſock ſakaran, adda Sultaẽ doedock iſma'em ken ſomba?

D. Beta ſouda lyat dya, ſomba ken dya, beta ſomba, ken ſoeroch tymbang lada.

A. Baick kerijia begytoe.

D. Daulat derga heyo tuanko, ſomba de par hamba ſerpada, mehon ſerpada ſoeroch riael ytoe ter bylang iang tryma, lagy ken Sabandaer ſerpada ſoecro, ken tymbang lada áken kyta, carna moeſim kyta datan ken beleyer.

C. Barrapa lamma adda lagy, iang de kamoe mau beleyer.

D. De

Latinè.	*Malaicè.*
D. Superſunt adhuc menſes duo, tunc Monſon Euri aderit.	D. De kyta adda lagy dua boelan, adda la moeſim ken ang'in tymoor.
R. Age ergo, accipiat Sabandar Reales iſtos. Ego ipſi imperabo, vt ſingulis diebus piper vobis appendendum curet, donec nauis veſtra oneretur.	C. Baick ſoeroch, Sabandaer tryma ryael ytoe, ako ſoeroch dya bry ken kamoe ſe hary hary tymbang lada, ſe lamma capal kamoe ſouda ſarat.
D. Laus ſit Regi. Sed quantum numerabimus ꝓ Baere piperis?	D. Daulat Tuanko, ken barrapa ſe bhara lada kyta bayer.
R. Sabander precium vobis conſtituet.	C. Sabandaer de poutos harga ken kamoe.
D. Optarem vt id coram Maieſtate veſtra fieret.	D. Iickelou dapat iady ada pan ſerpada.
R. Age ergo, numerabitis duodecim Taielas pro ſingulis Baeris, & ad quatuor cū dimidia Maeſas, Reales ſingulos.	C. Baick kamoe bayar duablas tayeel ſe bhara, iany ting'a lyma maes ſatoe ryael.
D. Numerabimus octo Taielas, computando Reales ſingulos pro quinq;, & quadrāte Maeſis.	D. Kyta bayer delapan tayeel, iany ſatoe ryael ken lyma maes tyga ſoukoe.
R. Peregrini ex Guyſerato & Arabia plus ſoluunt, vos autem numerabitis decem Taielas, computando Reales ſingulos pro quinque Maeſis, & vectigal nullum ſoluetis.	C. Orang dagang de Guyſerat deng'an Arrab men bayer lebeh, wellakin tun bry ſepoeloh tayeel, iang ſatoe ryael harga lyma maes, lagy tyeda kamoe bry oufcoer.
D. Agimus gratias Maieſtati veſtræ. Soluemus tantum libenter, dummodo ſex ſeptimanis nauem noſtram onerare poſſimus.	D. Daulat ken ſerpada kyta bayer begytoe, iany kyta dalam nam ioumat ſouda ſarat.
S. Venite appendemus vobis piperis partem aliquam: Adſuntne miniſtri veſtri nautici cum ſcaphis, qui piper accipiant.	S. Boela kyta ſoeroh timbang lada, adda orang galaſſi kamoe ken ſampan de ſiny, iang de tangong deng'an bowat lada.
D. Mox aderunt ſaccis inſtructi, quibus piper excipiant.	D. Dya datan ſahat lagy de ſiny, deng'an karong ken bobo lada.
S. Age ergo, Ego ibo allatum clauem ad domum, vbi piper reconditum eſt, cum ſcriba qui pondo piperis annotet; Adducetur etiam libripens cum ponderè ad rem iſtam neceſſario.	S. Baick beta ſoeroch ambil annac contjy de mandah deng'an korkon, iang de ſoerat timbang lada, lagy orang timbang deng'an d'ajing ken timbang.
D. Nunquid bilancibus vel inſtrumento alio vtendum eſt?	D. De timbang ken naraja attoeu deng'an d'ajing?
S. Inſtrumento ponderatorio a-	S. Deng'an d'ajing, iang ſakaly H[illegible] ting'a

Latinè.

dio, quod iugum vocant, singulis vicibus Baerem dimidium ponderantes, rem cito absoluent.

D. Age ergo ponderemus, adest iam populus noster, suspendamus centenarium siue iugum, afferatur piper.

S. Mox piper etiam ab extraneis locis afferetur, vobisq; appendetur.

D. Accipiemus illud simul etiam, dummodo non adulterinum sit.

S. Videte nunquid non bonum sit?

D. Piper istud vulgare & vile est, illud immaturum à stipite auulsum fuit, hoc ab aqua madidum est videturque studio madefactum esse, habet & arenam & lapillos admixtos, vt eo grauius appareat, nolo igitur hoc accipere, ne alterum melioris notæ eo corrumpatur.

S. Age appendatur igitur vobis ex domo reconditoria, quod est crassius & melius purgatum.

D. Heus Libripens accingere ad ponderandum, ego pondera annotabo, sed fac vt pondera iusta accipiam.

L. Age, vbi sunt qui saccos attollant eosq; ad iugum applicent.

D. En adsunt, & te ab anteriori & posteriori parte circumstant.

L. Age ergo ponderabimus, attendite & auscultate, primum habet centum & tres, alterum centum & quinque, Item centum septem.

D. Heus domine, recte pondera, non dimittis iugum manu, fac accipiamus quod iustum est.

L. Do vobis quod vobis debetur, non defraudabo aliquem suo iure.

Malaicè.

ting'a bhara de timbang, agar lecas souda.

D. Baick timbang kyta, orang beta adda siny, soeroh gantong d'ajing, daen anckat lada.

S. Sahat lagy lada derry louwar datan, de timbang poen ken tuan.

D. Kyta poen tryma poelãg, jicke adda baick.

S. Lyat la jicke tieda adda baick.

D. Lada ytoe adda soch daẽ ring'an, adda mouda ter poutir derry pohon; daen yny adda bassa ken ayer, iang adda roupa berindam; adda poen kresick bertjampor daen batou, agar adda timpang bradt, carna ytoe tieda beta mau tryma, carna dya beenassa poelang lada iang baick.

S. Baick beta soeroh derry pada mandah bertimbang, jang ytoe besar daen lada tjoetjy.

D. Sakaram pongolo timbang timbang la, beta soerat bertimbang, wellakin timbang baick.

W. Baick manna orang iang de anckat karong, ken gantong pada d'atjing.

D. Siny adda ampir tun berdiery debelaccan daen adapan kamoe.

W. Baick la beta timbang poelang, deng'ar daen lyat la, iang moela timbang saratos tyga, lagy saratos lyma, lagy saratos toeujoe.

D. Hou tuan timbang betoel, tun tieda lepas d'atjing derry tang'an, bry lahackt kyta.

W. Beta bry hackt tuan, beta tieda ambil hackt barang siappa.

D. La-

Latinè.

D. Nec nos amplius quid expetimus, quam quod iuſtum eſt.

L. Auferte ſaccos, ne mihi impedimento ſint, cum omnes in vnum locum conferantur.

D. Veni Sabandar, ineamus rationem & videamus quotnam Baeres acceperimus, Scaphæ enim oneratæ ſunt, áquá autem remittit, vt periculum ſit non poſſe nos fluuio exire.

S. Accepiſtis, pro meo calculo, quinquaginta Baeres & ſeptuaginta quinque libras; annon? nunquid non rectè dixi.

D. Calculus tuus iuſtus eſt, Accepimus quantum dicis, ſed abeundum nobis eſt, veſpera facta eſt, cras reuertemur.

S. Ite, Deus ſit vobiſcum.

COLLOQVIVM NONVM PRO CONVIVIO celebrando cum decem perſonis quæ ſunt.

Hermannus, Iohannes, Maria, Dauid, Petrus, Franciſcus, Rudigerus, Anna, Henricus, & Lucas.

H. Deus tibi largiatur bonum diem Iohannes.

I. Et tibi Hermanne, bonum diem largiatur Deus.

H. Vt vales.

I. Valeo bene, Gratias tibi ago quod quæris. Tu autem Hermanne vt vales.

H. Valeo optimè. Vt valent autem pater tuus & mater?

I. Valent bene, Deo ſit laus.

H. Quid agis tam manè?

I. An nondum tempus eſt vt quis ſurgat?

H. Etiamnum ieiunus es, nihilne comediſti?

I. Nihil equidem, intempeſtiuum adhuc eſt, Tu autem comediſtine aliquid?

Malaicè.

D. Lagy kyta tieda mau poen lebeh ken bétoel.

W. Bawa la karonginy, ágar béta dapat tymbang poelang, kámoe berempon ſiny ſamoenja ſatoe tempat.

D. Marré Sabãdaer kyta herkiera kiera, bara pa bhara byta tymbang ſouda, carna ſampan ſouda ſarat, jang ayer ſoeroet iany tieda dapat kelouwar ſong'ay.

S. Tun ſouda tryma ken kiera kiera hamba, lyma poelõ bhara, tõujoeh poeló lyma katy, tieda tũ adda? tieda betoel begytoe?

D. Baick tun bekiera kiera, adda hadt bágy kata ká moe, kyta mau pegy petang hary la, iang poelang iſſock combaly.

S. Pegi, Alla ſarta kamoe.

IANG SEMBISAN BERKATTA SAMMA DERRI ſatoe maccanan de ſá poeló orang.

Si Harmes, ſi Ian, Mayken, Daoet, Pedro, Françozs, Rogier, Tanneken, Hendrick, daen Lucas.

H. ALla bry ſalamat Iohan.

I. De kamoe poen begitoe Hermes, ary baick de bry allá kamoe.

H. Begy manna adda pacaniera.

I. Beta adda baick ſomba ken alla, iang ſomba pacaniera, de tuan Hermes adda baiak kamoe.

H. De béta poen baick, begy manna adda bappa deng'an indong moe?

I. Dya adda baick ſomba ken Alla.

H. Appa bowat pagy hary ter bankit?

I. Belom hary ter bankit.

H. Lagy poyſa kamoe? belom tun maccan?

I. Belom lagy, lagy hary baroe, lagy tun ſouda maccan?

Latinè.	*Malaicè.*
H. Quidni, iam ante horam, tamdiune ego ieiunarem? Vnde venis autem?	H. Souda lepas sejam, seken lamma beta poisá.? derry manna tun datan?
I. Vnde ego veniam? Venio ex schola, è templo, à foro.	I. Derry manna beta dátan, amma dátan derry bandersa, derry moskit lagy derry pákan.
H. Quo vadis autem?	H. Manna pegy?
I. Eo domum.	I. Beta pegy ke roema?
H. Quota est audita hora?	H. Barrapa iam adda?
I. Instat duodecima.	I. Adda ampir duáblas iam.
H. Hui tam sero est?	H. Adda lamkat bagitoe?
I. Eundum mihi est, incurram in repræhensionem matris. Benè vale Hermanne.	I. Dapat ako pegy, máa beta gousar ken amma, tingal Harmen.
H. Itane properas, nunquid Magister noster de me quæsiuit?	H. Mau tun jalan lecas begytoe? sida kyta tieda tanjaken beta?
I. Ego id non audiui. Non possum autem diutius hic commorari. Bene vale.	I. Ako tieda deng'ar beta tieda dapat nanty lagy, tingal ken allá beta pegy.
H. Abi, Deus te comitetur.	H. Pegy alla sarta tuan.
I. Precor tibi bonam vesperam mea mater, & toti societati.	I. Alla de bry hary petang baick, indong daen tuan tuan samoenjá.
M. Iohannes vnde venis? vbi tamdiu fuisti? cur tam sero aduenis? satin' ex sententia? Iusseram te hora quarta venire, & iam sexta instat, Dic mihi vbi fueris? iam enim diu est, cum ex schola iuisti, hoc scio, dicam id præceptori tuo.	M. Iohan derry manna moe datan, manna tun nanty sekien lamma? carna appa datan lambat? tieda bowat baick? ako soeroh tun datan de ampat iam, adda sakaran, ampir nam, catta beta sakaran, manna tun sekien lamma? carna souda lamma, tun calowar pada bandersah, táau beta itoeu, amma kattalá aken goerou kyta.
I. Ne commouearis mater, iam enim primum ex schola venio, ignoraueram tam sero esse, nusquam præterea fui, per me licet, vt nostrum præceptorem interroges, an non hoc ita se habeat.	I. Sentaby kyta, beta juá datan sakaran derry bandersah, tieda beta taau lambat begitoe, amma tyeda nanty barang tempat, kamoe dapat, soeroh tanja ken sidáko jickatieda begítoe.
M. ita faciam, necesse enim est, vt verum sciam. Abi iam, sterne mensam, propera ocyus.	M. Amma keryja begytoe, betá maau táau iang benar, pegy bobo pertja maccan átas kekoudá lecas.
I. Faciam mea mater, sed vbi mappam inueniam?	I. Baick indong beta bowat begien, manna pertja maccan?
M. Mappa in cista iacet. Appone salinum primo, Annon potes	M. Pertja maccan adda sana dalam atas pittie, bobo garám doculoe,

Latinè.	*Malaicè.*
hoc memoria retinere? pl⁹ vicies tibi dixi, nihil discis, turpe ad modum est, abi allatum orbiculos, cyathos fictiles, mantilia.	culoe, tun tieda tau ing'at ytoe? souda beta katta ken tun lebeh, duápoeló caly, tun tieda bereyjar, maloeu besar, pegy ambil tjypir, pyála daen sappe tong'an.
I. Benè mea mater, sed vbi ea inueniam?	I. Baick maa demanna adda?
M. Tu nihil potes inuenire, ecce hic sunt, cur non quæris? abi allatum panem.	M. Tun tieda taau brulle ninía adda, tieda baick adda rjary? pegy ambil roty.
I. Benè, da mihi pecuniam, quot panes afferam?	I. Baick bry derham ken beta, barraba beta bava?
M. Pro duobus cruciatis, pro vno candidum, & pro altero vulgarem, sed affer omnes recens pistos.	M. Bava ken dua stuvere, ken satoe stuver poutée, dég'ã satoestuver itã, ting'a satoe, ting'a lain, iang bava samoenja barou massack.
I. Bene habet, Abeo, ecce affero panem mea mater.	I. Baick beta pegy, lyat siny adda roty maa.
M. Recte factum. Abi allatum ligna vt ignem excitem, purga cultellos, imple gutturnium aqua, appende mantile candidum, extrue ignem, pater tuus venit, & Dauid cognatus tuus cum eo, procede eis obuiam, Aperi caput tuum, & inflecte ipsis genua.	M. Boat baick kamoe, pegy ambil kayou apy ken brousa apy, pegy assa la pissou, lagy bobo ayer dalam commedelam, gantong la satoe kajin poutée, tyop apy, bappa tun datan, iang Daoet mama tun datan sarta dya, pepy kelih dya, ankat doedong kamoe, iang sombá baick baick.
I. Benè est mater mea, Eo, saluum te venire lætor pater cum comitatu tuo.	I. Baick indong beta pegy, baick kyta datan bapa, daen soebat soebat tuan.
D. Petre hicne tuus est filius?	D. Pedro ytoe annac klaky kamoe?
P. Ita est meus.	P. Ia, ytoe annack laky beta.
D. Filius elegans est, Deus faciat eum crescere virtute.	D. Adda baick annack, Alla de bry ken dya salamat baick lamma.
P. Ago tibi gratias.	P. Somba amba ken tuan mama.
D. Non frequentat scholam?	D. Tieda dya pegy ke bendarsah?
P. Ita, discit linguam Gallicam.	P. Ia, dya bereyer berkatta Frãcis.
D. Discit? Benè factum, Iohannes potesne Gallicè loqui?	D. Boat dya? ytoe bawat baick, Iohã taau kamoe berkatta Frãcis?
I. Nõdũ probè admodũ, disco aũt.	I. Tieda banja, beta herreyer lagy.
D. Quam scholam frequentas?	D. Manna ialã tun ke bendarsah?
I. In Castello Lombardico.	I. De ialan de Lombaert.
D. Quamdiu eam frequentasti?	D. Adda lamma jalã ke bẽdarsah?
I. Circiter dimidium annum.	I. Barang tingá táwon.
D. Discisne etiam scribere?	D. Kamoe poẽ berreyer mẽjoerat?
I. Ita cognate.	I. Ia mama.
D. Hoc benè factum, disce diligenter.	D. Bo'at baick begytoe, berreyer sebágy baick.
I. Ita faciam, (Deo volente.)	I. Baick beta bo'at begiẽ (In sialla.)

M. Ke-

Latinè.

M. Agnate, saluus sit aduentus tuus.

D. Habeo gratiam agnata.

M. Agnate placetne hic manere? cur non ingredimini? calefacite vos ad focum, postea ad mensam ibimus.

D. Putas me frigere, turpe esset iuuenes homines, qualis ego sum, frigere.

M. Agnate vt vales?

D. Bene, Deo sit gratia.

M. Vbi est Matertera mea? cur Materteram meam non tecum adduxisti?

D. Ægrotat aliquo modo.

M. Itane? ægrotatne? quo morbo quæso?

D. Laborat febri.

M. Diune est ex quo ea laborare cœpit?

D. Propemodum octo dies.

M. Illud ego ignoraui, cras ibo & inuisam eam (volente Deo) Francisce affer subsellium pro cognato tuo; Agnate accede ad ignem, Francisce vide quis pulset ianuam, Rodigerus is erit, hoc certo scio.

F. Benè, Eo, quis pulsat ostium?

R. Amice aperi.

F. Tune es Rodigere?

R. Ego sum, estne pater tuus domi?

F. Est, & mater etiam, ingredere, annunciabo patri meo, quod adueneris.

P. Francisce fac vt omnia parata sint, vt accumbamus.

F. Mi pater omnia parata sunt, potes igitur accumbere quandocunq; placet, Rodigerus etiam aduenit.

P. Benè est, mox adero, voca liberos.

F. Be-

Malaicè.

M. Kemon adda tuan datan.

D. Somba ken amba tuanna.

M. Kemon mau tun tingal sana carna appa tieda massock kyta maree bedyang, kámoe, iang kyta pegy maccan.

D. Maya takot kyta beta soujoeuk? iang maloeu besar jady, iang orang mouda begy beta adda soujock.

M. Senini begy manna adda?

D. Adda baick somba alla.

M. Manna comon beta? carn' appa tuan tieda bawa comon sarta?

D. Dya adda sakit?

M. Songo? adda sakit? penjakit appa adda dya?

D. Dya adda de mam.

M. Adda lamma dya?

D. Barang delapan hary.

M. Tieda adda taau pada béta amma pegy issock lyat dya (insi Alla) François bawa kursi satoe ken mama kyta; Comon ampirken apy; François pegy de pintoeu, de pokol orang, lyat siappa sana, ytoe Rogier taau la beta.

F. Baick beta pepy, siappa delouwar?

R. Orang baick bouka pintoeu.

F. Adda kyta Rogier?

R. Ia, adda beta finy, bapa tun adda de roema?

F. Ia adda iang maa beta poen adda, massock dalam sana, amme catta bapa beta souda tuan datan.

P. François brousa sommoenja assil ken pegy maccan.

F. Bapa souda assil, tuan dapat pegy maccan tatcalla souka tuan, Rogier souda datan.

P. Baick beta datan sahat lagy, rowa iang annack annack.

F. Baick

Latine.	*Malaice.*
F. Benè pater, Iohannes vbi es? accede ad mensam, vbi moraris? quid agis?	F. Baick bapa: Ian manna tun, maréé maccan, de manna tingal tun? appà bowat de sana?
I. Quid again, est mihi hic aliquid negotii.	I. Appa beta bowat; beta adda bergoena siny.
F. An nescis ad mensam accedendum esse, veni, preces habe.	F. Tun tieda taau iang de pegy maccan? marée batja dowa.
I. Benè, iam venio.	I. Back datan beta.
P. Iohannes cur non properas, vis ne centies vocari? afferte subsellia.	P. Ian carna appa tun tieda datan, iang de rowa ken tuan? bawa iang kursi ke marée.
M. Petre, Accumbamus, tempus enim est.	M. Pedro boela doedock adda hadt.
P. Bene est, Ego non repugno.	P. Baick kaboel áko.
M. Dauid, occupa tu istum locum.	M. Dáoet doedock san na dalam.
D. Quis ego? an tibi is non placet, id ego non faciam, Petrum iube isthic sedere.	D. Beta? ampon amma, tieda beta bowat ytoe, soero Pedro doedock sana.
M. Petrus non solet ibi sedere, is hic sedebit, hic eius locus est.	M. Pedro tieda béassa de doedock saná, dya doedock siny, ytoe tempat.
P. Iohannes precare quæso.	P. Ian batja dowa.
I. Rectè pater, Deus benedicat tibi mi pater, & tibi mea mater, totique vestro comitatui.	I. Baiek bapa, Alla de toelong kyta bapa maa deng'an temán kyta sammoe'a.
M. Francisce affer cibos, appone cucumeres & carnem bubulam, infunde quod bibamus, affer cognato tuo & conuiuis porrò reliquis. Francisce accumbe nobiscum, Ioannes affer lac pro fratre tuo, & iube reliqua apparari, curre cito.	M. Françoys báva kyta maccan; báva tymon deng'an dagin sapy, bobo kyta siny ken mynom; bobo ken mama kamoe lagy linckar poelang; Françoys doedock sarta kyta, Ian ambil sousoe ken soudara tun, iang soero broesa ader lain, lary lécas.
I. Frater accipe lac tuum, nunquid nimium est?	I. Ade ambil la ayer sousoe kamoe, adda tun banja bena?
F. Est nimium.	F. Ia adda banjá bena?
I. Non omne exedas, comprime os, vbi nihil amplius volueris.	I. Tieda maccan sammoenja, antar tarcalla tieda mau lagy.
P. Cur non comedis lac tuum, dum adhuc calet.	P. Carna appa tun tieda maccan sousoe kyta, sedang adda hang'at?
F. Nimis adhuc calidum est.	F. Adda lagy hang'at bena.
M. Iohannes affer panem, Rodigerus panem desiderat, affer orbem, appone sinapis aliquid.	M. Iohan bewa roty siny, Rogier tieda adda roty, ambil satoe tjipir, baya de siny sassaue.
P. Cedo mihi lagenam vinariam.	P. Bry beta iang sera'x árack.
R. Retine acriter.	R. labat tegoh.

Latinè.

P. Dimitte eam, ego teneo.

M. Petre ne bibas cum lac ederis, nocet enim id valetudini, comede primum aliquid aliud, antequam bibas. Petre ſcinde mihi parum carnis; ſcinde & pane, Appane Franciſco quod edat, nihil enim is habet.

P. Egone ei miniſter conſtitutus ſum? Es iam eius ætatis vt tibi ipſi proſpicere poſſis. Ego tibi non miniſtrabo, nemini enim præterquam mihi inſeruio.

M. Porrige ipſi aliquid, rubore enim ſuffuſus non audet quid contrectare, id ego video.

P. Age ergo, accipe. Afferte quid aliud.

I. Nondum paratum eſt.

M. Abi, affer carnes aſſatas, infunde hic vinum, funde prius patri tuo; nimis plenum facis poculum; noli tantum infundere; An non vides quid agas, tu profundis vinum, Rodigerus nihil habet vini, an hoc non vides?

I. Fac quæſo locum pro collocanda hac patina.

M. His cibis vos omnes lubens accipio.

A. Agimus tibi omnes gratias ex toto corde, nimium ſumptus feciſti.

M. Ego non, doleo quod nihil adſit amplius, neceſſe eſt; vt hæc boni conſulatis.

C. Feciſti nobis ſatis certè.

M. Petre apprehende hunc armum ouillum, appone raphanos, porrige Dauidi aliquid de lepore & cuniculis, accipite perdices, parum nobis prodes, eſtote hilari animo; ita vos omnes oro.

R. Hic frontem exporrigendi occaſio eſt optima.

P. Iohannes infunde nobis quod bibamus.

Malaicè.

P. Lepas, amma iabat baick.

M. Pedro iang'an mynom commedien ſouſoe kyta, iady penjakit, maccan doeloeu ſekekit I doeloe tun mynom, Pedro ſayat daging ken amba, ſayat poẽ roty, bry maccan ken François dya tieda adda maccan.

P. Amma tompo dya? tieda dya taau tompo dierinja? ſayat diery kyta, tun ſouda beſar, tompo diery moe, carna tieda beta tõpo tun, tieda beta tompo orang láinke diery kó.

M. Bry maccan ken dya, carna maloeu dya, dya takot ken maccan beta lyat.

P. Baick ambil la, bawa barang láin de ſiny.

M. Belom adir.

M. Pegy ambil maccanan pang'ang, daen bobo arack de ſiny, bobo ken bapa moe, bobo pnoh, iang tieda bobo gnoh béna, iãg tieda lyat kerjja moe tun tompa; Rogier tieda adda árack, tun tieda lyat ytoe.

I. Brouſa tempat ſana ken bobo bing'an iny.

M. Souka beta ken dátan tu'an ſammoenjá.

T. Somba kyta ſamoe'a dẽ haty baick, kamoe adda maccanan banja.

M. Songo tieda adda, ſoegoel beta iang tied adda lagy, wellakin naſip kyta.

C. Songó baick ytoe catta.

M. Pedro ſayet pada ba'on ytoe, bawa ſiny bó moula, bry Dáoet pada plandoch béſar ytoe lagy derry pladock kétjil, ſayat derry ayam outan, tun tieda bry ken kyta ſouka maccan ſammoenja beta ſomba.

R. Adda ſiny banja ken ſouká maccan.

P. Ian bobo ken mynon kyta.

I. Tie-

Latinè.	*Malaicè.*
I. Sed vini nihil adeſt amplius.	I. Tieda àdda árack lagy de ſiny.
P. Abi affer aliud. Quid videtur vobis de hoc vino?	P. Pegy ámbil láin; begy manná raſſa átack yny.
D. Videtur mihi quod bonum ſit.	D. Beta raſſa baick.
P. Curabimuſne igitur afferri de eodem vino?	P. Kyta mau ſoeroh bawa ytoe jouwa?
D. Vt tibi videtur.	D. Souka tuan.
I. Quo ibo allatum.	I. Manna béta pegy ambil?
P. Vnde hoc attuliſti, vel abi in forum ad florem candidum, vel vbi audieris melius eſſe, inquire paululum.	P. Tempa tun ambil yny jouwa, attoen ambil de pakan, dalam bong'a poutée, attoeu manna tun deng'er catta iang adda baick, tanjaken.
I. Quantum afferam?	I. Barrapa beta bava?
P. Affer congium vnum cum ſextario, vide autem vt menſuram tibi iuſtam dent, propera & mox redi.	P. Bava ſatoe bamboe, ſe tjoupa deg'an ſe kal, iãg ſoeroh ſoukat baick, pegy lecas poelang poen lekas.
I. Ita properabo pater.	I. Se bagy amma lary bapa.
M. Franciſce ſurge tu iam & adminiſtra menſæ, vide vbi aliquid deſit, Viſne adhuc cibi aliquid, dic audacter?	M. François bankit ſakaran, iang oenjoek de ſiny, lyat jicke adda barang begoena, mau lagy maccau, kattaken lá?
F. Non mea mater, ſatis iam edi (Deo ſit laus & gratiarum actio.)	F. Tieda indong, kin iang'la beta (do' aken Alla.)
M. Bibe ergo, eſtne cereuiſia in vrceolo tuo?	M. Mynon la ſakaran, adda bier dalam kendy kamoe?
F. Ita mater, eſt ſatis.	F. Adda maa, padda.
M. Si nihil adſit, abi & affer.	M. Iike tieda adda pegy ambil.
A. Pulſatne aliquis oſtium? vide quæſo.	T. Tieda pokol de pintoeu? pegi liat.
F. Adeſtne aliquis?	F. Adda barang orang?
H. Ita, aperi, diutius hic quam horam dimidiam exſpectaui.	H. Adda bouká, lebeh ting'a jam beta de ſiny.
F. Quid cupis?	F. Appa mau tun?
H. Bonus veſper amice, eſtne Herus domi?	H. Tabe kyha'y pongóló adda déroema?
F. Eſt, cur quæris? cupiſne eum alloqui?	F. Adda carna, appa? mau tun berkatta ken d'ia?
H. Ita, vbi eſt quæſo?	H. Mau manná d'ia?
F. Accumbit menſæ, ſi placet, ſignificabo ipſi. Quem autem dicam eum conuentum velle?	F. D'ia doedock termáckan: tun mau bárang' appa? beta kattaken dia: ſi appa beta katta: de tanja d'ia?

Latinè.

H. oportet vt ipſemet eum adloloquar, dic ipſi, me eſſe cognati ipſius miniſtrum, vel me à cognato eius huc miſſum eſſe.

F. Bene eſt, ego hoc ipſi dicam, expecta hic parumper, pater mi, adeſt hic vir quiſpiam qui te vult alloqui.

P. Quis vir eſt?

I. Ego eum non noui pater, dicit ſe à cognato meo venire.

P. Quære quid velit.

I. Dicit velle ſe teipſum alloqui.

P. Benè, ingrediatur ergo.

I. Amice mi ingredere.

H. Quis eſt cum eo, Multine ibi homines ſunt?

P. Non, tantum tres aut quatuor.

H. Deus benedicat vniuerſo cætui.

P. Saluus ſis Henrice, quid boni affers?

H. Petre, Herus meus huc me miſit te rogatum, vt cras in prandio ei adſis.

P. Quid agit cognatus meus, vt valet?

H. Valet adhuc benè per Dei gratiam.

P. Vt familia eius valet?

H. Bene habent omnes.

P. Nihil audio libentiùs, ſed hoc ei reſpondeas velim, me gratias ei ex toto corde egiſſe, & impoſſibile eſſe, vt eras cum eo prandeam, alibi enim me futurum promiſi, quamuis ei adeſſe mallem, interim tamen cras ſub horam nonam matutinam eum conueniam certiſſimè.

H. Ergo ipſi hoc referam. Deus largiatur vobis bonam noctem.

Malaicè.

H. Mau amma katta diery ken d'ia? katta ken d'in jang beta, ſákey mamá d'ia: attou katta d'ia beta datan derry pada mama d'ia.

F. Baick amma pegy kattaken, nanty ſiny ſedekit: Bapa: adda ſiny ſa órang jang mau berkatta ken tu'an.

P. Orang appa adda?

I. Beta tieda kenal Bapa, d'ia katta, datan derry pada mamakó.

P. Tanja d'ia maya mau d'a.

I. D'ia katta jang maau berkatta kenkyta.

P. Baick ſoero maſſock dya.

I. Tuan marée maſſock.

H. Syappa dalam? adda oreng banja?

I. Tieda tyga ampat arang.

H. Alla bry ſalamatken tuan ſamoenja.

P. Adda kyta datan bendick, appa baicktun katta?

H. Pedro pongolo ambra ſoerok beta kemareé ſomba ken tuan mau, iſſock ting a hary datan ſamma ſamma dya?

P. Begy manna adda mamá beta?

H. Addá baick do'a ken Alle.

P. Iág ſammoe'a orang de roema.

H. Adda poen ſamoenja baick.

P. Itoe beta ſouka ken deng'at iantun katta ken dya amma ſombha ken dyaken haty betoel, jang tieda beta dapat, datan ting'á hary. carna beta de ſoroh orãg makan, lepás ampat hary: carna ytoe beta ſouka ken datan, wellakin amma datan ken dya iſſock lepas ting'a hary, ſongo ſongo.

H. Baick beta katta ken dia, Alla de bry malam baick.

P. Nan-

Latinè.	*Malaicè.*
P. Expecta Henrice, bibe antequam eas.	P. Nanty Hendrick, mynom doeloeu tun begy.
H. Ego quidem non sitio, habeo tibi gratiam.	H. Beta tieda bardagah, somba hamba.
F. Expecta, necesse est vt bibas.	F. Nanty dapat tun mynon sakaly.
H. Necesse est vt eam.	H. Beta datap jalan.
M. An nondum Iohannes rediit, vbi moratur is tamdiu.	M. Adda ian belom datan, manna dya nanty sekien lamma?
F. Iam venit.	F. Dya datan.
P. Iohannes vbi manes tamdiu.	P. Iohan manna tun tingal sekien lamma?
I. Non potui citius venire pater, erant enim ibi frequentes admodum homines, properaui strenuè pater.	I. Iang'ieda beta dapat datan doeloeu bapa, iang adda orang banja sana, sebagy mamma lary Bapa.
M. Benè, infunde hic vinum.	M. Baick bobo arack de siny.
P. David fac periculum, an bonum sit.	P. Daóet rassa jicka adda baick.
D. Faciam, infunde mihi, alterum erat præstantius.	D. Beta ketyja ytoe, bobo sana dalam, iang lain adda baick.
R. Vt tu quidem dicis, hoc melius est, meo iudicio.	R. Tieda adda songo, iny adda baick pada sikir beta.
M. Annula, tu non es hilaris, qui fit, quod nihil loqueris.	M. Tanneken enkon tieda souka maccan, carnappa enkou tieda berkatta?
A. Quid loquar, melius est tacere, quam malè loqui. Non possum benè Gallicè loqui, itaque taceo.	T. Maya beta berkatta, adda baick diem iang katta iahat, tieda beta tau berkatta Frances baick, carna ytoe amma diem.
M. Quid dicis, æquè benè loqueris, atque ego, quin & me melius.	M. Maya katta kamoe? kyta katta bagy baick ke beta, iang baick poen adda.
A. Egone? Hoc quidem optarem, & vel viginti florenis redimerem.	T. Tieda, Itoe maula pada beta, jang adda bry pada beta duá poelo guldens.
M. Dauid tu nihil comedis, porrige mihi aliquid, hæc caro nimium elixata, & hæc nimium assata est, an non?	M. Dáoet enkou tieda mackan, sayet derry itoe, Itoe banja ter'reboes, lagi ini coerang toenoeu: tieda begitoe?
D. Ita quidem & mihi videtur.	D. Pada sykir beta poen begien.
A. Rudigere concede mihi cultellum tuum quæso.	T. Rogier pynjam beta, pissou kamoe, amma somba.
R. En accipe, sed redde eum mihi, vbi comederis.	R. Ambil, wellakin poelang ken amba jãg souda maccã kamoe.
A. nisi tibi eum reddidero, tu mihi eum commodare amplius non poteris.	T. Iike beta tieda poelang, jang'an kyta pinjam lagy.
R. Non certe.	R. Songo poen tieda.

Latinè.	*Malaicè.*
A. Culter hic bonus eſt, quanti eum emiſti?	T. Itoe piſſou baick, barapa tun bly?
R. Emi eum tribus ſtuferis.	R. Iang harga ken beta tyga ſtuvers.
A. Precium hoc vilius eſt quam decet. Da mihi eum eodem precio, ego pecuniam tibi reddam.	T. Itoe morra béna: bryken d'akó harga begitoe, áko poelang derham kamoe.
R. Vt lubet.	R. Beta kaboel.
M. Rudigere tu non comedis, neſcio quid agas, iuua teipſum, nunquid te pudet?	M. Rogier tun tieda máckan takot kamoe diem, tempo diery kyta, maloeu tan?
R. Quid ego non edam? plus comedo quam quiſquam alius eorum, qui nobiſcum accumbunt.	R. Tieda beta mackan, baick? amma mackan, lebeh jang barang orang doedock ter mackan.
M. Certe id mihi non videtur.	M. Songo bo'at kamoe.
A. Tu ipſa nihil comedis.	T. Diery kamoe tieda mackan.
M. Ego nihil aliud feci hactenus.	M. Sebagy ſouda beta mackan.
P. Benè bibamus, cum comederimus malè.	P. Boela kyta mynom baick, ſekit juwa kyta mackan.
A. Deus bone quid ais? an non ſatis hic cibi eſt, cibus hic ſufficit vel viginti perſonis, vos ſumptum nimis magnum feciſtis.	T. Alla, appa katta kyta, tiada adda mackan baick de ſiny? mackanā banja bena pada kamoe, ken dua poelo orang, maccanan banja bena pada kamoe.
P. Ego non. Age propino tibi hoc poculum, & nomine omnium, maximè vero vicini tui rogo, mihi vt reſpondeas.	P. Tieda adda: boela beta mynon ken tuan ſakaly, iang beta ſomba ken tuan ſammoenja, iang moela moela, kèn orang ſiſy kyta balas kyta ken beta.
A. Id faciam æquo animo, (ſi Deo videbitur,) Bibe igitur. Non euacuatum eſt poculum, neceſſe eſt, vt id tibi rurſus impleam.	T. Ia béta ken haty benar, (inſi alle) mynom ſakaran, tun tieda mynom abis, amma bobo ſakaly lagi pnoh.
P. Cur hoc facies? annon euacuaui? Quid deeſt? Ebibam omne, vide iam euacuatum eſt, iam reſponde mihi. Tu nihil quæris aliud, quam vt me decipias.	P. Carna appa tun Karija itoe? tieda beta adda minom abis? barapa farack adda? beta minom abis, liat la, abis la ſákaran, boela bálas ken amba: ká moe tieda tjari láin ke berdong'oe béta.
A. Ego hoc non potero euacuare, nimis multum infudiſti.	T. Beta tieda dapat mynom abis itoe, beta adda banja béna
P. Quid ni poſſes? Meum plenius erat.	P. Carna appa tieda, amma ſouda mynom ábis.

D. Tun

Latinè.

A. Tu non tantum habebas, poculum enim tuum non tam plenum erat.
P. Erat maximè.
A. Tu dicis.
P. Verum quidem eſt, ſed poculum meum maius multo eſt quam tuum.
A. Age, permutemus igitur.
P. Vt placet, da mihi tu tuum poculum.
A. Ego ne? ego meum retinebo, tu tuum retine.
P. Bibe igitur.
A. Age, iam fiet, vide annon totum exhauſtum ſit?
M. Eſt ita, cur ita vis rogari? cui indicaſti? propina & mihi aliquando, nunquid mihi ſuccenſes?
A. Cur ego tibi ſuccenſeam?
M. Ideo quod mihi nihil propinas.
A. Ego tibi propinaui.
M. Ego id nõ audiui. Sed iam ſatis de potu, vt edamus etiã neceſſe eſt, magnam famẽ ſentio, ſcinde mihi carnem.
A. Nunquid manus ipſa non habes?
M. Habeo quidem, ſed non poſſum ad patinam pertingere.
P. Age, ego tibi miniſtrabo, ſicne ſatis habes?
M. Nihil etiamnum habeo?
P. Tene ergo, iamne ſatis habes?
M. Vide quid mihi porrigas? quid hoc me iuuet? retine id tibi, & ipſemet comede, Rudigere ſcinde mihi partem de armo ouillo.
R. Age, en accipe.
M. Habeo gratiam.
P. Iohannes affer panem, infunde vinum, infunde omnibus.
M. Pulſat aliquis oſtium, nihilne audis?

Malaicè.

D. Tun tieda ſekien banja bagi beta pyala tun tieda pnoh.
P. Adda.
T. Tieda adda.
P. Songo, wellakin pyala beta, banja lebe derry pada kamoe.
T. Baick toekar dua kyta.
P. Kaboel amba bry pyala kamoe.
T. Tieda mau, de beta tingal juwa, taroh la de kamoe.
P. Mynom la.
T. Baick ſahat lagy, ſakaran kelih jicka tieda abis.
M. Ia, carnappa tun ſoroh ſomba ſekien? ken ſiappa tun mynon? mynon ſakaly ken amba, adda ſakit haty ken beta.
T. Carnappa beta ſakit haty ken tuan?
M. Carna tun tieda mynon ken dako.
T. Beta ſouda mynom aken kyta.
M. Tieda amma denger, ſakaran padda de mynom, maccan poen de kyta, lapar de par hamba, ſayet ſatoe yeris daging.
T. Tied' adda tang'an kyta?
M. Adda, wellakin tieda beta dapat ſampey ke ping'an.
P. Baick amma bry ken tun, padda.
M. Belom adda beta?
P. Ambil ſakaran, padda moe?
M. Lyat appa dya bry ken beta, appa goena ytoe? ambil kamoe, maccan diery kamoe, Rogier ſayet beta pada bahou ytoe.
R. Baick ambil la.
M. Somba par amba.
P. Iohan bawa rotty, bobo arack iang boko linkar.
M. De pokol de pintoe, tieda deng'ar lan.

I. Beta

Latinè.

I. Eo visum mater; Lucas est, Andreæ puer.
M. Quid is me vult?
I. Affert aliquid.
M. Siccine? dic vt ingrediatur.

I. Luca ingredere.
L. Deus benedicat toti cœtui.
P. Luca adesne tu?
L. Ita Petre.
P. Quid apportas noui?
L. Non multum Petre.
P. Vt valet Herus tuus?
L. Is bene valet Petre, recommendat se in tuam gratiam, & mittit tibi hoc munusculum, rogans vt id accipias æquo animo, nec tenuitatem muneris, sed animum eius respicias, mittit enim illud tibi in signum amoris, velis igitur id gratum habere.

P. Gratias ages Hero tuo, dicesq; me id recompensaturum (Deo volente.)

L. Bene est Petre.
P. Præbe Lucæ quod bibat & lumen abeunti præfer.
L. Precor tibi bonam vesperam Petre & societati tuæ.
P. Bonus vesper Luca, sed nunquid bibisti?
L. Ita Petre.
M. Iohannes emunge candelam, Vide an omnia facta sint, aufer omnia de mensa, & aliud quid affer, permuta orbes, & fructus appone cum caseo.
F. Omnia hic sunt pater.
P. Amoue patinas.
A. Dauid propina mihi.
D. Faciam id libenter, propino tibi ex bono corde.
A. Sit tibi saluti, exspecto id à te, respondebo tibi.
A. Rudigere an nihil noui habes?

Malaicè.

I. Beta pegy maa, adda lukos, sakey d' Andries.
M. Appa mau dyaken beta?
I. Dya bawa barang appa.
M. Begytoe? soeroh massock kedalam.
I. Lukos massock dalam.
L. Playra, Alla samoenja.
P. Adda kyta Lukos?
L. Adda amba Pedro.
P. Appa tun gabar?
L. Tieda banja Pedro.
P. Begy manna adda pongolo kamoe?
L. Adda baick Pedro, dya sombaken kamoe banja, iang de kierim iny, somba kamoe kyta mau tryma deng'an kassche hatty, iang'an tryma iuwa iang sombaham ketjil, jang kassche haty dia, carna d'ia kyrim ken alamat kassché: carna itoe kyta tryma kassché.
P. Tun sombá banja aken pongolo kamoe, jan tun karaken d'ia beta bálas d'ia poelang (Insi-alla.)
L. Baick Pedro.
P. Bry minon ken Lukos bedieng ken plita.
L. Petang baick Pedro; deng'an temán kita.
P. Baick petang Lucos, adda tun mynom?
L. Adda amma Pedro.
M. Ian sepit dien, liat iang lain adda assil, ambil sommoenjá, bawa siny barang láin, bawa t'lipir t'loütjy, jang bawa bókayo-eu deng'an páuit.
F. Adda siny samoe' a Bapa.
P. Ambil pingan finy.
T. Daoet mynom sakali ke amba.
D. Itoe beta kerrija souka, Beta minom kamoe ke cassché hati.
T. Baick lady kámoe, beta trima de kamoe: ammá ballas poelág.
T. Rogier tieda taau barang baroeu.

R. Son-

Latinè.

R. Non certè, nihil noui nisi quod bonum est.

D. Nunquid non multus sermo est de pace?

R. Credo equidem pacem adhuc longè abesse.

D. Annon audiuisti, quod Galliæ Rex in pugna aduersos Hispanos succubuerit?

R. Audiui id quidem, sed tot sparguntur mendacia, vt nescias quid credas. Multa narrantur miranda & stupenda, sed Deus solus nouit quid futurum sit.

D. Certè verum dicis.

R. Si vellemus pacem cum eo facere, bellum vtiq; non diu duraret.

D. Et hoc verum est.

P. Iohannes amoue hæc omnia & comprecare.

I. Adsum mi pater. Quod comedistis pater mi & mater mea, ea benedicat vobis Deus & toti vestræ societati.

P. Bibamus iam post gratiarum actionem, vt indulgentiam impetremus.

R. Benè ais; sed necesse est vt adhuc aliam gratiarum actionem dicamus. Petre quantum vini allatum fuit; nos soluemus vinum.

P. Vosne? Nihil omnino dabitis; qui enim potui vobis cibum suppeditare, potum præbere cur non possim?

R. Quid hoc est? Vinum est in magno iam precio.

P. Audisti quid ego dixerim.

D. Age ergo; agimus tibi gratias, & videbimus vt id recompensemus.

M. Hoc iam pridem factum.

P. Ago vobis gratias, quod placuerit vobis mihi adesse. Francisce affer ligna, & ignem extrue, vt nos calefaciamus.

Malaicè.

R. Songo tieda, amba tieda tau jang baick.

D. Tieda katta órang ken dammey?

R. Betá partjayja jang ken dammey jaau lagy tertiary.

D. Tuan tieda dĕgar berkatta begimanna rayja Negry Frăcies, iăg allah prăg kĕ rayja kastylá.

R. Adda gabar beta ytoe, wellakin de katta doesta banja iang tieda kyta taau appa ken pertjayja, de katta heraen banja, iăg alla iuwa taau appa datan.

D. Songo katta tun.

R. Iickelou kyta mau dammey ken dya, iang prang tieda tingăl lamma.

D. Itoe songo.

P. Ian ambil siny sammoe'a, daen mareé batja do'a.

I. Beta datan bapa, baick iady ken kamoe bapa indong, deng'an sahabat kyta.

P. Mynom la sakaran commedien do'a ken broelle máaf.

R. Itoe baick katta, willekin kyta dapat catta do'a lain kaly, Pedro bata paarack adda de kyta, kyta mau bayer iang aranck.

P. Songo tieda tun, tun tieda bry satoe poen tieda, jicke beta dapat bry maccan kĕ kamoe, amma poĕ dapat, kĕ bry mynom.

R. Appa begitoe? arack mahal sakaran.

P. Tün deng'er appako katta.

D. Baick la, somba kyta ken tuan mau kyta balas poelang.

M. Souda ballas.

P. Beta somba kamoe iang adda mau kyta datan ken bersahabat ken kamy, Francoys bawa kajoeu apy, broesa apy baick sanaken berdyang kyta.

Latinè.

F. Ignis iam extructus eſt pater.

D. Nos non frigemus, tempus eſt abeundi.

M. Quid ita properatis?

A. Credo auditam eſſe decimam.

M. Nondum audita eſt.

R. Eſt certè.

M. Iohannes affer lucernam.

D. Nolumus lucernam, nox ſublunis eſt, nihilq; periculi imminet.

H. Deus concedat vobis felicem noctem.

P. Et vobis etiam, commendo vos Deo.

COLLOQUIUM DECIMVM.

D. PRecor tibi felicem diē Petre, quid agis hic tam mane?

P. Expecto mercatores.

D. Diune eſt, quando aduenisti?

P. Iam primum adueni, non vltra dimidiam horam hic fui.

D. Tu tempeſtiuè ad laborem accingeris, vt video.

P. Res eſt valetudini aduerſa, ſi quis longam noctem dormiat.

D. Nimis es diligens.

P. Ita ſum quidem, indulgerem quidem ſomno libenter tam diu atque alij, ſed paupertas me magis quam temeritas lecto exigit.

D. Tempeſtas videtur bona & exoptata.

P. Vbi illa mutata fuerit, in pluuiam deſinet.

D. Etiamnum ibi habitas, vbi ſolebas antea?

P. Iam menſes tres & amplius ſunt, ex quo ædes mutaui.

D. Nihil adhuc pecuniæ recepiſti hodie?

P. Ni-

Malaicè.

F. Souda nijala apy bapa.

D. De kyta tieda adda ſoujoeck, de kyta mau pegy hat la.

M. Appa lecas begytoe?

T. Adda la ſepoelo iam.

M. Belom lagy.

R. Adda.

M. Ian ambil ialan ſuloh.

D. Tieda kyta mau ſuloh, adda trang, tiedeng appa.

H. Alla bry ſalamat malam iny.

P. Iang de kamoe poen Alla ſartamoe.

IANG SEPOELO BERKATTA SAMMA.

D. ALla bry ſalamat kamoe Pedro, appa bowat kamoe de ſiny pagy hary?

P. Beta nanty orang ſoudagar.

D. Adda lamma tū datan de ſiny?

P. Beta ſahat iuwa ke mareé, tied' adda iang lebeh derry pada ſe ſoekoejam.

D. Tun adda pagy hary dalam keryja, bagy beta lyat.

P. Adda iang tieda baick, kē brouſa ſatoe malameſar.

D. Tun adda rajin ſang'at.

P. Songo beta tieda, ſouka beta tydoor bagy lamma ken orang lain, iang kaſſieen ko, lebeh pada kykir ko, de toelack beta de loewar tydoran.

D. Iang roupa hary adda matty.

P. Iicke adda ganty adda oujen poelang.

D. Roema tun adda lagy tempat doeloeu?

P. Adda lebeh tyga boelan beta ganty roema.

D. Belom kamoe tryma barang deiham?

P. Tie-

Latinè.

P. Nihil, imò ne minimum quidem.

D. Idem & mihi accidit.

P. Adhuc tempestiuum est, mercatores expectant, dum tabernæ nostræ aperiantur, & merces exponantur.

D. Melius est sperare, quam spem omnem abjicere.

P. Multi sunt Spectatores & Licitatores, pauci vero qui animum emendi habeant.

D. Vide, ibi aduenit aliquis, libetne Domine mi, aliquid pulchri & boni emere.

A. Quid mercium habes?

D. Ingredere tabernam, perlustratio erit tibi gratuita.

A. Lubens ingrediar, si merces tuas æquo precio vendere paratus sis.

D. Vide an aliquid adsit, quod tibi ex vsu sit, vendam tibi id tolerabili precio, malo enim pecuniam, quam rerum mearum corruptionem ob emptorum defectum.

A. Dic mihi mercium tuarum qualitatem & precium.

D. Vix excogitabis aliquid mercium, quod ego non habeam, & quidem diuersi precij, postula modo quid desideres, dabitur opera, vt voti compos fias.

A. Cedo mihi pannos Anglicos.

D. En habes pannũ instar serici.

A. Varij coloris eos expeto, & benè pulchreq; leuigatos.

D. Ecce tibi album, nigrum, cæruleum, flauum, viride, rubrum, boni coloris, crassum, latum, exigui, mediocris & magni precij.

A. Cuius generis carasinum habes?

D. Varij generis.

A. Non habes melius?

D. Habeo quidem, sed nondum explicita ex fasciculis.

A. Quan-

Malaicè.

P. Tieda, iang harga poen tieda.

D. Beta poen tieda.

P. Lagy hary pagy, iang soudagar de nanty tatcalle kyta bouka kedey kyta, iang adda kyta terbouka.

D. Adda baick ternanty, iang soukahan terlinjap.

P. Adda soudagar banja ken tauwar, iany sedekit de tjinta ken bly.

D. Lyat siny datan satoe, Tuan mau tun bly barang baick iang barang baick roupa?

A. Arta maya adda kamoe?

D. Massock dalain kedey, keliátan tieda tun bry harga.

A. Baick mau amma massock sana, jicka tun artamoe maau iuwal aken harga sedang.

D. Lyat jick adda barang appa iang, khandack kyta, beta by harga baick, carna lebeh souka ken derham iang ken aata, te rantar bar tjindawan, derry pada tieda iuwal.

A. Catta ken kyta ienis arta adda pada kamoe deng'an harga hargaenja.

D. Tun dieda dapa ting'at daen tjinta barang ienis arta, iang kyta tieda adda barkas, lagy barãg harga, minta barãg begoena kamoe, de bryenja kẽ tuan.

A. Bry beta lyat sackelat engtees.

D. Lyat la satoe sackelat álus.

A. Beta mau banja jenis, warna iang baick prousahan baick.

D. Lyat de siny adda poutee ytã, byroeu, coning, yiou, miera, lagy warna baick, tebal, pitick daen lybar, de ketjil sedang daen besar hargá.

A. Appa jenis sakelat ketjil adda moe?

D. Banja ienis.

A. Tieda lain baick?

D. Adda, wellakin belom boeka.

A. Ba-

Latinè.

A. Quanti conſtat integer faſciculus.

D. Sine ambagibus vt dicam vno verbo, conſtat ſeptuaginta libris.

A. Nimiùm hoc eſt, nullum verbum dicis, quod ad rem faciat.

D. Dixi quod res eſt, non potes minoris emere.

A. Viſne ſexaginta libràs ſoluam?

D. Ne tantillum quidem remittere de precio iſto poſſum.

A. Nimis tenax & auarus es.

D. Qui bonas merces expetit, pecuniam expendat neceſſe eſt.

A. Tu merces tuas nimis prædicas.

D. Mercator certè imprudens eſt, qui merces ſuas non laudat.

A. Sine videam pannum ex lana colorata factum.

D. Ecce hic pannus eſt, ex lana optima factus.

A. Filum habet craſſum maleq; contextum, & ſectio oſtendit, in colore aduſtum eſſe.

D. Contemplare denuô, aliud dices.

A. Quanti eum vendes, ſi partim parata pecunia, partim cum tempore eum tibi ſoluam?

D. Vt paucis, & vno quidem verbo redimendi temporis ergo dicam, ſexaginta libris venit.

A. Vende mihi æquo precio, ego Chirographum tibi tradam, quo contentus eſſe poſſis.

D. Mallem paratam pecuniam.

A. Qui Chirographum bonum habet, pecuniam nanciſci facilè poteſt.

D. Cuius viri Chirographum mihi trades, nouine eum?

A. Satis diues & opulentus eſt.

D. Quid ei nominis eſt? Cum venia, cuias eſt? eſtne indigena quidam?

A. Non

Malaicè.

A. Barappa ſatoe fardá?

D. Iang'ang berharga beſar, ken ſatoe patta toejoé poeló pont.

A. Banja bena, katta beta ſatoe patta jang adda baick.

D. Souda beta katta kamoe, tun' ieda adda coerang.

A. Mau kãoe nãpoelo põt ko bry?

D. Beta tieda moe ber corang ſatoe myte.

A. Mahal kyta, deng'an kykir.

D. Syappa mau barãg baick mau dya bry derham.

A. Tun berharga baick har tamoe.

D. Iang orang gyla ſiappa tieda berharga.

A. Bry lyat ſatoe ſackelat, iang dalam rambot ber telap.

D. Lyat adda ſatoe iang ramboet yja baick.

A. Iang benangja adda keſar, iahat poetar daen tanty, dalam krat roupa tertoe noeu.

D. Lyat baick lain kaly, kamoe kata lain.

A. Barrappa tun mau ken ytoe, ſeting'a ſakaran, lain ting'a berrango.

D. Ken patta ſedekit, iang'an linjap hary, harga nampoeloh pont.

A. Bry ken beta harga baick, iang beta bry ſoerat ſatoe, ken appa tun mau ſouka.

D. Beta ſouka le beh ken derham.

A. Syappa adda ſoerat baick dapat broelle derham.

D. Orang appa adda? tieda beta kenal?

A. Dya kaya deng'an arta banja.

D. Appa mamma dya ſentaby, derry manna dya, adda de bandar ſiny?

A. Tie-

Latinè.

A. Non, Gandauenſis eſt.

D. In qua platea habitat?

A. Habitat propè nouum templum.

D. Quid ſigni expoſitum habet?

A. Iuxta ſignum Elephantis, è regione columbæ.

D. Deliberabo, & inquiram de eo vſq; in craſtinum.

A. Benè habet, inquire de eo, & dic mihi tum ſententiam tuam.

D. Sic faciam.

A. Religio mihi eſſet aliquem circumuenire.

D. Neſcis iam cui fidas, qui enim homines frugi & honeſti videntur, ſæpe nihil aliud mente volunt, quam vt homines decipiant.

A. Nihil perdes (Deo volente) etiamſi mihi plus decies mercium venderes.

D. Perdis nihil ſi cum honeſto & frugi viro tibi res ſit. Age vt finem faciamus. Quantum ſolues?

A. Dicam vno verbo, libras quinquaginta quinq;.

D. Parum eſt, ſed quinquaginta octo dabis.

A. Nihil dabo amplius.

D. Habebis eo precio quo dixiſti, etſi exiguum ſit, æque enim mercator eſt qui damnum, quam qui lucrum facit.

A. Age cuſtodias mihi merces iſtas in craſtinum vſque, tum enim horam circiter nonam hic adero, & Chirographum tibi de reſiduo, quod non exſoluetur, eiuſmodi dabo, quod te ſecurum de debito facilè reddet.

D. Nullumne in ciuitate amicum habes tibi familiarem?

A. Habeo equidem, eſt hic Antonius Mottenus, neſcio an tibi notus ſit.

D. Is

Malaicè.

A. Tieda, dya derry Gent.

D. Cāpong manna dya doedock?

A. Dya doedock ampir moskit baroeu.

D. Alamat maya tergantong?

A. Syſi iang t'iap Engrees, betoel iybrant borong marapaty.

D. Beta ber fikir daen meſakat de ſakaran ken iſſock.

A. Taniaken dya, commedien katta beta khandack tun.

D. Beta keryja begytoe.

A. Sayang beta berdong'oe barang orang.

D. Sakaran tieda tau ſiappa dapat pertjayja, carna pada fikir orang baick iuwa, de tijnta banja kaly, tieda lain ken bedoeng'oe orang.

A. Tieda tun meroegy de kyta (inſi Alla) jicke adda de kyta iuwal daen tryma, pada hartamoe ſepoele kaly lebeh.

D. Tieda merogy aken orang baick, boela kyta berpoutos la kereja, barapa tun bry poelag?

A. Ken patta ſedekit, lyma poelo lyma ponden.

D. Adda ſedekit bena, baick bryla tun bry lyma poelo delapan.

A. Beta tieda bry lagy.

D. Tuā ambil ke harga bagy katta moe carna kaſche kyta, wellakin harga ſedekit iuga, wellakin adda poen bernamma ſoudagar iong moroegy, ſamma deng'an berlaba ſebagy.

A. Tun tarroh ken arta iny ken iſſock petang hary, iang kou datan bry ſoerat kamoe, pada outang beta tingal kamoe poelan, carna lebeh tun partiaja kamoe.

D. Tieda adda dalam bendar barang orang iang de kenal?

A. Ia adda, adda ſiny Tuan Antonis de Motten, tieda tau beta, jicke tun kenal dya.

D. Ia

Latinè.

D. Is mihi sat notus est, si is fidem suam pro te interponere vult, satis est, agnosco enim eum virum honestum, cui omnia mea bona, si opus esset, facilè crederem.

A. Faciam vt cras pro me fideiubeat.

D. Eia quæso.

A. Commendo me tibi, Deus te seruet in crastinum.

D. Ad officia tua paratus semper ero.

COLLOQUIUM VNDECIMVM INTER DVAS personas, quæ sunt Dauid & Richardus.

D. Bonus dies Richarde.

R. Saluus sis Dauid, mi amice.

D. Vt valuisti interim, dum te non vidi?

R. Optime (Deo sit laus) paratus sum ad seruitia tua. Tu autem quomodo vales?

D. Vt vides, valens corpore, careo pecunia, sed diu est, quod hic non fuisti.

R. Interim semper mercaturæ operam dedi.

D. Quando huc aduenisti?

R. Veni heri circa vesperam.

D. Terrestrine itinere?

R. Non, aqua veni, tantoq; in periculo versatus sum, vt maius mihi vnquam accidisse nesciam.

D. Qui sic factum?

R. Tanta fuit tempestas, tantaq; in mari procella, vt actum de nobis omnes putaremus. Neq; enim supererat spes alia salutis, quam in Deo, qui nos ex periculo isto per suam gratiam liberauit.

D. Ter-

Malaicè.

D. Ia áko kenal ken dya, jicke Tuā ytoe mau catta pada derry pada kamoe, mau la beta, carna beta kenal dya bagy orang baick, jickelou dya adda begoena samoenja arta beta, beta mau bry ken dya

A. Beta soeroh issock berkatta ken tun.

D. Ako somba.

A. Somba amma ken kamoe, tingal ken alla ken issock.

D. Beta sebagy ken soero tuan.

IANG SABLAS BERKATTA SAMMA, DERRY dua orang, Daoet, Rijckaert.

D. Tabe pongolo Rijckaert.

R. Alla bry sa lamat kamoe Daoet, sahabatko.

D. Begi manna adda sedang beta lyat tun doeloeu kalla?

R. Adda baick (do'aken alla) soba beta ken tuan amba, lagy de kamoe begy manna adda?

D. Bagy lyat kamoe baick de beden iang ring'an ken derham, wellakin lamma la tun tieda dalam negry siny.

R. Beta tempat laiii bervinjaga.

D. Manna kalla tun ke maree de finy datan?

R. Beta datan kalmarijm petang hary.

D. Datan kamoe ke darat.

R. Tieda, amma ke laoet datā, lagy beta dalam miskil besar souda, pada peden beta, tieda begien selamma ydop beta.

D. Begy manna ytoe?

R. Souda toffaen besar begytoe adda, lagy sang'at deng'an ang'in kras de laoet, iany kyta rakot samoenja matra, lagy tieda lain petjayja kē semperna, laindain ken Alla, ytoe la de toelang kyta ken kalche dya.

D. Tun

Latinè.

D. Terrorem mihi incutis tuo ſermone.

R. Eſt ita, agoque Deo gratias, quod ereptus periculo, portum iam teneam.

D. Et ego gaudeo ex animo, cum ita ſit vt dixi, Deum certè habuiſti propitium, quod euaſeris, ſed conueniamus aliquando & potu nos exhilaremus, ſi placet, antequam abeas.

R. Quidni, renouemus & inſtauremus oportet veterem noſtram amicitiam, ſemper paratus ero ad nutum tuum, vbi imperaueris.

D. Meum non eſt tibi imperare, ſed peto in tantum te demittas; & hanc mihi amicitiam præſtes, vt me aliquando domi conuenias.

R. Habeo tibi gratiam.

D. Quid hic vulgo iactatur?

R. Nihil niſi bonum.

D. Nihilne hic noui habetis?

R. Nihil, quod ego ſciam.

D. Nunquid panni ſunt in exiguo precio.

R. Longo tempore in tanto precio non fuerunt. Quin & augebitur precium eorum prius quam minuatur.

D. Quam ob cauſam, quæſo.

R. Rerū ad victum pertinentium tanta eſt abundantia, vt vulgus hominum laborem omnem reſpuat. Et quod maius eſt, noſti ipſemet, vectigalia, portoria & ſumptus alios, quos facere mercatores coguntur, ſatis magnos eſſe.

D. Intellexi tamen lanam non admodum caram eſſe.

R. Hoc nos iuuare non poteſt, vectigalia enim nimis exaſperata ſunt, & ad triginta vel quadraginta ſolidos aſcenſum eſt.

D. Quid

Malaicè.

D. Tun be ! e iut beta ken catta kamoe.

R. Adda begytoe, lagy (do'a ken alla) beta lepas ytoe derry ſekieen miſkil, lagy beta ſouda ſampey ke darat.

D. Amma ſouka ſang'at adda begytoe iany begy bertjirtera kamoe, tun adda broelle ontong baick, mau kyta mynom ſamma doeloeu tun pegy derry ſiny, deng'an poen ſouka ſouka, jicka mau kamoe.

R. Tieda kyta bo'at begytoe, dapat kyta iang kaſche tuha kyta barouken, ſebagy beta mau iang bekeryja appa mau kyta ſoeroh beta.

D. Tieda amma dapat ſoero de kyta, iang beta ſomba kamoe ken tuan mau berketjil kamoe, ke kaſche ken beta tun datan lyaet ken amba.

R. Beta ſomba ken tuan.

D. Appa de catta ſana?

R. De katta tieda lain ke baick.

D. Tieda gabar batoeu?

R. Tieda ken tau beta.

D. Iang ſackelat adda morra?

R. Lamma la dya tieda mahal begytoe, iang roupa mahal lagy datans daen harga lebeh, ken toe ron dya.

D. Carna, appa catta ko ſomba?

R. Iany maccanang adda bagy morra; iang orang maſſing maſſing tieda mau brouſa, adda lebeh, tun tau poelang, iāg ouchoer daen adat deng'an oupahan, lagy ſamoenja, byaja adda beſar.

D. Beta adda tau iang ramboet domban adda harga ſedang.

R. Tiedang appa ytoe, iang ſackelat kyta bly mahal, iady ſouda naick terlebeh tieda coerang pada tyga ampat poelo ſchelling ſatoe fardah.

D. Ap-

Latinè.

D. Quid igitur commodi & lucri mercatores percipient?

R. Necesse est vt tempori inseruientes, quanti possunt vendant.

D. Quando expectas tu naues tuas?

R. Naues nostræ incipiebant onerari, cum ego soluerem.

D. Magnam igitur partem iam onerata sunt.

R. Spero eas prima occasione iter ingressuras.

D. Summa iam est tranquillitas & bona tempestas, ventus enim ferè nullus percipitur.

R. Ventus totus est contrarius, sed mutabitur breui Deo volente.

D. Ventus in mari periculosus admodum inconstans & mutabilis est.

R. Omnia fortunæ committat, oportet, qui ditescere expetit.

D. Præstat dimidium fortunæ committere, quam totum quod quis possidet vna nauigatione, spe ingentis lucri, periculo exponere.

R. Probè dictum à te est, nam qui totum perdit, non facilè emergit amplius.

D. Sed vt reuertamur vnde digressi sumus, multæ ne naues aduenient?

R. Spero equidem, scio enim multas naues varijs mercibus oneratas esse.

D. Nullius ne tu indiges siue fructus, siue panni, siue lini, siue gossypij?

R. Probè his rebus instructus sum.

D. Nunquid pannos accipietis elegantes prima occasione?

R. Habebis, si placuerit, primos quosque mihi transmissos, supersunt autem mihi picis triginta plaustra, plumbi circiter qua-

Malaicè.

D. Appa de laba iang soudagar?

R. Dia kerija begy datan de iuwal poen bagytoe.

D. Manna calla kumoe nanty ancaran kapal.

R. Kapal kyta barou de bo'at tatcalla beta derry sana.

D. Adda la sakarah ampir sarat.

R. Pada fikir beta dya pegy baleyer ken moela ang'in baick.

D. Sakarah tieda berang'in hary baick, deng'an satoe ang'in tieda.

R. Ang'in adda barsallah, wellakin adda ganty, insi Alla.

D. Ang'in de laoet adda milkil, tieda tegoh daen berbalick.

R. Mau kyta nanty ontong, siappa mau kaya datan.

D. Adda baick daeh songo setin'ah pada harta kyta terontong, jang sammoenja sakaly ken pitjayja ken laba banja.

R. Tau la baick de kamoe, carna siappa linjap sakaly artaenja, soukat sang'at broelé lain.

D. Wellakin ken catta, cappal banja datan.

R. Fikir beta adda, amma tau cappal banja adda assil ken arta vinjaga banja ienis.

D. Adda tun tieda bergoena barang ka'in berlylin, ketan dan kapas?

R. Bata adda lagy derry sammoenja.

D. Adda kamoe poelang sackelat alus deng'an cappal lagy datã?

R. Tuan adda jicke tun mau, iang moela bouka daeh terkelih, adda lagy paramba tyga poela timbang tyma poutee, barang am-

Latinè.

quadraginta, copiosum corium, & aliquot sacci gossypio referti.

D. Quando aderit tempus onerandi naues?

R. Si Præfectus à nostro Gubernatore hac adhuc vespera reuersus fuerit, spero nos onerandi naues initium proxima die Lunæ facturos.

D. Vbi habes tu tabernam tuam?

R. Propè domum Anglicam.

D. Sub quo signo.

R. Ad minorem Leonem, quem ab vna parte Rosa, ab altera ruffus caper contingunt.

D. Nunquid è regione aurei Falconis est?

R. Aliquanto longius.

D. Ego te inuisam, & mecum adducam familiares quosdam meos, qui & ipsi aliquid empturi sunt.

R. Eris mihi acceptus gratusque cum pecunia tua.

D. Qua hora te inueniam?

R. Veni inter septimam & octauam, tum enim inuenies me in domo Anglica.

D. Nihil fallis?

R. Nihil, si Deus mihi vitam concesserit.

D. Commendo te Deo donec te iterum videam.

R. Ego vero commendo me fauori tuo.

Malaicè.

ambat poelo-timbang tyma ytam, satoe bar kas coelit, lagy barang carongken capas.

D. Manna calla adda hary terbouka?

R. Jickelou pongolo bender dery pongolo lyma kyta datan hary ytoe poelang, issock kyta poelang mesakat, iany beta hertjayja iang kyta boucka arta hary isna'en.

D. Manna adda kedey kamoe?

R. Ampir rouma Engerees.

D. Dalam alamat appa.

R. Dalam sing'a ketjil, datan seblah, sisi bong'a mauwar, seblah lain sisi cambing myrah.

D. Adda iy barat teyja wally mas?

R. Adda jaau sedekit lagy.

D. Beta datan kelih kamoe, amma poen bawa sarta barang orang iang mau bly barang?

R. Baick tun adda datan, deng'an derham kyta.

D. Begy manna hary beta datan?

R. Datan barang toujou attou delapan iam; iang dapat par beta atas roema Engrees.

D. Adda songo begitoe?

R. Adda, jicka Alla bry ydop beta.

D. Baick tingal ken Alla ken lyat lain kaly.

R. Somba beta ken tuan amba.

COLLOQUIUM DVODECIMVM DE NAVIgatione quadam.

A. AD nauem, heus amici, quando nauem ingrediemini.

R. Quorsum directurus es nauigationem tuam nauta.

A. Egone is sum quem cupis?

R. Debeo aliquem Adamum nomine vocare.

IANG DVA BLAS BARKATTA SAMMA, BAlayer ke capal.

A. KE cappal hou orang baick, siappa mau ke capal datan?

R. Ke manna maau tun pegy beleyer nachoda?

A. Adda ken beta tun rowa?

R. Beta maty nafas ken rowa.

Latinè.

A. Age ergo, adſum, quid expetis?

R. Quid accipis ab aliquo, ſi eum hinc Liſſabonam vexeris?

A. Accipio quantum poſſum, & non quantum volo.

R. Quantum igitur ego daturus ſum pro traiectu iſto?

A. Soluuntur plerunq; nauli loco, viginti coronati, præter victum.

C. Solue quantum alij, & conſcende nauem, dum adhuc locus in ea eſt.

R. Neceſſe eſt vt conſtet mihi prius de precio, aliàs nauem non ingrediar.

C. Funiculo ſaccus colligatur.

A. Numerabis ergo quindecim coronatos.

R. Quid ſi autem nauis intereat, & ego aquis ſubmerſus peream?

A. Tunc non neceſſe erit, vt nauli loco aliquid ſoluas.

R. Parentes mei vitam ſuam tantis non expoſuerunt periculis.

A. Vbi ergo mortui ſunt?

R. In pulchro & molli lecto.

C. Deplorandi ſunt certè, ſi enim nauem conſcendiſſent, mort uibi non fuiſſent.

R. Nauis tua ſatin' parata & rebus neceſſarijs inſtructa eſt?

A. Non homo quidem vllus ex muliere natus viuit, qui nauem vnquam viderit melius paratam & inſtructam tormentis armiſque alijs, quam hæc eſt.

R. Proſpiciam mihi de pane nautico & reliquo commeatu, dum tu interea malum dirigis & carbaſa explicas.

C. Vi-

Malaicè.

A. Boela, beta adda ſiny, appa adda.

R. Barrapa tuu ambil pada orang derry ſiny ke bendar Lisboen?

A. Beta ambil appa dapat broele, iang tieda maya mau beta.

R. Ken barrapa tun bowat amma.

A. De bry maſing ken oupa dua poelo croon maccanan laiu.

C. Bry begy orang lain iang pegy, daen naick ke capal ſedang adda tempat dalam ſampan.

R. Beta mou bro'at daen barharga doulou, attou amma tieda maſſock dalam.

C. Iany taly ter ekat karong.

A. Bry amma lymablas croon.

B. Iickelou capal berlemas attou tingelam, lagy beta matty lemas?

A. Iany tun tieda bayer oupa daen byaja.

R. Iany indong bapa amba tieda de ſoeroh beta pegy, de ialang tempat ſoukat daen miskil ſe lamma aydop.

A. De manna iang dya matty?

R. Atas mitye tydoor iang lembot daen tjoujy.

C. Dya mau ſongo ſayang kẽ, carna jicke dya adda baleyar ke capal dya de ſana tieda matty.

R. Capal moe adda ſinjata banja?

A. Tieda adda manuſia barannack pada indong, iang de lyat ſatoe capal delaoet, lebeh moſteyt ken ſinja taenja, lebeh poen adda bedil.

R. Beta ambil roty daen maccanan lain ſe lamma de kyta, dyery tyang capal, iang hela layar.

C. B

Latinè.

C. Victum apud me accipies tolerabili precio.

A. Habesne aliquid quod tecum portes.

R. Nihil præter vasculum & fasciculum aliquem, quæ statim huc deferri curabo.

A. Nunquid vectigal & portorium exsoluisti?

R. Ego sum indigena & ciuis. Habes responsum meum.

C. Concede in cœnaculum siue atrium anterius.

R. Ventus Zephyrus nũquid Septentrionem vel Austrum versus inclinat?

C. Credo ego Cæciam ventum exoriri.

A. Ego id satis experior. Ventus est ex oriente occidentem versus proruens, Quando putas portum nos assecuturos.

A. Quando ventus erit commodus & exoptatus.

C. Si ventus rectà in velum prorueret, portum propediem assequeremur.

N. Mare est tranquillum.

O. Tranquillum est, ob ventorum remissionem.

A. Tranquillitas ista, infortunii, tempestatis & naufragii prodromus est.

C. Apprehende remum & moue eum.

R. Remum ducat quisquis potest, ego laborem istum perficere nequeo.

A. Vbi quis manum admoueat, statim discet.

C. Qui in mari nauigare vult, eum oportet Rectoribus nauis subditum & obtemperantem esse æque ac ægrotus medicis.

R. Vel aqua non profunda est; vel recessum maris patimur.

A. Emisi bolidem in profundum & inueni profunditatem aquæ ad quinq; orgyas.

Malaicè.

C. Beta poen de bry ken tun, iany harga sedang.

A. Adda barang barang terbo'at?

R. Tieda lain ken satoe doelang deng'an satoe bonckos, iang beta soeroh sahat lagy.

A. Adda tun bayer ousoeur daen addat?

R. Beta doedock siny amma poen orãg bedar, lyat la soerat beta.

C. Pegy tun de cappalla capal, attou ting'a cappal.

R. Adda ang'in barat, outara attou de salatan?

C. Takot beta iang ang'in ontara barat datan sang'at bertyop.

A. Beta adda berassa, adda ang'in toffaen, derry tymoor balickike barat, manna calla tun fikir kyta sampey ke darat?

A. Adda ang'in baick, lekas ken baleyer?

C. Iicke dya datan dalam layer, de kyta lecas kesana.

N. Laoet adda rata.

O. Dya berdiem, iang tieda tyop sekoeman.

A. Iany hary tieda berang'in ytoe alamat, ken ontong iahat, kylat, toffaen, daen karam capal.

C. Ambil satoe dayong iang berdayong.

R. Dayong siapa tau berdeyong, beta tieda taau dayong iang berdayong.

A. Dalam karryja de berrayer.

C. Siappa mau pegy ke laoet dapat deng'ar ken malin capal, bagy orong sakit aken Tabib.

R. Adda takot ayer ketjil, attou ayer soerot.

A. Beta souda iang tyma loutar dalam laoet, iang ay'er tingy daen dalam. lebeh lyma depa.

Latinè.

N. Vel tranquillum eſt mare, vel nauis ab anchoris hæret.
C. Si venti exorti mare commouerent, anchoras certè facile conuellerent.
R. Vide quid agant miniſtri nautici in corbe nauis?
C. Nauigant verſus Dorades.
C. Cape remum & impelle eum.
R. Diſrumpor fere ab impulſu remi.
O. Vide quomodo fluctus inſurgant.
E. Nauis progreditur, & mare eleuatur.
N. Vereor ne tempeſtas aliqua ingruat.
C. Vide quam ventus ſæuiat.
A. Optimum erit, ſi colligamus vela, & funiculos relaxemus. Procella enim & tempeſtas totum commouet firmamentũ.
R. Per Deum precor, portum aliquem ingrediamur, vt deſcendere naui poſſimus. Ego vobis quicquid poſſideo, lubens dedero.
N. Deus nobis adſit.
E. Quam obſcura hæc & ingens tempeſtas eſt.
R. Exponite nos ad ſcopulum, vel in terram quæſo.
A. Vbi eſt tormentarius, exoneret tormentum aliquod, ſumus enim ſalui.
R. Redeo iam ad me.
N. Gratias agamus Deo.
C. Quomodo placet tibi nauigatio?
R. Totus horreo tremoq; metu.
O. Nunquid nõ exanimatus fuiſti metu.
R. Vix digitum vnum atq; alterum à morte abfui. Mors enim tam prope fuit, vt vltra aſſeris craſſitiem non abeſſet.
A. Qui in mari non fuit, neſcit quid ſit metus & perterrefactio.

Malaicè.

N. Tieda berang'in, attou capal berlabo.
C. Iickelou ang'in bertiop, daen laoet bertja boel, dya dapat bõgkar ſauch, kẽ ayer paſsang.
R. Lyat la iang gallaſſi atas tyang capal.
C. Dya berka wil abenoes.
A. Bergra dayong daẽ berdayõg.
R. Beta matty ken berdayong.
O. Lyat gelonbang bertingy.
E. Ayar paſſang, daen laoet bertjaboel.
N. Dapat poen bertoffaen.
C. Lyat ongol ongol terbang.
A. Balck kyta toeron layar, daen lepas taly ſoug, carna ang'in daen toffaen bekyſar lang'it.
R. Carna Alla tancko ſiny ke daratiang kelouwar capal, bata bry ken tun ſamoenja beta adda dalam duny'a.
N. Alla de mau toelong kyta.
E. Begy manna toffaen daen ang'in beſar.
R. Tanko kyta de kapalla ſong'ay attou ke darat.
A. Ayo baſtijong boba apy daen paſſang bedil ſatoe, carna ſouda ontong ydop.
R. Beta poeleh poelang.
N. Batja kyta do'a ken alla.
C. Begy manna tun raſſa baleyer?
R. Amma berketar lagy derry takot.
O. Adda tun ampir matty?
R. Coerang dua iary, carna dya ſouda ſekien ampir de kyta, iang tieda adda lain farack, iany iang rebal pade papan.
A. Barang ſiapa tieda balayer, dya tieda tau derry takot.

R. Comæ

Latinè.

R. Comæ ſteterant mihi terrore, metuebam enim ne fluctibus totus obruerer.

E. Ego putabam in fluctibus me ſepultum & piſcibus eſcam obiectum iri.

A. Cum tu Petre ſis aſellus marinus & magnus deuorator piſcium, cur quæſo expaueſcis & metuis?

P. Maiores deuorant minores.

O. Cur te non committis voluntati piratarum.

R. Conſuluiſſe poſt factum vtile nulli fuit.

Malaicè.

R. Ianny rambor beta berdiery derry padá dakot iany kẽ ghelombang ter maccan beta.

E. Beta poen takot ken de tannã beta dalam glombang, daen poelang en poon ekan.

A. Iickelou tun Pedro ſtockviſch, iany ſatoe harry mau ekan, carna appa tun takot?

P. Iang beſar maccan daen ketjil.

O. Carna appa tieda bry kamoe dalam tang'an orang merbot?

R. Komedien menſakat tieda adda menſa'at.

Finis Colloquiorum in Latina & Malaica lingua.

COLLOQUIUM LATINA ET MADAGASCARICA LINGVA CONSCRIPTVM, PRO ILLIS QVI AD littus appulſi, in homines primum incidunt, ſuntq; perſonæ interloquentes, Germanus, Indus, & Rex.

Latinè.

G. DEus tibi largiatur bonum diem amice.

I. Et tibi ſimiliter Domine.

G. Nullaſne naues hic vidiſti, ex peregrinis locis huc appulſas?

I. Ita tres hic naues fuerunt, ſed iam iterum abierunt.

G. Diuneiam abſunt?

I. Non duas hebdomadas.

G. Quid hic egerunt quæſo?

I. Emerunt hic aquam, oryzam, poma limonia, aurea, cytrina, boues, capros, mel & alia id genus.

G. Eadem & nos hic libenter redimeremus.

I. Vnde venitis vos & quales eſtis?

G. Nos boni homines ſumus ex longinquis locis huc appulſi.

I. Quodnam regioni veſtræ nomen eſt?

Madagaſcaricè.

D. HAannau mandick keney.

I. Hannau ho kenoy keney.

D. Hannau ſmyhyte laccan, oulun tany bauw?

I. He, laccan te loe avy, tetoeu many ongo.

D. Iſing hoy naha ſwaſi.

I. Tſiary, roo fitou.

D. Innou tſenabbe.

I. Mevydy hanin malerano varre, wat ſoery, vangebey, watte lõgo, agõbe, beng'ou, tintelly, nalack hennybou mev ydy.

D. Iahye mevydy henny bou.

I. Lehataja nou? oulum nim inou iany?

D. Iahbu oulun tſambats, iahey vohavy labebey.

I. Innou angarre tany?

Latinè.

G. Regio noſtra vocatur Hollandia.

I. Oportet me prius ad Regem ire, eumq; de aduentu veſtro certiorem facere.

G. Adiungam tibi duos viros, qui cum Rege loquantur.

I. Fac vt lubet, ſed eccum Regem cum comitatu ſuo aduenientem.

G. Eſtne is Rex? poſſum ergo ipſemet eum alloqui.

R. Qui eſtis vos?

G. Mercatores ſumus, huc appulſi commeatum coemendi gratia, cum multos ægrotos habeamus.

R. Age, commeatus hic ſatis eſt, ſed quid mercium pro eo commutabitis?

G. Nos habemus argentum, aurum, pannos, corallia, globulos vitreos, cæruleos, rubros, candidos, virides, nigros, cineritios, Orichalcum, ferrum, plumbum candidum, plumbum nigrum, æs.

R. Age, benè eſt. Ego meis imperabo, vt quæ volueritis, vobis vendant, dummodo homines probi ſitis.

G. Agimus Regi gratias, ſatisfaciemus ipſis pro omnibus, mercatores enim ſumus, non fures, neminē circūueniem⁹.

R. Fuerunt hic tres naues, quæ ingens damnum nobis dederunt, ſcaphis enim aduecti & pecora & homines captiuos abegerunt, ædibus eorum accenſis.

G. Nos eiuſmodi homines non ſumus, amicè cum omnibus negotiabimur.

R. Age ergo, (in nomine Domini,) concedite cum nauibus veſtris in hunc ſinum, hic enim fundum habebitis bonū, non lapidibus, ſed arenis, & argilla conſtantem.

G. Ita-

Madagaſcaricè.

D. Tani ney magebey Hollant.

I. Iahongo any nendy'en, mangabare oulun ſaffe avy.

D. Iahou oulun roy mangame hy voulang amen rariga.

I. Iahou majute, iama hyta rangaavy any noulun maro.

D. Tohoy tſambats, ajyvo amediry langits.

C. Innou oulun yno?

D. Iahey iereu ampy, apevydy ingy henny bou mevydy, iahey marary oulun.

C. Sambats, iahou mangnang mareu, iacte innou iany innou amée.

D. Iahey pellan, brahing, taffi, hangy, toulang fiendave, meytſe, merahits, foetſi, hahy oudits, meytin, ſoukanſans, iahey manang kiſſou, vy, woulla, woulla malem, dy ſe ambo.

C. Iahou tſambats iahou mangabara noulun nahy anou iacke maro, hanau oulun tſambats.

D. Iahey tavo Ranga, iahey mangeffe, iahey ampevarots ſemis ampang'alats, pemiſſe araick maſiack accombing.

C. Laccan tello nyoulou avytetou, avytetou na heere nyady namonou, avytetou amynil laccan hallehal, oulun tſiken onbe'ētēdy, nāgalets agombe, pitſang'oū noro'en naſiē affou.

D. Iahy ſemis hyte oulun, iahey majout mehavan.

C. Tſambats (Avyla uw kony) avetony laccan meongo mang'a bey, ankerong hoy anketſi, ſemiſſi vatou, alang tkoñck ioock voutack.

D. Ia-

Latinè.

G. Itaq; portum hunc vel hac ipsa vespera, vel cras Deo volente, ingrediemur.

I. Abi, Deus te & nos omnes à periculo tueatur.

Madagascaricè.

D. Iahey alin anjieu yioock hamerein ankehoy nanimbo.

C. Meongo : iang hary mytahy; atsiken aby mahing.

COLLOQVIVM ALIVD PRO COEMENDO RECENTI COMMEATU, suntque personæ Germanus & Indus.

G. SAlue mi amice.

I. Et tu similiter amice.

G. An nihil habes quod ex vsu mihi sit?

I. Qui estis vos?

G. Nos Germani sumus, qui commercia hic libenter exercere-mus.

I. Quid mercium expetitis.

G. Expetimus boues, capros, oryzam, lac, mel, mala aurea, limonia, Cinnamomum, Garyophyllum, & Garyophyllorum folia.

I. Rerum istarum hic satis est, elige quid velis.

G. Quanti vendes mihi hunc bouem?

I. Numerabis mihi pro eo quinquaginta globulos vitreos cæruleos, tres circulos globulorum rubri coloris, sex cultros, & duas vlnas nigri panni.

G. Hoc nimium est, tantum ego non numerabo.

I. Quantum ergo?

G. Dabo tibi vlnam vnam panni viridis, duas vlnas panni lintei, tres cultros, vnam forpicem.

I. Parum hoc est, non possum tam parui vendere, incurram alias in repræhensionem heri mei.

G. Addam hoc speculum insuper.

I. Da mihi adhuc duo cochlearia stannea, & hanc mensuram mellis tibi additamentum dabo.

D. RAnga rsaboy nau keney.

I. Hennau hokenoy keney.

D. Hannau tsemits sabo.

I. Oulun ynou iany?

D. Iahey vajaha, mevatou etou.

I. Innou iaey?

D. Iahey milla agomee, osse, vare, rononne, tintelle, wankesey, waetsſoery, hoedits sajy mamy, vo'a, ravintsary.

I. Tsiang abie, misja ia houteen.

D. Firy ny'a angombe?

I. Iahou mangamme hannau diny poelo toulang medave meytse, tollo tadiny merehets, enny kissou, toe erang tassi maintin.

D. Feno loats, iaheu me leing hangamey maroloat.

I. Firy amenauw?

D. Iahey mang'amey araic erang tassi roorsambou rooe erang moussi aranou, tellokissou, araic fehete.

I. Aning hele, iaho semang'amey, uenien iaho me voulang, iahey mang'amey morra varots.

A. Iaho mangamey anauw fiten indong'an.

I. Amahey sorock wolle roy, ytoy tavoy tintelly meko hannou.

G. Acci-

Latinè.

G. Accipe ergo, sed necesse est, vt probe bouem alliges, ne aufugiat.

I. Abducam eum in scapham tuam, colligaboq; ipsi pedes, funiculo in cornua coniecto.

G. Fac ita, socij mei te iuuabunt. Quando autem oryzam & mala limonia mihi afferes?

I. Afferam vobis quotidiè quicquid volueritis.

G. Affer nobis quotidiè lactis sinum vnum atque alterum & tres ollas.

I. Benè, in nomine Domini, Deus te conseruet & tueatur.

Madagascaricè.

D. Aiou, hannauw affeho nya gombe vavy asia ellef.

I. Iaho manrosso nylaccan hannau, meschi ny hohots angoy ansafi anni tandock.

D. Tsaboio, atsicken metahy oulun, ovien hannauw mandesse wary watsoery.

I. Iahoy ande fahande mandose, mandeng wontong hannere.

D. Ande fahande mandose tononne, rooy tavo, tello vylangy feno.

I. Tsaonbats Avilau kony; iang hary mytahy.

COLLOQVIVM ALIVD DE ALIQVO QVI aberrauit in sylua, Personæ sunt Germanus & Indus.

G. PRecor tibi bonum diem amice.

I. Vnde venis tu tanto rubore & sudore suffusus.

G. Hoc tibi dicam amice, egressus eram cum populo nostro in syluam, vt aues sclopeto conficerem aliquas, Aberraui autem de via, itaq; hinc inde oberrans, quæro an aliquem inuenire possim, qui viam mihi monstrat, libenter enim dum adhuc dies est ad naues redirem.

I. Nimis longè aberrasti, & hodie ad naues redire non potes, nimis enim procul ab illis abes.

G. Nollem per noctem nauibus abesse, aliàs socij mei incommodum aliquod mihi accidisse suspicarentur.

I. Mane mecum per hanc noctem, cras tecum ibo & viam tibi monstrabo.

D. HAnnau mandy kenay.

I. Wohavy taja hannou? nahoen hannou merehets iahou sedingits.

D. Iahou mevoulang hamy nou keney, iaho aviteho oulun tsika angahits mammal vorong, iahey nisserack nyjengy myala, iahou mylan itsangou, myle iahy fou wyte ingy oulu mampito ahy, iahou mengo anda myjahy amyny laccan.

I. Hannau lavits fiengoon, hannau andaen nieu siombe andaken laccan, lavits fangoon.

D. Iahou maleyn tommorts etou, oulun iahou tone vollaick iahy ady ahy.

I. Mande eton nyalun anjieu, hamere in iahou ombat manpittoro hannou.

Latine.

G. Siti fameq; laboro maxima, admodum enim diu in ſylua oberraui.

I. Ingredere mecum has ædes, ego curabo tibi cibum parari; mactari gallinam, eamq; aſſari.

G. Porrige mihi vinum de Palma quod bibam; & nucem quam comedam.

I. Veni eamus ad cœnam. Ea enim parata eſt, & poſtea cubitum ibimus.

G. Sede quæſo, ego mox reuertar.

I. Affunde aquam lauandis manibus. Ede, nihil comedis, accipe de gallina hac elixa, deq; aſſis piſcibus.

G. Nihil aliud ago, quam quod edam, eſt enim cibus grati admodum ſaporis.

I. Bene eſt (Deus tibi benedicat) ſed bibe etiam de hoc vino aduſto.

G. Id ego faciam. Quando autem cubitum ibimus? Cras enim ſummo mane iter ingrediemur.

I. Quando placet, lectulus tuus paratus eſt.

G. Heus amice, quando ſurgimus? Dies eſt.

I. Nimis adhuc tempeſtiuum eſt; poteris adhuc horam integram dormire.

G. Non placet, tempus eſt ſurgendi.

I. Bene eſt, Ego mox adero.

G. Quam viam ingrediemur?

I. Hac eundum eſt per ſyluam, tunc enim ad fluuium quendam perueniemus, eoq; traiecto, ad montem admodum excelſum perueniemus, qui & ipſe ſuperandus eſt.

G. Sed in hac ſylua nulline latrones morantur, qui hominibus inſidias ſtruant.

Madagaſcarice.

D. Iahou ounooin maing mandetaheta; iahou lauits lehee.

I. Mainckatovy enſang'ou, iahou wadini hannin, mamounou akoho tſabo attounou.

D. Ameho iahou taho pare mõmeko, ameho ahy araick ianneke voenjieu hannicko.

I. Ingo atſiken homman, nyhanin maſſack, naha atſiken wandy.

D. Tura iahou avy bydy hannau.

I. Alou inrahoangonjaen nytangan hommanna, hannau ſy homman, manganre atoukou eſt nekoho, hena natounou.

D. Iahou houman, hanin ſambats mangit.

I. Tohoy ſambats (tompokou tſiara) mynom anda tuy thaou maſana.

D. Iahou mitſabou, etſika ſouhandy? hamoreyn vintelangits meſouha ſouhou meyſing mingo.

I. Avillau iſi, mandy affack nyfony.

D. Okeney, hannou ſemiſo? nyanda majaba.

I. Nyandy poela mareyn, witte vety boande naha meſoha.

D. Tſiary, ahſaen nyande lava.

I. Avillou, iaho havy bydanou.

D. Adja arahy atſichgan?

I. Ettſicka arrahee mang yvack niahits, naha omby areyck ongey. yiou hary tſiken, myvoock naha atſiken ombetany wohits, myho'at attſiken.

D. Itou ahits ſimis ſi oulun ampanboenoch, ingy oulun adien

I. Ita,

Latinè.	*Madagaſcaricè.*
I. Ita, ſolent enim huc interdum commeare hoſtes quidam noſtri, qui viatores capiant & bonis exuant.	I. Hee, avito andinde attſiken taffick, hinghe anketou oulun eho mangeffe.
G. Vbi autem hunc montem conſcenderimus, nunquid naues videbimus?	D. Ambarau ahy, daen attſiken tafakets anijn wohits, daen attſiken nillaccan hyta?
I. Ita, ſtatim eas videbimus, & tunc ad dextram declinemus neceſſe eſt.	I. Hee, attſiken wittevety hyten tſigen ſiany attſiken mevadick ankana.
G. Video littus & mare, lætor igitur & breui naues conſpecturum me ſpero.	D. Iahou mehyte nyãlg'ã alaoet, nahoen iahou nara vou, iahou mellacky avy aminy nillackan.
I. Quid iam mercedis accipiam, quod in viam te reduxi?	I. Iácka ynou hounahy, iahou nyongo hava iay?
G. Satisfaciam tibi grato animo, vbi ad naues peruenero.	D. Iahou mangeffe hannau, iahou onbekou anlaccan.
I. Age ergo, fac ita, Ego cras ad te reuertar, iam enim domũ redire me oportet.	I. Tſaboi ay, iahou amereyn avy, iahou majoto houdy andang' ou.
G. Vade in pace, Deus ſit tecum.	D. Mengoa iange hary mitihy hannou.

FINIS.

ICONES
Seu
IMAGINES, PRÆCIPVAS HISTORIAS ET RES AB HOLLANDIS IN BANDICIS INSVlis porrò gestas, aliaque nonnulla, quæ memoratu maximè digna in continuatione hac continentur, ad viuum repræsentantes:

TABVLIS ALIQVOT IN ÆS ELEganter incisis illustratæ,

Studio & opera

Iohannis Theodori de Bry.

FRANCOFVRTI,
Typis viduæ Matthiæ Beckeri.
M. DC. XIII.

I. LABETACCA AB HOLLANDIS EXPVGNATA.

POstquam Bandicarum insularum incolæ Admiralem, & senatum militarem, cum multis Hollandorum militibus nefariè occidissent, velut in prima nauigationis huius parte dictum est, Hollandi, vt mortem eorum vlciscerentur, ad Labetaccam vrbem delati, eam oppugnare modis omnibus statuerunt. Cum autem ad vrbem venissent, incolasque omnes, qui vndique ad partem littori obiectam ex vrbe confluxerant, in armis deprahendissent, cohortes statim aliquot scapha post montem ardentem, ad alterum vrbis latus traduxerunt, vbi per collapsa magno hiatu mœnia, clàm vrbem ingressi, à tergo incolas ad littus desudantes oppresserunt, qui inexpectato isto aduentu perterrefacti, fugam statim arripuerunt, vrbe Hollandis relicta, qui receptis in eam sociis, obuios quoscunque, nulla ætatis ratione habita ferro trucidarunt, vrbemque direptam & accensam in cineres planè redegerunt.

II.

ÆTHIOPES CONANTVR CASTELLVM NASSOVICVM OPPVGNARE & deſtruere.

POſtquam Bandicarum inſularum incolæ, falſis Angli cuiuſdam promiſſis faſcinati, ab Hollandis defeciſſent, eoſque ex inſulis ſuis eiicere atque exterminare ſtatuiſſent, congregati ad quatuor millia noctu aliquoties impetum in caſtellum fecerunt, ignitis etiam telis interdum in illud coniectis. Cum autem Hollandi paulo ante ab amico quodam Æthiope, de conſpiratione incolarum admoniti eſſent, in excubiis diligenter frequenterque ſemper fuerunt, & damnum omne per gratiam Dei à Caſtello propulſarũt. Accidit autem vt miles quidam in miniſterio Gubernatoris conſtitutus, adiuncto ſibi alio quodam, nocte quadam per murum, ad Æthiopes, à quibus promiſſiones ſplendidas acceperat, tranſiturus, ſe demitteret. Verum cum natando fluuium ſuperaſſet, & ad igniuomum montem, cui Gunapi nomen eſt, perueniſſet, ab aliquibus, qui ex deſolato Labetacca oppido ibi ſuperſtites conſederant, ita exceptus fuit, vt licet annulum & literas à præfectis Æthiopum ſibi traditas, ore geſtaret, ipſiſque exhiberet, cum ſocio tamen in fruſta conciſus perierit.

III.

SLANGA CIVITAS AB HOLLANDIS EXPVGNATA ET INCENDIO deleta.

POstquam Bandicarum insularum incolę ad pacem cum Hollandis instaurandam adduci nulla ratione possent, Hollandi habito consilio, armata vi eos aggredi, & in ordinem quacunque possent ratione redigere statuerunt, moxque cohortes aliquot militum ad Slangam ciuitatem expugnādam ablegarunt, qui scaphis in terram delati magno ciuitatē animo aggressi, eaq; sine vlla oppidanorū reluctatione, qui ad propugnaculum suum, quod in prærupto monte iuxta vrbem extructum habebant, summa festinatione se receperant, potiti sunt. Expugnato autem oppido, cum eos persequi, & montem ipsi quoque conscendere niterentur, lapidum iactu prohibiti pedem retraxerunt, oppidumq; direptum, incendio deformarunt, in acie tamdiu consistentes, donec totum deletum & in cineres redactum esset. Quo facto cum præda omni ad naues reuersi sunt, castellumq; nouum non procul à priori, vt sese ab insultu & insidiis Æthiopum eo magis tuerentur, moliri & extruere cœperunt.

IV.

QVA SOLENNITATE NVPTIÆ IN CHRISSE ET IAVA MAIORE INſula inchoentur.

CHriſſe inſignis ciuitas eſt in Iaua maiore inſula ſita, vbi Hollandi multa commercia exercent, cum incolæ ipſis bene admodum cupiant faueantque. Nuptias autem celebraturi, proceſſu mirabili vtuntur. Principio enim præmiſsis, qui pelues & tympana oblonga baculis percutiant, octogeni vel centeni incedunt, qui ligones, pauonum vel equorum caudis decoratos humeris geſtant, ſuccedunt triceni vel quadrageni clypeos & haſtas manibus geſtantes, qui modo inuicem pugnantes, modo ſaltantes ludos ſpectatoribus præbent, ſequuntur rurſus aliqui pelues & tympana pulſantes, ſuccedunt triginta plus minus virgines & mulieres, variam ſupellectilem, munera nempe nouis nuptis diſtribuenda geſtantes. Tandem ſponſus ipſemet equo pulcherrime ornato vectus incedit, comitanturque eum longo agmine ad ædes vſque ſponſæ amici & propinqui omnes. Vt autem ad ædes ſponſæ peruentum eſt, equo mox deſcendens ſponſus pedes ſponſæ, quæ ad ianuam eum cum vaſculo aquæ pleno præſtolatur, abluendos porrigit, eoque facto, domum cum ea ſolus ingreditur.

V.

QVA SOLENNITATE SPONSA A SPONSO DOMVM DEDVCATVR, & nuptiæ finiantur.

Ostquam Sponſus cum Sponſa in ædibus paululum commoratus fuit, egreſſus iterum inde & ad conuiuas amicosque, qui interea præ foribus ſubſtiterunt, reuerſus, ſponſam manu ducit, & tum præmiſsis iterum qui pelues & tympana pulſant, eodem quo aduenerant ordine, ad ædes ſponſi omnes reuertuntur, ſponſus autem um pedibus incedit ſponſam manu ducens, equus vero eius poſt eum ducitur. Cumque ad ædes peruentum, ipſe ſponſam manu præhenſam introducit, ſequentibus amicis & conuiuis quotquot inuitati fuerunt omnibus. Atque tum poſt peractam copulam maritalem, nuptiæ tandem continuata duorum vel trium dierum ſolennitate, magna cum lætitia finiuntur. Viro autem vltra quatuor vel quinque vxores legitimas ducere non licet, concubinas tamen cuilibet, quotquot ſuſtentare & alere poteſt, habere permiſſum eſt.

FINIS.